

महामति श्री प्राणनाथजी प्रणीत

# श्री सागर



श्री राज श्यामाजी

प्रकाशक

श्री ५ नवतनपुरीधाम

जामनगर

निजानन्दाचार्य श्री देवचन्द्रजी महाराज

महामति श्री प्राणनाथजी महाराज

# શ્રી તારતમ સાગર

“નિજનામ શ્રી કૃષ્ણજી, અનાદિ અક્ષરાતીત” ।  
સો તો અબ જાહેર ભયે, સબ વિધ વતન સહીત ॥

## શ્રી સાગર ગ્રન્થ પ્રારંભ

શ્રી સાગર ગ્રન્થનું અવતરણ વિ.સં. ૧૭૪૦ થી ૧૭૪૮ની વચ્ચે શ્રી પદ્માવતપુરી પત્રામાં થયું છે. આમાં પરમધામ મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન શ્રીરાજજી, શ્રીશ્યામાજી તથા બ્રહ્મસૃષ્ટિના સ્વરૂપોમાંથી પ્રગટેલ આઠ સાગર (શ્રીરાજજીની શોભા-નૂર, બ્રહ્માત્માઓની શોભા, એકાત્મભાવ-એકદિલી, શણગાર, પ્રેમ, જ્ઞાન, સમ્બન્ધ તથા કૃપા-મહેર)નું વિશદ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. આ ગ્રન્થમાં કુલ ૧૫ પ્રકરણ તથા ૧૧૨૮ ચોપાઈઓ છે તથા ભાષા હિન્દી છે.

શ્રી કિતાબ આઠો સાગર મૂલમિલાવે કી

સાગર પહેલા નૂરકા

ભોમ તલેકી ક્યો કહું, વિસ્તાર બડો હૈ અત ।

નેક નેક નિસાન દિએ હાદિયે, મૈં કરું સોઈ સિફત ॥ ૧ ॥

મહામતિ કહે છે, હું પરમધામ રંગભવનની પહેલી ભોમનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એનો વિસ્તાર જ અનંત છે. સદ્ગુરુ શ્રી દેવચન્દ્રજીએ મને સંક્ષેપમાં જે સંકેતો આપ્યા હતા, તે શોભાને હું અહીં વ્યક્ત કરી રહ્યો છું.

ચૌસઠ થંભ ચબૂતરા, દરવાજે તખત બરનન ।

રૂહ મોમિન હોએ સો દેખિયો, કરકે દિલ રોસન ॥ ૨ ॥

મૂલ મિલાવાના મહેલ (હવેલી)ની મધ્યમાં એક ચબૂતરો છે. તેના પર ચૌસઠ સ્તંભ સુશોભિત છે. ચારેય દિશાઓમાં ચાર દરવાજા છે. ચબૂતરાની વચ્ચે દિવ્ય સિંહાસન સુશોભિત છે. જે આત્માઓ પરમધામના છે તેઓ પોતાના હૃદયને આલોકિત કરી આ દિવ્યતાનો અનુભવ કરે.

મ્યારાજ હુઆ મહંમદ પર, પોહોંચ્યા હક હજૂર ।

સો સાહેદી દઈ મહંમદે, સો મોમિન કરેં મજકૂર ॥ ૩ ॥

રસૂલ મહમ્મદને જ્યારે ધ્યાનની અવસ્થામાં દર્શન થયાં તે સમયે તેઓ ધામધણીની નજીક

પહોંચ્યા. તેઓએ જ કુરાનમાં આની સાક્ષી આપી છે. હવે બ્રહ્માત્માઓ તેના પર ચર્ચા કરશે.

સો રૂહેં અરસ દરગાહ કી, કહી મહંમદ બારે હજાર ।

દે સાહેદી ગિરો મહંમદી, જાકો વતન નૂર કે પાર ॥ ૪ ॥

રસૂલ મહમ્મદે કુરાનમાં ઉલ્લેખ કર્યો છે કે પરમધામમાં બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓ છે. આ સાક્ષી શ્યામાજીના અંગ સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓની છે, જેમનું મૂળઘર અક્ષરથી પર અક્ષરાતીત પરમધામ છે.

હુકમ સે અબ કેહેત હોં, સુનિયો મોમિન દિલ દે ।

હક સહૂરેં બિયારિયો, હકેં સોભા દઈ તુમેં એ ॥ ૫ ॥

હવે હું શ્રીરાજજીના આદેશ અનુસાર વર્ણન કરું છું. હે બ્રહ્માત્માઓ ! ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો તથા ધામધણીએ આપેલા બ્રહ્મજ્ઞાનને આધારે વિચાર કરો. સ્વયં ધામધણીએ તમને આ શોભા આપી છે.

હકેં અરસ કિયા દિલ મોમિન, સો મતા આયા હક દિલ સે ।

તુમેં એસી બડાઈ હકેં લિખી, હાએ હાએ મોમિન ગલ ના ગએ ઈનમેં ॥ ૬ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે. આ તારતમજ્ઞાનરૂપી સંપત્તિ પણ તેમના જ હૃદયમાંથી આવી છે. સ્વયં ધામધણીએ તમારી એટલી મોટી પ્રશંસા કરી છે તો પણ દુઃખ થાય છે કે બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પીગળતું નથી.

નૂર સિફત દાર સનમુખ, ઔર નૂર દાર પીછલ ।

એક દાંએ બાંએ એક, હુઆ બેવરા ચારોં મિલ ॥ ૭ ॥

મૂળમિલાવાની સામે તથા પાછળ જ્યોતિર્મય દરવાજાની શોભા અવર્ણનીય છે. આ બન્ને ઉપરાંત ડાબી તથા જમણી બાજુ બીજા પણ અન્ય બે દરવાજા છે. આ રીતે અહીં ચાર દરવાજાઓનો ઉલ્લેખ છે.

સોભિત દાર સનમુખ કા, નૂર થંભ પાય કે દોએ ।

થંભ નીલવી દો ઈનોં લગતે, સોભા લેત અતિ સોએ ॥ ૮ ॥

સામે (પૂર્વની બાજુ)ના દરવાજામાં બે જ્યોતિર્મય સ્તંભો પાય (રત્નવિશેષ)ના છે. એની સાથે જોડાયેલા બે સ્તંભો નીલમણિ(નીલમ)ના છે. આ રીતે એમની શોભા અદ્વિતીય છે.

ઈન સામી દાર પીછલ, થંભ દોએ નીલવી કે ।

દો થંભ જો ઈનોં લગતે, નૂર પાય કે થંભ એ ॥ ૯ ॥

આ મુખ્ય દરવાજાની સામે પશ્ચિમ દિશા (પૃષ્ઠ ભાગ)માં બે સ્તંભો નીલમણિના છે તથા એમની સાથેના અન્ય બે જ્યોતિર્મય સ્તંભો પાય રત્નના છે.

નૂર દાર થંભ દો માનિક, તિન પાસે દો પુખરાજ ।

એ દાર તરફ દાંહિની, રઘા નૂર ઈત બિરાજ ॥ ૧૦ ॥

દક્ષિણ દિશામાં આવેલ જ્યોતિર્મય પ્રકાશમાન દરવાજામાં બે સ્તંભો માણેકના છે તથા તેમની સાથેના અન્ય બે સ્તંભો પુખરાજ રત્નના છે. આ રીતે જમણી તરફના આ પ્રકાશમય સ્તંભો શોભાયમાન છે.

તરફ બાંઈ દ્વાર પુખરાજી, દો માનિક થંભ તિન પાસ ।

ચાર થંભ નૂર સરભર, એ અદ્ભુત નૂર ખૂબી ખાસ ॥ ૧૧ ॥

ડાબી તરફ (ઉત્તર દિશામાં) આવેલ દરવાજામાં બે સ્તંભો પુખરાજના છે તથા તેમની સાથેના અન્ય બે સ્તંભો માણેકના છે. આ રીતે પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ આ ચારેય સ્તંભોની શોભા અનેરી છે.

નૂર ચારોં પૌરી બરાબર, જો કરત હેં ઝલકાર ।

એ જુબાં ખૂબી તો કહે, જો પાઈએ કહૂં સુમાર ॥ ૧૨ ॥

ચારેય દિશાઓના દરવાજાઓમાં એક સરખી ચાર કમાનો (મહેરાબ) ઝળકે છે. એમની ભવ્યતાનું વર્ણન આ જીભ દ્વારા ત્યારે સમ્ભવ થઈ શકે છે જ્યારે આ અપાર શોભાનો કોઈ પાર (સીમા) હોય.

થંભ બારે બારે ચારોં ખાંચોં, કહૂં તિનકા બેવરા કર ।

બારે નંગ ચાર ધાત કે, રંગ જુદે જુદે જોત બરાબર ॥ ૧૩ ॥

ચારેય દરવાજાના ચાર-ચાર સ્તંભોને છોડી એક દરવાજાથી બીજા દરવાજા સુધી ચારેય ખૂણાઓમાં બાર સ્તંભો છે. એમનું વિવરણ આ પ્રમાણે છે, આ બાર સ્તંભો રત્નજડિત છે. અન્ય ચાર સ્તંભો ધાતુઓમાંથી બનેલા છે. વિવિધ રંગોના આ સ્તંભોનો પ્રકાશ એક સરખો છે.

નેક દેખાએ રંગ અરસ કે, કે ખૂબી રંગ અલેખે ।

રૂહ સહૂર કરે હક ઈલમેં, હક દેખાએ દેખે ॥ ૧૪ ॥

જોકે પરમધામમાં અનેક રંગોની શોભા છે, પરંતુ અહીં તેમાંથી કેટલાક રંગોની થોડીક ઝલક બતાવી છે. બ્રહ્માત્માઓ તારતમજ્ઞાન દ્વારા વિચાર કરીને તથા સ્વયં ધામધણીની આજ્ઞાથી આ શોભાનું દર્શન કરી શકે છે.

અસલ પાંચ નામ રંગ કે, નીલા પીલા લાલ સેત સ્યામ ।

એક એક રંગ મેં કે રંગ, સો ક્યોં કહે જાએ બિના નામ ॥ ૧૫ ॥

આ સ્તંભોમાં મૂલમાં પાંચ રંગો છે. જેમકે - નીલો, પીળો, લાલ, સફેદ અને કાળો પરંતુ એક-એક રંગમાં અનેક રંગની આત્મા ઝળકતી હોય છે. આ વિવિધ રંગો તથા તેમની અનુપમ શોભાને ક્યાં નામો આપી શકાય ?

દેખો ચૌસઠ થંભ ચબૂતરા, રંગ નંગ અનેક અરસ ।

નામ લિએ ન જાએ રંગોં કે, રંગ એક પેં ઔર સરસ ॥ ૧૬ ॥

મૂલમિલાવાના મહેલોની મધ્યમાં આવેલ ચબૂતરા પર ચોસઠ સ્તંભોની શોભા જુઓ. ત્યાં પરમધામના વિવિધ રંગોના અનેક રત્નો શોભાયમાન છે. આ રંગોનાં નામ લઈ શકતા નથી કેમકે બધાં એકબીજાથી ચડિયાતાં છે.

મેં તો નામ લેત જવેરોં, જાનોં બોહોત નામ લિએ જાંએ ।

નંગ નામ ધાત કહે બિના, રંગ નામ આવે ના જુબાંએ ॥ ૧૭ ॥

હું તો આ રત્નોનું નામ લઈ લેત પરંતુ એમનાં નામ અનેક થઈ જાય છે. આ રત્નો તથા

ધાતુઓનાં નામ વગર માત્ર રંગોનું વર્ણન કરવું પણ જીભ દ્વારા સંભવ નથી.

એકે રસ કે સબ રંગ, કરે જુદે જુદે ઝલકાર ।

રંગ નંગ ધાત તો કહિએ, જો આવે કહૂં સુમાર ॥ ૧૮ ॥

આ બધા રંગો એક જ રસ (દિવ્ય પ્રકાશ)ના છે, પરન્તુ તે વિવિધ રંગોમાં પ્રકાશિત થાય છે. આ રંગો તથા રત્નોની શોભા શબ્દોમાં ત્યારે જ વ્યક્ત કરી શકાય જ્યારે એમને કોઈ સીમા (પાર) હોય.

પર હિરદે આવનેં રૂહોં કે, મેં કે વિધ કરત બયાન ।

ના તો ક્યોં કહૂં રંગ નંગ ધાત કી, એ તો ખિલવત બકા સુભાન ॥ ૧૯ ॥

પરન્તુ પરમધામની આ વિવિધતા બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય એટલા માટે મેં એનો વિવિધ પ્રકારે ઉલ્લેખ કર્યો છે. નહિ તો શ્રીરાજજીના આ નિત્ય શાશ્વત તથા અખંડ પરમધામનાં આ રત્નો તથા રંગોની વ્યાખ્યા કેવી રીતે થઈ શકે છે ?

અરસ ધાત ના રંગ નંગ રેસમ, જિત નયા ન પુરાના હોએ ।

જિત પૈદા કહૂ નયા નહીં, તિત ક્યોં નામ ધરે જાએ સોએ ॥ ૨૦ ॥

પરમધામમાં ધાતુ, રત્ન, રેશમ તથા રંગ ન ક્યારેય જૂના થાય છે અને ન ક્યારેય નવા થાય છે. તેઓ તો હંમેશાં શાશ્વત (એકરૂપ) જ છે. જ્યારે કોઈ વસ્તુ ઉત્પન્ન જ ન થતી હોય તો તેને ક્યા નવા નામે ઓળખવામાં આવે ?

હેમ જવેર યા જો કહૂ, સો સબ જિમી પૈદાસ ।

તિત નામ પૈદાસ કે ક્યોં કહિએ, જિત પૈદા ન નાસ ॥ ૨૧ ॥

સુવર્ણ, રત્ન યા અન્ય જે કંઈ છે તે બધું આ ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યારે પરમધામમાં તો કોઈ વસ્તુ ઉત્પન્ન જ થતી નથી તો પછી તેનો નાશ થવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ રહેતો નથી.

થંભ ઔર ચીજ ન આવે સબદ મેં, કર મોમિન દેખો સહૂર ।

અરસ બાની દેખ બિચારિએ, તબ હિરદેં હોએ જહૂર ॥ ૨૨ ॥

એટલા માટે પરમધામના સ્તંભો તથા અન્ય સામગ્રી શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થતી નથી. બ્રહ્માત્માઓ એના પર વિવેકપૂર્વક વિચાર કરી શકે છે. પરમધામની આ વાણી (તારતમવાણી) પર વિચાર કરી જોઈએ ત્યારે હૃદય પ્રકાશિત થશે.

નામ નિમૂના ઈત ઝૂઠ હૈ, તો ભી તિન પર હોત સાબૂત ।

જોત ઝૂઠી દેખ નાસૂત કી, અધિક હૈ મલકૂત ॥ ૨૩ ॥

સો મલકૂત પૈદા ફના પલમેં, કે કરત ખાવંદ જબરૂત ।

સો રોસની નિમૂના દેખ કે, પીછે દેખો અરસ લાહૂત ॥ ૨૪ ॥

જો કે આ નશ્વર સંસારના નામ તથા ઉદાહરણ અનિત્ય છે તો પણ પરમધામની નિત્ય વસ્તુઓ માટે એમનું ઉદાહરણ આપવું પડે છે. આ નશ્વર જગતની અનિત્ય જ્યોતિને જોઈ વૈકુંઠના અધિક પ્રકાશની કલ્પના કરી શકાય છે. અક્ષરધામના સ્વામી અક્ષરબ્રહ્મ એવાં અનેક વૈકુંઠ લોકને પળમાત્રમાં બનાવી મિટાવી શકે છે. એટલા માટે નશ્વર જગત, વૈકુંઠ તથા અક્ષરધામના

પ્રકાશને જોઈને દિવ્ય પરમધામના અલૌકિક પ્રકાશનો અનુભવ કરવો જોઈએ.

ઈન વિધ સહૂર જો કીજિએ, કછૂ તબ આવે રૂહ લજત ।

और भांत निमूना ना बने, એ તો અરસ અજીમ ખિલવત ॥ ૨૫ ॥

જ્યારે આ રીતનું ચિંતન કરવા લાગશો ત્યારે આત્માને થોડાક આનંદની અનુભૂતિ થઈ શકશે. આ સિવાયનો પરમધામના એકાંત સ્થળ મૂલમિલાવા માટે બીજા ઉદાહરણનો કોઈ વિકલ્પ તો છે જ નહિ.

आगूं नूर मकान की कंकरी, દેખત ના કોટ સૂર ।

तिन जिमी नंग रोसनी, सो कैसो छोसी नूर ॥ ૨૬ ॥

જ્યારે અક્ષરધામની દિવ્ય ભૂમિના એક કણમાત્ર સમક્ષ પણ કરોડો સૂર્યનો પ્રકાશ નિસ્તેજ થઈ જાય છે તો પછી તે દિવ્ય ભૂમિનાં રત્નોના દિવ્ય તેજ માટે કઈ ઉપમા આપી શકાય ?

એ નૂર મકાન કહ્યા રસૂલે, આગૂં જાએ ના સકે ક્યોંએ કર ।

तिन लाहूत में क्यो पोंछोंयहीं, જિત જલે જબરાઈલ પર ॥ ૨૭ ॥

અક્ષરધામના વિષયમાં રસૂલ મહમ્મદે એવો ઉલ્લેખ કર્યો કે જિબ્રીલ ફિરસ્તા એનાથી આગળ કોઈ પણ પ્રકારે જઈ શકે નહીં. ખરું જોતાં તે દિવ્ય પરમધામમાં કેવી રીતે પહોંચી શકે ? કેમ કે ત્યાં જતાં તેમની પાંખો બળી જાય છે.

એ દેખો તુમ રોસની, હક અરસ ઈન હાલ ।

જિત પર જલે જબરાઈલ, કોઈ ફિરસ્તા ન ઈન મિસાલ ॥ ૨૮ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! ધામધણીના આ તેજોમય પરમધામની સ્થિતિને જુઓ. ત્યાં પ્રવેશ કરતાં જિબ્રીલ ફિરસ્તાની (દેવદૂત) પણ પાંખો બળવા લાગે છે. જો કે એના સરખો બીજો કોઈ દેવદૂત છે નહિ.

म्याराज हुआ महंमद पर, નેક તિન કિયા રોસન ।

અબ મુતલક જાહેર તો હુઆ, જો અરસ મેં મોમિનોં તન ॥ ૨૯ ॥

રસૂલ મહમ્મદને સાક્ષાત્કાર થયો ત્યારે તેઓએ આ દિવ્ય પરમધામનો થોડોક ઉલ્લેખ કર્યો. બ્રહ્માત્માઓ દ્વારા અત્યારે એટલા માટે આનું વર્ણન થઈ રહ્યું છે કે તેમનું મૂળ શરીર અખંડ પરમધામમાં જ છે.

दिल अरस भी तो कह्या, હકેં જાન એ નિસબત ।

ઈન ગિરો પર મ્યારાજ તો હુઆ, જો દિન ઊગ્યા હક મારફત ॥ ૩૦ ॥

ધામધણીએ આ બ્રહ્માત્માઓને પોતાના જ અંગો સમજી તેમના હૃદયને પોતાનું ધામ બનાવ્યું છે. જ્યારે અક્ષરાતીત ધણીની પૂર્ણ ઓળખનો જ્ઞાન રૂપી સૂર્ય ઉદય થયો ત્યારે આ બ્રહ્માત્માઓને સાક્ષાત્કાર થયો.

એ જો અંદર અરસ અજીમ કે, ખિલવત માસૂક યા આસક ।

નૂરતજલ્લા ક્યોં કહું, બકા વાહેદત હક ॥ ૩૧ ॥

આ દિવ્ય પરમધામના મૂલમિલાવામાં પ્રિયતમ ધણી તથા તેમની અંગના શ્યામાજી તથા

બ્રહ્માત્માઓ બિરાજમાન છે. ધામધણીની આ અદ્વૈત ભૂમિકાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

ઈન ભાંત નિમૂના લીજિએ, કરિયો હક સહૂર મોમન ।

તુમ તાલે આયા લુદંની, તુમ દેખો અરસ રોસન ॥ ૩૨ ॥

હે બ્રહ્માત્માઓ ! તારતમ જ્ઞાન દ્વારા વિચાર કરી પરમધામની આ વિશેષતાઓને હૃદયમાં ઉતારો. તમારા માટે જ આ બ્રહ્મજ્ઞાનનું અવતરણ થયું છે. એટલા માટે તમે પરમધામના દિવ્ય પ્રકાશને જુઓ.

એ તુમ તાલે તો આઈયા, જો તુમ અસલ ખિલવત ।

નિસદિન સહૂર એહી ચાહિએ, હક બૈઠે તુમેં ખેલાવત ॥ ૩૩ ॥

તમારા માટે આ બ્રહ્મજ્ઞાનનું અવતરણ એટલા માટે થયું છે કે તમારો સંબંધ અદ્વૈત પરમધામના મૂલમિલાવા સાથે છે. એટલા માટે હંમેશાં એમનું ચિંતન કરતા રહો. અહીં બેસાડી ધામધણી તમને આ ખેલ દેખાડી રહ્યા છે.

અબ ગિન દેખો થંભ ચૌસઠ, બીચ ચારોં હિસોં ચાર દ્વાર ।

નામ રંગ નંગ તો કહિએ, જો કિત ખાલી દેખૂં ઝલકાર ॥ ૩૪ ॥

હવે મૂલમિલાવાના આ ચૌસઠ સ્તંભોની ગણતરી કરો, જેની વચ્ચે ચારે બાજુ દરવાજા છે. આ રત્ન જડિત સ્તંભોના રંગોનું નામ ત્યારે બતાવી શકાય છે જ્યારે એમના પ્રકાશથી કોઈ સ્થાન ખાલી દેખાતું હોય.

એક જોત સાગર સબ હો રહ્યા, ઔર ઉપર તલે સબ જોત ।

કૈ સૂર ઉડેં આગૂં કંકરી, તિન ભોમ કી જોત ઉદોત ॥ ૩૫ ॥

આ મૂલમિલાવામાં દશેય દિશાઓમાં ઉપર-નીચે સર્વત્ર દિવ્ય પ્રકાશનો સાગર તરંગિત થઈ રહ્યો છે. આ દિવ્ય ભૂમિકામાં એવો ઉજ્જવળ પ્રકાશ છે કે ત્યાંના એક કણનો પ્રકાશ પણ કરોડો સૂર્યોના પ્રકાશને નિસ્તેજ કરી શકે છે.

ચંદ્રવા દુલીયા તકિએ, સબ જોતે કા અંબાર ।

જિત દેખોં તિત જોત મેં, નૂર ક્યોં કહૂં લેહેરેં અપાર ॥ ૩૬ ॥

મૂલમિલાવાની ઉપર બાંધેલો ચંદ્રવો તથા નીચે પાથરેલ ગાલીયા, તકિયા વગેરે બધા પ્રકાશપુંજની જેમ ચમકે છે. જ્યાં પણ જુઓ ત્યાં સર્વત્ર જ્યોતિર્મય કિરણોની અપાર લહેરો લહેરાતી હોય એવું દેખાય છે.

દો દો નંગ થંભોં કે બીચ મેં, બિના નૂર ન પાઈએ ઠૌર ।

દિવાલ બંધાઈ નૂર કી, ક્યોં કહૂં રંગ નંગ ઔર ॥ ૩૭ ॥

રત્નોના બે સ્તંભોની વચ્ચેમાં પ્રકાશ સિવાય અન્ય કોઈ ખાલી સ્થાન નથી. બન્ને સ્તંભોની વચ્ચેનો પ્રકાશ જ દીવાલની જેમ દેખાય છે. આ રત્નોના રંગોની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?

બીચ ખાલી જિત જાએગા, તિત લડત થંભોં કા નૂર ।

ઉત જંગ હોત નંગન કી, તિત અધિક નૂર જહૂર ॥ ૩૮ ॥

બે સ્તંભોની વચ્ચેમાં જો કોઈ સ્થાન ખાલી પણ હશે તો ત્યાં પણ બન્ને સ્તંભોના રત્નોનો પ્રકાશ

અરસપરસ સ્પર્ધા કરતો હશે. જેથી ત્યાં ખૂબ અધિક પ્રકાશ જોવા મળશે.

નૂર નૂર સબ એક હો ગઈ, એક દૂજી કો ખેંચત ।

દૂની જોત બીચ ખાલી મિનેં, રંગ ક્યોં ગિને જાએ ઈત ॥ ૩૯ ॥

આ રીતે બન્ને સ્તંભોનો પ્રકાશ પરસ્પર એકબીજાને આકર્ષિત કરતો એકાકાર થઈ જાય છે. જેનાથી બન્ને સ્તંભો વચ્ચેનું ખાલી સ્થાન બમણું ઝળકે છે. અહીંથી નીકળતાં રંગમય કિરણોની ગણતરી થઈ શકતી નથી.

જિમી જાત ભી રૂહ કી, રૂહ જાત આસમાન ।

જલ તેજ બાએ સબ રૂહ કો, રૂહ જાત અરસ સુભાન ॥ ૪૦ ॥

અહીં ભૂમિથી લઈ આકાશ સુધી જલ, તેજ, વાયુ વગેરે બધા આત્માની જેમ સ્વયં પ્રકાશમાન તથા ચેતન સ્વરૂપ છે. બ્રહ્માત્માઓ તો સ્વયં ધામધણીના અંગ સ્વરૂપ છે.

પસૂ પંખી યા દરખત, રૂહ જિનસ હેં સબ ।

હક અરસ વાહેદત મેં, દૂજા મિલે ના કછુએ કબ ॥ ૪૧ ॥

અહીંનાં પશુપક્ષીઓ તથા વૃક્ષો વગેરે પણ બ્રહ્માત્માઓની જેમ સ્વયં પ્રકાશમાન તથા ચેતન સ્વરૂપ છે. ધામધણીની આ અદ્વૈત ભૂમિકામાં ચેતન સિવાય બીજું કંઈ પણ નથી.

દૂજા તો કછૂ હે નહીં, દૂજા હે હુકમ કુદરત ।

સો પેદા ફના દેખન કી, ફના મિલે ન માહેં વાહેદત ॥ ૪૨ ॥

ચેતન સિવાય અહીં બીજું કંઈ પણ નથી. જો બીજું કંઈ પણ છે પણ છે તો તે શ્રીરાજજીના આદેશનો જ ચમત્કાર છે. તેમને આ અદ્વૈત ભૂમિકામાં બ્રહ્માત્માઓને નશ્વર જગતનો ખેલ દેખડ્યો, નહિ તો અદ્વૈત ભૂમિકામાં નશ્વરતા હોય જ નહીં.

જો કછુએ ચીજ અરસ મેં, સો સબ વાહેદત માહિં ।

જરા એક બિના વાહેદત, સો તો કછુએ નાહિં ॥ ૪૩ ॥

પરમધામની બધી સામગ્રીઓ ધામધણીના અદ્વૈત સ્વરૂપની અન્તર્ગત જ આવે છે. અદ્વૈત સિવાય ત્યાં અન્ય કંઈ પણ નથી.

એ ખિલવત હક નૂર કી, નૂર આલા નૂર મકાન ।

બિછૌના સબ નૂર કા, સબ નૂરે કા સામાન ॥ ૪૪ ॥

આ મૂલમિલાવા ધામધણીના પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે. અહીંનું ભવન તથા તેના પર પાથરેલ ગાલીયો વગેરે બધી સામગ્રી ધામધણીના જ પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે.

નૂર ચંદ્રવા ક્યોં કહૂં, નૂરે કી ઝાલર ।

તલેં તરફેં સબ નૂર કી, દેખો નૂરે કી નજર ॥ ૪૫ ॥

ચબૂતરા પર સુશોભિત ચંદરવો તથા તેમાં આવેલી ઝાલર બધું ધામધણીના પ્રકાશથી પ્રકાશમય છે. એમની નીચે ચબૂતરા પર પાથરેલો ગાલીયો પણ તેજ પ્રકાશથી ઓતપ્રોત છે. જ્યાં પણ

જોઈએ ત્યાં સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ ફેલાયેલો જોવા મળે છે.

રૂહેં મિલાવા નૂર મેં, બીય કઠેડા નૂર ભર ।

થંભ તકિએ સબ નૂર કે, કછૂ ઔર ના નૂર બિગર ॥ ૪૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓ આ પ્રકાશમય ચબૂતરામાં કઠેડાની અંદર બરાબર ભરાઈને બેસે છે. અહીંના સ્તંભો તથા તકિયા વગેરે પણ પ્રકાશમય છે. પ્રકાશ સિવાય અહીં કશું જ નથી.

તખત સોમિત બીય નૂર કા, નૂર મેં જુગલ કિસોર ।

બેઠે હક બડી રૂહ નૂર મેં, નૂર સોભા અતિ જોર ॥ ૪૭ ॥

ચબૂતરાની વચ્ચે પ્રકાશમય સિંહાસન શોભાયમાન છે. એમાં યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજી બિરાજમાન છે. ચારે બાજુ બ્રહ્માત્માઓ બિરાજમાન છે. તેમના દિવ્ય પ્રકાશની શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

નૂર સરૂપ રૂપ નૂરકે, નૂર બસ્તર ભૂષન ।

સોભા સુંદરતા નૂરકી, સબ નૂરે નૂર રોસન ॥ ૪૮ ॥

તેમનું દિવ્ય સ્વરૂપ પ્રકાશમય છે. તેમનાં વસ્ત્ર, અલંકાર તથા તેમની શોભા તથા સુંદરતા બધું પ્રકાશમય છે, જેનાથી ચારે તરફ પ્રકાશ ફેલાય છે.

ગુન અંગ ઈંદ્રી નૂરકી, નૂરે બાન બચન ।

પિંડ પ્રકૃતિ સબ નૂરકી, નૂરે કેહેન સુનન ॥ ૪૯ ॥

બધા ગુણ, અંગ, ઈન્દ્રિયો, વાણી, વચન વગેરે સઘળાં પ્રકાશમય છે. તેમનાં દિવ્ય શરીર તથા સ્વભાવ પણ પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે. સાથોસાથ તેમનું કથન તથા શ્રવણ પણ પ્રકાશયુક્ત છે.

રૂહેં બડી રૂહ નૂરમેં, નૂર હકકે સદા ખુસાલ ।

હક નૂર નિસ દિન બરસત, નૂર અરસ પરસ નૂરજમાલ ॥ ૫૦ ॥

આ દિવ્ય પ્રકાશમાં બ્રહ્માત્માઓ તથા શ્યામાજી બિરાજમાન છે. તેઓ ધામધણીના દિવ્ય પ્રકાશને જોઈને સદા સર્વદા પ્રસન્ન થાય છે. ધામધણી રાત-દિવસ તેમના ઉપર આ પ્રકાશની વર્ષા કરે છે. આ રીતે ધામધણી તથા બ્રહ્માત્માઓનો દિવ્ય પ્રકાશ અરસપરસ સુશોભિત થાય છે.

નામ ઠામ સબ નૂરકે, કહૂં જરા ના નૂર બિન ।

મોહોલ મંદિર સબ નૂરકે, માહેં બાહેર નૂર પૂરન ॥ ૫૧ ॥

પરમધામનું કોઈ પણ નામ અથવા સ્થાન પ્રકાશ વગરનું નથી. એટલું જ નહીં ત્યાંનો એક કણ પ્રકાશ વગરનો નથી. ત્યાંના મહેલો, મંદિરો વગેરે બધું પ્રકાશમય છે. તેમની બહાર યા અંદર સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ પરિપૂર્ણ છે.

અરસ ભોમ સબ નૂરકી, નૂરે કે થંભ દિવાલ ।

દ્વાર બાર કમાડી નૂરકે, નૂર ગોખ જાલી પડસાલ ॥ ૫૨ ॥

રંગભવનની બધી ભોમો પ્રકાશમય છે. ત્યાંની દીવાલો સ્તંભો, દ્વારો, બારસાખો, કમાડ, ગવાક્ષ (ગોખલો), જાળી, તથા પરસાળ (પડસાળ) વગેરે બધું પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે.

મેહેરાબ ઝરોબે નૂરકે, જરે જરા સબ નૂર ।

અરસ માહેં બાહેર સબ નૂરમેં, નૂર નજીક નૂર દૂર ॥ ૫૩ ॥

રંગભવનની કમાનો (મેહેરાબ) તથા ઝરૂખાઓથી લઈ કણેકણ બધું પ્રકાશમય છે. પરમધામમાં બહાર અથવા અંદર દૂર કે પાસે સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ શોભાયમાન છે.

નૂર નામ રોસનકા, દુની જાનત યોં કર ।

સો તો રોસની જિત અંધેરકી, દુની ક્યા જાને લુદંની બિગર ॥ ૫૪ ॥

આ નશ્વર જગતનાં પ્રાણી સૂર્યના પ્રકાશને જ પ્રકાશ સમજે છે. આ તો અંધકારપૂર્ણ જગતનો પ્રકાશ છે. તારતમ જ્ઞાન વગર જગતના જીવ પરમધામના પ્રકાશને કેવી રીતે સમજી શકશે ?

તલે ભોમ ચબૂતરા, બૈઠા હક મિલાવા ઈત ।

હક હાદી ઊપર બૈઠકે, ગિરોંકો ખેલાવત ॥ ૫૫ ॥

રંગભવનની પહેલી ભોમમાં આવેલ મૂલમિલાવાના ચબૂતરા પર બિરાજમાન થઈ ધામધણી શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓને આ નશ્વર ખેલ દેખાડી રહ્યા છે.

અરસ મતા અપાર હૈ, દિલમેં ન આવે બિના સુમાર ।

તાથેં લ્યાઊં બીચ હિસાબકે, જ્યોં રૂહેં કરેં બિચાર ॥ ૫૬ ॥

પરમધામની બધી સામગ્રીઓ અપાર છે. એમને શબ્દોમાં સીમિત કર્યા વગર હૃદયમાં ગ્રહણ કરી શકાય નહીં. એટલા માટે એમને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી રહ્યો છું, જેથી બ્રહ્માત્માઓ આ અમૂલ્ય નિધિ પર વિચાર કરી શકે.

અરસ નાહીં સુમારમેં, સો હક લ્યાએ માહેં દિલ મોમન ।

બેસુમાર લ્યાએ સુમાર મેં, માહેં આવને દિલ રૂહન ॥ ૫૭ ॥

પરમધામની કોઈ સીમા જ નથી. આવા પરમધામને ધામધણીએ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત કરી દીધું છે. સ્વયં બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં બિરાજમાન થવા માટે જ ધામધણીએ આ અસીમ પરમધામને તેમના હૃદયમાં અંકિત કરી દીધું છે.

ઈત ફિરતે સાઠ મંદિર, તિન બીચ ગલિયાં ચાર ।

ચારોં તરફોં દેખિએ, જાનોં જોતૈકા અંબાર ॥ ૫૮ ॥

મૂલમિલાવામાં ચારે બાજુ સાઠ (૬૦) મંદિરો શોભાયમાન છે. તેમની વચ્ચે ચારેય દિશાઓમાં ચાર ગલીઓ છે. ચારે બાજુ જ્યાં પણ દૃષ્ટિ પડે છે ત્યાં પ્રકાશપુંજ જ દેખાય છે.

ચૌક તાકે ઘોડલે, ઔર દિવાલોં ચિત્રામન ।

સોભા ક્યોં કહૂં જોતમેં, ભર્યો નૂર રોસન ॥ ૫૯ ॥

દરવાજાઓના બારસાખ, તાકાં (દીવાલમાં બનાવેલાં સામાન રાખવાનાં નાનાં કબાટ) ઘોડાની મુખાકૃતિવાળી ખીંટી તથા દીવાલો પર ચિતરેલ ચિત્રકામની શોભા ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? આ બધાં દિવ્ય પ્રકાશથી પરિપૂર્ણ છે.

દિવાલોં ચિત્રામન, કે જોત ઉઠેં તરંગ ।

સામ સામી લે ઉઠત, કરત માહોં માહેં જંગ ॥ ૬૦ ॥

દીવાલો પર દોરેલી ચિત્રકારીમાંથી વિવિધ પ્રકારના જ્યોતિર્મય તરંગો નીકળે છે. સામસામેથી નીકળતાં આ તરંગો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતાં દેખાય છે.

વૃષ્ણ બેલી કે જવેર કી, સકલ બનસપતી ।

નકસ કટાવ કેતે કહું, બની પસૂ પંખી જાત જેતી ॥ ૬૧ ॥

અહીં ચિત્રેલાં વૃક્ષો તથા વેલીઓ રત્નોની જેમ દેખાય છે. આ રીતે બધી વનસ્પતિ તથા પશુપક્ષીઓની વિવિધ જાતિઓ પણ અહીં ચિત્રકામના રૂપે ચિત્રેલી છે.

દેખ દેખ કે દેખિએ, સોભા અતિ સુંદર ।

જેસી દેખિયત દિવાલોં, તિનસે અધિક અંદર ॥ ૬૨ ॥

આ સમગ્ર શોભા એટલી અધિક સુંદર છે કે એને જોતા રહેવાનું મન થાય છે. આ દીવાલોને જેમ જેમ જોઈએ તેમ તેમના પરના ચિત્ર એકબીજાથી અધિક સુંદર દેખાય છે.

અધિક ચિત્રાસન અંદર, કયા કયા દેખોં ઈત ।

જિનકો દેખોં નિરખ કે, જાનોં એહી અધિક સોભિત ॥ ૬૩ ॥

આ દીવાલો પર વિવિધ પ્રકારનું ચિત્રકામ શોભે છે. તેમાં કોને કોને જોઈએ ? જેમને પણ જોઈએ છીએ ત્યાં એવું લાગે છે કે એ જ બધાથી અધિક સુંદર છે.

અંદર કે બસ્તાં ધરીં, કે સેજયા ચૌકી સંદૂક ।

જિત સોભા જો લેત હૈ, તિત દેખિએ તિન સલૂક ॥ ૬૪ ॥

આ ભવનોમાં અનેક વસ્તુઓ સુશોભિત છે. અહીં પલંગ ચોકી, પેટી, વગેરે જે પણ વસ્તુઓ છે તે જ્યાં રાખવાથી અધિક સુશોભિત લાગે ત્યાં જ રાખેલી છે.

કે સીસે પ્યાલે ડબે, કે અંદર ગિરદ દેખત ।

કે તબકે છોટી બડિયાં, કે સીકિયાં લટકત ॥ ૬૫ ॥

આ વસ્તુઓમાં અનેક અરીસા, પ્યાલાઓ, ડબ્બાઓ વગેરે ચારે બાજુ શોભાયમાન છે. સાથે અનેક નાનીમોટી તાસકો તથા દીવાલની સાથે લટકાવેલાં શીકાઓ પણ સુવ્યવસ્થિત જોવા મળે છે.

અંદર કી બસ્તાં ક્યોં કહું, ઔર ક્યોં કહું ચિત્રામન ।

જો મંદિરોં અંદર દેખિએ, તો દિલ હોવે રોસન ॥ ૬૬ ॥

અહીં અંદરની બાજુ શોભાયમાન વસ્તુઓ વિશે શું કહેવું ? દીવાલો પર અંકિત (ચિત્રેલું) ચિત્રકામ પણ અનુપમ છે. મંદિરોમાં સુશોભિત આ વસ્તુઓને જોઈએ તો હૃદયકમલ ખીલી ઊઠે છે.

બાર સાખે દ્વાર ને, સોભેં સાઠોં મંદિરોં કે ।

સોભેં ગિરદ બરાબર, એક એક પેં અધિક સોભા લે ॥ ૬૭ ॥

મૂલમિલાવાની ચારે તરફ આવેલ સાઠ (૬૦) મંદિરોનાં બારસાખ ચારે બાજુ એક સરખાં દેખાય છે. તથા એકબીજાથી અધિક શોભા ધારણ કરે છે.

બારીક ઈન કમાડિયોં, અનેક ચિત્રામન ।

રંગ નંગ યા તખતેં, એ સબ જવેર ચેતન ॥ ૬૮ ॥

એમનાં કમાડો પર અતિ સુંદર ચિત્રકામ કરેલું છે. અહીં શોભાયમાન સિંહાસનનાં રત્નોનો રંગ પણ ચેતનવત્ દેખાય છે.

ના ચિતારે ચેતરી, ના ઘડી ના કિન સમારી ।

એ અરસ જિમી થંભ મોહોલાતેં, યા દિવાલેં યા દ્વારી ॥ ૬૯ ॥

અહીંની દરેક વસ્તુ કોઈએ ચિતરેલી નથી, તેમ ન તો કોઈએ બનાવી છે કે ન તો કોઈએ એને સમારી છે. વસ્તુતઃ આ દિવ્ય ભૂમિનાં ભવનો, તેમની દીવાલો, સ્તંભો દ્વારો વગેરે બધું દિવ્ય તથા શાશ્વત છે.

કિનાર દિવાલેં દ્વારને, લાલ દોરી દોએ દોએ ।

મંદિર મંદિર કી હદ લગ, સોભા લેત અતિ સોએ ॥ ૭૦ ॥

દરવાજાઓની ચારે બાજુ દીવાલ પર લાલ રંગના બે-બે કંદોરા ચિતરેલા છે જે એક મંદિરની સીમાથી લઈ બીજા મંદિરની સીમા સુધી ખૂબ જ સુંદર રીતે ચિતરેલા હોવાથી અત્યંત શોભાયુક્ત લાગે છે.

દોરી લગતી કાંગરી, સબ ઠૌરોં ગૃદવાએ ।

ચિત્રામન તિનકે બીચ મેં, જો દેખોં સો અધિક સોભાએ ॥ ૭૧ ॥

દીવાલ પર ચિતરેલા આ કંદોરાની સાથોસાથ દરવાજાઓની ચારે બાજુ કાંગરી છે. આ કંદોરા તથા કાંગરીઓની મધ્યમાં અતિ સુંદર ચિત્રકામ છે. એમાં પ્રત્યેક ચિત્ર એકબીજાથી ચડિયાતું જણાય છે.

સાઠોં તરફોં મંદિર, નઈ નઈ જુદી જુગત ।

એ સાઠોં ફેરકે દેખિએ, સોભા ઔર પેં ઔર અતંત ॥ ૭૨ ॥

આ સાઠ (૬૦) મંદિરોની ચારે બાજુ નવીનવી કલાકૃતિઓ અલગ-અલગ રીતે સુશોભિત છે. બધાં મંદિરોનું અવલોકન કરીએ તો એમની શોભા એક બીજાથી વધારે સુંદર લાગે છે.

ક્યોં કહૂં જુગત અંદર કી, ક્યોં કહૂં જુગત બાહેર ।

જિત દેખોં તિત લગ રહોં, જાનોં નજરોં આવે જાહેર ॥ ૭૩ ॥

આ મંદિરોની અંદર તથા બહારની કલાત્મકતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જ્યાં પણ જોઈએ ત્યાં દૃષ્ટિ ચોંટેલી જ રહે છે. જાણે આ કલાકૃતિઓ મૂળરૂપમાં (સજીવ) દેખાય રહી છે.

ઉપલી ભોમ ચઢન કો, સીઢિયાં અતિ સોભિત ।

નઈ નઈ તરહ નએ રંગોં, સામી જોતેં જોત ઉઠત ॥ ૭૪ ॥

ઉપરની ભોમમાં ચડવા માટે અહીં સુંદર સીડીઓ શોભે છે. એમાં જડેલાં નવીન પ્રકારનાં રત્નોમાંથી નીકળતાં કિરણો અરસપરસ ટકરાય છે.

સીઢિયાં અતિ ઝલકત, જબ સખિયાં ઉતર ચઢત ।

પ્રતિબિંબ સખિયોં સોભિત, પડઘા મીઠે સ્વર ઉઠત ॥ ૭૫ ॥

સખીઓ આ સીડીઓ ચઢતી હોય કે ઉતરતી હોય તે સમયે ખૂબ અધિક ચમકે છે કેમકે તે સમયે એક તો એમનું પ્રતિબિંબ સીડીઓમાં ઝળકે છે અને બીજું તેમનાં પગલાંના કર્ણપ્રિય અવાજ પણ અતિ મધુર લાગે છે.

સ્વર ભૂષન કે બાજત, મીઠે અતિ રસાલ ।

ઈનકી સોભા ક્યો કહું, જાકો ખાવંદ નૂર જમાલ ॥ ૭૬ ॥

તે સમયે સખીઓનાં આભૂષણોના મધુર સ્વર અત્યંત રસાળ લાગે છે. આ સખીઓની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું, જેના સ્વામી સ્વયં અક્ષરાતીત ધણી છે.

સીઢિયાં અતિ સોભિત, માહેં મંદિરોં સબન ।

કહું કહું દેહેલાન મેં, જો જિત સો તિત રોસન ॥ ૭૭ ॥

બધાં મંદિરોની કલાત્મક સીડીઓ અત્યંત સુંદર છે. ક્યાંક બે વરંડાઓ (દાલાન)માં સીડીઓ છે. જે સીડી જ્યાં છે ત્યાં તે અતિ સુંદર દેખાય છે.

દો દો થંભ આગૂં દારને, તિન આગૂં દૂસરી હાર ।

એ થંભ અતિ બિરાજત, સોભા નાહીં સુમાર ॥ ૭૮ ॥

મૂલમિલાવાના ચારેય દરવાજાઓની સામે બે-બે સ્તંભો છે. તેમની આગળ સ્તંભોની બીજી હાર સુશોભિત છે. આ સ્તંભો અત્યંત સુંદર છે. એમની શોભાની વ્યાખ્યા જ કરી શકાતી નથી.

ચાર હાંસ તલે થંભ કે, આઠ ઊપર તિન ।

સોલે બીચ આઠ તિન પર, ઔર ચાર ઊપર ઈન ॥ ૭૯ ॥

આ સ્તંભોમાં નીચેની બાજુ ચાર પહેલ (હાંસ) છે. તેમની ઉપર આઠ તથા તેની ઉપર સોળ પહેલ છે. આ રીતે તેમની ઉપર પુનઃ આઠ તથા ચાર પહેલ શોભાયમાન છે.

ઈન વિધ હાંસ થંભન કી, માહેં નકસ કે કટાવ ।

જુદી જુદી જુગતોં ચિત્રામન, માહેં જુદે જુદે કે ભાવ ॥ ૮૦ ॥

આ રીતે શોભાયમાન સ્તંભોના આ પહેલોમાં પણ વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી છે. એમાં અલગ-અલગ ચિત્રકારીથી અલગ-અલગ પ્રકારના ભાવ પ્રગટ થાય છે.

એક એક રંગ કા જવેર, ઉસી જવેર મેં નકસ ।

જુદે જુદે કે કટાવ, એક દૂજે પેં સરસ ॥ ૮૧ ॥

આ સ્તંભોમાં એક સ્તંભ એક જ રંગનાં રત્નનો છે, જેમાં અનેક પ્રકારની અલગ-અલગ ચિત્રકારી છે જે એકબીજાથી અધિક સુંદર છે.

ઈનકે બીચ ચબૂતરા, ઈત કઠેડા ગૃદવાએ ।

એ ખૂબી ઈન ચબૂતરે, ઈન જુબાં કહી ન જાએ ॥ ૮૨ ॥

આ ચોસઠ સ્તંભોની મધ્યમાં એક સુંદર ચબૂતરો છે, જેની ચારે બાજુ કઠેડો શોભાયમાન છે. આ દિવ્ય ચબૂતરાની સુંદરતાનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

તો ભી નેક કહું મેં ઈન કી, જો આએ ચઢત હૈ ચિત ।

એ જો બૈઠક ખાવંદ કી, સો નેક કહું સિફત ॥ ૮૩ ॥

તો પણ આ ચબૂતરાની શોભાનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કરું છું. એની છબી મારા સ્મૃતિપટલ પર અંકિત થઈ ગઈ છે. મધ્યમાં આવેલા ધામધણીના દિવ્ય સિંહાસનની શોભાનું પણ થોડુંક વર્ણન કરું છું.

ભોમ ઉજલ કે નકસ, કહા કહૂં જિમી ઈન નૂર ।  
જાનો કોટક ઉદે ભએ, અરસ કે સીતલ સૂર ॥ ૮૪ ॥

આ ભોમ અતિ ઉજજવળ છે. આમાં અનેક પ્રકારનું ચિત્રકામ છે. આ ભોમના પ્રકાશનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એવું દેખાય છે કે જાણે અહીં પરમધામના કરોડો શીતલ સૂર્યો ઊગ્યા હોય.

ફિરતે થંભ જો ચોસઠ, ચારોં તરફોં દ્વાર ।  
દો દો સીઢી આગૂં દ્વારને, સોમિત હૈ અતિ સાર ॥ ૮૫ ॥

ચબૂતરાની ચારે તરફ ચોસઠ સ્તંભ છે. તથા ચારેય દિશાઓમાં ચાર દરવાજા છે. આ દરવાજાની સામે ચબૂતરાથી નીચે ઊતરવા માટે બે-બે સીડીઓ છે, જેમની શોભા અત્યંત સુંદર છે.

કે થંભ હૈ માનિક કે, કે પાય કે પુખરાજ ।  
નૂર રોસન એક દૂસરે, મિલ જોતેં જોત બિરાજ ॥ ૮૬ ॥

અહીં કેટલાંક સ્તંભ માણિક્ય (માણેક)ના છે તો કેટલાક પાય તથા પુખરાજના છે. આ સ્તંભોમાંથી નીકળતો પ્રકાશ એકબીજાને મળીને એટલો સુશોભિત હોય છે, જાણે ત્યાં પ્રકાશ જ પ્રકાશ હોય.

કે લસનિયાં નીલવી, એક થંભ એક નંગ ।  
યોં ફિરતે થંભ નંગન કે, જુદે જુદે સબ રંગ ॥ ૮૭ ॥

આમાં કેટલાક સ્તંભો વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા)ના છે તો કેટલાક નીલમણિના છે. આ એક-એક સ્તંભ એક-એક રત્નના છે. આ રીતે ચારે બાજુ આવેલા આ રત્નમય સ્તંભો અલગ-અલગ રંગના છે.

સોલે થંભોં કઠેડા, યોં થંભ કઠેડા કિનાર ।  
કઠેડા થંભોં લગતા, સોલે સોલે તરફ ચાર ॥ ૮૮ ॥

ચબૂતરાના કિનારા પર ચારેય દિશાઓમાં સોળ-સોળ સ્તંભોમાં પ્રત્યેકની સાથે કઠેડો શોભાયમાન છે.

થંભ થંભ કો દેખત, જ્યોં સૂર કે સામી સૂર ।  
બઢત હૈ બીચ રોસની, ક્યોં કહૂં નૂર કો નૂર ॥ ૮૯ ॥

આ એક-એક સ્તંભોને જોઈને એવું પ્રતીત થાય છે જાણે એક સૂર્યની સમક્ષ બીજો સૂર્ય ઉદય થયો હોય. એમનો પ્રકાશ સ્તંભોની વચ્ચે એટલો અધિક વધી જાય છે કે તેમનું વર્ણન જ થઈ શકતું નથી.

યોં થંભ થંભ જોત મેં, દેખો સબન કા જહૂર ।  
ઊપર તલે સબ જોત મેં, જમ્યા નૂર ભરપૂર ॥ ૯૦ ॥

આ પ્રત્યેક સ્તંભ જ્યોતિર્મય છે. આ બધાના દિવ્ય તેજપુંજને જુઓ, ઉપરથી લઈ નીચે સુધી સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ ભરપૂર દેખાય છે.

ઊપર ચંદ્રવા થંભોં લગતા, તલે જેતા ચબૂતર ।  
જડાવ જ્યોં અતિ ઝલકત, એતા હી ઈન પર ॥ ૯૧ ॥

ચબૂતરાના વિસ્તારને અનુરૂપ જ ચબૂતરાની ઉપર આ સ્તંભો પર ચંદ્રવો સુશોભિત છે. એમની ચિત્રકારી પણ સમગ્ર ચબૂતરા ઉપર પ્રતિબિંબિત થાય છે.

કે રંગોં કે જવેર, કરત જોત અપાર ।

કે બેલ ફૂલ પાત નકસ, એ સિફત ન આવે સુમાર ॥ ૮૨ ॥

આ ચંદરવામાં અનેક રંગોનાં રત્નોની મીનાકારી છે, જેમાંથી અપાર કિરણો નીકળે છે. એના પર ચિતરેલી અનેક વેલીઓ, પુષ્પ તથા પાંદડાં વગેરેની શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

બિછૌના બિછાઈયા, કરત દુલીયા જોત ।

બેલ ફૂલ પાત નકસ, કે ઉઠત તરંગ ઉદોત ॥ ૮૩ ॥

ચબૂતરા પર પાથરેલો ગાલીયો પણ પ્રકાશમય છે. આની ઉપર અંકિત વેલીઓ, પુષ્પો તથા પાંદડાઓની ચિત્રકારીમાંથી પ્રકાશના તરંગો નીકળે છે.

ચારોં તરફોં દુલીયા, ફિરતા બિછાયા ભર કર ।

ચબૂતરે લગ કઠેડા, સોભા અતિ સુંદર ॥ ૮૪ ॥

આ ચબૂતરા પર ચારેબાજુ ફરતો ગાલીયો પાથરેલો છે. કઠેડા સુધી આવેલા આ ગાલીયાની શોભા અત્યંત સુંદર છે.

ક્યોં કહૂં રંગ દુલીયે, ફિરતી દોરી ચાર ।

શ્યામ સેત હરી જરદ, એ ફિરતી જોત કિનાર ॥ ૮૫ ॥

આ ગાલીયાના રંગોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એની અંદર વર્તુળાકારે ચાર રેખાઓ (દોરી) છે જે ક્રમશઃ શ્યામ, શ્વેત, લીલા તથા પીળા રંગની છે.

કે વિધ કે કટાવ, કે વૃખ બેલી નકસ ।

પાત ફૂલ બીચ ફિરતે, ઓર પેં ઓર સરસ ॥ ૮૬ ॥

આ ગાલીયા પર વિવિધ પ્રકારનાં વૃક્ષો તથા વેલીઓની ચિત્રકારી અંકિત છે. એમની વચ્ચે-વચ્ચે ચારે બાજુ પાંદડાં, તથા ફૂલ સુશોભિત છે જે એકથી એક ચઢિયાતાં છે.

લગ કઠેડે તકિએ, ક્યોં કહૂં તકિયોં રંગ ।

બારે હજાર દાબ બૈઠિયાં, એક દૂજે કે સંગ ॥ ૮૭ ॥

આ ગાલીયાની ઉપર ચારે તરફ કઠેડાને અઢેલીને મૂકેલા તકિયાઓ સુશોભિત છે. આ તકિયાઓને અઢેલીને બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓ એકબીજાની લગોલગ બેઠેલા છે.

બૈઠક દોઊ સિંઘાસન, ચાર પાએ એક તખત ।

પીછલ તકિએ દોઊ જુદે, રખ્યા ઊપર દુલીયે ઈત ॥ ૮૮ ॥

વચ્ચે આવેલ સિંહાસનમાં શ્રીરાજશ્યામાજી બિરાજમાન છે. આ સિંહાસનના ચાર પાયા છે. તેના પર પાથરેલા ગાલીયા પર પાછળની બાજુ બે તકિયા શોભાયમાન છે.

મોતી રતન માનિક, હીરે હેમ પાને પુખરાજ ।

ગોમાદિક પાય પિરોજા પરવાલ, રહે કે રંગ નંગ ધાત બિરાજ ॥ ૮૯ ॥

આ સિંહાસનમાં મોતી, રત્ન, માણેક, હીરા, હેમ, પન્ના, પુખરાજ, ગોમેદ, પાય, પીરોજા, પ્રવાલ વગેરે વિવિધ રંગોનાં વિવિધ રત્નો શોભાયમાન છે.

નંગ નામ કેતે કહું, કહું કેતી અરસ ધાત ।

બરનન તખત અરસ કા, કહા કહે જુબાં સુપન નંગ જાત ॥ ૧૦૦ ॥

પરમધામનાં રત્નો તથા ધાતુઓમાંથી કોનુંકોનું નામ લેવું ? આ તો પરમધામના સિંહાસનનું વર્ણન છે. એમાં જડેલાં રત્નોની અનુપમ શોભાનું વર્ણન સ્વપ્નની જીભ દ્વારા થઈ શકે જ નહીં.

ચાર થંભ ચાર ખૂટ કે, છત્રી સોભા અતિ જોર ।

જો કદી નૈનો દેખિએ, તો ઝૂઠે તન બંધ દેવે તોર ॥ ૧૦૧ ॥

આ સિંહાસનના ચારેય ખૂણા પર ચાર સ્તંભો છે. તે સ્તંભો પર અતિ ઉત્તમ છત્રી સુશોભિત છે. જો આ દિવ્ય સિંહાસનનાં દર્શન થઈ જાય તો આ આત્મા નશ્વર દેહના બંધનને તત્કાળ છોડી દેશે.

પીછલ તકિએ દોઊ તરફોં, બીચ ચઢતી કાંગરી ચાર ।

ફૂલ પાત બેલ કટાવ કે, જુબાં કહા કહે નકસ અપાર ॥ ૧૦૨ ॥

સિંહાસનના પાછલા ભાગમાં બન્ને બાજુ બે તકિયા છે. કિનારા પર (ચઢતી) ચાર કાંગરી સુશોભિત છે. એમના સિવાય ફૂલ, પાંદડાં તથા વેલીઓની એટલી ચિત્રકારી છે કે એમની અપાર શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

દોઊ છેડોં મેં થંભ દોએ, બીચ તીસરા સરભર ।

તિન ગુલ પર ગુલ કટાવ, નૂર રોસન સોભા સુંદર ॥ ૧૦૩ ॥

સિંહાસનના બન્ને કિનારાઓ પર બે-બે સ્તંભો સુશોભિત છે. આ સ્તંભોની મધ્યમાં ત્રીજો સ્તંભ પણ સમાન રૂપે શોભે છે. આ સ્તંભો પર ફૂલોની ચિત્રકારી છે, જેમની અનુપમ શોભા ચારે તરફ ઝળકે છે.

જો બરનન કરું પૂરે પાત કો, તો ચલ જાએ કાહું ઉમર ।

તો પાત ન હોવે બરનન, એ અરસ તખત યોં કર ॥ ૧૦૪ ॥

આ ચિત્રકારીઓમાં માત્ર એક પાંદડાંનું વર્ણન કરવા લાગી જઈએ તો આખી ઉંમર વીતી જાય છે. પરમધામનું આ સિંહાસન એટલું સુંદર છે કે એમની ચિત્રકારીનાં પાંદડા માત્રનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી.

એક પાત કે બેલ કાંગરી, બેલ ફૂલ પાત કટાવ ।

તિન બેલોં પાત કે બેલેં, એસે બારીક અતિ જડાવ ॥ ૧૦૫ ॥

એક જ પાંદડા પર અનેક વેલીઓ તથા કાંગરી ચિતરેલી છે. આ રીતે વેલીઓ, પુષ્પો તથા પાંદડાઓમાં અનેક પ્રકારની ચિત્રકારી છે. તેમાં પણ બીજી અનેક વેલીઓ તથા પાંદડા સૂક્ષ્મરૂપે અંકિત છે.

એક નંગ બારીક ઈત દેખિએ, તાકી જોત ન માએ આસમાન ।

અપાર જરે અરસ કી, ના આવે માહેં જુબાન ॥ ૧૦૬ ॥

અહીંના સૂક્ષ્મ રત્નને પણ જોઈએ તો તેમની જ્યોતિ આકાશમાં સમાતી નથી એવું લાગે છે.

આવા અપાર રત્નકણોની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

દોઢી તરફોં સિંધાસન કે, બગલોં તકિએ દોએ ।

બારીક તિન કટાવ કે, એ બરનન કેસે હોએ ॥ ૧૦૭ ॥

સિંહાસનના પાર્શ્વભાગમાં બન્ને (ડાબી અને જમણી) તરફ બે તકિયા સુશોભિત છે. એમાં પણ અતિ સૂક્ષ્મ ચિત્રકારી છે, જેનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

ઊપર છત્રિયાં ક્યોં કહું, કે રંગ નંગ જોત કિનાર ।

કે દોરી બેલી કાંગરી, સોભા ફિરતી તરફ ચાર ॥ ૧૦૮ ॥

સિંહાસનની ઉપરની છત્રીનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એમના કિનારે વિવિધ રંગોનાં રત્ન સુશોભિત છે. આ છત્રીઓના કિનારે ચારે બાજુ વિવિધ હારોમાં વેલીઓ તથા કાંગરી સુશોભિત છે.

ચાર થંભ જો પાઈયોં પર, તિન મેં બેલી અનેક ।

રંગ નંગ બારીક અલેખે, તિનકો ક્યોં કર હોએ વિવેક ॥ ૧૦૯ ॥

સિંહાસનના ચારેય પાયાની ઉપર આવેલ ચારેય સ્તંભોમાં પણ અનેક વેલીઓ ચિતરેલી છે. એના પર વિવિધ રંગોનાં અસંખ્ય રત્નો જડેલા છે. તેમનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

ચાર ખૂનેં કે ચાર નકસ, કે કાંગરી કટાવ ફૂલ ।

બીચ પાંખડી ફિરતી ફૂલ જ્યોં, એ અરસ તખત ઈન સૂલ ॥ ૧૧૦ ॥

ચારેય ખૂણાઓમાં ચાર ચિત્રકારી છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારનાં ફૂલો અંકિત છે. વચ્ચે પુષ્પની જેમ ગોળાકાર રૂપે ફૂલપાંખડીઓ સુશોભિત છે. આ રીતે પરમધામના સિંહાસનની શોભા અદ્વિતીય છે.

ફૂલ કટાવ કે બીચ મેં, કે વિધ કે નકસ ।

ઈન કે બીચ મેં માનિક, ગૃદવાએ નીલવી સરસ ॥ ૧૧૧ ॥

આ ફૂલ વગેરેના વચ્ચે પણ વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી છે. એમની વચ્ચે માણેક તથા ચારે બાજુ નીલમણિ જડેલાં છે, જે અત્યંત સુંદર દેખાય છે.

દોઢી સરૂપોં ઊપર, દો ફૂલ જ્યોં બિરાજત ।

દેખી ઔર અનેક ચિત્રામન, પર અચરજ એહ જુગત ॥ ૧૧૨ ॥

આ રીતે બન્ને સ્વરૂપોની ઉપર પુષ્પોની જેમ બે છત્રીઓ શોભાયમાન છે. સિંહાસન પર બીજી પણ અનેક ચિત્રકારી છે. પરન્તુ આ બન્ને છત્રીઓ યુક્તિપૂર્વક સુશોભિત હોવાથી અત્યંત આશ્ચર્યજનક છે.

દોએ કલસ દોએ છત્રિયોં, છે કલસ ગૃદવાએ ।

એ આઠ કલસ હેં હેમ કે, સુંદર અતિ સોભાએ ॥ ૧૧૩ ॥

બન્ને છત્રીઓની ઉપર બે કલશ તથા ચારેબાજુ છ કલશ સુશોભિત છે. આ આઠેય કલશ હેમ (શુદ્ધ સોનાના) ના છે, જેની સુંદરતા અત્યંત સુશોભિત છે.

જોર કરે જોત જવેર, ઊપર હક તખત ।

એ નૂર જિમી આસમાન મેં, રોસન બઢયો અતંત ॥ ૧૧૪ ॥

શ્રીરાજજીના સિંહાસન પર જડેલાં વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો અત્યંત પ્રકાશમય છે. એમની

જ્યોતિથી ભૂમિ તથા આકાશનો પ્રકાશ અતિ દેદીપ્યમાન હોય છે.

સોએ ધરયા ઈત તખત, જાનોં નજર ના છોડૂં છિન ।

પલ ન ચાહે બીચ આવને, એસી સોભા તખત બીચ ઈન ॥ ૧૧૫ ॥

અહીં એવું સુંદર સિંહાસન સુશોભિત છે કે ક્ષણભર માટે પણ એનાથી દૃષ્ટિ હટાવવાની ઈચ્છા થતી નથી. આ સિંહાસનની શોભા જ એવી છે કે એને જોતાં પાંપણ પલકારો પણ મારતી નથી.

એક ગાદી દોએ ચાકલે, પીછલ વાહી જિનસ ।

ચૌખૂનેં કટાવ કે પસમી, જો દેખોં સોઈ સરસ ॥ ૧૧૬ ॥

આ સિંહાસન પર એક ગાદી પાથરેલી છે. જેના ઉપર બે આસનો સુશોભિત છે. સિંહાસનની પાછળની બાજુ પણ તેવા જ પ્રકારની ચિત્રકારી છે. આ આસનોના ચારેય ખૂણાઓમાં રેશમ ઉપર ચિત્રકારી છે. આ ચિત્રકારીમાં જેને પણ જોઈએ તે અતિ સુંદર દેખાય છે.

કિનાર બાંએ બીચ જવેર કે, ઔર રોસન બેસુમાર ।

એ તખત નૂર જમાલ કા, અરસ સબ ચીજોં અપાર ॥ ૧૧૭ ॥

સિંહાસનના ડાબા કિનારા પર અનેક રત્નો સુશોભિત છે. એમનો તેજોમય પ્રકાશ પણ અનંત છે. શ્રીરાજજીનું આ સિંહાસન પરમધામની બીજી બધી વસ્તુઓથી વધારે શોભાયુક્ત છે.

ઈન સિંઘાસન ઊપર, બૈઠે જુગલકિસોર ।

બસ્તર ભૂષન સિનગાર, સુંદર જોત અતિ જોર ॥ ૧૧૮ ॥

આવા દિવ્ય સિંહાસન પર યુગલ સ્વરૂપ શ્રી રાજશ્યામાજી બિરાજમાન છે. તેમનાં વસ્ત્ર, અલંકારો સહિત સમગ્ર શણગાર એટલો તો સુંદર છે કે તેમનો અનુપમ પ્રકાશ સર્વત્ર ફેલાયેલો છે.

એક જોત જુગલ કી, ઔર બીચ બૈઠે સિંઘાસન ।

બલ બલ જાઊં મુખારબિંદ કી, ઔર બલ બલ જાઊં ચરન ॥ ૧૧૯ ॥

આ તેજોમય સિંહાસન પર બિરાજમાન યુગલ સ્વરૂપના મુખકમલ તથા ચરણકમલ પર વારંવાર સમર્પિત થવાનું મન થાય છે.

કહા કહૂં જોત રૂહન કી, ઔર સમૂહ ભૂષન બસ્તર ।

એ કહી જોત પૂરન સિંધ કી, જો અવલ નૂર સાગર ॥ ૧૨૦ ॥

ચારે બાજુ બેઠેલા બ્રહ્માત્માઓના દિવ્ય સ્વરૂપ તથા વસ્ત્ર તથા અલંકારોના પ્રકાશનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? આ તેજપુંજને સાગરની ઉપમા આપીને આને સર્વપ્રથમ નૂરસાગરની શોભાથી વિભૂષિત કરવામાં આવે છે.

એ સાગર ભર પૂરન, તેજ જોત કો ગંજ ।

કે ઈન સાગર લેહેરેં ઉઠેં, પૂરન નૂર કો પુંજ ॥ ૧૨૧ ॥

આ સાગર શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપના તેજથી પરિપૂર્ણ છે. એમાંથી અનંત તરંગો નીકળે છે. તથા પૂર્ણ પ્રકાશપુંજની જેમ સુશોભિત છે.

મહામત કહે સિંધ દૂસરા, સોભા સરૂપ રૂહન ।

એ સુખકારી અતિ સુંદર, એ બકા વતન બીચ તન ॥ ૧૨૨ ॥

મહામતિ કહે છે હવે હું બીજા સાગરનું વર્ણન કરું છું. જે બ્રહ્માત્માઓના સ્વરૂપની શોભાથી પરિપૂર્ણ છે. જેમનું મૂળ શરીર (પરાત્મા) જ અખંડ પરમધામમાં છે એવા બ્રહ્માત્માઓની સુંદર સુખદાયી શોભાનો આ સાગર છે.

પ્રકરણ ૧ ચોપાઈ ૧૨૨

સાગર દૂસરા, રૂહો કી શોભા

હક બૈઠે રૂહેં મિલાએકે, ખેલ દેખાવન કાજ ।

બડી ભઈ રદબદલ, રૂહેં બડી રૂહસોં રાજ ॥ ૧ ॥

ખેલ બતાવવા માટે બ્રહ્માત્માઓને મૂલમિલાવામાં બેસાડી શ્રીરાજજી સ્વયં સિંહાસન પર બિરાજમાન થયા. ત્યારે શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓમાં પરસ્પર વાર્તાલાપ થયો.

દેખન ખેલ જુદાગીય કા, દિલમેં લિયા રૂહન ।

હક આપ બૈઠે તખત પર, ખેલ રૂહોં કો દેખાવન ॥ ૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓએ વિયોગજન્ય ખેલ જોવાની ઉત્કટ ઈચ્છા કરી ત્યારે એમને ખેલ દેખાડવા માટે શ્રીરાજજી સ્વયં સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થયા.

દેહેસત સબોં જુદાગીય કી, પર ખેલ દેખન કા ચાહ ।

દેખે પાતસાહી હક્કી, દેખે ઈસક બડા કિન કા ॥ ૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓના મનમાં શ્રીરાજજીના વિયોગનો ભય પણ વ્યાપેલો છે તથા ખેલ જોવાની ઈચ્છા પણ પ્રબળ છે. તેઓ ઈચ્છતા હતા કે શ્રીરાજજીની પ્રભુસત્તાને જોઈને કોનો પ્રેમ વધારે છે તેનો અનુભવ કરીએ.

એહ જોત જો જોતમેં, બૈઠિયાં જ્યોં સબ મિલ ।

ક્યોં કહું સોભા ઈન જુબાં, બીચ સુંદર જોત જુગલ ॥ ૪ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓ એક જ્યોતની સાથે બીજી જ્યોતની જેમ અરસપરસ મળીને બેઠા છે. એમની વચ્ચે યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજ શ્યામાજી બિરાજમાન છે. તેમની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન જીભ દ્વારા કેવી રીતે કરું ?

સુંદર સાથ ભરાએ કે, બૈઠિયાં સરૂપ એક હોએ ।

યોં સબે હિલ મિલ રહી, સરૂપ કહે ન જાવેં દોએ ॥ ૫ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓ એક સાથે મળી એવી રીતે બેસી ગયા છે કે તેઓ બધા જાણે એક જ સ્વરૂપ હોય. તેઓ એ રીતે હળીમળીને બેઠા છે કે જેથી એમ કહી ન શકાય કે અહીં કોઈ બે સ્વરૂપ છે.

એક સરૂપ હોએ બૈઠિયાં, માહેં બસ્તરોં કે રંગ ।

ક્યોંએ બરનન ન હોવહીં, રંગ રંગ મેં કે તરંગ ॥ ૬ ॥

જો કે બધા બ્રહ્માત્માઓ એક સ્વરૂપ થઈને બેસી ગયા છે. તો પણ તેમનાં વસ્ત્રોમાં વિવિધ રંગો દેખાય છે. આ રંગોમાંથી નીકળતા તરંગોનું વર્ણન કોઈ પણ પ્રકારે થઈ શકતું નથી.

દેખો અંતર આંખે ખોલકે, તો આવે નજરોં વિવેક ।

બરનન ના હોએ એક કો, ગલગલસોં લગી અનેક ॥ ૭ ॥

જો અંતર દષ્ટિ ઊઘાડીને જોઈએ તો એમની અદ્વિતીય શોભા દષ્ટિગોચર થઈ શકશે. કોઈ એકની શોભાનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી, એવા અનેક બ્રહ્માત્માઓ અહીં એકબીજાને ગળે લગાડીને બેઠા છે.

એક સાગર કહ્યો તેજ જોતકો, દૂજો સોભા સુંદર ।

કે તરંગ ઉઠે ઈન રંગોં કે, ખોલ દેખો આંખ અંદર ॥ ૮ ॥

એક સાગર તો બ્રહ્માત્માઓના દિવ્ય તેજનો છે. બીજો એમની શોભાનો છે. તેમનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોમાંથી વિવિધ રંગોના તરંગો નીકળે છે. અંતર દષ્ટિ ખોલીને આ શોભાનું દર્શન કરો.

એ મેલા બૈઠા એક હોએકે, રૂહેં એક દૂજો લાગ ।

આવે ના નિકસે ઈતથેં, બીય હાથ ન અંગુરી માગ ॥ ૯ ॥

બ્રહ્માત્માઓ એકબીજાની સાથે એવી રીતે અડોઅડ બેઠા છે કે તેમની વચ્ચેથી હાથની એક આંગળી પણ નીકળી શકતી નથી.

ગિરદવાએ તખત કે, કે બૈઠિયાં તલેં ચરન ।

જાનોં જિન હોવેં જુદિયાં, પકડ રહેં હમ સરન ॥ ૧૦ ॥

અનેક બ્રહ્માત્માઓ સિંહાસનની ચારે બાજુ ધામધણીના ચરણોમાં બેઠાં છે. તેઓ ઈચ્છે છે કે ધામધણીથી જુદાં ન થતાં તેઓનાં જ શ્રીચરણો પકડીને તેમના જ શરણમાં રહીએ.

ચબૂતરે લગ કઠેડા, રહિયાં ચારોં તરફોં ભરાએ ।

જ્યો મિલ બૈઠિયાં બીય મેં, યોંહીં બૈઠિયાં ગિરદવાએ ॥ ૧૧ ॥

બ્રહ્માત્માઓ સમગ્ર ચબૂતરામાં કિનારા પર આવેલા કઠેડાની સાથે ભરાઈને બેઠા છે. તેઓ જે રીતે મળીને વચ્ચમાં બેઠા છે તેવી જ રીતે ચારે બાજુ બેઠા છે.

એક દૂજો અંક ભર, લગ રહિયાં અંગોં અંગ ।

દિલમેં ખેલ દેખનકા, હૈ સબોં અંગોં ઉછરંગ ॥ ૧૨ ॥

બધા બ્રહ્માત્માઓ એકબીજાના ગળામાં હાથ રાખીને અંગેઅંગ ભીડીને બેઠા છે. તેમના મનમાં ખેલ જોવાની ઉત્કંઠા છે. જેથી તેમનાં બધાં અંગો પુલકિત થયાં છે.

જાને જિન કોઈ જુદી પડે, એ ડર દિલ મેં લે ।

મિલ કર બૈઠિયાં એક હોએ, બડી અચરજ બૈઠક એ ॥ ૧૩ ॥

જાણે પરસ્પર જુદા થઈ જવાનો ભય હૃદયમાં લઈને આ બધા બ્રહ્માત્માઓ એક સાથે મળીને બેઠા છે. એટલા માટે તેમની આ બેઠક અતિ અદ્ભુત દેખાય છે.

અતંત સોભા લેત હેં, કબૂં ના બૈઠિયાં યોં કર ।

યોં બૈઠિયાં ભર ચબૂતરે, દૂજા સોભા અતિ સાગર ॥ ૧૪ ॥

આ રીતે અનંત શોભા લઈને આ બ્રહ્માત્માઓ આજ સુધી ક્યારેય આ પ્રમાણે બેઠા ન હતા.

તે રીતે આજે સમગ્ર ચબૂતરામાં છવાયેલા અભિન્ન રૂપે બેઠા છે. આનાથી એવું દેખાય છે કે જાણે સૌંદર્યનો આ બીજો સાગર ઊમટી પડ્યો હોય !

માહેં ઊંચી નીચી કોઈ નહીં, સબ બૈઠિયાં બરાબર ।

અંગ સકલ ઉમંગ મેં, ખેલ દેખન કો ચાહ કર ॥ ૧૫ ॥

બધી સખીઓ સરખી રીતે બેઠી છે. કોઈ પણ ઊંચી નીચી નથી. ખેલ જોવાની ઉત્કંઠાને કારણે તેમનાં બધાં અંગોમાં ઉમંગ ભરેલો છે.

સોભા સુંદરતા અતિ બડી, હક બડી રૂહ અરવાહેં ।

એ સોભા સાગર દૂસરા, મુખ કહ્યો ન જાએ જુબાંએ ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓના બિરાજમાન થવાથી આ ચબૂતરાની સુંદરતા અત્યંત અધિક થઈ જાય છે. આ બીજા સાગરની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

અરસ અરવાહોં મુખ કી, જુબાં કહા કરે બરનન ।

નૈન શ્રવન મુખ નાસિકા, સોભા સુંદર અતિ ઘન ॥ ૧૭ ॥

આ નશ્વર જીભ પરમધામના આત્માઓના મુખારવિંદની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકશે ? તેમનાં આંખ, કાન, મુખકમલ તથા નાકના સૌંદર્યની શોભા અનુપમ છે.

ગૌર રંગ લાલક લિએ, સોભા સુંદરતા અપાર ।

જો એક અંગ બરનન કરું, વાકો ભી ન આવે પાર ॥ ૧૮ ॥

ગોરા વર્ણના આ બ્રહ્માત્માઓ તેમની લાલીયુક્ત મુખમંડળની અપાર શોભાની લીધે અતિ સુંદર લાગે છે. જો તેમના કોઈ એક અંગની શોભાનું વર્ણન કરવા લાગીએ તો પણ તેનો પાર પામી શકાતો નથી.

મુખ ચૌક છબિ કી ક્યોં કહું, સોભા હરવટી દંત અધૂર ।

બીચ લાંક મુસકની કહાં લગ, કેહે કેહે કહું મુખ નૂર ॥ ૧૯ ॥

તેમની મુખાકૃતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તેમની હડપચી (ચિબુક) દંતાવલી તથા અધર અત્યંત સુશોભિત છે. હાસ્ય કરતી વખતે હડપચી તથા અધર (નીચલો હોઠ)નો ભાગ બહુ જ સુંદર દેખાય છે. તેમની આવી તેજોમય આકૃતિની આભા (કાંતિ)નું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

સાડી ચોલી ચરની, જડાવ રંગ ઝલકાર ।

કે જવેર કેતે કહું, સોભા સાગર સુખકાર ॥ ૨૦ ॥

તેમનાં વસ્ત્રોમાં સાડી, ચોલી, ચણિયો બધાં રત્ન જડિત હોવાથી અનેક રંગોમાં ચમકે છે. આ વસ્ત્રોમાં જડેલાં અનેક રત્નોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું, એમની શોભા સાગર સમાન સુખદાયક છે.

રૂહેં બૈઠીં હિલ મિલ કે, યાકે જુદે જુદે બસ્તર ।

કેતે રંગ કહું સાડિયોં, નિપટ બૈઠિયાં મિલ કર ॥ ૨૧ ॥

પરસ્પર હળીમળીને બેઠેલા આ બ્રહ્માત્માઓનાં વસ્ત્રો જુદાં-જુદાં રૂપે સુશોભિત છે. જો કે તેઓ બધા મળી અભિન્ન રૂપે બેઠેલાં છે. છતાં તેમની સાડીઓ અનેક રંગોમાં ઝળકે છે.

કે સાડી રંગ સેત કી, ઔર કે સાડી રંગ નીલી ।

કે સાડી રંગ લાલ હૈં, કે સાડી રંગ પીલી ॥ ૨૨ ॥

કેટલાક બ્રહ્માત્માઓની સાડી સફેદ રંગની છે તો કેટલાકની નીલા રંગની છે. આ રીતે કેટલાક બ્રહ્માત્માઓની સાડી લાલ રંગની છે તો કેટલાકની પીળા રંગની છે.

એક લાલ માહે કે રંગ, ઔર કે રંગ નીલી માહે ।

કે રંગ પીલી કે સેત મેં, કે રંગ ક્યોં કહૂં જુબાંઝે ॥ ૨૩ ॥

એમાં એક લાલ રંગમાં પણ અનેક રંગો દેખાય છે તથા એક નીલા રંગમાં પણ વિવિધ રંગો સુશોભિત છે. આ રીતે પીળા તથા સફેદ રંગમાં પણ અનેક રંગો છે, જીભના દ્વારા તેનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

મેં નામ લેત એક રંગ કા, કહૂં કેતે લાલ માહે એક ।

એક નામ નીલા કહૂં, માહે નીલે રંગ અનેક ॥ ૨૪ ॥

જો હું એમાંથી એક લાલ રંગનું નામ લઉં તો એમાં પણ બીજા અનેક રંગો દેખાય છે. એવી રીતે નીલા રંગની વાત કરું તો એમાં પણ અનેક રંગો સુશોભિત છે.

ઈન વિધ કે રંગ બસ્તરોં, એ બરન્યો ક્યોં જાએ ।

તિનમેં ભી જુદિયાં નહીં, સબ બૈઠિયાં અંગ મિલાએ ॥ ૨૫ ॥

આ રીતે અનેક રંગોનાં વસ્ત્રો શોભાયમાન છે, જેનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? તેમાં પણ બધા જ બ્રહ્માત્માઓ અલગઅલગ નહોતાં એક સાથે મળીને બેઠા છે.

અનેક રંગોં સાડિયાં, માહે કે વૃખ બેલી પાત ।

ફલ ફૂલ નકસ કટાવ કે, તારેં બરન્યો ન જાત ॥ ૨૬ ॥

અનેક રંગોની સાડીઓમાં પણ વૃક્ષો, વેલીઓ, પાંદડા, ફલ, ફૂલ વગેરેની વિવિધ ચિત્રકારી શોભે છે. એટલા માટે તેમનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

કે રંગ કહૂં બસ્તરોં, કે કહૂં જવેરોં રંગ ।

ઈન વિધ રંગ અનેક હૈં, તાકે ઉઠેં કે તરંગ ॥ ૨૭ ॥

આ રીતે અનેક રંગોનાં વસ્ત્રોમાં વિવિધ રંગોનાં રત્નો જડેલાં છે. આ અનેક રંગોમાંથી નીકળતાં તેજ તરંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

કે કિરને ઉઠેં કંચન કી, કે કિરને હીરન ।

પાય પાંને મોતી માનિક, કિરને જાએ ન કહી જવેરન ॥ ૨૮ ॥

આ વસ્ત્રોમાંથી અનેક કિરણો કંચન (સોનું) રંગનાં તથા અનેક કિરણો લીલા રંગનાં નીકળે છે. આ રીતે પાય, પન્ના, મોતી, માણેક વગેરે રત્નોમાંથી નીકળતી અનંત શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

સો કિરને લગે જાએ ઊપર, ઔર દ્વાર દિવાલોં થંભન ।

આવેં ઉતથેં કિરને સામિયાં, માહોં માહેં જંગ કરેં રોસન ॥ ૨૯ ॥

વસ્ત્રોમાં જડેલાં રત્નોમાંથી નીકળતાં આ કિરણો ઉપર ચંદરવા સુધી જાય છે. તથા ત્યાંથી

દરવાજા, દીવાલો તથા સ્તંભો સુધી પહોંચે છે. તે દરવાજાઓ, દીવાલો તથા સ્તંભોમાંથી નીકળતાં કિરણોની સાથે આ કિરણોની પરસ્પર લડાઈ થાય છે.

**और योली जो यरनियां, सब अंग में रहे समाये ।**

**बरनन न छोअे अेक अंग को, तामें बैठियां सब लपटाअे ॥ ३० ॥**

આ બ્રહ્માત્માઓનાં વસ્ત્રોમાં ચોળી, ચણિયો વગેરે તેમના બધા અંગોમાં સમાયેલા છે. એમના એક અંગનું પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી. આ રીતે બધી સખીઓ પરસ્પર અંગોઅંગ મેળવીને બેઠેલી છે.

**हेम छीरा मोती मानिक, कै रंगों के डार ।**

**पाय पांनें नीलवी लसनिअे, कै जवेरों अंबार ॥ ३१ ॥**

આ બ્રહ્માત્માઓના કંઠમાં હેમ (સોનું) હીરા, મોતી, માણેક, પાય, પન્ના, નીલમણિ, વૈદૂર્યમણિ (લસણિયો) વગેરે વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોના અનેક રંગોમાં ચમકતાં હાર સુશોભિત છે.

**सोभा अतंत है भूषनों, स्वर बजत डाय यरन ।**

**मीठी बानी अति नरमाई, भुसभोअे और रोसन ॥ ३२ ॥**

આ અલંકારોની શોભા પણ અનંત છે. બ્રહ્માત્માઓના હાથ તથા પગના સામાન્ય હલન-ચલન માત્રથી આ અલંકારોમાં સ્વરો ગુંજવા લાગે છે. તેમની મધુરવાણી, કોમળતા, સુગન્ધ તથા પ્રકાશનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

**बस्तर भूषन सब अंगों, क्यों कडूं केते रंग ।**

**अेक अेक नंग के अनेक रंग, तिन रंग रंग कै तरंग ॥ ३३ ॥**

આ રીતે બ્રહ્માત્માઓનાં વસ્ત્રો તથા બધા અંગોમાં ધારણ કરેલા અલંકારોના રંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એમાં જડેલા એક-એક રત્નોમાંથી અનેક રંગો નીકળે છે. તે રંગોમાંથી અસંખ્ય તરંગો નીકળે છે.

**निलवट श्रवन नासिका, सिर कंठ उर कै डार ।**

**डाय पांउं यरन भूषन, अति अलेभें सिनगार ॥ ३४ ॥**

આ બ્રહ્માત્માઓના કપાળ, મોઢું, નાક, મસ્તક, કંઠ વગેરે વિવિધ અંગો અલંકારોથી સુશોભિત છે. વક્ષઃસ્થળ પણ અનેક હારોથી સુશોભિત છે. તેમના હાથ, પગમાં પણ વિવિધ અલંકારો છે. આ રીતે એમના શણગારનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

**जो डोवें अरवा अरस की, सो लीजो कर सडूर ।**

**अंग रंग नंग सब जंग में, छोअे गयो अेक जडूर ॥ ३५ ॥**

જે આત્માઓ પરમધામના છે તેઓ પરસ્પર વિચાર કરી આ દિવ્ય શણગારનું ચિંતન કરે. તેમનાં બધાં અંગોમાંથી નીકળતાં વિવિધ રંગનાં રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર સ્પર્ધા કરતો એક પ્રકાશપુંજની જેમ સુશોભિત થાય છે.

**महामत कहे बैठियां देख के, डक डंसत हैं डम पर ।**

**कहे देखों डन विध डेल में, डेलियां रहें क्यों कर ॥ ३६ ॥**

મહામતિ કહે છે, બ્રહ્માત્માઓને આ પ્રકારે એક સાથે મળીને બેઠેલા જોઈ શ્રીરાજજી હાસ્ય કરતાં

કહે છે, જુઓ ! નશ્વર ખેલમાં આ રીતે એક સાથે કેવી રીતે રહી શકશો ?

પ્રકરણ ૨ ચોપાઈ ૧૫૮

ઢાલ દૂસરા, ઈસી સાગરકા

લેહેરી સુખ સાગર કી, લેસી રૂહેં અરસ ।

યાકે સરૂપ યાકો દેખસી, જો હેં અરસ પરસ ॥ ૧ ॥

પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ આ વિશાળ સાગરોની સુખમય લહેરોનો અનુભવ કરી શકે છે. આ જ આત્માઓ પોતાના મૂળ સ્વરૂપ (પર-આત્મા) ને જોઈ શકશે કેમકે તેમનો પરસ્પરનો સમ્બન્ધ છે.

એ જો સરૂપ સુપન કે, અસલ નજર બીચ ઈન ।

વહ દેખેં હમકો ખ્વાબ મેં, જો અસલ હમારે તન ॥ ૨ ॥

બ્રહ્માત્માઓનાં આ સ્વપ્નમય સ્વરૂપો પર પણ હંમેશાં પરમધામના અખંડ સ્વરૂપ (પર આત્મા)ની દૃષ્ટિ બની રહે છે. કેમકે આપણો પર-આત્મા આ નશ્વર શરીરને સ્વપ્નમાં જોઈ રહ્યો છે.

ઉન અંતર આંખેં તબ ખુલેં, જબ હમ દેખેં વહ નજર ।

અંદર ચૂમે જબ રૂહ કે, તબ ઈતહીં બૈઠે બકા ઘર ॥ ૩ ॥

પર - આત્માની આંખો ત્યારે ખૂલશે (તેમની સ્વપ્નાવસ્થા ત્યારે દૂર થશે) જ્યારે આપણે જાગૃત થઈ તેમની તરફ જોઈશું. જ્યારે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં પોતાનું મૂળ સ્વરૂપ અંકિત થશે ત્યારે અહીં બેઠા-બેઠા પરમધામનો અનુભવ થશે. (પરમધામમાં જાગૃત થઈ જશે.)

સુરત ઉનોં કી હમ મેં, એ જુદે જુદે હુએ જો હમ ।

એ જો બાતેં કરેં હમ સુપન મેં, સો કરાવત હક ઈલમ ॥ ૪ ॥

જો કે આપણે આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં જુદાંજુદાં શરીર ધારણ કરી બેઠાં છીએ તો પણ પરઆત્માની સુરતા આપણા ઉપર જ લાગેલી છે. આ સ્વપ્ન જગતમાં આપણે જે વાતો કરી રહ્યા છીએ તે પણ ધામધણીનો આદેશ જ કરાવી રહ્યો છે.

ઈન વિધ હક કા ઈલમ, હમકો જગાવત ।

ઈલમ કિલ્લી હમકો દઈ, તિનસે બકા દ્વાર ખોલત ॥ ૫ ॥

આ રીતે ધામધણી દ્વારા અપાયેલ બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમજ્ઞાન) આપણને જાગૃત કરી રહ્યું છે. ધામધણીએ સદ્ગુરુના રૂપે આવીને અમને તારતમ રૂપી કૂચી આપી છે, જેનાથી પરમધામના દરવાજા ખૂલી જાય છે.

બીચ અસલ તન ઔર સુપને, પટ નીદે કા થા ।

સો નીદ ઉડાએ સુપના રખ્યા, એ દેખો કિયા હક કા ॥ ૬ ॥

પરમધામના મૂળ શરીર (પરઆત્મા) અને આ સ્વપ્નવત્ જગતના સ્વપ્નના શરીરની મધ્યમાં

અજ્ઞાનરૂપી નિદ્રાનું આવરણ પડ્યું હતું. ધામધણીએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા નિદ્રાના તે આવરણને દૂર કર્યું પરંતુ સ્વપ્નને યથાવત્ રાખ્યું. ધામધણીની આ જ વિચિત્ર લીલા છે.

ના તો નીંદ ઉડે પીછે સુપના, કબલોં રેહેવે એ ।

ઈન વિધ સુપના ના રહે, પર હુઆ હાથ હુકમ કે ॥ ૭ ॥

નહિ તો ઊંઘ ઊડી ગયા પછી આ સ્વપ્ન ક્યાં સુધી ટકી શકે ? આ રીતે આ સ્વપ્ન રહેવું ન જોઈએ, પરંતુ ધામધણીના આદેશથી જ આ હજુ સુધી ટકી રહ્યું છે.

કમેં ખેલ દેખાઈયા, જુદે ડારે ફરામોસી દે ।

ખેલ મેં જગાએ ઈલમેં, અબ હુકમ મિલાવે લે ॥ ૮ ॥

ધામધણીના આદેશે જ આ ખેલ દેખાડ્યો છે. તેમણે અજ્ઞાનનું આવરણ નાંખી આ ખેલમાં આપણને જુદાંજુદાં કરી દીધાં છે. આ આદેશ આપણને તારતમ જ્ઞાન દ્વારા ખેલમાં પણ જાગૃત કરી રહ્યો છે. હવે આ (આપણને બધાને) મૂલમિલાવાનો અનુભવ કરાવશે.

બાત પોહોંચી આએ નજીક, અબ જો કોઈ રેહેવે દમ ।

ઉમેદા તુમારી પૂરને, રાખી ખસમેં તુમ હુકમ ॥ ૯ ॥

હવે પરમધામમાં જાગૃત થવાનો સમય નજીક આવી ગયો છે. હજી જેટલા શ્વાસ (સમય) બાકી રહે છે, તેમાં પણ તમારી મનોકામનાઓને પૂર્ણ કરવા માટે જ ધામધણીના આદેશે તમોને આ પ્રમાણે ખેલમાં રાખ્યા છે.

જો રૂહેં અરસ અજીમ કી, સો મિલિયો લેકર પ્યાર ।

એ બાની દેખ ફજર કી, સબ હૂજો ખબરદાર ॥ ૧૦ ॥

જે પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ છે તેઓ પરસ્પર પ્રેમપૂર્વક મળે. આત્મ જાગૃતિના પ્રભાતની આ વાણી સાંભળી બધા સાવચેત થઈ જાવ.

અબ ફરામોસી ક્યોં રહે, જબ ખોલ્યા બકા દ્વાર ।

રૂબરૂ કિએ હમકો, તન અસલ નૂર કે પાર ॥ ૧૧ ॥

જ્યારે પારનાં દ્વાર ખુલ્લી જશે ત્યારે આ નિદ્રા કેવી રીતે રહી શકશે ? ધામધણીએ તો આપણને તારતમ જ્ઞાનના દ્વારા પરમધામના મૂળ શરીર (પર-આત્મા) નો પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરાવ્યો છે.

બૈઠી થી ડર જિનકે, સબ હિલમિલએક હોએ ।

હુકમ હક કે કૌલ પર, ઉલટ તુમકો જગાવે સોએ ॥ ૧૨ ॥

ધામધણીના વિયોગના ભયની જે શંકાથી બધા બ્રહ્માત્માઓ મૂલમિલાવામાં એક સાથે મળીને બેઠા હતા હવે તે જ ધામધણી પોતાના વચન અનુસાર પોતાના આદેશ દ્વારા તમોને જાગૃત કરી રહ્યા છે.

ના તો સુપન કે સરૂપ જો, સો તો ખેલૈ કો ખેંચત ।

સો હુકમેં તુમેં સુપના, હક કો મિલાવત ॥ ૧૩ ॥

નહિ તો આ સ્વપ્નનું સ્વરૂપ તો સ્વપ્નવત્ જગતના ખેલની તરફ જ ખેંચે છે. આ તો શ્રીરાજજીનો

આદેશ જ છે, જે આ સ્વપ્નના શરીરમાં પણ શ્રીરાજજીની સાથે તમારું મિલન કરાવે છે.

યો સીધી ઉલટીય સે, કૌન કરે બિના ઈલમ ।

ઈત જગાએ ઉમેદાં પૂરન કર, બૈંચત તરફ ખસમ ॥ ૧૪ ॥

નહિ તો તારતમજ્ઞાન સિવાય બીજું કયું જ્ઞાન પરમધામથી વિમુખ આત્માઓને પરમધામની તરફ ઉન્મુખ કરાવી શકે એમ છે ? આજ જ્ઞાન બ્રહ્માત્માઓના મનોરથોને પૂર્ણ કરી તેમને જાગૃત કરીને ધામધણી સાથે મિલન માટે પ્રેરિત કરે છે.

એ હોત કિયા સખ હુકમ કા, ના તો ઈન વિધ ક્યો હોએ ।

જાગ સુપના મૂલ તન કા, જગાએ હુકમ મિલાવે સોએ ॥ ૧૫ ॥

ધામધણીના આદેશથી જ આ બધું થઈ રહ્યું છે, નહિ તો આ રીતે કેમ થઈ શકે ? આ સ્વપ્નના શરીરથી સુરતાને જાગૃત કરી મૂલ શરીરની સાથે મેળવવાનું કાર્ય ધામધણીના આદેશથી જ સંભવ છે.

સો સુધ આપન કો નહીં, જો વિધ કરત મેહેરબાન ।

ના તો કે મેહેર આપન પર, કરત હૈં રેહેમાન ॥ ૧૬ ॥

પરમકૃપાળુ ધામધણી આપણા પર કેવી અહૈતુકી કૃપા કરી રહ્યા છે, એની આપણને લેશમાત્ર પણ સુધ (ભાન) નથી. નહિ તો ધામધણી આપણા ઉપર પ્રત્યેક પળે કૃપાની જ વર્ષા કરી રહ્યા છે.

મહામત કહે મેહેર હક કી, રૂહોં આવે એક નજર ।

તો તબહી રાત કો મેટ કે, જાહેર કરેં ફજર ॥ ૧૭ ॥

મહામતિ કહે છે, જો બ્રહ્માત્માઓને ધામધણીની અહૈતુકી કૃપાનો લેશમાત્ર બોધ પણ થઈ જાય તો તે સમયે અજ્ઞાનરૂપી રાત મટી જ્ઞાનનું પ્રભાત થઈ જાય.

પ્રકરણ ૩ ચોપાઈ ૧૭૫

સાગર તીસરા, એક દિલી રૂહન કી

અબ કહૂં સાગર તીસરા, મૂલ મેલા બિરાજત ।

રૂહ કી આંખોં દેખિએ, તો પાઈએ ઈનોં સિફત ॥ ૧ ॥

હવે ત્રીજા સાગરનું વર્ણન કરું છું. આ બ્રહ્માત્માઓના એકાત્મભાવનું પ્રતીક છે. બ્રહ્માત્માઓ મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન છે. આત્મ દૃષ્ટિએ જોવાથી જ એમના અપાર મહિમાની જાણ થશે.

અરસ કી અરવાહેં જેતી, જુદી હોએ ના સકેં એક ખિન ।

એ માહેં ક્યોં હોએ જુદિયાં, અસલ રૂહેં એક તન ॥ ૨ ॥

પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ ક્ષણમાત્રને માટે પણ પોતાના ધણીથી જુદા થઈ શકતા નથી. આ બ્રહ્માત્માઓમાં વિયોગ કેવી રીતે થઈ શકે ? કેમકે આ બધા અદ્વૈત સ્વરૂપ છે.

ઈન સબન કી એક અકલ, એક દિલ એક ચિત ।

એક ઈસક ઈનોં કા, સનેહ કાયમ હિત ॥ ૩ ॥

આ બધાની બુદ્ધિ, હૃદય તથા ચિત્ત એક જ છે. એમનો પરસ્પર પ્રેમ પણ એટલો જ પ્રગાઢ

છે. એમનો પ્રગાઢ સ્નેહ સર્વદા પ્રેમ-પ્રીતિથી ભરેલો રહે છે.

ઈનોં દિલ સાગર તીસરા, એક સાગર સબ દિલ ।

દેખો ઈનોં દિલ પૈઠ કે, કિન વિધ બૈઠિયાં મિલ ॥ ૪ ॥

એમના વિશાળ હૃદયને જ ત્રીજો સાગર કહ્યો છે. આ બધા બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય વિશાળ સાગર જેવું છે. એમના હૃદયમાં પ્રવેશ કરી એમને જોઈએ તો જાણ થશે કે આ બધા એક સાથે મળીને કેવી રીતે બેઠાં છે.

હાંસ વિલાસ સુખ એક હૈ, એક ભાંત એક ચાલ ।

તો ઈન વાહેદત કી ક્યોં કહું, કૌલ ફૈલ જો હાલ ॥ ૫ ॥

એમનો હાસ-પરિહાસ, આનંદ-વિલાસ, સુખોની અનુભૂતિ વગેરે બધું એકરૂપ છે. એમની જીવન શૈલી પણ એક જ પ્રકારની છે. આ અદ્વૈત સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓનાં વચન, આચરણ તથા મનઃસ્થિતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

તો કહ્યા વાહેદત ઈનકો, અરસ અરવા હક જાત ।

જ્યોં જોતેં જોત ઉદોત હૈ, ત્યોં સૂરત કી સૂરત સિફાત ॥ ૬ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓને એટલા માટે અદ્વૈત સ્વરૂપ કહ્યા છે કેમકે પરમધામના આ આત્માઓ સ્વયં ધામધણીના અંગ સ્વરૂપ છે. જે રીતે સૂર્યના પ્રકાશમાંથી બીજા બધા પ્રકાશ પ્રકાશિત થાય છે તે રીતે આ બ્રહ્માત્માઓ અક્ષરાતીત ધણીની જ શક્તિથી ઓતપ્રોત છે.

ઈન એક દિલી રૂહન કી, એ ક્યોં કર કહી જાએ ।

એક રૂહ કહે ગુઝ હક કા, દૂજ અંગ ઉમંગ ન સમાએ ॥ ૭ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના એકાત્મભાવની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? જો આમાંથી કોઈ એક શ્રીરાજજીના અન્તરંગ રહસ્યની વાતો કરે છે તો તેને સાંભળી બીજીના હૃદયમાં ઉમંગ સમાતો નથી.

વહ સુખ કેહેવે અપના, જો કિયા હૈ હક સેં ।

દિલ દૂજ કે યોં આવત, સબ સુખ લિયા મેં ॥ ૮ ॥

જો કોઈ ધામધણીના સાન્નિધ્યમાં પ્રાપ્ત કરેલ સુખદ અનુભૂતિની વાત કરે છે તો બીજીને એવો આભાસ થાય છે કે તેણે સ્વયં પણ તે રીતની અનુભૂતિ કરેલી છે.

એકે બાત કે વાસ્તે, સુખ દૂજ કો ઉપજ્યા યોં ।

યોં સબન કી એકદિલી, જુદા બરનન હોવે ક્યોં ॥ ૯ ॥

જો કોઈ બ્રહ્માત્માઓ કોઈ વાતે આનંદિત થાય છે તો બીજીને પણ આનંદનો અનુભવ થાય છે. આ રીતે બધા બ્રહ્માત્માઓમાં એકાત્મભાવ છે. એટલા માટે તેમનું અલગ-અલગ વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

એક રૂહ બાત કરે હક સોં, સુખ દૂજ કો હોએ ।

જબ દેખિએ મુખ બોલતે, તબ સુખ પાવેં દોએ ॥ ૧૦ ॥

જો કોઈ એક બ્રહ્માત્મા શ્રીરાજજીની સાથે વાર્તાલાપ કરે છે. તો તેમની સુખદ અનુભૂતિ બીજીને

પણ થાય છે. પ્રત્યુત્તરમાં શ્રીરાજજીને કાંઈ કહેતાં જુએ છે તો બન્ને આનંદિત થઈ જાય છે.

અરસ પરસ યોં હક સોં, આરામ લેવેં સબ કોએ ।

અતિ સુખ પાવેં બડી રૂહ, એ તિનેકે અંગ સબ સોએ ॥ ૧૧ ॥

આ રીતે બધા બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીની સાથે પરસ્પર આનંદનો અનુભવ કરે છે. તેનાથી શ્રીરાજશ્યામાજીને અપાર આનંદનો અનુભવ થાય છે કેમકે બધા બ્રહ્માત્માઓ તેમના જ અંગ રૂપ છે.

જો સુખ પાવત બડી રૂહ, સબ તિનેકે સુખ સનફૂલ ।

જ્યોં જલ મૂલ મેં સીચિએ, પોહોંયે પાત ફલ ફૂલ ॥ ૧૨ ॥

ત્યોં સુખ જેતા હક કા, પોહોંયત હૈ બડી રૂહ કોં ।

બડી રૂહ કા સુખ રૂહન, આવત હૈ સબ મોં ॥ ૧૩ ॥

જ્યારે શ્યામાજીને આનંદનો અનુભવ થાય છે ત્યારે બધા બ્રહ્માત્માઓ પણ તે રીતે આનંદિત થાય છે. જેમ કોઈ વૃક્ષના મૂળને પાણી પાય તો તેમની ડાળીઓ, પાંદડાઓ, ફળ, ફૂલ વગેરે બધા લીલાંછમ રહે છે તે રીતે શ્રીરાજજી પાસેથી શ્યામાજીને જેટલો આનંદ મળે છે, તે આનંદ શ્રી શ્યામાજી પાસેથી બધા બ્રહ્માત્માઓને પહોંચે છે.

યા ભૂષન યા બસ્તર, સિનગાર કે બખત ।

એક પેહને સુખ દૂજી કો, યોં સબોં સુખ હોત અતંત ॥ ૧૪ ॥

શણગારના સમયે જો એક બ્રહ્માત્મા વસ્ત્ર યા અલંકાર ધારણ કરે છે અને તેનાથી તેને જેટલો આનંદ થાય છે, તેટલો જ આનંદ તેને જોવાવાળા બીજા બ્રહ્માત્માઓને પણ થાય છે. આ રીતે બધા બ્રહ્માત્માઓને અનંત સુખનો અનુભવ થાય છે.

યા જો બખત આરોગને, યા કોઈ અરસ લજત ।

સો એક રૂહ સે દૂસરી, સુખ દેખ કેહે પાવત ॥ ૧૫ ॥

ભોજનલીલાના સમયે અથવા આનંદની અન્ય ઘડીમાં કોઈ એક બ્રહ્માત્માને જે આનંદનો અનુભવ થાય છે, તેને જોઈને બીજા બ્રહ્માત્માઓને પણ તે રીતના સુખની અનુભૂતિ થાય છે.

એ સુખ બાતેં અરસ કી, અલેખે અખંડ ।

ક્યોં બરનોં મેં ઈન જુબાં, બૈઠ બીચ ઈન ઈંડ ॥ ૧૬ ॥

આ રીતે અસંખ્ય સુખ પરમધામમાં છે. આ નશ્વર સંસારમાં રહીને નશ્વર જીભ દ્વારા હું તેમનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

મેં નેક કહી ઈન વિધ કી, સો અરસ મેં વિધ બેસુમાર ।

ઈન મુખ બાની ક્યોં કહું, જાકો વાર ન પાર ॥ ૧૭ ॥

મેં તો અહીં થોડુંક વર્ણન કર્યું છે, પરન્તુ પરમધામમાં એવું અનંત સુખ મળે છે. આ મુખે તેમનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે ? જેનો કોઈ પાર જ નથી.

તો કહ્યા રસૂલ ને, અરસ મેં વાહેદત ।

સો કહ્યા ઈન માએનોં, એ રૂહેં એકદિલ એક ચિત ॥ ૧૮ ॥

રસૂલ સાહેબે પણ એટલા માટે કહ્યું કે પરમધામમાં એકાત્મભાવ છે. આ એ અર્થમાં કહ્યું છે કે પરમધામમાં બ્રહ્માત્માઓ એકાત્મભાવ (એકદિલી) માં રહે છે.

એક રૂહ સુખ લેત હૈ, સુખ પાવત બારે હજાર ।

તો કહી જો ચીજેં અરસ કી, સો ચીજેં ચીજ અપાર ॥ ૧૯ ॥

જો કોઈ બ્રહ્માત્માઓને સુખદ અનુભૂતિ થાય છે તો તે અનુભૂતિ બાર હજાર બ્રહ્માત્માઓને પણ થાય છે. એટલા માટે પરમધામની જે વિશેષતાઓનું વર્ણન થયું છે તેમનો કોઈ અંત નથી.

જો કોઈ ચીજેં અરસ મેં, બાગ જિમી જાનવર ।

તાકો સુખ બલ ઈસક કા, સો પાર ન આવે ક્યોંએ કર ॥ ૨૦ ॥

પરમધામમાં વન, ઉપવન, ભૂમિ તથા પશુપક્ષી વગેરે જે પણ છે તે બધાને મળનારું સુખ તથા તેમની શક્તિ શ્રીરાજજીના જ પ્રેમનું પરિણામ છે. એટલા માટે આ પ્રેમનો કોઈ પાર નથી.

યા પસૂ યા વૃખ કોઈ, અપાર તિનોં કી બાત ।

તો રૂહોં કે સુખ ક્યોં કહું, એ તો હૈં હક કી જાત ॥ ૨૧ ॥

જ્યારે પરમધામનાં પશુપક્ષી તથા વૃક્ષો વગેરેના સુખનો પણ કોઈ પાર નથી તો બ્રહ્માત્માઓના અપાર આનંદ વિશે કેવી રીતે કહી શકાય ? આ તો સ્વયં શ્રીરાજજીનાં જ અંગરૂપ છે.

જિન કિન કો સંસે ઉપજે, ખેલ દેખ કે યોં ।

એ જો રૂહેં અરસ કી, તિનકા ઈસક ન રહ્યા ક્યોં ॥ ૨૨ ॥

જો કોઈને સન્દેહ થાય કે આ બધા બ્રહ્માત્માઓ શ્રી રાજજીના જ અંગભૂત છે તો આ નશ્વર ખેલને જોઈને શ્રીરાજજી તરફ તેમને શાશ્વત પ્રેમ કેમ ન રહ્યો, અર્થાત્ ક્યાં વિલીન થઈ ગયો ?

ઈસક રૂહ દોઊ કાયમ, ઔર કાયમ અરસ કે માહિં ।

ક્યોં ઈસક ખોવે આવે ક્યોં, ઉત કમી કોઈ આવત નાહિં ॥ ૨૩ ॥

જ્યારે પ્રેમ અને બ્રહ્માત્માઓ બન્ને પરમધામમાં શાશ્વત છે, તો આ સંસારમાં આવી બ્રહ્માત્માઓ તે પ્રેમને કેવી રીતે ભૂલી શકે છે ? પરમધામમાં તો કોઈ પણ વસ્તુની કોઈ ખામી નથી.

ઉત કમી ક્યોં આવહીં, ઔર રૂહેં આવેં ક્યોં ઈત ।

ઔર ઈસક જાએ ક્યોં ઈનોં કા, જિનકી એતી બડી સિફત ॥ ૨૪ ॥

જ્યારે પરમધામમાં કોઈ પણ વસ્તુનો અભાવ નથી, તો આ જગતમાં બ્રહ્માત્માઓનું આગમન કેમ થયું અને તે બ્રહ્માત્માઓમાંથી આ પ્રેમ કેવી રીતે લુપ્ત થઈ શકે છે, જેમનો આટલો મોટો મહિમા છે.

જાત હકકી કહાવહીં, ઔર કહાવેં માહેં વાહેદત ।

જો ઈલમ બિચારે હકકા, તાકો ઈસક બઢત ॥ ૨૫ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના જ અંગરૂપ કહેવાય છે. તથા દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજીના અદ્વૈત સ્વરૂપમાં શોભાયમાન છે. જો તેઓ ધામધણી દ્વારા પ્રદત્ત તારતમ જ્ઞાન પર ચિંતન કરશે તો તેમનો પ્રેમ ઉત્તરોત્તર વધતો જશે.

એ કેહેતી હોં મેં તિનકો, કોઈ સંસે લ્યાવે જિન ।

એ અનહોની હકેં કરી, વાસ્તે હાંસી ઊપર રૂહન ॥ ૨૬ ॥

બ્રહ્માત્માઓ માટે જ મેં આ બધું કહ્યું છે. જેથી તેમના મનમાં કોઈપણ પ્રકારની શંકા ન રહે. આ બધી અસંભવ વાતો સ્વયં ધામધણીએ સંભવ બનાવી છે અને તે પણ પોતાના આત્માઓની

સાથે મજાક (હાંસી) કરવા માટે જ છે.

ના તો એ કબૂં નહીં, જો હક રૂહે દેખે સુપન ।  
એક જરા અરસ કા, ઉડાવે ચૌદે ભવન ॥ ૨૭ ॥

નહિ તો આવું ક્યારેય સંભવી શકે નહીં કે ધામધણીના આત્માઓ સ્વપ્ન જગતને જુએ. કેમકે પરમધામનો એક કણ માત્ર ચૌદ લોકને ઉડાવી શકે છે.

એ હકે હિકમત કરી, ખેલ દેખાયા જૂઠ રૂહન ।  
પટ દે જૂઠ દેખાઈયા, નૈનો દેખે બકા વતન ॥ ૨૮ ॥

આ તો ધામધણીનો જ અદ્ભુત ચમત્કાર છે, કે તેમણે પોતાના આત્માઓને આ મિથ્યા જગત દેખાડ્યું. અજ્ઞાનરૂપી નિદ્રાનું આવરણ નાખીને જ બ્રહ્માત્માઓને આ મિથ્યા ખેલ દેખાડ્યો છે. વાસ્તવમાં બ્રહ્માત્માઓ (પર આત્મા)નાં નેત્ર તો અખંડ ધામને જ નિરખી રહ્યાં છે.

આડા પટ દે જૂઠ દેખાઈયા, પટ ન આડે હક ।  
સો હક કો હક દેખત, હુઈ ફરામોસી રંચક ॥ ૨૯ ॥

ધામધણીએ બ્રહ્માત્માઓ પર નિદ્રાનું આવરણ નાખી તેમને આ ખેલ દેખાડ્યો છે. પરન્તુ આ આવરણ શ્રીરાજજીના સમ્મુખ નથી. વાસ્તવમાં બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીને જ પોતાની સામે જોઈ રહ્યા છે. આ ભ્રમનું આવરણ તો રજ માત્ર છે.

ઈન વિધ ખેલ દેખાઈયા, ના તો રૂહે જૂઠ દેખે ક્યો કર ।  
અપને તન હકે જાનકે, કરી હાંસી રૂહો ઊપર ॥ ૩૦ ॥

આ રીતે ધામધણીએ ક્ષણમાત્રમાં આ નશ્વર ખેલ દેખાડ્યો છે. નહિ તો આ સત્ય આત્માઓ આ મિથ્યા જગતને કેવી રીતે જોઈ શકે ? શ્રીરાજજીએ એમને પોતાના અભિન્ન અંગ સમજ એમની ઉપર થોડીક મજાક (હાંસી) કરી છે.

સો ભી ક્રિયા સુખ વાસ્તે, પર અબ સુધ કિનકો નાહિં ।  
ખેલ દેસી સુખ બડે, જબ જાગે અરસકે માહિં ॥ ૩૧ ॥

આ હાંસી પણ બ્રહ્માત્માઓને આનંદની અનુભૂતિ કરાવવા માટે જ છે. પરન્તુ હજુ સુધી તેમાંથી કોઈને પણ આ સુધ (ભાન) નથી. જ્યારે તેઓ બધાં પરમધામમાં જાગૃત થશે ત્યારે આ ખેલનું સ્મરણ કરી તેમને અપાર સુખનો અનુભવ થશે.

હાદી નૂર હેં હકકા, ઔર રૂહે હાદી અંગ નૂર ।  
ઈન વિધ અરસ મેં વાહેદત, એ સબ હકકા જહૂર ॥ ૩૨ ॥

શ્રી શ્યામાજી સ્વયં શ્રીરાજજીનાં જ અંગના તેજરૂપ છે અને બ્રહ્માત્માઓ શ્રીશ્યામાજીનાં અંગના તેજરૂપ છે. આ રીતે પરમધામમાં અદ્વૈત ભાવ છે. કેમકે આ બધાં શ્રીરાજજીના પ્રકાશ સ્વરૂપ છે.

મહામત કહે એ તીસરા, એ જો રૂહોં દિલ સાગર ।  
અબ કહૂં ચૌથા સાગર, પટ ખોલ દેખો અંતર ॥ ૩૩ ॥

મહામતિ કહે છે, આ ત્રીજો સાગર બ્રહ્માત્માઓના હૃદયના એકાત્મભાવનો સાગર છે. હવે હું ચોથા સાગરનું વર્ણન કરું છું. જેને અંતરનો પટ ખોલીને જોવાનો પ્રયત્ન કરો.

સાગર ચૌથા, જુગલકિસોર કા સિનગાર

શ્રી રાજજીકા સિનગાર - પહેલા મંગલાચરણ

ચૌદે તબકકી દુની મેં, કિન કહ્યા ન બકા હરફ ।

એ હરફ કેસે કેહેવહી, કિન પાઈ ન બકા તરફ ॥ ૧ ॥

ચૌદ લોકના પ્રાણીઓમાં કોઈએ પરમધામના સંદર્ભમાં એક વાત પણ નથી કરી. ખરું જોતાં તેઓ પરમધામની વાત કેવી રીતે કરી શકે ? કેમકે હમણાં સુધી કોઈનેય પરમધામની દિશાની જાણ જ થઈ નહોતી.

આયા ઈલમ લુદંની, કેહે સાહેદી એક ખુદાએ ।

તરફ પાઈ હક ઈલમેં, મેં બકા પોહોંચી ઈન રાહે ॥ ૨ ॥

જ્યારે આ જગતમાં બ્રહ્મજ્ઞાનનું અવતરણ થયું તેમણે એવી સાક્ષી આપી કે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા એક છે. મને પણ આ બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) થી પરમધામની દિશા મળી અને હું આ માર્ગે પરમધામનો અનુભવ કરી શક્યો.

અરસ દેખ્યા રૂહઅલ્લા, હક સૂરત કિસોર સુંદર ।

કહી વાહેદતકી મારફત, જો અરસ કે અંદર ॥ ૩ ॥

સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજીએ પરમધામનાં દર્શન કર્યા અને કહ્યું કે પરમાત્મા કિશોર સ્વરૂપ છે તથા અત્યંત સુંદર છે. તેમને પરમધામમાં જે અદ્વૈત સ્વરૂપની ઓળખ થઈ તેમનું તેઓએ વર્ણન કર્યું.

નદી તાલ બાગ જાનવર, જો અરસકી હકીકત ।

રૂહ અલ્લા દઈ સાહેદી, હક હાદી ખાસ ઉમત ॥ ૪ ॥

સદ્ગુરુશ્રી દેવચંદ્રજીએ યમુનાજી, હૌજકૌસર તળાવ, વન, ઉપવન, પશુપક્ષી વગેરે પરમધામની બધી જ વસ્તુઓની યથાર્થતા સમજાવતાં શ્રીરાજજી, શ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓના સમૂહની સાક્ષી આપી.

મહંમદ પોહોંચે અરસ મેં, દેખી હક સૂરત ।

હૌજ જોએ બાગ જાનવર, કહી સબ હક મારફત ॥ ૫ ॥

રસૂલ મહંમદની સુરતા પણ પરમધામ પહોંચી. તેઓએ પણ પરમાત્માનું સ્વરૂપ જોયું અને હૌજકૌસર, તાલ, યમુનાજી, વન, ઉપવન, પશુપક્ષી વગેરેનો પરિચય આપતાં પરમાત્માની ઓળખાણની વાતો કરી.

દેખી અમરદ જુલ્ફેં હકકી, ઔર બોહોત કરી મજકૂર ।

કહી બાતેં જાહેર બાતૂન, પોહોંચકે હક હજૂર ॥ ૬ ॥

તેઓએ પરમાત્માના કિશોર સ્વરૂપનાં દર્શન કર્યા અને તેમની કાળા, કુન્તલ (જુલ્ફો) યુક્ત છબીને પોતાની આંખોમાં વસાવી અને તેમની સાથે ચર્ચા કરી. આ રીતે પરમાત્માની નજીક પહોંચી તેઓએ પ્રગટ અને અપ્રગટ એમ વિવિધ પ્રકારની વાતો કરી.

એ સાહેદી આઈ ઈન વિધ કી, કહે ખુદા એક મહંમદ બરહક ।

સો ક્યોં સુધ પરે બિના ઈલમ, હક ઈલમેં કરી બેસક ॥ ૭ ॥

રસૂલ મહંમદનું આ કથન સત્ય છે કે સર્વશ્રેષ્ઠ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા એક જ છે. કુરાનમાં આ પ્રકારની

સાક્ષી આપવામાં આવી છે. પરંતુ તારતમ જ્ઞાન વગર એમની જાણ (સુધિ) કેવી રીતે થઈ શકે છે ? સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્માએ પોતાનું જ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) આપીને આ બધી શંકાઓનું નિવારણ કર્યું છે.

**મહંમદ કી કુરમાનમેં, કહી તીન સૂરત ।**

**બસરી મલકી ઔર હકી, એક અવ્વલ દો આખરત ॥ ૮ ॥**

કુરાનમાં મહંમદનાં ત્રણ સ્વરૂપો (સૂરતો)નો ઉલ્લેખ છે. તેમાંથી બશરી પહેલા થયા છે અને બાકીના બે મલકી તથા હકી અન્તિમ સમયમાં થશે.

**મેરી રૂહ જો બરનન કરત હૈ, કરી હાદિયોં મેહેરબાનગી ।**

**ના તો અવ્વલસે આજ લગે, કહૂં જાહેર ન બકા કી ॥ ૯ ॥**

મેં આત્મ-દૃષ્ટિથી જોઈ પરમધામનું જે રીતે વર્ણન કર્યું છે, તે સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજીની અપાર કૃપા અને રસૂલ મહંમદની સાક્ષીના આધારે જ છે. નહિ તો સૃષ્ટિના આરંભથી લઈ આજ સુધી અખંડની વાતો કોઈએ પણ કરી નથી.

**આતમ ચાહે બરનન કરૂં, જુગલ કિસોર વિધ દોએ ।**

**એ દોએ બરનન કેસે કરૂં, દોઊ એક કહાવત સોએ ॥ ૧૦ ॥**

મારો આત્મા ઈચ્છે છે કે હું યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજીની અદ્વિતીય છબીનું વર્ણન કરું. પરંતુ આ બન્નેનું જુદું-જુદું વર્ણન કેવી રીતે કરું કેમકે આ બન્ને અદ્વૈત સ્વરૂપ છે.

**બરનન હોએ ઈલમસે, જો ઈલમ હકકા હોએ ।**

**એક દેખાઊં બાતૂનમેં, જાહેર બરનવૂં દોએ ॥ ૧૧ ॥**

સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પ્રદત્ત (તારતમ) જ્ઞાન દ્વારા જ તેમના સ્વરૂપનું વર્ણન થઈ શકે છે. મૂલ રૂપમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્મા એક જ છે, માત્ર લીલા રૂપે તેમના યુગલ સ્વરૂપનું વર્ણન કરું છું.

**રૂહ ચાહે બકા સરૂપ કી, બરનન કરૂં જિમી ઈન ।**

**ઈલમ લુદની ખુદાઈ સે, જો કબહૂં ન સુનિયા કિન ॥ ૧૨ ॥**

મારો આત્મા આ નશ્વર જગતમાં રહીને અખંડ સ્વરૂપનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે. સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પ્રદત્ત તારતમ જ્ઞાનથી તેમના સ્વરૂપનું વર્ણન થઈ શકે છે જેના વિષયમાં આજ સુધી કોઈએ પણ સાંભળ્યું નથી.

**જિન જાનો એ બરનન, કરત આદમી કા ।**

**એ સબથેં ન્યારા સુભાન જો, અરસ અજીમ મેં બકા ॥ ૧૩ ॥**

એવું નહિ સમજતાં કે હું કોઈ વ્યક્તિ વિશેષનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તો ક્ષર અને અક્ષરથી પાર અખંડ પરમધામમાં બિરાજમાન છે.

**મલકૂત ઊપર હવા સુંન, તિન પર નૂર અક્ષર ।**

**નૂર પાર નૂર તજલ્લા, એ જો અક્ષરાતીત સબ પર ॥ ૧૪ ॥**

આ બ્રહ્માંડમાં વૈકુંઠ (મલકૂત) થી આગળ શૂન્ય-નિરાકારનો વિસ્તાર છે. તેનાથી આગળ

તેજોમય અક્ષરધામ છે. આવા અક્ષરધામથી પણ પાર અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું પરમધામ છે. તે સર્વોચ્ચ કહેવાય છે.

અરસ ઠોર હમેસગી, હમેસા હક સૂરત ।

સિનગાર સબે હમેસગી, ના ચલ બિચલ ઈત ॥ ૧૫ ॥

આ પરમધામ શાશ્વત છે. તથા એમના સ્વામી પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પણ શાશ્વત છે. આ ધામધણીનું સ્વરૂપ અને શણગાર પણ નિત્ય છે. આ રીતે પરમધામમાં કોઈ પણ પ્રકારનું પરિવર્તન નથી.

જિત જૈસા રૂહ ચાહત, તહાં તૈસા બનત સિનગાર ।

નિત નએ વાહેદત મેં, સોભા અખંડ અપાર ॥ ૧૬ ॥

દિવ્ય પરમધામમાં બ્રહ્માત્માઓ જ્યાં જેવો શણગાર ઈચ્છે છે ત્યાં તેવા પ્રકારનો શણગાર થાય છે. આ રીતે અદ્વૈત પરમધામમાં નિત્ય નૂતન અપાર શોભા અખંડ રૂપે વિદ્યમાન છે.

યા બસ્તર યા ભૂષન, જો દિલ રૂહ ચહે ।

સો ઉન અંગોં સોભા લિએ, જાનોં આગૂંહી બન રહે ॥ ૧૭ ॥

બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીને જેવા વસ્ત્રો કે આભૂષણોથી સુસજ્જિત જોવા ઈચ્છે છે તે વસ્ત્રાભૂષણો ધામધણીનાં બધાં અંગોમાં પહેલેથી જ સુશોભિત થઈ જાય છે.

હાથ ન લગે ભૂષન કો, જો દીજે હાથ ઊપર ।

ચિત યાહ્યા અંગોં સબ લગ રહ્યા, જુદા હોએ ન આગ્યા બિગર ॥ ૧૮ ॥

શ્રીરાજજીનાં દિવ્ય આભૂષણોને હાથથી સ્પર્શ કરવા ઈચ્છે તો પણ સ્પર્શ થઈ શકતો નથી. તેમનો સંપૂર્ણ શણગાર તેઓની ઈચ્છાને અનુરૂપ જ સુશોભિત છે. તેમની આજ્ઞા વગર તે તેમના અંગોથી દૂર થતાં નથી.

જિન ખિન ચિત જો ચાહે, સો આગૂંહી બનિ આવે ।

ઈન વિધ સિનગાર સબ સમેં, તિન નએ રૂપ દેખાવે ॥ ૧૯ ॥

જે ક્ષણે જેવા શણગારની ઈચ્છા થાય છે, તે સમયે તેવો જ શણગાર દેખાય છે. આ રીતે પરમધામમાં બધાનો શણગાર નિત્ય નવીન સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

ના પેહેન્યા ના ઉતારિયા, દિલ યાહ્યા નિત સુખ ।

વાહેદત હમેસા એ સુખ, હક સીંચલ સનમુખ ॥ ૨૦ ॥

દિવ્ય પરમધામમાં ન કોઈ પોશાકને પહેરવો પડે છે કે ન ઉતારવો પડે છે. ત્યાં તો ઈચ્છા માત્રથી જ તેમનું નિત્યસુખ પ્રાપ્ત થાય છે. અદ્વૈત ભૂમિકામાં આ આનંદ શાશ્વત રૂપે વિદ્યમાન (મોજૂદ) છે કેમકે સ્વયં શ્રીરાજજી સામે આવી એમનું સિંચન કરે છે.

સબદ ન લગે સોભા અસલેં, પર રૂહ મેરી સેવા ચાહે ।

તો બરનન કડું ઈનકા, જાનોં રૂહોં ભી દિલ સમાએ ॥ ૨૧ ॥

ધામધણીની અનુપમ શોભાના વર્ણન માટે લૌકિક શબ્દ અસમર્થ છે. પરંતુ મારો આત્મા

સેવાભાવથી એમનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે. એટલા માટે હું એનું વર્ણન કરું છું. જેથી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં તેમનું સ્વરૂપ અંકિત થઈ જાય.

ઈન જિમી જરેકી રોસની, માવત નહીં આસમાન ।

તો એ બરનન ક્યોં હોવહીં, અરસ સાહેબ સુભાન ॥ ૨૨ ॥

પરમધામની દિવ્ય ભૂમિના એક કણ માત્રનો પ્રકાશ પણ આકાશમાં સમાતો નથી તો પછી એવા પરમધામના સ્વામીના અલૌકિક સ્વરૂપનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

આસિક ક્યોં બરનન કરેં, ઈસક લિએ રેહેમાન ।

એક અંગકો દેખન લગી, સો તિતહીં ભઈ ગલતાન ॥ ૨૩ ॥

પ્રેમી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે ? કેમકે જ્યારે તેમની દૃષ્ટિ પોતાના પ્રિયતમના એક અંગ પર પડતાં જ તે તેમાં સ્થિર થઈ જાય છે.

સોભા જુગલકિસોર કી, સુખ સાગર ચૌથા એ ।

આવેં લેહેરેં નેહેરેં અતિ બડી, ઝીલેં અરવાહેં જો ઈન કે ॥ ૨૪ ॥

યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજ શ્યામાજીની અનુપમ શોભાનો આ ચોથો સાગર છે. (જેને દધિ સાગર કહ્યો છે) એમાં આવતી અનંત લહેરોમાં સ્નાન કરી બ્રહ્માત્માઓ આનંદનો અનુભવ કરે છે.

ખૂબી જુગલકિસોર કી, પ્રેમ બચન ઈન રીત ।

આસિક ઈન માસૂક કી, ભર ભર પ્યાલે પીત ॥ ૨૫ ॥

યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજીનાં દિવ્ય પ્રેમ તથા વચનોમાં એ વિશેષતા છે કે પ્રેમી આત્માઓ પ્યાલાઓ ભરીભરી તેમની પ્રેમસુધાનું પાન કરે છે.

મેરી રૂહ નૈન કી પુતલી, તિન પુતલિયોં કે નૈન ।

તિન નૈનોં મેં રાખૂં માસૂક કો, જ્યોં મેરી રૂહ પાવે સુખ ચૈન ॥ ૨૬ ॥

મારા આત્મા રૂપી નેત્રની પુતળીને પણ જો નેત્ર હોત તો હું તે નેત્રોમાં મારા પ્રિયતમ ધણીની છબીને રાખી લઉં જેથી મારા આત્માને આનંદની અનુભૂતિ થઈ જાય.

મંગલાચરણ તમામ

સિર પાગ બાંધી ચતુરાઈસોં, હકેં પેચ હાથ મેં લે ।

ભાવ દિલ મેં લેયકે, સુખ ક્યોં કહૂં વિધ એ ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીએ હાથમાં પેચ (આંટી) લઈ ખૂબ સારી રીતે પોતાના મસ્તક ઉપર પાઘડી બાંધી છે. શ્રીરાજજીના આ દિવ્ય સ્વરૂપને હૃદયમાં ભાવપૂર્વક ધારણ કરવાથી જે સુખ મળે છે તેમનું હું કેવી રીતે વર્ણન કરું ?

કેસ ચુએ મેં ભિગોએ, લિએ જુગતેં પેચ ફિરાએ ।

પેચ દિએ તા પર બહુવિધ, બાંધી સારંગી બનાએ ॥ ૨૮ ॥

શ્રીરાજજીના શ્યામલ કુન્તલ (કેશ) સુગંધિત દ્રવ્યથી ભરપૂર છે. તેની ઉપર યુક્તિપૂર્વક આંટી

મારીને પાઘડીને એવી રીતે બાંધી છે કે તેની આકૃતિ સારંગી (વાજિંત્ર) જેવી દેખાય છે.

ઉજલ હસ્તકમલ સોં, કોમલ નરમ અતંત ।

બાંધી હિરદેં બિયાર કે, દોઊ ક્યોં કર કરું સિફત ॥ ૨૯ ॥

શ્રીરાજજીએ હૃદયની ભાવનાને અનુરૂપ પોતાના અત્યંત સુકોમલ ઉજજવળ હસ્તકમલ વડે આ પાઘડી મૂઢતાથી બાંધી છે. તેમની પાઘડી તથા આ સુકોમળ હસ્તયુગલની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

રંગ લાલ જરી માહેં બેલ કે, કે ફૂલ પાત નકસ કટાવ ।

કે રંગ નંગ જવેર ઝલકેં, બલિ જાગેં બાંધી જિન ભાવ ॥ ૩૦ ॥

ધામધણીની આ લાલિમાયુક્ત પાઘડીમાં જરીથી અનેક લતાઓ (વેલીઓ) પુષ્પો, તથા પર્ણોની સુંદર રીતે ચિત્રકારી થઈ છે. તેમાં વિવિધ રંગોનાં અનેક રત્નો ઝળકે છે. જે ભાવથી ધામધણીએ સુંદર પાઘડી બાંધી છે. તેના પર હું મારી જાતને ન્યોછાવર કરું છું.

આસિક એહી બિયારહીં, તબ યાહી મેં રહેં લપટાએ ।

અંદર હક પેચન સે, ક્યોં કર નિકસ્યો જાએ ॥ ૩૧ ॥

અનુરાગી આત્માઓ એ જ વિચાર કરતાં રહે છે કે અમે ધામધણીની આ પાઘડીમાં લપેટાઈ રહીએ. તેમની દૃષ્ટિ શ્રીરાજજી દ્વારા બાંધેલી પાઘડીની આંટીમાં બંધાઈ જાય છે જેથી તેમને તેમાંથી બહાર નીકળવું મુશ્કેલ થઈ જાય છે.

ઊપર કલંગી લટકત, ઝલકત હૈ અતિ જોત ।

યાકો નૂર આસમાન મેં, ભરાએ રહ્યો ઉદોત ॥ ૩૨ ॥

આ પાઘડી પર કલગી સુશોભિત છે. તેની જ્યોતિ (પ્રકાશ) સર્વત્ર ઝળકે છે. તેનો તેજોમય પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં વ્યાપેલો છે.

ઊપર સારંગી દુગદુગી, કરે જોત ઝલઝલાટ ।

એ દેખે અંતર આંખે ખુલેં, એ જો હૈડે કે કપાટ ॥ ૩૩ ॥

સારંગીની આકૃતિવાળી આ પાઘડીમાં ઉપર દુગદુગી (આભૂષણ વિશેષ) સુશોભિત છે. તેની જ્યોતિ ચમકતી રહે છે. એની અદ્વિતીય શોભાને જોઈને અંતર દૃષ્ટિ ખુલ્લી જાય છે અને હૃદયનું આવરણ પણ દૂર થઈ જાય છે.

ઈન પરન કા નૂર ક્યોં કહું, દેખ દેખ રૂહ અટકત ।

ઔર ન્યારી જોત નંગન કી, એ જો દુગદુગી લટકત ॥ ૩૪ ॥

કલગી પર સુશોભિત પાંખોની જ્યોતિર્મય આત્મા (કાંતિ) અવર્ણનીય છે. એમની અદ્વિતીય શોભાને જોઈને આત્મા સ્થિર થઈ જાય છે. એની નીચે આવેલી દુગદુગીની રત્નમય આત્મા ઘણી જ આકર્ષક લાગે છે.

ઊપર દુગદુગી જો માનિક, આસમાન ભર્યો તાકે તેજ ।

આસમાન જિમી કે બીચ મેં, જોત પોહોંચી રેજરેજ ॥ ૩૫ ॥

આ દુગદુગીમાં આવેલા માણેકનો તેજોમય પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે અને આકાશ તથા ભૂમિની મધ્યમાં કણેકણમાં ફેલાઈ જાય છે.

સુંદરતા ઈન મુખ કી, સબદ ન પોહોંચે કોએ ।

નૂર કો નૂર જો નૂર હૈ, કિન મુખ કહૂં રંગ સોએ ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીના દેદીપ્યમાન મુખમંડલની શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી. એ તો પ્રકાશના પણ પ્રકાશ સમાન છે. એમની આભાનું વર્ણન જ થઈ શકતું નથી.

એ ઉજલ રંગ અંગ અરસ કા, માહેં ગેહેરી લાલક લે ।

મુખ ચૌક છબિ ઈનકી, કિન વિધ કહૂં મેં એ ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીનું આ તેજોમય અંગ અત્યંત ઉજ્જવળ છે. તેમાં ગાઢ લાલિમા ઝળકે છે. આવા દિવ્ય મુખમંડળની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?

તિલક સોભિત રંગ કંચન, અસલ બન્યો સુંદર ।

ચારોં તરફોં કરકરી, સોહે લાલ બિંદી અંદર ॥ ૩૮ ॥

તેમના કપાળમાં કંચન (સોનાના) રંગનું તિલક અત્યંત સુશોભિત છે. તેની વચ્ચે લાલ બિંદી છે. જેની ચારે બાજુ બીજી નાની-નાની અન્ય બિંદીઓ દેખાય છે.

લવને કેસ કાનોં પર, તિન કેસોં કા જો નૂર ।

આસમાન જિમી કે બીચ મેં, જોત ભરાએ રહી જહૂર ॥ ૩૯ ॥

તેમના કાનોની આગળના ભાગ સુધી શ્યામલ કુંતલ (વાંકડિયા કેશ) સુશોભિત છે. તેમનો દેદીપ્યમાન પ્રકાશ આકાશ અને ભૂમિની મધ્યમાં ચારે તરફ ફેલાયેલો દેખાય છે.

નૈનન કી મેં ક્યોં કહૂં, નૂર રંગ ભરે તારે ।

સેત માહેં લાલક લિએ, સોહેં ટેઢે અનિચારે ॥ ૪૦ ॥

તેમના નેત્રકમળની શોભાનું વર્ણન કયા શબ્દોમાં કરું ? તેમની રંગમયી પુતળિયોમાં પ્રકાશ જ પ્રકાશ ભરેલો છે. તેમના અણીદાર વાંકા નેત્રો સફેદ તથા લાલીમાયુક્ત થઈ અત્યંત સુશોભિત છે.

રૂહ કે નૈનોં સે દેખિએ, અતિ મીઠે લગે પ્યારે ।

કૈ રંગ રસ છબિ ઈનમેં, નિમખ ન હોએ ન્યારે ॥ ૪૧ ॥

આત્મ દષ્ટિએ જોવાથી આ મધુર નયન અતિ પ્રિય લાગે છે. ધામધણીના આ દિવ્ય સ્વરૂપમાં અનેક રંગ જોવા મળે છે. જેનું દર્શન કરતાં પળવાર માટે પણ પાંપણ પલકારો મારતી નથી.

નાસિકા કી મેં ક્યોં કહૂં, કોઈ ઈનકા નિમૂના નાહિં ।

જિન દેખ્યા સો જાનહીં, વાકે ચૂભ રહે હેડે માહિં ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજીની નાસિકાની સુંદરતા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? તેમના માટે કોઈ યોગ્ય ઉદાહરણ જ નથી. જેઓએ એને નિરખ્યું છે તેઓ જ એના સૌંદર્યનો અનુભવ કરી શકે છે. તેમના હૃદયમાં એની દિવ્ય શોભા અંકિત થઈ શકે છે.

કાનન મોતી લટકત, ઉજલ જોત પ્રકાસ ।

બીચ લાલકી લાલક, જોત માવત નહીં આકાસ ॥ ૪૩ ॥

તેમના કાનના આભૂષણમાં મોતી લટકી રહ્યાં છે, જેનો પ્રકાશ અતિ ઉજ્જવળ છે. એની વચ્ચેનું લાલ

રત્ન રાતી આત્મા લઈ ખૂબ જ મોહક લાગે છે. એનાં જ્યોતિર્મય કિરણો આકાશમાં પણ સમાતાં નથી.

લાલ બાલા અરસ ધાત કા, કરડે બને ચાર ચાર ।

ઈન મોતી ઔર લાલકી, રૂહ દેખ દેખ હોએ કરાર ॥ ૪૪ ॥

આ શ્રવણ અંગ (કાન)માં પરમધામની ધાતુમાંથી નિર્મિત લાલિમાયુક્ત વાળી છે. જેના ચાર ચાર વળ (લપેટ) પડેલા છે. એમાં મોતી અને રાતી આત્માયુક્ત લાલ રત્નની શોભા જોઈને આત્મા આનંદનો અનુભવ કરે છે.

ગૌર રંગ અતિ ગાલોં કે, માહેં ગેહેરી લાલક લિએ ।

દોઊ ભૂકુટી બીચ નાસિકા, ઊપર સુંદર તિલક દિએ ॥ ૪૫ ॥

ગાલનો રંગ ગોરો છે જેમાં ઘેરી રતાશ (લાલાશ) ઝળકે છે. બંને ભ્રમરો વચ્ચે નાસિકાથી લઈને કપાળ સુધી સુંદર તિલક સુશોભિત છે.

ગૌર હરવટી અતિ સુંદર, બીચ લાંક ઊપર અધૂર ।

બલ બલ જાઊં મીઠે મુખ કી, મિલ દોઊ કરેં મજકૂર ॥ ૪૬ ॥

ગોરા વર્ણની હડપચી અતિ સુંદર છે. તેમની તરફ હોઠની વચ્ચેની ઊંડાઈ પણ અતિ મોહક છે. શ્રીરાજશ્યામાજી પરસ્પર મધુર વાર્તાલાપ કરે છે. તેમના દિવ્ય તેજોમય મુખારવિન્દ પર હું મારી જાતને સમર્પિત કરું છું.

કટ કોમલ અતિ પેટ પાંસલી, પીઠ ગૌર સોભે સરસ ।

ગરદન કેસપેચ પાગ કે, છબિ ક્યોં કહૂં અંગ અરસ ॥ ૪૭ ॥

તેઓનું કોમળ પેટ, કમર તથા પાંસણિયો અને પીઠના ભાગનો ગોરોવર્ણ અત્યંત સુંદર છે. તેઓની ગર્દન, કેશ, પાઘડીના વળ પણ સુંદર છે. આ રીતે દિવ્ય પરમધામના આ સ્વરૂપની દેહાકૃતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

કોમલ અંગ કંઠ હૈડા, ખભે મછે ગૌર લાલ ।

કોની કાંડે કોમલ દેખત, આસિક બદલત હાલ ॥ ૪૮ ॥

શ્રી રાજજીનાં બધાં કોમળ અંગો જેમકે, કંઠ, હૃદય, હાથ, બન્ને બાજુના ખભા કોણી, કાંડુ વગેરે લાલાશ યુક્ત ગોરા રંગનાં છે જેને જોઈને મનની સ્થિતિ બદલાઈ જાય છે.

લીકેં સોભિત હથેલિયાં, રંગ ઉજલ કહૂં કે ગુલાલ ।

રૂહ થેં પલક ન છૂટહીં, અંગ કોમલ નૂર જમાલ ॥ ૪૯ ॥

તેઓના કોમળ હસ્તકમળમાં રેખાઓ સુશોભિત છે. તેની રાતી આત્મા અત્યંત ઉજ્જવળ છે. ધામધણીના આ કોમળ અંગોનું દર્શન કરતાં આત્માની આંખની પાપણો પલકારો પણ મારતી નથી.

નરમ અંગુરિયાં પતલી, પોહોંચે સલૂકી જુદે ભાએ ।

રંગ સલૂકી પોહોંચે હથેલિયાં, કિન મુખ કહૂં ચિત લ્યાએ ॥ ૫૦ ॥

હાથોની આંગળિયો પાતળી અને કોમળ છે. કાંડાની કોમળતા સર્વાધિક સુંદર છે. આ રીતે હથેળીઓ તથા કાંડાની સુંદરતાને હૃદયમાં ધારણ કરી તેને કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરું ?

નૈન શ્રવન મુખ નાસિકા, મુખ છબિ અતિ સુંદર ।  
દેખતહીં આસિક અંગોં, ચૂભ રેહેત હૈંડે અંદર ॥ ૫૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં નેત્રો કાન, મુખકમળ, નાસિકા સહિત મુખમંડળની છબી અત્યંત સુંદર છે. અનુરાગી આત્માઓના હૃદયમાં આ દિવ્ય સ્વરૂપ જોતાં જ વસી જાય છે.

બીડી સોભિત મુખ મોરત, લેત તંબોલ રંગ લાલ ।  
એ બરનન રૂહ તોલોં કરે, જોલોં લગે ન હૈંડે ભાલ ॥ ૫૨ ॥

તેઓના મુખારવિન્દમાં પાનનું બીડું સુશોભિત છે. આ પાનના કારણે મુખારવિન્દની લાલાશ ખૂબ જ વધી જાય છે. બ્રહ્માત્મા આ અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન જ્યાં સુધી તેમના હૃદયમાં પ્રેમની ઊંડી ચોટ લાગશે નહિ ત્યાં સુધી જ કરી શકશે.

જાનોં કે જોવન નૌતન, અજૂં ચઢતા હૈં રંગ રસ ।  
એસા કાયમ હમેસા, ઈન વિધ અંગ અરસ ॥ ૫૩ ॥

શ્રીરાજજીનું કિશોર સ્વરૂપ નિત્ય નૂતન છે. તેમનાં દર્શનથી આનંદનો ઉમંગ ઉછળી રહે છે. પરમધામના દિવ્ય સ્વરૂપમાં આ પ્રકારની નિત્ય નવીનતા હોય છે.

સેત જામા અંગ લગ રહ્યા, મીહીં ચૂડી બની દોઊ બાંહેં ।  
દાંવન ક્યોં બરનન કરૂં, ઈન અંગ કી જુબાંએ ॥ ૫૪ ॥

તેઓના અંગ ઉપર સફેદ જામો શોભે છે. એમની બન્ને બાંયોની કરચલી ચૂડીઓની જેમ ભાસે છે. આ જામાના ઘેરની શોભાને આ નશ્વર અંગની જીભથી કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ?

બેલ નકસ દોઊ બગલોં, ચીન ઝલકત મોહોરી જડાવ ।  
નકસ બેલ ગિરબાન બંધ, પીછે અતંત બન્યો કટાવ ॥ ૫૫ ॥

બન્ને બાજુ પાર્શ્વભાગમાં વેલીઓ ચિતરેલી છે. બાંયના આગળનો (કાંડાના) કફનો ચૂડીદાર ભાગ પણ રત્નજડિત છે. બંધ પટ્ટી (દામન બંદ) પર પણ વેલીઓ ચિતરેલી છે. આના પૃષ્ઠભાગમાં અત્યંત સુંદર ચિત્રકારી સુશોભિત છે.

એ દેત દેખાઈ રંગ જવેર, નકસ કટાવ બેલી જર ।  
લગત નાહીં હાથ કો, રંગ નંગ ધાગા બરાબર ॥ ૫૬ ॥

આ પરિધાન (વસ્ત્ર)માં વિવિધ રંગોનાં રત્ન સુશોભિત છે. તાર કસબથી લતાઓ પણ અંકિત થઈ છે. ભરત અને જડતર કરેલ આ વસ્ત્રના રંગ, રત્ન તથા દોરા એક સરખા હોવાથી તે હાથના સ્પર્શમાં આવતા નથી.

ઈજાર રંગ જો કેસરી, ઝાંઈ જામેં મેં લેત ।  
દાવન જડાવ અતિ જગમગે, રંગ સોભે કેસરી પર સેત ॥ ૫૭ ॥

કેશરી રંગના ચૂડીદાર પાયજામાની ચમક જામા ઉપર પણ દેખાય છે. એના ઘેરમાં કરવામાં આવેલી ચિત્રકારી પણ ચમકે છે. કેશરી પાયજામા (ઈજાર)ની ઉપર સફેદ રંગનો જામો અતિ શોભે છે.

નીલે પીલે કે બીચ મેં, ઝાંઈ લેત રંગ દોએ ।

સો પટુકા કમર બન્યા, રંગ કહ્યા સુંદરબાઈ સોએ ॥ ૫૮ ॥

કમર પર નીલા તથા પીળાની વચ્ચેનાં રંગનો કટિબંધ (પટુકા) બંને રંગોમાં ચમકે છે. આ રંગના કટિબંધનો ઉલ્લેખ સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી (સુંદરબાઈ) એ કર્યો છે.

જરી પટુકા કટાવ કે, કે નકસ બેલ કિનાર ।

પાય પાંને હીરે પોખરે, કે રંગ નંગ ઝલકાર ॥ ૫૯ ॥

આ કટિબંધ (કમરપટો)ના કિનારે વિવિધ પ્રકારની લતાઓની ચિત્રકારી છે. આમાં પાય, પન્ના, હીરા, પુખરાજ વગેરે રત્નોની આભા ઝળકે છે.

મની માનિક લસનિયાં નીલવી, અતંત ઉદોતકાર ।

ફૂલ પાત બેલ નકસ, એ જોત ન છેડોં સુમાર ॥ ૬૦ ॥

આની સાથોસાથ મણિ, માણિક્ય, વૈદૂર્યમણિ, નીલમણિ વગેરે રત્ન પણ અત્યન્ત પ્રકાશિત થઈ રહ્યાં છે. એના કિનારા પર ચિતરેલી વેલીઓ, પુષ્પો, પાંદડાઓની ચિત્રકારીના પ્રકાશની શોભા પણ અસીમ છે.

હેમ બસ્તર નંગ નૂર મેં, નરમાઈ અતંત ।

જો કોઈ ચીજ અરસકી, ખુસબોએ અતિ બેહેકત ॥ ૬૧ ॥

દેદીપ્યમાન રત્ન જડિત સુવર્ણ આભાયુક્ત આ વસ્ત્ર અત્યન્ત મુલાયમ છે. પરમધામની યાવત્ સામગ્રી સુગંધથી પરિપૂર્ણ છે.

એક હાર મોતી એક નીલવી, ઔર હાર હીરોં કા એક ।

એક હાર લાલ માનિક કા, એક લસનિયાં બિસેક ॥ ૬૨ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠમાં મોતી, નીલમણિ, હીરા, માણિક્ય, વૈદૂર્યમણિ (લસણિયો) વગેરે રત્નોના એક એક હાર વિશેષ રૂપે સુશોભિત છે.

ઈન હારોં મેં દુગદુગી, નૂર નંગ કહ્યો ન જાએ ।

જોત અંબર લો ઉઠકે, અવકાસ રહ્યો ભરાએ ॥ ૬૩ ॥

આ બધા હારોની વચ્ચે દુગદુગી છે. જેના રત્નમય પ્રકાશનું વર્ણન કરી શકાતું નથી. એમનો પ્રકાશ આકાશમાં પહોંચી સર્વત્ર ફેલાઈ જાય છે.

ઈન પાંચોં હારકે ફૂમક, તિન ફૂમક પાંચોં રંગ ।

રંગ પાંચોં સોભેં જુદે જુદે, જરી સોભિત ધાગે સંગ ॥ ૬૪ ॥

આ પાંચેય હારનાં ફૂમતાં પણ અલગ-અલગ પાંચ રંગોનાં છે. આ પાંચેય રંગો જુદાજુદા રૂપે સુશોભિત છે. એમના દોરાની સાથે લાગેલી જરી પણ અત્યંત સુશોભિત છે.

એ પાંચ રંગ એક કંચન, તાકે બને જો બાજુબંધ ।

ઈન જુબાં સોભા ક્યોં કહું, જૂલેં ફુંદન ભલી સનંધ ॥ ૬૫ ॥

આ પાંચેય રત્નોથી જડેલા સોનાના બાજુબંધ બાહુ પર અતિ સુંદર લાગે છે. એમાં આવેલાં ફૂમતાં જૂલતાં દેખાય છે. એમની સુંદર શોભાનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

દોએ પોહોંચી દોએ જિનસકી, મની માનિક મોતી પુખરાજ ।

હેમ હીરા લસનિયાં નીલવી, દોગી પોહોંચી રહી બિરાજ ॥ ૬૬ ॥

બન્ને મણિબંધ પર બાંધેલી સોનાની પહોંચી મણિ, માણેક, મોતી, પુખરાજ, હીરા, વૈદૂર્યમણિ

(લસણિયો) તથા નીલમણિ (નીલમ) વગેરે રત્નોથી ખૂબ સજાવેલ છે.

એક પોહોંચી એક દુગદુગી, ઔર સાત સાત દૂજીકોં ।

સો સાતોં જિનસ જુદી જુદી, આવત ના અકલ મોં ॥ ૬૭ ॥

ધામધણીનાં આભૂષણોમાં પહોંચી તથા દુગદુગીમાં જડેલાં સાતેય રત્નો અલગ-અલગ શોભા આપે છે. એમની અદ્વિતીય શોભા બુદ્ધિના સીમાડાની પર છે.

પાય પાંને હીરે પોખરે, મુંદરી અંગુરિયોં સાત ।

નીલવી મોતી લસનિયાં, સાજ સોભિત હેમ ધાત ॥ ૬૮ ॥

પાય, પન્ના, હીરા, પુખરાજ, નીલમણિ, મોતી, તથા વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા) વગેરે રત્ન જડિત સાત સુવર્ણ મુદ્રિકાઓ (વીંટી) ધામધણીની સાત આંગળીઓમાં સુશોભિત છે.

એક અંગૂઠી આઠમી, સો સોભા લેત સબ પર ।

સોએ એક મનિક કી, જડ બૈઠી અંગૂઠે ભર ॥ ૬૯ ॥

આઠમી અંગૂઠી બધાથી અધિક શોભાયુક્ત છે. અંગૂઠામાં ધારણ કરેલી આ અંગૂઠી માણેકની રાતી આભાને કારણે અત્યંત સુંદર લાગે છે.

ઈન મુખ નખ જોત ક્યોં કહું, કે કોટ સૂરજ ઢંપાએ ।

એ સુખકારી તેજ સીતલ, એ સિફત ન કહી જાએ ॥ ૭૦ ॥

નશ્વર શરીરની જીભથી ધામધણીના પ્રકાશમય નખોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એમના પ્રકાશથી કરોડો સૂર્ય ઢંકાઈ જાય છે. આ દિવ્ય નખ શીતલ તથા સુખદ તેજયુક્ત છે. એમની શોભા અવર્ણનીય છે.

અજબ રંગ આસમાની કા, જુડી જામેં મીહીં યાદર ।

એ ભૂષન બેલ કટાવ જામેં, સબ આવત માહેં નજર ॥ ૭૧ ॥

પરિધાન (જામા) પર આકાશી રંગનું સુંદર પાતળું ઉપરણું (પીછૌરી) સુશોભિત છે. આભૂષણ તથા પરિધાન પર અંક્તિ વિવિધ વેલીઓની ચિત્રકારી આ ઉપરણામાંથી સ્પષ્ટ દેખાય છે.

લાલ નીલે પીલે રંગ કે, સોભેં છોડોં બીચ કિનાર ।

જામેં યાદર મિલ રહી, લેહેરી આવત કિરનેં અપાર ॥ ૭૨ ॥

યાદરના કિનારા પર લાલ, નીલા તથા પીળા રંગની રત્નમયી આભા ઝળકે છે. સફેદ પરિધાન પર ધારણ કરેલી આ યાદરથી નીકળતાં અપાર કિરણો તરંગોની જેમ દેખાય છે.

ગેહેરા રંગ જો કેસરી, લેત દાંવન ઝાંઈ ઈજાર ।

સેત કેસરી દોઊ રંગ કે, સોભા હોત સુખકાર ॥ ૭૩ ॥

ગાઢ કસરી રંગની ચૂડીદાર ઈજાર (પાયજામો)ની ઝલક સફેદ જામાના ઘેરમાંથી ઝળકતી હોઈ અતિ સુંદર લાગે છે. આ રીતે સફેદ તથા કેસરી બન્ને રંગોની શોભા પણ સુખદાયી છે.

નેફે મોહોરી ચીન કે, બેલ બની મોતી નંગ ।

લાલ નીલી પીલી યુનિયાં, સોભિત કંચન સંગ ॥ ૭૪ ॥

ચૂડીદાર ઈજારના નેફા તથા મોરી પર બહુ જ સળ પડેલા છે, જેની ચારે બાજુ અંક્તિ વેલીઓની

ચિત્રકારીમાં મોતી જેવાં રત્ન જડેલાં છે. લાલ, નીલા તથા પીળા રંગમાં ચિતરેલાં નાનાંનાનાં ફૂલ સુવર્ણની સાથે જડેલાં હોવાથી અતિ સુંદર દેખાય છે.

કે રંગ ઈજાર બંધ મેં, અનેક વિધકે નંગ ।

સારી ઉમર બરનન કરું, તો હોએ ના સુપન કે અંગ ॥ ૭૫ ॥

ઈજાર બંધમાં વિવિધ રંગોનાં અનેક રત્નો સુશોભિત છે. એમની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન જીવન પર્યન્ત કરવા લાગીએ તો પણ સ્વપ્નના શરીરથી આ સંભવ નથી.

એક એક રંગ નામ લેત હોં, રંગ રંગ મેં રંગ અનેક ।

એકે ઈજાર બંધ મેં, ક્યોં કહૂં રંગ નંગ વિવેક ॥ ૭૬ ॥

આ અનુપમ શણગારમાં મેં એક-એક રત્નનું નામ લીધું છે. પરન્તુ એક-એક રત્નમાં પણ અનેક રંગોની આભા ઝળકે છે. આ રીતે એક જ ઈજાર બંધમાં સુશોભિત વિવિધ રંગોનાં રત્નોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

યાકી રંગ સલૂકી ક્યોં કહૂં, બકા ધનીકે ચરન ।

લાંક તલી રંગ સોભિત, ગ્રહૂં રૂહ કે અંતસકરન ॥ ૭૭ ॥

અખંડ પરમધામના સ્વામી શ્રીરાજજીના શ્રીચરણોની રંગમય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? તેમના ચરણતલના અનુપમ રંગને હું પોતાના અંતઃકરણમાં સ્થાપિત કરી લઉં.

દેખૂં રંગ ચરન અંગૂઠે, ઔર સલૂકી કહૂં ક્યોં કર ।

નખ ઉતરતે છોટે છોટે, સોભા લેત અંગુરિયોં પર ॥ ૭૮ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણકમલના અંગૂઠાની સુંદરતાનું વર્ણન કયા શબ્દોમાં કરું ? અંગૂઠાથી લઈને કનિષ્ઠ આંગળી સુધી એના નખ ક્રમશઃ નાના-નાના થતા ગયા છે. આંગળીઓની ઉપર સુશોભિત આ નખોની અનુપમ શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

ફના સોભિત રંગ સુંદર, ટાંકન ઘૂંટી કાંડે કોમલ ।

લાંક એડી પીડી પકડ, બેર બેર જાઉં બલ બલ ॥ ૭૯ ॥

શ્રી ચરણોના ફણાનો રંગ અતિ સુંદર છે. તેમનો ઉપરનો ભાગ (ટાંકણ) ગાંઠો તથા કાંડા (કડા પહેરવાનું સ્થાન) અતિ સુકોમળ છે. એડીઓ તથા પીડીઓની વચ્ચેની ઊંડાઈ પણ અતિ સુંદર છે. આ રીતે ધામધણીના સુકોમળ ચરણકમળ પર વારંવાર હું મારી જાતને સમર્પિત કરું છું.

એ ચરન નખ અતિ સોભિત, જાનોં તેજ પુંજ ભરપૂર ।

લેહેરેં લગેં આકાસ કો, નેહેરેં ચલત તેજ નૂર ॥ ૮૦ ॥

આ ચરણોના નખ અત્યંત સુંદર છે. એવું લાગે છે જાણે કોઈ તેજપુંજ પ્રજ્જ્વલિત થઈ રહ્યો છે. તેમાંથી નીકળતાં પ્રકાશમય કિરણો આકાશમાં તરંગોની જેમ દેખાય છે. જાણે આકાશમાં પ્રકાશમય નહેરો પ્રવાહિત થઈ રહી હોય.

અબ જો ભૂષન ચરન કે, હેમ ઝાંઝર ઘૂંઘર કડી ।

અનેક રંગ નંગ ઝલકેં, જાનોં કે જવેર જડી ॥ ૮૧ ॥

ચરણોના બધા અલંકારો સુવર્ણના છે. તેમાંથી ઝાંઝરી, નૂપુર (ઘુઘરા) તથા કડીમાં અનેક રંગોની રત્નમય આભા ઝળકે છે. એવું લાગે છે કે એ બધાં રત્નજડિત હોય.

જડી ન ઘડી સમારી કિને, એ તો કાયમ સદા અસલ ।

નઈ ન પુરાની અરસ મેં, ઈત હોત ન ચલ વિચલ ॥ ૮૨ ॥

આ અલંકારોને ન કોઈએ બનાવ્યા છે અને ન કોઈ એને સંભાળે છે. આ તો સદા સર્વદા શાશ્વત રૂપે વિદ્યમાન છે. પરમધામમાં ન કોઈ વસ્તુ નવી બને છે અને ન કોઈ જૂની થાય છે. ત્યાં કોઈ પણ પ્રકારનું પરિવર્તન નથી.

જરી જવેર રંગ રેસમ, નકસ બેલ ફૂલ પાત ।

એ સિનગાર સોભા કહી ઈન જુબાં, પર સબદ ન ઈત સમાત ॥ ૮૩ ॥

આ રીતે જરી, રત્ન, રંગ, રેશમ તથા લતા, પુષ્પ, પત્ર વગેરેની ચિત્રકારીથી સુસજ્જિત શણગારની શોભાનું વર્ણન આ નશ્વર જીભથી કર્યું છે. પરંતુ આ અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન કરવામાં બધા શબ્દો અસમર્થ રહે છે.

અબ જો બસ્તર ભૂષન કી, ક્યોં કર હોએ બરનન ।

ઈત અકલ ના પોહોંચત, ઔર ઠોર નહીં બોલન ॥ ૮૪ ॥

આ રીતે ધામધણીનાં દિવ્ય વસ્ત્રો તથા અલંકારોનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ? નશ્વર જગતની આ બુદ્ધિ ત્યાં સુધી પહોંચતી નથી. આનાથી વધારે બોલી પણ શકાય નહીં.

એ ભૂષન અરસ જવેર કે, હક સૂરત કે અંગ ।

કહા કહે રૂહ ઈન જુબાં, રંગ રેસમ સોબરન નંગ ॥ ૮૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગો પર સુશોભિત આ બધા અલંકારો પરમધામનાં રત્નોનાં છે. એટલા માટે સોનામાં શણગારેલા વિવિધ રંગોનાં આ રત્નોની શોભાનું વર્ણન આ જીભ કેવી રીતે કરી શકે ?

આસિક ઈન ચરન કી, અરસ મેલા રૂહન ।

એ ખિલવત ખાના ગૈબકા, જિન ઈત કિયા રોસન ॥ ૮૬ ॥

ધામધણીનાં દિવ્ય ચરણોના અનુરાગી બ્રહ્માત્માઓ મૂલમિલાવામાં તેમના ચરણોમાં જ બેઠા છે. તેઓએ જ આ જગતમાં (સુરતા રૂપે) આવીને મૂલમિલાવાનાં ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કર્યા છે.

ચરન તલી ના છૂટત, રંગ લાલ લિએ ઉજલ ।

તાએ ક્યોં કહિએ આસિક, જો ઈતથેં જાએ ચલ ॥ ૮૭ ॥

તેઓથી પોતાના પ્રિયતમ ધણીના લાલ આત્મા યુક્ત ઉજ્જવળ ચરણકમળ છૂટતાં નથી. જે આ ચરણોથી દૂર થાય છે તે આત્માઓને કેવી રીતે અનુરાગી કહેવાય ?

પાંઉં તલેં પડી રહેં, યાકો ઈતહીં ખાનપાન ।

એહી દીદાર દોસ્તી કાયમ, જો હોએ અરવા અરસ સુભાન ॥ ૮૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓ તો ધામધણીના આ ચરણોમાં જ પડી રહે છે. ધણીનાં ચરણો જ એમના માટે બધું છે. એમનો આહાર-વિહાર, દર્શન તથા મૈત્રીભાવનો પરિચય જ એનાથી છે.

ઈતહીં જગાત ઈત જારત, ઈત બંદગી પરહેજ જાન ।

ઔર આસિક ન રખે યા બિના, ઈતહીં હોવે કુરબાન ॥ ૮૯ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓનું દાન-પુણ્ય, તીર્થયાત્રા, પૂજા-ઉપાસના તથા સાધના જ ધામધણીનાં શ્રીચરણ છે.

તેઓ એમના વગર પોતાના શરીરને ધારણ કરી શકતા નથી. તેઓ તો એમનાં ચરણોમાં સમર્પિત છે.

ખાના દીદાર ઈનકા, યાસોં જીવેં લેવેં સ્વાસ ।

દોસ્તી ઈન સરૂપ કી, તિનસે મિટત પ્યાસ ॥ ૮૦ ॥

પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં દર્શન જ એમનો આહાર છે. એમના માટે તેઓ શ્વાસ લેતા જીવે છે. ધામધણીની પ્રીતિ (સખ્ય)થી જ એમની તરસ મટે છે.

હક ખિલવત જાહેર કરી, ઈત સેજદા હૈયાત ।

ઈતહીં ઈમામ ઈમામત, ઈતહીં મહંમદ સિફાત ॥ ૮૧ ॥

આવી દિવ્ય પરમધામની અંતરંગ બેઠક (મૂલમિલાવા)નું વર્ણન મેં પ્રગટ રૂપે કર્યું છે. આ શાશ્વત ભૂમિકા સર્વદા વંદનીય છે. ખરેખર ગુરુનું ગુરુત્વ એમાં છે. આના માટે જ રસૂલ મહંમદે બ્રહ્માત્માઓની પ્રશંસા કરી છે.

કોઈ ખાલી ન ગયા ઈન ખિલવતેં, કહૂ લિયા હકકા ભેદ ।

સો કહૂં જાએ ના સકે, પડ્યા ઈસક કે કેદ ॥ ૮૨ ॥

જે બ્રહ્માત્માએ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના રહસ્યને થોડુંક પણ સમજી લીધું છે તેઓ આ મૂલમિલાવાથી ક્યારેય વિમુખ થાય નહીં. પ્રેમથી બંધાયેલા આવા આત્માઓ આ ભૂમિથી દૂર જઈ શકતા નથી.

આસિક પકડે જો દાંવન, તો છૂટે નહીં ક્યોંએ કર ।

દેખત દેખત ચીન લગે, તોલોં જાત નિકસ ઉમર ॥ ૮૩ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓ પોતાના ધામધણીનાં દામન (જામાનો છેડો)ને એકવાર પકડી લે છે તે પછી તેમનાથી કોઈ પણ રીતે છૂટતો નથી. ધામધણીના પરિધાનની સળોને જોતાં તેમની આખી જિંદગી વ્યતીત થઈ જાય છે.

બોહોત અટકાવ હૈ આસિક, કહૂ સેવા ભી ક્રિયા ચાહે ।

એ તો બરનન સિનગાર, સેવા ઉમંગ રહી ભરાએ ॥ ૮૪ ॥

આ રીતે પ્રેમી આત્મા સમક્ષ અનેક વ્યવધાન છે. તે પોતાના પ્રિયતમ ધણીના શણગારનું વર્ણન પણ કરવા ઈચ્છે છે અને તેના હૃદયમાં તેમની સેવાનો ઉમંગ પણ સમાતો નથી.

જો કદી કમર અટકી, તો આસિક ન છોડે એ ।

એ લાંક પટુકા છોડકે, જાએ ન સકે ઉર લે ॥ ૮૫ ॥

જો કોઈ બ્રહ્માત્માની દૃષ્ટિ ધામધણીની કમર પર પડે તો તે ત્યાં જ સ્થિર થઈ જાય છે અને તે કટિનો ઊંડો ભાગ અને તેના પર બાંધેલા પટકાને જોઈ દૃષ્ટિ છાતી સુધી પણ પહોંચી શકતી નથી.

જો દિલ હક કા દેખિએ, તો પૂરા ઈસક કા પુંજ ।

ક્યોં છોડે આસિક ઈનકો, હક દિલ ઈસક ગંજ ॥ ૮૬ ॥

ધામધણીના હૃદયના ભાવ સમજવાનો પ્રયત્ન કરો તો જાણ થશે કે તેમનું હૃદય પ્રેમથી પરિપૂર્ણ

છે. એવા હૃદયને બ્રહ્માત્માઓ કેવી રીતે ભૂલી શકે છે, જેમાં પ્રેમનો પ્રગાઢ પ્રવાહ જ વહે છે.

મોમિન દિલ અરસ કહ્યા, સો અરસ હક કા ઘર ।

ઈસક પ્યાલે હક ફૂલ કે, દેત ભર ભર અપની નજર ॥ ૯૭ ॥

આવા બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને જ પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે. પરમધામ તો તે છે જ્યાં સ્વયં ધામધણી બિરાજમાન છે. એટલા માટે ધામધણી તેમની પોતાની પ્રેમમયી દૃષ્ટિથી વારંવાર પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે.

ઈસક સુરાહી લેયકે, આએ બેઠે દિલ પર ।

ઈસક પ્યાલે આસિકોં, હક દેત આપ ભર ભર ॥ ૯૮ ॥

શ્રીરાજજી પોતાના પ્રેમની સુરાહી લઈ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં બિરાજમાન છે અને પોતે પ્યાલા ભરીભરીને તેમને પોતાની પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે.

જો કદી આવે મસ્તી મેં, તો એક પ્યાલા દેવે ગિરાએ ।

સરાબ તહૂરા એસા ચઢે, દિલ તબહીં દેવે ફિરાએ ॥ ૯૯ ॥

જ્યારે કોઈકવાર બ્રહ્માત્માઓ પ્રેમસુધાનું પાન કરતી વધારે ઉન્મત્ત થઈ જાય છે ત્યારે બીજું કંઈ ભાન રહેતું નથી, જેથી તે પ્રેમના પ્યાલાને ઢોળી નાંખે છે. (શ્રીરાજજીના પ્રેમનું મહત્ત્વ સમજતા નથી) જેથી ધામધણી તેમની સુરતાને ફેરવી નશ્વર જગતમાં પાછી મોકલી દે છે.

જાએ હક સરાબ પિલાવત, આસ બાંધત હૈ સોએ ।

વાકો અરસ સરાબ કી, આવત હૈ ખુસબોએ ॥ ૧૦૦ ॥

જ્યારે ધામધણી આ નશ્વર જગતમાં પણ તેમની સામે પ્રગટ થઈને તેમને પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે ત્યારે બ્રહ્માત્માઓમાં પુનઃ આશાનો સંચાર થાય છે અને તેમને પરમધામના પ્રેમની સુગંધ આવવા લાગે છે.

આઈ જો કદી ખુસબોએ, એ જો અરસ કી સરાબ ।

ઈન મદ કે ચઢાવ સે, દેવે તબહીં ઉડાએ ખ્વાબ ॥ ૧૦૧ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓને પરમધામના દિવ્ય પ્રેમની સુગંધિ આવવા લાગે છે તથા ધામધણીની પ્રેમસુધાનો મદ ચઢવા લાગે છે ત્યારે ધામધણી તેમની નિદ્રાને દૂર કરે છે.

આજ લગે ઢાંખ્યા રહ્યા, હકેં મોહોર કરી તિન પર ।

સો અછૂત પ્યાલા ફૂલ કા, હકેં ખોલ દિયા મેહેર કર ॥ ૧૦૨ ॥

આજ સુધી આ પ્રેમ છુપાયેલો રહ્યો હતો. એના પર ધામધણીના નામની મુદ્રા અંકિત હતી. હવે ધામધણીએ કૃપા કરી આ વણ વાપરેલા પ્રેમપાત્રનું ઢાંકણું ખોલી દીધું છે. અર્થાત્ બધા શાસ્ત્રોનાં ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરી દીધાં છે.

એકોં પિયા એક પીવત હૈં, એક પ્યાલે પીવેંગે ।

ખોલ્યા દરવાજા અરસ કા, વાસ્તે અરસ અરવાહોં કે ॥ ૧૦૩ ॥

હવે તો ધામધણીએ તારતમજાન દ્વારા બ્રહ્માત્માઓ માટે પરમધામનું દ્વાર ખોલી દીધું છે,

જેનાથી અનેક બ્રહ્માત્માઓએ ધામધણીની દિવ્ય પ્રેમસુધાનું પાન કર્યું છે, અનેક બ્રહ્માત્માઓ તેનું પાન કરી રહ્યા છે અને અનેક ભવિષ્યમાં પ્રેમપાન કર્યા કરવાના છે.

**અંગ આસિક ઉપલે દેખ કે, ઇતહીં રહે લલયાએ ।**

**જો કદી પૈઠે ગંજ મેં, તો ક્યોં કર નિકસ્યો જાએ ॥ ૧૦૪ ॥**

બ્રહ્માત્માઓ ધામધણીના દિવ્ય સ્વરૂપની બાહ્ય આત્મા જોઈને તેમાં લલચાતા રહે છે. જો તેઓ ધામધણીના દિવ્ય પ્રેમના સરોવરમાં ડૂબી જાય તો તેમાંથી બહાર કેવી રીતે નીકળી શકે ?

**હસ્ત કમલ કો દેખિએ, તો અતિ ખૂબી કોમલ ।**

**એ છોડ આગે જાએ ના સકે, જો કોઈ આસિક દિલ ॥ ૧૦૫ ॥**

શ્રીરાજજીના હસ્તકમળને જોઈએ તો તે અત્યંત કોમળ તથા સુંદર લાગે છે. હૃદયમાં અતિ તીવ્ર પ્રેમ ધરાવતા બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિ આ શોભાને છોડી અન્યત્ર જઈ શકે નહીં.

**નખ અંગુરિયાં નિરખતે, મુંદરિયાં અતિ ઝલકત ।**

**એ રંગ રેખા ક્યોં છૂટહીં, આસિક ચિત ગલિત ॥ ૧૦૬ ॥**

તેઓના નખ તથા આંગળીઓ જોવાથી તેમાં પહેરેલી રત્ન જડિત વીંટીઓ ઝગમગાટ કરે છે. ધામધણીની હથેળીનો ઉજ્જવળ રંગ તથા તેની રેખાઓથી દૃષ્ટિ કેવી રીતે હટી શકે છે, કેમકે પ્રેમી આત્માઓનું ચિત્ત તેમાં દ્રવિત થાય છે.

**પોહોંચી બાંહેં બાજુબંધ, દોહી નિરખત નીકે કર ।**

**એક નંગ ઔર ફુંદન, ચૂભ રેહેત હૈડે અંદર ॥ ૧૦૭ ॥**

ધામધણીના હસ્તકમલમાં સુશોભિત પહોંચી તથા બાજુબંધ બન્નેને સારી રીતે જોવાથી એમના રત્ન તથા ફૂમતું બન્ને હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે.

**હિરદે કમલ અતિ કોમલ, દેખ ઈન સરૂપ કે અંગ ।**

**જો આસિક કહાવે આપકો, ક્યોં છોડે ઈનકો સંગ ॥ ૧૦૮ ॥**

ધામધણીનું હૃદયકમળ પણ અતિ કોમળ છે. જે બ્રહ્માત્મા પોતાને ધામધણીની અંગના સમજે છે તે આ દિવ્ય સ્વરૂપને જોઈ પોતાની દૃષ્ટિને એમનાથી દૂર કરી શકતા નથી.

**હાર કંઠ ગિરવાન જો, અતિ સુંદર સુખદાએ ।**

**લાલ લટકત મોતી પર, એ સોભા છોડી ન જાએ ॥ ૧૦૯ ॥**

શ્રીરાજજીના કંઠમાં જામાને કિનાર પર શોભતો હાર અત્યંત સુંદર અને સુખદાયી છે. એનાં મોતી પર લાલ રત્નો લટકે છે. આ દિવ્ય શોભાથી દૃષ્ટિને દૂર કરી શકાતી નથી.

**મુખ સરૂપ અતિ સુંદર, ક્યોં કહૂં સભા મુખ ઈન ।**

**એક અંગ જો નિરખિએ, તો તિતહીં થકે બરનન ॥ ૧૧૦ ॥**

શ્રીરાજજીનું મુખારવિંદ અત્યંત સુંદર છે. એમની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? જો તેઓના કોઈ એક અંગને પણ જોઈ વર્ણન કરવા ઈચ્છીએ તો શબ્દો ત્યાં જ અટકી પડે છે.

છબિ સરૂપ મુખ છોડ કે, દેખ સકોં ન લાંક અધૂર ।

એ લાલકી લાલક ક્યોં કહું, જો અમૃત અરસ મધૂર ॥ ૧૧૧ ॥

ધામધણીના સ્વરૂપના દર્શનમાં તેમના મુખારવિંદની શોભાને છોડી હોઠ તથા તેની નીચેના નાજુક ખાડા (લાંક)ને પણ દૃષ્ટિ પહોંચતી નથી. આ હોઠની લાલાશની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરું, જે પરમધામના સુમધુર અમૃત તુલ્ય છે.

એ મુખ અધુર લાંક છોડકે, ક્યોં કર દંત લગ જાએ ।

દેત નામ નિમૂના ઇતકા, સો ઇન સરૂપેં ક્યોં સોભાએ ॥ ૧૧૨ ॥

આ તેજોમય સ્વરૂપનું મુખારવિંદ, હોઠ તથા તેની નીચેના લાંકના દર્શન છોડીને આ દૃષ્ટિ તેમની દંતાવલિ સુધી કેવી રીતે પહોંચે ? એમના માટે જો લૌકિક વસ્તુની ઉપમા અપાય તો પણ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપ માટે એ બંધ બેસતી નથી.

સો દંત અધુર લાંક છોડકે, જાએ ન સકોં લગ ગાલ ।

સો ગાલ લાલ મુખ છોડકે, આગૂં નજર ન સકે ચાલ ॥ ૧૧૩ ॥

આ રીતે તેમના દાંત, હોઠ તથા તેની નીચેના ખાડાને છોડી તેઓના કપાળ સુધી પહોંચવું પણ મુશ્કેલ છે. મુખમંડળના આ લાલાશયુક્ત ગાલોને છોડી આ દૃષ્ટિ આગળ વધી શકતી નથી.

મુખ નાસિકા દેખત આસિક, સુંદર સોભા અતંત ।

નેત્ર બીચ નિલાટ તિલક, આસિક યાહી સોં જીવત ॥ ૧૧૪ ॥

પ્રેમી આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીના તેજોમય મુખારવિંદ તથા નાકની અપાર શોભાને પ્રેમપૂર્વક નિહાળે છે. તેઓનાં બન્ને નેત્રોની વચ્ચે કપાળ પર સુશોભિત તિલકના દર્શનથી એમને નવજીવન પ્રાપ્ત થાય છે.

ભૂકુટી તિલક સોભા છોડકે, જાએ ન સકોં લગ કાન ।

સો કાન કોમલ અતિ સુંદર, સુખ પાઈએ હિરદેં આન ॥ ૧૧૫ ॥

શ્રીરાજજીની ભૂકુટી અને તિલકની અદ્વિતીય શોભાને છોડી આ દૃષ્ટિ તેઓના કાન સુધી જવી પણ મુશ્કેલ છે. આ કર્ણ એટલા કોમળ તથા સુંદર છે કે એમને હૃદયમાં અંકિત કરવાથી અપાર સુખની અનુભૂતિ થાય છે.

ઔર ભી ખૂબી કાનન કી, દિલ દરદા દેવેં ભાન ।

જાકો કેહે લેઉં પડઉતર, કોઈ ન સુખ ઇન સમાન ॥ ૧૧૬ ॥

આ કાનોની બીજી વિશેષતા એ પણ છે કે આ અમારા હૃદયની પીડાને હરી લે છે. કેમકે અમારા પ્રશ્નોનો પ્રત્યુત્તર એમના કહેવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. એટલા માટે એમના સમાન અન્ય કોઈ સુખ નથી.

કહેં સુનેં બાતેં કરેં, એ જો અરસ મેહેરબાન ।

સો ખિલવત સુખ છોડ કે, લગ જવાએ નહીં નૈન બાન ॥ ૧૧૭ ॥

ધામધણી એટલા કૃપાળુ છે કે તેઓ બ્રહ્માત્માઓની કહેલી વાતો પણ સાંભળે છે અને તેઓને પોતાની વાતો પણ સંભળાવે છે. એવા અંતરંગ સુખોને છોડી અમારી દૃષ્ટિ બાણો જેવી વેધક આંખો સુધી કેવી રીતે પહોંચશે ?

એ નૈન બાન સુભાન કે, ક્યોં છોડેં રૂહ મોમિન ।

એ નૈન રસ છોડ આગે ચલે, રૂહેં નામ ધરત હેં તિન ॥ ૧૧૮ ॥

બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીની આ વેધક આંખોને કેવી રીતે છોડી શકે છે ? આ આંખોની અમીવૃષ્ટિને છોડી જે આત્માઓ આગળ વધે છે તેમને બ્રહ્માત્મા કેવી રીતે કહી શકાય ?

નૈન અનિયારે અતિ તીખે, પલ દેત તારે ચંચલ ।

શ્યામ ઉજલ લાલક લિએ, ક્યોં કહૂં સુપન અકલ ॥ ૧૧૯ ॥

એમનાં નયનો અણિયારા અને અતિ વેધક છે. એમની પુતળીઓ તથા પાંપણો અતિ ચંચળ છે. એમની શ્યામ ઉજજવળ તથા લાલ આભાને આ સ્વપ્નની બુદ્ધિ કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકે ?

નૈન રસીલે રંગ ભરે, ખેંચત બંકે મરોર ।

સો આસિક કહૂં જાએ ના સકે, જાએ લગે બાન એ જોર ॥ ૧૨૦ ॥

ધામધણીનાં આ નયનો આનંદરસથી પરિપૂર્ણ છે. જેને એ પોતાની વક્ર દૃષ્ટિથી જોઈ લે છે તે બ્રહ્માત્માઓ અન્યત્ર ક્યાંય જઈ શકે નહીં. આ નેત્રો વેધક બાણની જેમ તેમના હૃદયમાં ખૂંપી જાય છે.

એ નેત્ર રસીલે નિરખતે, ઉપજત હૈ સુખ ચૈન ।

એ ક્યોં ન્યારે હોએ નૈન રૂહ કે, સામી છોડ નૈન કી સૈન ॥ ૧૨૧ ॥

આવાં રસયુક્ત નયનોને જોવાથી અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે. બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિ શ્રીરાજજીના આવા નેત્રકમલથી કેવી રીતે દૂર થશે, જે સામેથી તેમને સંકેત પ્રદાન કરે છે.

જો ચલ જાએ સારી ઉમર, તો ક્યોં છોડિએ સુખ નૈનન ।

ઈન સુખ સે ક્યોં અઘાઈએ, આસિક અંતસકરન ॥ ૧૨૨ ॥

આ સુંદર નેત્રકમળોની શોભાથી દૃષ્ટિ દૂર જઈ શકતી નથી. ભલે સંપૂર્ણ જીવન કેમ ન વ્યતીત થઈ જાય પણ અનુરાગી બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય આ સુખથી કેવી રીતે તૃપ્ત થઈ શકે ?

નિલવટ સુંદર સુભાન કે, સોભા મીઠી મુખારબિંદ ।

એ છબિ કહી ન જાએ એક અંગકી, એ તો સોભા સાગર ખાવંદ ॥ ૧૨૩ ॥

શ્રીરાજજીનું ભાલ અત્યંત તેજોમય છે. તેમના મુખારવિન્દની શોભા મધુર છે. આ રીતે ધામધણીના એક એક અંગની શોભા પણ વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. એ તો સ્વયં શોભાનો સાગર જ છે.

હંસત સોમિત હરવટી, દંત અધુર મુખ લાલ ।

આસિક સે ક્યોં છૂટહીં, સબ અંગ રંગ રસાલ ॥ ૧૨૪ ॥

મંદ હાસ્ય કરતાં ધામધણીની હડપચી, દાંતો, હોઠ તથા મુખકમલની લાલાશ અનુપમ લાગે છે. આમ જેમનાં બધાં અંગો રસમધુર છે તેવા આ સુંદર સ્વરૂપથી પ્રેમી આત્માઓ કેવી રીતે દૂર થઈ શકે ?

અતિ કોમલ અંગ કિસોર, કાયમ અંગ ઉનમદ ।

એ છબિ અંગ અરસ કે, પોહોંચત નાહીં સબદ ॥ ૧૨૫ ॥

શ્રીરાજજી કિશોર સ્વરૂપ છે. તેમનાં બધાં અંગો અત્યંત સુકોમલ છે. તેમાં પ્રેમાનંદ પરિપૂર્ણ છે. આ સુંદર શોભા પરમધામના સ્વરૂપની છે. એટલે જ તેના વર્ણનમાં આ નશ્વર જગતના શબ્દો કારગત (પહોંચી વળવા શક્તિમાન) થતા નથી.

મુખ નાસિકા નેત્ર ભૌંડ, તિલક નિલાટ ઔર કાન ।

હાથ પાંઉં અંગ હૈયડા, સબ મુસક્ત કેહેત મુખ બાન ॥ ૧૨૬ ॥

જ્યારે ધામધણી પોતાના શ્રીમુખથી મધુર વચન બોલે છે ત્યારે તેઓના મંદમંદ હાસ્યથી તેમનું મુખકમળ, નાક, આંખ, ભૂકુટી, તિલક, કપાળ, કાન, કરકમલ, પાદપદ્મ, હૃદય વગેરે બધાં અંગો અનહદ પુલકિત થઈ જાય છે.

જો આસિક ઈન માસૂક કી, સો અટક રહે એકે અંગ ।

ઔર અંગ લગ જાએ ના સકે, અંગ એકે લગ જાએ રંગ ॥ ૧૨૭ ॥

આવા પ્રિયતમના અનુરાગી આત્માઓમાંથી જેમની દૃષ્ટિ ધામધણીના એક જ અંગ પર સ્થિર થઈ જાય છે, તેઓ તેને છોડી અન્ય અંગ સુધી જઈ શક્તાં નથી અને તેઓ એક જ અંગના રંગે રંગાઈ જાય છે.

દેખ બીડી મુખ મોરત, રૂહ અંગ ઉપજત સુખ ।

પીઊં સરાબ લેઊં મસ્તી, જ્યોં બલ બલ જાઊં ઈન મુખ ॥ ૧૨૮ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીના મુખારવિંદમાં સુશોભિત પાનનું બીડું જુએ છે ત્યારે તેમનું હૃદય આનંદવિભોર થઈ જાય છે. તેઓને લાગે છે કે શ્રીરાજજીની પ્રેમસુધાનું પાન કરી મસ્ત થઈ જઈએ અને તેઓના મુખારવિંદ પર સમર્પિત થઈ જઈએ.

એ છબિ છોડ કે આસિક, ક્યોં કર આગે જાએ ।

મોહિ લેત મુખ માસૂક, સો ચિત રહ્યો યુભાએ ॥ ૧૨૯ ॥

અનુરાગી આત્માની દૃષ્ટિ આ સુંદર શોભાને છોડી આગળ કેવી રીતે વધી શકે ? પ્રિયતમ ધણી તેને પોતાના મુખારવિંદથી જ મોહિત કરી લે છે. એટલા માટે તેના હૃદયમાં આજ છબિ અંકિત થઈ જાય છે.

નેનોં નિલવટ નિરખતે, દેખી બની સારંગી પાગ ।

દુગદુગી કલંગી એ જોત, છબિ રૂહ હિરદેં રહી લાગ ॥ ૧૩૦ ॥

જ્યારે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનું કપાળ જુએ છે ત્યારે તેમને સારંગીના આકાર જેવી પાઘડી દેખાય છે. પાઘડીના ઉપર આવેલી કલંગી અને દુગદુગીની પ્રકાશમય આભાયુક્ત શોભા તેમના હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે.

હોએ બરનન ચતુરાઈ સે, આસિક ધરે તાકો નામ ।

એક અંગ છોડ જાએ ઔર લગે, સો નાહીં આસિક કો કામ ॥ ૧૩૧ ॥

જો ચતુરાઈથી પ્રિયતમ ધણીનાં બધાં અંગોનું વર્ણન કરી પણ શકાય તો તેને આંશિક કહી શકાય નહીં કેમકે તેઓના એક અંગને છોડી બીજા અંગો તરફ દૃષ્ટિ દોડાવવી એ આ અનુરાગી આત્માઓનું કામ નથી.

આસિક કહિએ હક કી, જો લગ રહે એકે ઠૌર ।

આસિક એસી ચાહિએ, જો લે ન સકે અંગ ઔર ॥ ૧૩૨ ॥

તે આત્મા પ્રિયતમ ધણીની પ્રિયા કહેવાય કે જેમની દૃષ્ટિ તેઓના એક જ અંગ પર ટકી રહે છે. ખરું જોતાં અનુરાગી આત્મા તો એવો હોય છે, જેની દૃષ્ટિ પ્રિયતમ ધણીના એક જ અંગમાં સ્થિર થઈ બીજે કશે જતી નથી.

ઈન આસિક કી નજરોં, દિલ એકે હુઆ સાગર ।  
સો ઝીલેં યાહી સુખ મેં, નિકસે નહીં ક્યોંએ કર ॥ ૧૩૩ ॥

આ પ્રેમી બ્રહ્માત્માઓની દૃષ્ટિમાં ધામધણીનું હૃદય જ વિશાળ સાગર બની જાય છે. એટલા માટે તેઓ આ સાગરમાં સુખપૂર્વક ડૂબકી મારતા રહે છે અને અહીંથી કોઈ પણ રીતે બહાર નીકળી શકતા નથી.

તો સોભા સારે સરૂપ કી, ક્યોં કહે જુબાં ઈન ।  
લેહેરેં નેહેરેં પોહોંએ આકાસ લોં, ઔર ઠૌર કોઈ મોમિન ॥ ૧૩૪ ॥

શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની સમગ્ર શોભાનું વર્ણન આ જીભ દ્વારા કેવી રીતે કરી શકાય ? આ શોભાના તરંગો નહેરોના આકારમાં આકાશ સુધી પહોંચે છે. એના સિવાય બ્રહ્માત્માઓ માટે બીજું કોઈ સ્થાન નથી.

આસિક ન લેવે દાનાઈ, પર એ દાનાઈ હક ।  
ઈસક આપે પીવહીં, ઔરોં પિલાવેં બેસક ॥ ૧૩૫ ॥

પ્રેમી આત્માઓ પોતાનું ચાતુર્ય દેખાડતાં નથી. આ સંપૂર્ણ ચાતુર્ય તો શ્રીરાજજીનું જ છે. આવા આત્માઓ તો પોતે પણ ધામધણીની પ્રેમસુધાનું પાન કરે છે અને બીજાને પણ કરાવે છે.

એ ચતુરાઈ હક કી, ઔર હકે કા ઈલમ ।  
એ સુખ ઈન સરૂપ કે, દેવેં એહી ખસમ ॥ ૧૩૬ ॥

ખરું જોતાં આ કુશળતા (ચતુરાઈ) શ્રીરાજજીની છે અને આ જ્ઞાન પણ તેઓની પાસેથી મળેલું છે. પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપની અનુભૂતિ પણ તેઓ પોતે જ કરાવે છે.

ઈન સરૂપ કો બરનન, સો યાહી કી ચતુરાએ ।  
યાકો આસિક જાનિએ, જો ઈતહી રહે લપટાએ ॥ ૧૩૭ ॥

એટલા માટે શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનું વર્ણન તેઓના દ્વારા અપાયેલા જ્ઞાનને આધારે જ કરવામાં આવ્યું છે. આ સ્વરૂપ પર પોતાને સમર્પિત કરનારા બધા આત્માઓ ધામધણીના અનુરાગી આત્માઓ છે.

એ સુખ ઈન સરૂપ કો, ઔર આસિક એહી આરામ ।  
જોલોં ઈસક ન આવહીં, તોલોં ઈલમ એહી વિશ્રામ ॥ ૧૩૮ ॥

આ દિવ્ય સ્વરૂપનાં દર્શનથી જે આનંદની અનુભૂતિ થાય છે તેમાં જ બ્રહ્માત્માઓને શાંતિનો અનુભવ થાય છે. જ્યાં સુધી હૃદયમાં પ્રેમનો આવિર્ભાવ થતો નથી ત્યાં સુધી જ્ઞાન દ્વારા તેઓ આનંદનો અનુભવ કરે છે.

ઈસક કો સુખ ઔર હૈ, ઔર સુખ ઈલમ ।  
પર ન્યારી બાત આસિક કી, જિન જો દેવેં ખસમ ॥ ૧૩૯ ॥

પ્રેમનો આનંદ કંઈ જુદો છે અને જ્ઞાનનો આનંદ પણ કંઈ જુદો છે. પણ પ્રેમી આત્માઓની વાત જ જુદી છે. ધામધણી જેને જે આપવા ઇચ્છે તેને તે સ્વીકાર્ય જ હોય છે.

એ ઈલમ એ ઈસક, દોઝી ઈન હક કો ચાહે ।

પર જિનકો હક જો દેત હૈં, સો લેવેં સિર ચઢાએ ॥ ૧૪૦ ॥

જ્ઞાન અને પ્રેમ બન્ને (માર્ગ) પરમાત્માને ઈચ્છે છે. (જો કે આ બન્ને માર્ગો જુદા જુદા દેખાય છે.) પરન્તુ પરમાત્મા જે આત્માઓને જે આપવા ઈચ્છે તે આપે અને આત્માઓ તેને માથે ચડાવી અપનાવી લે છે.

મહામત કહે અપની રૂહન કો, તુમ જો અરવા અરસ ।

સરાબ પ્યાલે ઈસક કે, લ્યોં પ્યાલે પર પ્યાલે સરસ ॥ ૧૪૧ ॥

મહામતિ બ્રહ્માત્માઓને કહે છે, જો તમે પરમધામના આત્માઓ હો તો ધામધણીની પ્રેમસુધાના પ્યાલા ભરી-ભરીને પાન કરો. આ રસપૂર્ણ પ્યાલાઓ એકથી એક ચઢિયાતા અને આનંદદાયક છે.

પ્રકરણ ૫, ચોપાઈ ૩૪૯

શ્રી ઠકુરાનીજીકા સિનગાર પેહેલા

મંગલાચરન

બરનન કરું બડી રૂહ કી, રૂહેં ઈન અંગ કા નૂર ।

અરવાહેં અરસ મેં વાહેદત, સો સબ ઈનકા જહૂર ॥ ૧ ॥

હવે હું શ્રીશ્યામાજીની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કરું છું. બધા બ્રહ્માત્માઓ તેઓના જ અંગસ્વરૂપ છે. તેમના જ દિવ્ય પ્રકાશને કારણે પરમધામમાં બધા બ્રહ્માત્માઓ એકાત્મભાવથી રહે છે.

પ્રથમ લાગૂં દોઝી ચરન કો, ધની એ ન છોડાઈયો છિન ।

લાંક તલી લાલ એડિયાં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૨ ॥

સર્વપ્રથમ હું શ્રીશ્યામાજીનાં બંને ચરણકમલોમાં પ્રણામ કરું છું. હે ધામધણી ! આ ચરણોથી મને ક્ષણ માત્ર માટે પણ દૂર કરશો નહિ. લાલાશયુક્ત આ ચરણોની એડીઓ તથા ચરણોના તળિયાની ઊંડાઈ (લાંક)ને જોઈ મને એવો અનુભવ થાય છે કે આજ મારા જીવનો આધાર છે.

સિફત નખ કહૂં કે અંગુરિયોં, કે રંગ પોહોંયે ઊપર ટાંકન ।

કહૂં કોમલતા કિન જુબાં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૩ ॥

આ ચરણોની આંગળીઓ, તેમના નખ તથા ઉપરનો ભાગ (પહોંયો) અને ટાંકન (ઘૂંટી)ની શોભા તથા એમની કોમળતાનું વર્ણન પણ કેવી રીતે કરું ? આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

રંગ નરમાઈ સલૂકી, અરસ અંગ ચરન ।

બલ બલ જાઊં દેખ દેખ કે, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૪ ॥

એમની સુંદર આભા તથા અતિશય કોમળતાને જોઈને હું વારંવાર એમના ઉપર સમર્પિત થાઉં છું. આ ચરણો દિવ્ય પરમધામનાં છે. આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

ઈન પાંઉં તલેં પડી રહૂં, ધની નજર ખોલો બાતન ।

પલ ન બાલૂં નિરખૂં નેત્રે, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૫ ॥

મારી હાર્દિક ઈચ્છા છે કે હું આ ચરણકમલોમાં જ રહું. હે ધામધણી ! આપ મારી અતર્દષ્ટિને

ખોલી દો. પળભર માટે પણ નેત્રોને હટાવ્યા વગર હું આ ચરણોને નિરખી લઉં, આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

ચારોં જોડે ચરન કે, ઔર અનવટ બિછિયા રોસન ।

બાની મીઠી નરમાઈ જોત ધરે, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૬ ॥

શ્રીશ્યામાજીનાં યુગલચરણોમાં અણવટ તથા વિછિયાં સિવાય પણ બીજાં ચાર આભૂષણો સુશોભિત છે. એ અરસપરસ ટકરાતાં મધુર સ્વરમાં બોલે છે. અત્યંત કોમળ અને તેજોમય આ આભૂષણો મારા જીવના આધાર છે.

પ્યારે મેરે પ્રાન કે, મોહે પલ છોડો જિન ।

મેં પાઈ મેહેર મેહેબૂબ કી, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૭ ॥

હે મારા પ્રાણના પ્રિયતમ ! ક્ષણ ભર માટે પણ આપ મને આ ચરણકમલોથી દૂર ન કરો. મારા ઉપર આપની મોટી કૃપા થઈ ત્યારે જ જીવના આધાર સ્વરૂપ એવાં આ ચરણો મને પ્રાપ્ત થયાં છે.

એ ચરન પુતલિયાં નૈન કી, સો મેં રાખું બીચ તારન ।

પકડ રાખું પલ ઢાંપ કે, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૮ ॥

આંખોની પુતળીઓ જેવાં આ યુગલચરણોને હું મારી આંખોની પુતળીઓમાં સ્થાપી દઉં અને મારી પાંપણોને બંધ કરી એમને પકડી રાખું, કેમકે એ જ મારા જીવના આધાર છે.

મેરે મીઠે મીઠરડે આતમ કે, સો ચૂભ રહે અંતસકરન ।

રૂહ લાગી મીઠી નજરોં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૯ ॥

મારા અંતરાત્માને અત્યન્ત મધુર લાગતાં આ ચરણકમલ મારા અંતઃકરણમાં અકિત થયાં છે. એટલા માટે આત્મ-દૃષ્ટિને પણ એ મધુર લાગે છે. કેમકે આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

એ ચરન કમલ અરસ કે, ઈનસે ખુસબોએ આવે વતન ।

એ તન બકા અરસ અજમ, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૦ ॥

આ દિવ્ય ચરણકમલ પરમધામના છે એટલા માટે એમાંથી પરમધામની સુગંધિ આવે છે. શ્રીશ્યામાજીનું સંપૂર્ણ શરીર દિવ્ય પરમધામનું છે. આ જ મારા જીવનનો આધાર છે.

એ ચરન નિમખ ન છોડિએ, રાખિએ માહેં નૈનન ।

એ નિસબત હક અરસ કી, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૧ ॥

આ ચરણકમલોને ક્ષણમાત્ર માટે પણ પોતાની દૃષ્ટિથી દૂર ન કરો. એમને પોતાના નયનોમાં જ સ્થાપિત કરો. ધામધણી તથા અખંડ પરમધામના સંબંધની ઓળખ એમના દ્વારા જ થાય છે. આ જ મારા જીવના આધાર છે.

મેહેરેં નેહેરેં લ્યાએ ચરન અંદર, દ્વાર નૂર પાર ખોલે ઈન ।

મોહે પોહોંયાઈ બકા મિને, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૨ ॥

નદીઓની ધારાના રૂપે પ્રવાહિત થઈ રહેલ શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપાથી જ શ્રી શ્યામાજીના આ ચરણકમલ મારા હૃદયમાં પ્રસ્થાપિત થયા છે. એમના જ પ્રતાપથી અક્ષરથી પર અક્ષરાતીત

પરમધામનાં દ્વાર ખુલ્યાં છે. એમનાં ચરણોએ મને અખંડ પરમધામનો અનુભવ કરાવ્યો છે. આ જ મારા જીવના આધાર છે.

**સોભા સિનગાર અંગ સુખકારી, મેરી રૂહ કે કંઠ ભૂષન ।**

**સબ ખૂબિયાં મેરે ઈન સોં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૩ ॥**

શ્રીશ્યામાજીના આ સુખદાયી અંગોના શણગારની શોભા જ મારા આત્માના કંઠનું ઘરેણું છે. એમના પ્રતાપથી મારા ગુણોનો વિકાસ થયો છે. આ જ મારા જીવના આધાર છે.

**એ મેહેર અલેખે અસલ, મેરે તાલે અરસ કે તન ।**

**ક્યોં ન હોએ મોહે બુજરકિયાં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૪ ॥**

ધામધણીની અપાર કૃપાથી મને દિવ્ય પરમધામના સ્વરૂપોનું વર્ણન કરવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. એટલા માટે મારામાં દિવ્ય સમજ કેમ ન આવે ? કેમકે આ જ મારા જીવના આધાર છે.

**ચિત ખેંચ લિયા ઈન ચરનોં, મોહે સબ વિધ કરી ધન ધન ।**

**એ સિફત કરું ક્યોં ઈન જુબાં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૫ ॥**

આ ચરણોએ મને આપની તરફ આકૃષ્ટ કર્યો અને મારા જીવનને ધન્ય બનાવ્યું. જીભ દ્વારા આ ચરણોના મહિમાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? આ જ મારા જીવના આધાર છે.

**જ્યોં જાનો ત્યોં મેહેબૂબ કરો, એ સુખ દિયા ન જાએ દૂજે કિન ।**

**કહું તો જો દૂજા કોઈ હોવહીં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૬ ॥**

હે પ્રિયતમ ધણી ! આપને જે ઠીક લાગે તે કરો. આપના સિવાય બીજા કોઈ પાસેથી આ પ્રકારનું સુખ મળી શકે નહીં. જો આપના સિવાય બીજા કોઈ હોત ત્યારે તો અન્યની વાત થઈ શકે. મારા માટે તો આ શ્રી ચરણ મારા જીવનો આધાર છે.

**ક્યોં કહું ચરન કી બુજરકિયાં, ઈત નાહીં ઠૌર બોલન ।**

**એ પકડ સરૂપ પૂરા દેત હૈં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૭ ॥**

આ ચરણકમળની દિવ્યતાને કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ? આ સંદર્ભમાં કાંઈ કહેવાનું રહેતું જ નથી. એમના ચિંતન માત્રથી જ સમગ્ર સ્વરૂપનું દર્શન થઈ શકે છે, કેમકે આ જ મારા જીવનો આધાર છે.

**કરત ચરન પૂરી મેહેર, તિન સરૂપ આવત પૂરન ।**

**પ્યાર પૂરા તાએ આવત, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૮ ॥**

જેના ઉપર આ ચરણકમલોની અપાર કૃપા થાય છે, તેમને સમગ્ર સ્વરૂપનાં દર્શન થઈ જાય છે. તેમને પૂર્ણ પ્રેમ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. એટલા માટે આ જ મારા જીવના આધાર છે.

**એ ચરન દિલ આવેં નિસબતેં, મતા એ અરસ રૂહન ।**

**એ ધની કે દિએ ક્યોં છૂટહીં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૧૯ ॥**

પરમધામના સમ્બન્ધના કારણે જ આ દિવ્ય ચરણ હૃદયમાં અંકિત થયા છે. કેમકે આ પરમધામના આત્માઓનો અમૂલ્ય નિધિ છે, જ્યારે સ્વયં ધામધણીએ કૃપાપૂર્વક આ ખજાનો આપ્યો છે ત્યારે આ ચરણ અમારાથી કેવી રીતે છૂટી શકે ? આ જ તો મારા જીવના આધાર છે.

ધની દેવેં સહૂર સબ વિધ, તો મેં નૈનોં નિરખૂં નિસદિન ।

આઠોં જામ ચૌસઠ ઘડી, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૨૦ ॥

જ્યારે ધામધણી મને પૂર્ણરૂપે વિવેક આપશે ત્યારે હું રાત-દિવસ આઠેય પહોર મારા નેત્રોથી શ્રીશ્યામાજીના આ ચરણકમળોને નિહાળી લઉં, કેમકે આ મારા જીવના આધાર છે.

મહામત ચાહે ઈન ચરન કો, કર મનસા બાચા કરમન ।

આએ બૈઠે મેરે સબ અંગોં, મેરે જીવ કે એહી જીવન ॥ ૨૧ ॥

મહામતિ આ ચરણકમળોને મન, વચન તથા કર્મથી પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે. મારા બધાં અંગોમાં હવે આ ચરણ કમળ અંકિત થયાં છે. આ જ મારા જીવના આધાર છે.

મંગલાચરન તમામ

એ રૂહ સરૂપ નહીં તત્વકો, ઈનકો અસ્વારી મન ।

ખાન પાન સુખ સિનગાર, એ હોએ રૂહ કે ચિતવન ॥ ૨૨ ॥

શ્રીશ્યામાજીનું સ્વરૂપ સાંસારિક તત્વોથી બનેલું નથી. તેઓ મનના ઉપર સવાર થાય છે. ખાનપાન તથા શણગાર વગેરેનું સુખ તેમને ચિંતન માત્રથી પ્રાપ્ત છે.

જો પેહેનાવા અરસ કા, અચરજ અદ્ભુત જાન ।

કહૂં દુનિયાં મેં કિન વિધ, કિન કબહૂં ન સુનિયા કાન ॥ ૨૩ ॥

પરમધામનો પોશાક આશ્ચર્યજનક તથા અદ્ભુત છે. આ જગતમાં તેની ઉપમા કેવી રીતે દઈ શકાય કેમકે અહીં કોઈએ પણ આજ સુધી તેના સંદર્ભમાં સાંભળ્યું પણ નથી.

કંઠ કાન મુખ નાસિકા, એ જો પેહેનત હેં ભૂષન ।

એ દુનિયાં જો પેહેનત હેં, જિન જાનો વિધ ઈન ॥ ૨૪ ॥

શ્રીશ્યામાજીના કંઠ, કાન, મુખારવિન્દ, નાસિકા વગેરે અંગો અલૌકિક છે. તેઓ જેવા અલંકારો પહેરે છે તેને આ નશ્વર જગતના પ્રાણીઓના અલંકારો જેવા સમજવા જોઈએ નહીં.

યા બસ્તર યા ભૂષન, સકલ અંગ હાથ પાએ ।

સો અસલ એસે હી દેખત, જૈસા રૂહ ચિત ચાહે ॥ ૨૫ ॥

એમનાં વસ્ત્રો, અલંકારો તથા હસ્ત-પાદ (હાથપગ) વગેરે બધાં અંગો જેવાં તેઓ ઇચ્છે છે તેને અનુરૂપ છે.

અંગ સંગ ભૂષન સદા, દિલકે તાલૂક અસલ ।

એ સરૂપ સિનગાર દિલ ચાહે, અરસ મેં નાહીં નકલ ॥ ૨૬ ॥

એમનાં બધાં અંગોમાં સુશોભિત આ અલંકારો સદૈવ એમની હાર્દિક ઇચ્છાને અનુકૂળ રહે છે. સમસ્ત શણગાર તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે હોય છે. દિવ્ય પરમધામમાં કોઈની પણ નકલ નથી.

જ્યોં અંગ ત્યોં બસ્તર ભૂષન, હોત હમેસા બને ।

દિલ જૈસા ચાહે છિન મેં, તૈસા આગૂંહીં પેહેને ॥ ૨૭ ॥

એમનાં બધાં અંગો જેવાં દિવ્ય છે તેને અનુરૂપ વસ્ત્રો અને અલંકારો પણ દિવ્ય છે. તેઓ સર્વદા

તેમના અંગોમાં અતૂટ રહે છે. તેઓ જેવાં વસ્ત્રો અલંકારો પહેરવાની ઈચ્છા કરે તે જ ક્ષણે તેમનાં અંગોમાં તે વસ્ત્રો અલંકારો જાણે પહેલેથી જ ધારણ કરેલાં હોય એ રીતે દેખાય છે.

જાકો નામૈ કાયમ, અખંડ બકા અપાર ।

સોઈ ભૂલ જાનો અપની, સોભા લ્યાઈએ માહેં સુમાર ॥ ૨૮ ॥

દિવ્ય પરમધામને અખંડ, અપાર તથા શાશ્વત કહેવામાં આવ્યું છે. મારી સહુથી મોટી ભૂલ એ થઈ કે મેં આ અપાર શોભાને મારા શબ્દોની સીમામાં બાંધવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

પેહેલે સોભા કહી સુભાન કી, સોઈ સોભા બડી રૂહ જાન ।

નહીં જુદાગી ઈનમેં, જુગલ કિસોર પરવાન ॥ ૨૯ ॥

સર્વ પ્રથમ મેં શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની શોભાનું વર્ણન કર્યું. શ્રી શ્યામાજીની શોભા પણ તે રીતે દિવ્ય છે. આ યુગલ સ્વરૂપમાં કોઈપણ પ્રકારનું અંતર નથી. આ બન્ને એક સમાન છે.

હક સૂરત કો નૂર હૈં, જિન જાનો અંગ ઔર ।

ઈનકો નૂર રૂહેં વાહેદત, કોઈ ઔર ન પાઈએ ઈન ઠૌર ॥ ૩૦ ॥

શ્રી શ્યામાજી શ્રીરાજજીના જ અંગભૂતા છે. તેમનું સ્વરૂપ શ્રીરાજજીથી જુદું નથી. અદ્વૈત પરમધામમાં બધા બ્રહ્માત્માઓ એમનાં જ તેજરૂપ છે. ત્યાં તેમના સિવાય અન્ય કોઈ નથી.

સોભા સ્યામાજીય કી, નિપટ અતિ સુંદર ।

અંતર પટ ખોલ દેખિએ, દોઝિ આવત એક નજર ॥ ૩૧ ॥

શ્રી શ્યામાજીની અનુપમ શોભા અતિ સુંદર છે. અંતરના પડદાને ખોલીને જોવાથી શ્રીરાજજી અને શ્યામાજી બન્નેનું સ્વરૂપ એક સરખું દેખાય છે.

લાલ સાડી કટાવ કે, કે છાપે બેલી નકસ ।

ક્યોં કહૂં છોડે કિનાર કી, સોભિત અતિ સરસ ॥ ૩૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીની કેસરી રંગની સાડીમાં અનેક વેલીઓની ચિત્રકારી અંકિત છે. તેમના પાલવના છોડાની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? તે અત્યંત સુંદર દેખાય છે.

માહેં જરી જવેર નંગ કે, જાનોં આગૂંહીં બને અસલ ।

જિત જુગત જો યાહિએ, સોભિત અપની મિસલ ॥ ૩૩ ॥

એની અંદર જરીથી જડેલા વિવિધ રંગોનાં અનેક રત્નો છે. એ એવી રીતે દેખાય છે જાણે પહેલાંથી જ સુશોભિત છે. એમાં જ્યાં જેવી શોભા હોવી જોઈએ ત્યાં તે રીતની અનુપમ શોભા છે.

બેલી કિનાર છોડે બની, સુંદર અતિ સોભિત ।

કટાવ ફૂલ નકસ કે, જુદી જુદી જડાવ જુગત ॥ ૩૪ ॥

કિનાર પર અંકિત વેલીઓ અતિ સુંદર શોભાયમાન છે. આ વેલમાં પુષ્પ, પાંદડાં વગેરેની અલગ-અલગ પ્રકારની ચિત્રકારી અંકિત છે.

એસે હી અસલ કે, ના કહૂ બુને બસ્તર ।

એસે હી ભૂષન બને, કિન ઘડે ન ઘાટ ઘડતર ॥ ૩૫ ॥

દિવ્ય પરમધામની એ વિશેષતા છે કે ત્યાં કોઈ વસ્ત્રો બનાવવામાં આવતાં નથી અને ન તો

અલંકારો ઘડવામાં આવે છે પરન્તુ આ બધાં શાશ્વત છે.

ચોલી સ્યામ જડાવ નંગ, માહેં હેમ જવેર અનેક ।

જડતર કંઠ ઉર બાંહેં, કહાં લગ કહૂં બિવેક ॥ ૩૬ ॥

શ્રીશ્યામાજીની શ્યામવર્ણની ચોલીમાં વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો જડેલાં છે. આ રત્નો સોનાથી મઢેલાં છે. આ રીતે કંઠ, વક્ષઃસ્થળ તથા બાહુ પર બહુ જ સુંદર અલંકારો આવેલા છે જેની શોભા કયા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરું ?

જિત બેલી બની ચાહિએ, ઔર કાંગરી ફૂલ ।

કે નકસ ખજૂરે બૂટિયાં, ચોલી સોભિત હે ઈન સૂલ ॥ ૩૭ ॥

આ ચોલી પર જ્યાં જેવી વેલ, કાંગરી, તથા ફૂલ વગેરે જડેલાં હોવાં જોઈએ ત્યાં તે રીતે જડેલાં છે. સાથોસાથ એમાં વિવિધ ફૂલ તથા ખજૂરની જેમ પર્ણોની ચિત્રકારી સુશોભિત છે.

નંગ હેમ મિલે તો કહૂં, જો કિન જડે હોએ જડતર ।

નકસ કટાવ બેલી તો કહૂં, જો કિન બનાએ હોએ હાથોં કર ॥ ૩૮ ॥

આ રત્ન તથા સુવર્ણ વગેરે મળે તો કહી શકાય કે કોઈએ એમને ઘડેલાં હશે. આ રીતે આ વસ્ત્રોમાં ચિતરેલી વેલીઓની ચિત્રકારીનું વર્ણન ત્યારે થઈ શકે છે જ્યારે કોઈએ એમને પોતાના હાથો વડે બનાવી હોય !

ચરની નીલી અતલસ, માહેં અનેક વિધ કે રંગ ।

ચીન પર બેલી નકસ, બીચ જરી બેલ ફૂલ નંગ ॥ ૩૯ ॥

શ્રી શ્યામાજીનો નીલા રંગનો ચણિયો અત્યંત મુલાયમ રેશમી દોરાઓથી બનેલો છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારના અન્ય રંગો પણ સુશોભિત છે. આની ચુન્નટ પર અનેક વેલીઓની ચિત્રકારી અંકિત છે તથા વચ્ચે-વચ્ચે જરીથી અનેક વેલીઓ તથા પુષ્પો ચિતરેલાં છે. તેના મધ્યમાં રત્ન પણ સુશોભિત છે.

ક્યોં કહૂં કિનારકી કાંગરી, માનિક મોતી સાત નંગ ।

હીરે લસનિએ પાંને પોખરે, માહેં પાય કુંદન કરેં જંગ ॥ ૪૦ ॥

એના કિનારાની કાંગરીની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ? એમાં માણેક, મોતી, હીરા, વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા), પન્ના, પુખરાજ, પાય વગેરે સોનામાં જડેલાં સાત રત્નો પરસ્પર સ્પર્ધા કરતાં દેખાય છે.

બસ્તર ધાગા ન સૂઝહીં, સરભર જરી નકસ ।

એ બસ્તર ભર્યોન બુન્યો કિને, અસલ સબે એક રસ ॥ ૪૧ ॥

આ વસ્ત્રોમાં દોરો તો ક્યાંય દેખાતો જ નથી, સર્વત્ર જરીની જ ચિત્રકારી દેખાય છે. આ વસ્ત્રોને ન કોઈએ વણાટ કર્યા છે અને ન કોઈએ ચિત્રકારીથી ગૂંથ્યાં છે. બધી જ ચિત્રકારીઓ મૂલથી સમરસ દેખાય છે.

નવ રંગ ઈન નાડી મિને, કંચન ધાત ઉજલ ।

એ કેહેતી હોં સબ અરસ કે, એ દેખો દિલ નિરમલ ॥ ૪૨ ॥

એના નેફામાં નવ રંગની નાડી સુશોભિત છે. જેમાંથી સુવર્ણમય ઉજ્જવળ આભા નીકળે છે.

આ સમગ્ર સૌંદર્ય પરમધામનું બતાવવામાં આવી રહ્યું છે. નિર્મલ હૃદયથી એમનું દર્શન કરવું જોઈએ.

ક્યા બસ્તર ક્યા ભૂષન, ચીજ સબે સુખકાર ।

ખુસબોએ રોસન નરમાઈ, ઈન વિધ અરસ સિનગાર ॥ ૪૩ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં વસ્ત્રો અને અલંકારો અત્યંત સુખદાયી છે. એમની સુગન્ધ, પ્રકાશ તથા કોમળતા અવર્ણનીય છે. આ રીતે પરમધામનો શણગાર અતિ અનુપમ છે.

સિર પર સોહે રાખડી, જોત સાડી મેં કરે અપાર ।

ફિરતે મોતી માહેં માનિક, પાંને પોખરે દોઊ કિનાર ॥ ૪૪ ॥

શ્રીશ્યામાજીના મસ્તક પર રાખડી (આભૂષણ) સુશોભિત છે, જેનો જ્યોતિર્મય પ્રકાશ સાડીમાંથી ઝળકે છે. એની વચ્ચે આવેલા માણેકની ચારે બાજુ મોતી જડેલાં છે અને કિનારાઓ પર પન્ના તથા પુખરાજ રત્ન સુશોભિત છે.

ઊપર રાખડી જો માનિક, ક્યોં દેઊં ઈનકી મિસાલ ।

આસમાન જિમીકે બીચ મેં, હોએ ગયો સબ લાલ ॥ ૪૫ ॥

આ રાખડીની વચ્ચે આવેલ માણેકની સુંદરતા માટે કોઈ ઉપમા આપી શકાતી નથી. એની લાલ આભાથી ભૂમિ અને આકાશની મધ્યમાં ચારે બાજુ લાલાશ છવાઈ જાય છે.

કુંદન માહેં ધરે અતિ જોત, આકાસ ન માએ ઝલકાર ।

બેન ગૂંથી તીન ગોફને, જડિત ઘૂંઘરી ધમકાર ॥ ૪૬ ॥

કુંદનમાં જડેલાં અન્ય રત્નો પણ અતિ પ્રકાશમાન છે. જેનો પ્રકાશ આકાશમાં પણ ન સમાતો ચારે બાજુ ઝળકે છે. સુંદર રીતે ગૂંથેલી વેણીની નીચે ત્રણ કૂમતાં લટકે છે. જેમાં જડેલી ઘૂંઘરી મધુર સ્વરે વાગે છે.

તીન રંગ જરી કુંદન, ગોફનડે નંગ જડતર ।

બારીક નંગ નીલે નકસ, એ બરનન હોએ ક્યોં કર ॥ ૪૭ ॥

જરીથી બનેલા આ રત્ન જડિત કૂમતાંમાં ત્રણ રંગો સુશોભિત થઈ રહ્યા છે. વેણી નીચે લટકતાં ફૂલો (ગોફડ) માં રત્ન જડેલાં છે. નીલા રંગના અતિ બારીક રત્નોથી એના પર ચિત્રકારી કરવામાં આવે છે, જેની અનુપમ છટાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

પાંન સોહે સેંથે પર, માહેં બેલ કાંગરી કટાવ ।

હારેં ખજૂરેં બૂટિયાં, માનોં કે જુગત જડાવ ॥ ૪૮ ॥

માંગમાં પાનના પાંદડાંના આકારનું ઘરેણું સુશોભિત છે, જેમાં વિવિધ પ્રકારની વેલીઓની ચિત્રકારી છે. તેના પર લહેરદાર નાના નાના ફૂલોની હારો અતિ સુંદર રીતે જડેલી છે.

સિર પટલી મોતી સરેં, માહેં પાંચ નંગ કે રંગ ।

મોતી સર સેંથે લગ, નીલે પીલે લાલ સેત નંગ ॥ ૪૯ ॥

કપાળના ઉપરના ભાગમાં પટલી (શિરોભૂષણ) નામના અલંકારોની સાથે મોતીઓની સેર આવેલી છે. જેમાં પાંચ રંગોનાં રત્ન જડેલાં છે. આ મોતીઓની સેર માંગ સુધી પહોંચી છે.

એમાં નીલા, પીળા, લાલ અને સફેદ રત્નો સુશોભિત છે.

તિન નંગોં કે ફૂલ બને, આગૂં સિર પટલી કાંગરી ।

નિલવટ સે લે રાખડી, બીચ લાલ માંગ ભરી ॥ ૫૦ ॥

તે પાનના આકારના ઘરેણાંમાં કાંગરી શોભાયમાન છે. જેની સાથે ઉપરોક્ત રત્નોનાં ફૂલ છે. કપાળથી લઈ રાખડી (શિર આભૂષણ) પર્યન્ત લાલ આભાયુક્ત સિન્દૂરથી માંગ ભરેલી છે.

અદ્ભુત સોભા એ બની, કહૂં જો હોવે ઔર કાંહિં ।

એ દેખેહીં બનત હે, કેહેની મેં આવત નાંહિં ॥ ૫૧ ॥

આ રીતે શ્યામાજીના શણગારની આ અદ્ભુત શોભા છે. આ અનુપમ શોભાને ત્યારે વ્યક્ત કરી શકાય જ્યારે એમને યોગ્ય ક્યાંક ઉદાહરણ મળી શકે. આ શોભા જોતાં જ સુંદર લાગે છે. એને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાય નહીં.

બેની ગૂંથી એક ભાંત સોં, પીઠ ગૌર ઊપર લેહેકત ।

દેત દેખાઈ સાડી મિને, ફિરતી ઘૂંઘરડી ધમકત ॥ ૫૨ ॥

અનુપમ રીતથી ગૂંથેલી શ્યામાજીની વેણી (ચોટલો) તેમના ગોરા રંગના પૃષ્ઠભાગ પર લટકે છે. સાડીની અંદરથી આ અતિ સુંદર દેખાય છે. એના ફૂમતાંમાં લગાડેલી ઘૂંઘરડી ધમકે છે.

ચોલી કે બંધ ચારોં બંધે, સોભિત પીઠ ઊપર ।

ઝલકત ફુંદન ચોલી કાંગરી, સોભા દેખત સાડી અંદર ॥ ૫૩ ॥

ચોલીની ચારેય કસો પીઠ ઉપર સુશોભિત થઈ રહી છે. તેના પર લગાવેલાં ફૂમતાં અને ચોલીની કાંગરી સાડીની અંદર પણ અત્યંત શોભાયમાન છે.

એ છબિ પીઠકી ક્યોં કહૂં, રંગ ગૌર લાંક સલૂક ।

એ સોભા કેહેત સખત જીવરા, હુઆ નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૫૪ ॥

પીઠની આ શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? જેના વચ્ચેના ભાગમાં ગોરા વર્ણની લાંક સુશોભિત છે. આવી અનુપમ શોભાનું વર્ણન કરતાં આ કઠોર જીવ કેમ ટુકડે-ટુકડા થયો નહીં ?

મુખ ચૌક છબિ નિલવટ બની, ક્યોં કર કહૂં સિફત ।

એ સોભા અરસ સરૂપ કી, ક્યોં હોએ ઈન જુબાં ઈત ॥ ૫૫ ॥

શ્રીશ્યામાજીના મુખ અને કપાળની અનુપમ શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? આ સમ્પૂર્ણ શોભા પરમધામના દિવ્ય સ્વરૂપની છે. આ નશ્વર જગતની જીભ દ્વારા તેમનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

પાય હીરે મોતી માનિક, બેના ચૌક ટીકા સોભિત ।

સેંથે લાલ તલે મોતી સરેં, નૂર રોસન તેજ અતંત ॥ ૫૬ ॥

પાય, હીરા, મોતી અને માણેક વગેરે રત્નોથી જડેલો ટીકો (કપાળ પર લટકતું ઘરેણું) કપાળ પર સુશોભિત છે. એની મોતીઓની સેરો લાલાશ યુક્ત માંગની નીચે શોભાયમાન છે, જેનો તેજોમય પ્રકાશ અનન્ત છે.

જડિત પાનડી શ્રવનોં, લરેં લાલ મોતી લટકત ।

એ જરી જોત કહી ન જાવહીં, પાંચ નંગ ઝલકત ॥ ૫૭ ॥

કાનમાં પાનના આકારનાં રત્નો જડેલા અલંકારો સુશોભિત છે. એમાં માણેક અને મોતી લટકે છે. એમાં જડેલાં પાંચ રત્નો એવી રીતે ઝળકે છે કે તેમના પ્રકાશનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

કાજલ રેખા તો કહું, જો હોએ સુપન કે નૈન ।

એ સ્યામ સેત લાલ અસલ, સદા સુખકારી સુખ ચૈન ॥ ૫૮ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયન જો સ્વપ્નના શરીરનાં હોય તો તેમાં લગાડેલા કાજલની પાતળી રેખાની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાય. શ્યામ, ધવલ અને લાલાશ યુક્ત આ નયન સદા સર્વદા આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે.

એ તન નૈન અરસ કે, નહીં ઔર કોઈ દેહ ।

એ નિરખો નૈનોં રૂહકે, ભીંગલ પ્રેમ સનેહ ॥ ૫૯ ॥

શ્રીશ્યામાજીનાં નેત્રો પરમધામના દિવ્ય શરીરનાં છે. આ ભૌતિક દેહની જેમ નથી. એટલા માટે જ્યારે આત્મદૃષ્ટિથી એને જોઈએ તો એ દિવ્ય પ્રેમ અને સ્નેહથી ઓતપ્રોત દેખાશે.

નૈન તીખે અતિ અનિયારે, કછૂ એ છબિ કહી ન જાએ ।

આધે ઘૂંઘટ માસૂક કો, નિરખત નૈન તિરછાએ ॥ ૬૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયન વેધક અને અણિયારાં છે. એમની દિવ્ય છબી શબ્દોની સીમામાં બાંધી શકાય નહીં. તેઓ પોતાના પ્રિયતમ શ્રીરાજજીને અર્ધા ઘૂંઘટની આડમાં ત્રાંસાં નયનોથી નિરખી રહ્યાં છે.

સખ અંગ ઉમંગ કરત હેં, કરને બાત રેહેમાન ।

દિલ માસૂક કા દેખ કે, ખેંચત હેં પ્રેમ બાન ॥ ૬૧ ॥

પોતાના પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજી સાથે વાત કરવા માટે શ્રીશ્યામાજીનાં અંગોમાં ઉમંગ ઉભરાઈ આવે છે. તેઓ શ્રીરાજજીનું પ્રેમથી પરિપૂર્ણ હૃદય જોઈ પોતાનાં પ્રેમપૂર્ણ વચનોથી તેઓને પોતાની તરફ આકર્ષે છે.

કહા કહું નૂર તારન કા, સેત લાલક લિએ ।

કાજલ રેખા અનિયોં પર, અંગ અસલ હી દિએ ॥ ૬૨ ॥

શ્રીશ્યામાજીનાં નયનોની પુતળિયોનો પ્રકાશ કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય. જેમાં સફેદ રંગની સાથે લાલાશ યુક્ત આભા શોભાયમાન છે. આંખોના ખૂણાની કાજળની રેખાઓ પણ અસલી અંગની જેમ છે.

તિન તારન મેં જો પુતલિયાં, માહેં નૂર રંગ રસ ।

પીઉ દેખેં પ્યારી નૈનોં, સામ સામી અરસ પરસ ॥ ૬૩ ॥

તે નયનોના તારોની પુતળીઓમાં પ્રેમની મસ્તીનો દિવ્ય પ્રકાશ શોભે છે. શ્રીશ્યામાજી આ પ્રેમપૂર્ણ નયનોથી પોતાના પ્રિયતમ ધણી શ્રીરાજજીને નિહાળે છે. તો શ્રીરાજજી પણ તેમને નિહાળે છે. આ રીતે પરસ્પર પ્રેમની આપ-લે થાય છે.

ચકલાઈ ચંચલાઈ કી, છબિ હોએ નહીં બરનન ।

જો ધની દેવેં પટ ખોલકે, તો તબહીં ઉડે એહ તન ॥ ૬૪ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયનોની ચપળતાની શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી. જો શ્રીરાજજી મોહનું આવરણ દૂર કરી દે તો આ સ્વપ્નનું તન તત્કાળ ઊડી જશે અને આત્મા આ દિવ્ય શોભામાં સમાઈ જશે.

બંકે ભૌં ભૂકુટી લિએ, સોભિત ગૌર અંગ ।

અંગ અંગ ભૂષન ભૂષન, કરત માહોં માહેં જંગ ॥ ૬૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયનોની તિરછી (વળાંકયુક્ત) ભૂકુટી ગોરા અંગ પર અત્યંત શોભા દે છે. તેમનાં બધાં અંગોમાં ધારણ કરેલાં આભૂષણો પરસ્પર સ્પર્ધા કરે છે.

દોઊ જડાવ અદ્ભુત, સાત રંગ નંગ ઝાલ ।

સૂદમ ઝાલ સોભા અતિ બડી, ઝાંઈ ઉઠત માહેં ગાલ ॥ ૬૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કાનમાં સુશોભિત રત્ન જડિત ઝાલ (કાનનું ઘરેણું)ની શોભા અતિ અદ્ભુત છે. એમાં સાત રંગોની આભા ધરાવતાં સાત રત્નો જડેલાં છે. અત્યંત શોભા યુક્ત આ બન્ને અલંકારોની આભા તેમના કપોલ (ગાલ) પર પડે છે.

ફૂલ ઝાલોં કે મુખ પર, સોભા લેત અતિ નંગ ।

તિન નંગોં જોત ઉઠત હેં, તિનકે અનેક તરંગ ॥ ૬૭ ॥

આ ઝાલોના મુખ પર શોભાયમાન નાના-નાના ફૂલોમાં રત્નોની શોભા અતિ સુંદર દેખાય છે. આ રત્નોમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્મય કિરણોમાં અનેક લહેરો ઊઠે છે.

ઊપર કિનાર સાડી સોભિત, લાલ નીલી પીલી જર ।

છબ ફબ બની કોઈ ભાંત કી, સેથે લવને ઝાલ ઊપર ॥ ૬૮ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કાનો પર તેમની સાડીની કિનારી સુશોભિત છે. એમાં લાલ, નીલી, પીળી જરીની ચિત્રકારી છે. એમની છબી એટલી સુંદર છે કે તે માંગ તથા ઝાલોની ઉપર સુધી સુશોભિત છે.

એ જો કાંગરી ઈન નંગ કી, સોભિત માહેં કિનાર ।

ગૌર નિલવટ સ્યામ કેસોં પર, જાએ અંબર લગી ઝલકાર ॥ ૬૯ ॥

સાડીની કિનારીની કાંગરીમાં રત્નોની રંગમય આભા ઝળકે છે. ગોરા રંગના સુંદર કપાળ અને શ્યામરંગના કેશોની ઉપર શોભાયમાન સાડીની આભા આકાશ સુધી ઝગમગે છે.

સોભા કહું અંગ માફક, ઈન સુપન જુબાં અકલ ।

સો ક્યોં પોહોંયે ઈન સરૂપ લોં, જો બીચ કાયમ બકા અસલ ॥ ૭૦ ॥

આ સ્વપ્નવત્ શરીરની બુદ્ધિ તથા જીભ અનુસાર હું આ દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. એટલા માટે સ્વપ્નવત્ જગતના શબ્દો અખંડ પરમધામની શાશ્વતતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે ?

ગૌર રંગ અતિ ગાલોં કે, એ રંગ જાનેં ઈનકે તન ।

અચરજ અદ્ભુત વાહી દેખેં, જો હેં અરસ મોમન ॥ ૭૧ ॥

શ્રી શ્યામાજીના ગોરા રંગના ગાલોની સુન્દરતા તો તેમના અંગભૂત બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે

છે. પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ આ અદ્ભુત છબી અને રૂપ લાવણ્યને જોઈ શકે છે.

મુખ ચૌક નેત્ર નાસિકા, નિહાયત સોભા અતંત ।

મુરલી નાસિકા તેજ મેં, સોભે નંગ મોતી લટકત ॥ ૭૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું મુખમંડળ, નેત્રો તથા નાસિકા અત્યંત સુંદર શોભાયુક્ત છે. નાકમાં બુલાક (નાની નથ - બેસર) અતિ તેજોમય છે. જેમાં લટકતાં મોતી અને રત્નો સુશોભિત છે.

એક ખસખસ કે દાને જેતા, નંગ રોસન અંબર ભરાએ ।

ક્યોં કહૂં નંગ મુરલીય કે, એ જુબાં ઈત ક્યોં પોહોંયાએ ॥ ૭૩ ॥

એક ખસખસના દાણા જેવડા રત્નનો પ્રકાશ પણ સમગ્ર આકાશને આચ્છાદિત કરી દે છે. તો પછી આ બુલાકમાં જડેલાં રત્નોની શોભા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? આ નશ્વર શરીરની જીભ ત્યાં સુધી પહોંચવા માટે અસમર્થ છે.

હક કે અંગ કા નૂર હેં, એ જો અરસ બકા ખાવંદ ।

એ છબિ ઈન સરૂપ કી, ક્યોં કેહેસી મત મંદ ॥ ૭૪ ॥

શ્રી શ્યામાજી અખંડ પરમધામના સ્વામી શ્રીરાજજીના અંગની તેજ સ્વરૂપા છે. એટલા માટે આ મન્દ બુદ્ધિ એમના દિવ્ય સ્વરૂપનું સૌંદર્ય કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકે ?

દંત લાલક લિએ મુખ અધુર, ક્યોં કહૂં રંગ એ લાલ ।

જો કછૂ હોવે પેહેયાન, તો ક્યોં દીજે ઈન મિસાલ ॥ ૭૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીના મુખમંડલમાં દંતાવલિ અને લાલ આભા યુક્ત અધરોષ્ટ શોભાયમાન છે, જેની લાલાશનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. જો આ દિવ્ય સ્વરૂપોથી થોડો પણ પરિચય થઈ જાય તો તેમના માટે નશ્વર જગતનું કોઈપણ ઉદાહરણ આપી શકાતું નથી.

સુંદર સરૂપ સ્યામાજીય કો, અરસ અખંડ સિનગાર ।

રૂહ મુખ નિરખ્યો ચાહત, ઉર પર લટકત હાર ॥ ૭૬ ॥

શ્રી શ્યામાજી અપ્રતિમ સ્વરૂપ અને રૂપ લાવણ્યથી પરિપૂર્ણ છે. તેઓનો શણગાર પણ અખંડ પરમધામના ગૌરવને અનુરૂપ છે. મારો આત્મા તેમના મુખારવિંદ અને વક્ષઃસ્થળને દીપાવતા હારોની શોભાનું દર્શન કરવા ઝંખે છે.

એક હાર મોતી નિરમલ, ઔર માનિક જોત ધરત ।

તીસરા હાર લસનિયાં, સો સોભા લેત અતંત ॥ ૭૭ ॥

શ્રી શ્યામાજીએ ધારણ કરેલા હારોમાં પ્રથમ નિર્મલ મોતીનો છે, બીજો જ્યોતિર્મય માણેકનો છે અને ત્રીજો વૈદૂર્યમણિ(લસણિયા)નો છે. આ બધા અત્યંત સુંદર શોભાયુક્ત છે.

ચૌથા હાર હીરન કા, પાંચમા સુંદર નીલવી ।

ઈન હારોં બીચ દુગદુગી, દેખત સોભા અતિ ભલી ॥ ૭૮ ॥

ચોથો હાર હીરાનો છે અને પાંચમો હાર સુંદર નીલમણિનો છે. આ બધા કંઠહારોની વચ્ચે દુગદુગી (પેન્ડન્ટ)ની શોભા અતિ સુંદર દેખાય છે.

ક્યો કહૂં નંગ દુગદુગી, એ પાંચો સેન્યા ચઢાએ ।

જંગ કરેં માહેં જુદે જુદે, પાંચો અંબર મેં ન સમાએ ॥ ૭૯ ॥

આ રત્નજડિત દુગદુગીની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? આ પાંચેય કંઠહારોની વચ્ચે સેનાની જેમ સુસજ્જિત છે. એના રત્નોના પ્રકાશની લહેરો આકાશમાં પણ સમાતી નથી.

પાંચો ઊપર હાર હેમ કા, મુખ મોતી સિરે નીલવી ।

એ હાર અતિ બિરાજત, જડતર ચંપકલી ॥ ૮૦ ॥

આ પાંચેય કંઠહારોની ઉપર સુવર્ણ નિર્મિત ચમ્પકલી હાર સુશોભિત છે. જેના મુખ્ય ભાગમાં મોતી તથા કિનારા પર નીલમણિ સુશોભિત છે. આ અત્યંત શોભાયુક્ત છે.

પાય પાંને પુખરાજ, જરી માહેં જડિત ।

ચંપકલી કા હાર જો, ઉર ઊપર લટકત ॥ ૮૧ ॥

આ ચમ્પકલી હારમાં પાય, પન્ના અને પુખરાજ રત્ન જરી સાથે જડેલાં છે. આ કંઠહાર શ્રીરાજજીના વક્ષઃસ્થળ પર લટકતો અતિ સુશોભિત છે.

ઊપર ચોલી કે કાંઠલે, બેલ લગત કાંગરી ।

ઊપર ચંપકલીય કે, મોતી માનિક પાંને જરી ॥ ૮૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીની ચોલીના કિનાર પર વેલીઓ અને કાંગરી કંઠ સુધી શોભાયમાન છે. એમની કાંગરી પર ચમ્પકલીના ઉપર મોતી, માણેક, અને પન્ના જેવા રત્ન જરીમાં જડેલાં છે.

પાંચ લરી ચીડ તિન પર, કંઠ લગ આઈ સોએ ।

રંગ નંગ ધાત અરસ કે, ઈન જુબાં સિફત ક્યો હોએ ॥ ૮૩ ॥

તેમની ઉપર પાંચ સેરનો એક કંઠ હાર (ચીડ) કંઠ સાથે જડાયેલો છે. પરમધામનાં રત્નો અને ધાતુના આ કંઠહારની શોભાનું વર્ણન નશ્વર જીભ દ્વારા કેવી રીતે થઈ શકે ?

સાતોં હાર કે કુમક, જગમગે સાતોં રંગ ।

મૂલ બંધ બેની તલેં, બન રહે ઊપર અંગ ॥ ૮૪ ॥

આ સાતેય હારોના કૂમતાં પણ વિવિધ સાત રંગોમાં ઝગમગે છે. આ બધાના મૂળ બંધન શ્રીશ્યામાજીના પૃષ્ઠ ભાગ પર વેણીની નીચે શોભે છે.

બાજૂબંધ દોઢી બને, જરી કુમક લટકત ।

હીરે લસનિઓ નીલવી, દેખ દેખ રૂહ અટકત ॥ ૮૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીના બન્ને હાથોમાં ભુજબન્ધ સુશોભિત છે, જેમાં જરીનાં કૂમતાં લટકી રહ્યાં છે. તેમાં જડેલાં હીરા, વૈદૂર્યમણિ (લસનિયા) અને નીલમણિ જેવાં રત્નોને જોઈ દૃષ્ટિ ત્યાં સ્થિર થઈ જાય છે.

નવ રંગ રતન ચૂડ કે, અરસ ધાત ન સોભા સુમાર ।

ચૂડ જોત જો કરત હે, આકાસ ન માએ ઝલકાર ॥ ૮૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીની ચૂડીઓમાં નવ રંગોનાં રત્નો જડેલાં છે. પરમધામનાં આ દિવ્ય રત્નો

તથા ધાતુઓની શોભાનો કોઈ પાર નથી. આ ચૂડીઓનાં જ્યોતિર્મય કિરણોનો પ્રકાશ આકાશમાં પણ સમાતો નથી.

નવ રંગ રતન ચૂડ કે, જુદી જુદી ચૂડી ઝલકત ।

જોત સોં જોત લરત હૈં, સોભા અરસ કહૂં ક્યોં ઇત ॥ ૮૭ ॥

નવ રત્નોથી નિર્મિત ચૂડીઓનાં રત્નો એવી રીતે પ્રકાશે છે કે જેથી જુદીજુદી નવ ચૂડીઓ પહેરી હોવાનું દેખાય છે. એમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્મય કિરણો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરે છે. પરમધામની આ દિવ્ય શોભાનું વર્ણન આ નશ્વર જગતમાં કેવી રીતે કરી શકાય ?

અતંત જોત ઇન ધાત મેં, ઇન નંગ મેં જોત અતંત ।

અતંત જોત રંગ રેસમ, તીનોં નરમાઈ એક સિફત ॥ ૮૮ ॥

પરમધામની આ દિવ્ય ધાતુ તથા દિવ્ય રત્નોનો પ્રકાશ અત્યંત તેજોમય છે. એમાં વપરાયેલ રેશમની રંગમય છટા પણ અત્યંત પ્રકાશમય છે. આ ત્રણેયની અપાર કોમળતા એક સરખી છે.

કંચન જડિત જો કંકની, માહેં બાજત ઝનઝનકાર ।

બેલ ફૂલ નકસ જડે, ઝલકત ચૂડ કિનાર ॥ ૮૯ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કાંડામાં સુશોભિત કંકણ સોનાથી મઢેલાં છે. હાથોના સ્પંદન માત્રથી એ ઝણઝણી ઊઠે છે. એમાં વિવિધ ફૂલવેલની ચિત્રકારી છે, જે કંકણના કિનાર પર ઝળકે છે.

નિરમલ પોહોંચી નવઘરી, પાંચ પાંચ દોઝી કે નંગ ।

અરસ રસાયન મેં જડે, કરત મિનોં મિને જંગ ॥ ૯૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કાંડામાં એક નવઘરી અને એક ઉજ્જવળ પોંચી સુશોભિત છે. આ બન્નેમાં પાંચ-પાંચ રત્નો જડેલાં છે. પરમધામના રસાયણ (મીનાકારી)થી જડેલાં આ રત્નો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતાં દેખાય છે.

હથેલી લીકેં ક્યોં કહૂં, નરમ હાથ ઉજલ ।

રંગ પોહોંચે કા ક્યોં કહૂં, ઇત જુબાં ન સકે ચલ ॥ ૯૧ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કરકમલોની રેખાઓનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેના કરકમલો જ અત્યંત કોમળ અને ઉજ્જવળ છે. તેઓના પોહોંચા (હથેલીનો પૃષ્ઠભાગ)નો રંગ કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? આ જીભ એનું વર્ણન કરી શકતી નથી.

પાંચ અંગુરિયાં પતલી, જુદી જુદી પાંચોં જિનસ ।

અરસ અંગ કી ક્યોં કહૂં, ઉજલ લાલ રંગ રસ ॥ ૯૨ ॥

આ હસ્તકમલોની જુદાંજુદાં પ્રકારની પાંચેય આંગળીઓ પાતળી છે. દિવ્ય પરમધામનાં આ અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? આ તો અતિ ઉજ્જવળ અને લાલાશ યુક્ત હોવાથી આનંદદાયી છે.

આઠ રંગ કે નંગ કી, પેહેરી જો મુંદરી ।

એક કંચન એક આરસી, સોભિત દસોં અંગુરી ॥ ૯૩ ॥

આઠ આંગળીઓમાં આઠ રંગનાં રત્નોની મુદ્રિકાઓ (વીંટીઓ) સુશોભિત છે. બન્ને અંગૂઠાઓ

પૈકી એકમાં સોનાની અને બીજામાં દર્પણ રંગની અંગૂઠી છે. આ રીતે દશેય આંગળીઓ શોભે છે.

**માનિક મોતી લસનિએ, પાય પાંને પુખરાજ ।**

**ગોમાદિક ઔર નીલવી, આઠોં અંગુરી રહી બિરાજ ॥ ૯૪ ॥**

આ આઠેય આંગળીઓમાં માણેક, મોતી, વૈદૂર્યમણિ(લસણિયા), પાય, પન્ના, પુખરાજ, ગોમેદ અને નીલમણિ રત્નોની આઠ વીંટીઓ સુશોભિત છે.

**અંગૂઠે હીરે કી આરસી, દસમી જડિત અતિ સાર ।**

**એ જો દરપન માંહેં દેખત, અંબર ન માએ ઝલકાર ॥ ૯૫ ॥**

અંગૂઠાની નવમી વીંટી સુવર્ણની છે તથા દસમી દર્પણની આભાયુક્ત વિશેષ હીરાની છે, જેમાં શ્રીશ્યામાજી પોતાનો શણગાર જુએ છે. તેમનો પ્રકાશ આકાશમાં પણ સમાતો નથી.

**નખ નિમૂના દેગિં હીરોં કા, સો મેં દિયા ન જાએ ।**

**એક નખ જરે કી જોત તલેં, કે સૂરજ કોટ ઢંપાએ ॥ ૯૬ ॥**

શ્રી શ્યામાજીના કરકમલોના નખોને હીરાની ઉપમા પણ આપી શકાતી નથી. કેમકે નખના એક એક કણનાં પ્રખર તેજમાં કરોડો સૂર્યનો પ્રકાશ પણ ઢંકાઈ (નિસ્તેજ પડી) જાય છે.

**અબ કહૂં ચરન કમલ કી, જો અરસ રૂહોં કે જીવન ।**

**બસત હમેસા ચરન તલેં, જો અરવા અરસ કે તન ॥ ૯૭ ॥**

હવે હું શ્રી શ્યામાજીનાં તે ચરણ-કમલોનું વર્ણન કરું છું જે પરમધામના આત્માઓના જીવન (આધાર) સ્વરૂપ છે. આ જ ચરણો નીચે બ્રહ્માત્માઓ સદા-સર્વદા રહે છે.

**ચરન તલી અતિ કોમલ, રંગ લાલ લાંકે દોએ ।**

**મીહીં રેખા માહેં કે વિધ, એ બરનન કેસે હોએ ॥ ૯૮ ॥**

શ્રી શ્યામાજીનાં ચરણના તળિયા અત્યંત કોમળ છે. આ બન્નેની ઊંડાઈ (લાંક) લાલાશયુક્ત છે. તેની વચ્ચે વિવિધ પ્રકારની સૂક્ષ્મ રેખાઓ છે, જેનું વર્ણન જ થઈ શકતું નથી.

**એ જો સલૂકી ચરનકી, નિપટ સોભા સુંદર ।**

**જો કોઈ અરવા અરસ કી, ચૂભ રેહેત હેડે અંદર ॥ ૯૯ ॥**

આ ચરણકમલોની રચના અતિ મનોહર અને અનુપમ સૌન્દર્યયુક્ત છે. પરમધામના બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં આ શ્રીચરણ આપમેળે જ અંક્તિ થઈ જાય છે.

**કોઈ નાહીં ઈનકા નિમૂના, પોહોંચે અતિ સોભિત ।**

**ટાંકન ઘૂંટી કાંડે એડિયાં, પાંઉં તલી અતિ ઝલકત ॥ ૧૦૦ ॥**

આ શ્રીચરણોની કોઈ ઉપમા જ નથી. એના ઉપરનો ભાગ (પોંચો) પણ અનુપમ સૌન્દર્યયુક્ત છે. એમનો પંજો, ઘૂંટી, કાંડુ (પગનાં કડાં પહેરવાનું સ્થાન), એડી તથા ચરણતલ (પગનું તળિયું) અત્યંત પ્રકાશમય છે.

**એ છબ ફબ સબ દેખ કે, ઈન ચરન તલેં બસત ।**

**એ સુખ અરસ રૂહેં જાનહીં, જિનકી એ નિસબત ॥ ૧૦૧ ॥**

આ ચરણો પાસે રહેવાવાળા પરમધામના આત્માઓ જ આ શ્રી ચરણોની છબીના સૌંદર્યને

નિહાળી શકે છે. એમના મહત્વને પણ તેઓ જ સમજી શકે છે, જેમનો સમ્બન્ધ આ શ્રી ચરણોની સાથે છે.

ચારો જોડે ચરન કે, ઝાંઝર ઘૂંઘર કડી ।  
કાંબિઓ નંગ અરસ કે, જાનો કે ચારો જોડે જડી ॥ ૧૦૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીના બન્ને ચરણોમાં ઝાંઝરી, ઘૂંઘરી, કડલાં અને કાંબી આ ચાર-ચાર અલંકારો શોભાયમાન છે. એમાં પરમધામના રત્નો એ રીતે સુશોભિત છે જાણે ચારેયમાં એક સાથે એક સરખી રીતે જડેલાં છે.

નંગ નીલે પીલે ઝાંઝરી, ઔર મોતી માનિક પાંને જરી ।  
નિરમલ નાકે કંચન, રંગ લાલ લિએ ઘૂંઘરી ॥ ૧૦૩ ॥

આ અલંકારોમાંથી ઝાંઝરીમાં નીલા તથા પીળા રંગનાં રત્નો જડેલાં છે. સાથોસાથ જરીમાં મોતી, માણેક, તથા પન્ના જેવાં રત્નો સુસજ્જિત છે. લાલાશયુક્ત ઘૂંઘરુંમાં નિર્મલ સુવર્ણના કુંદે (ઘૂંઘરા) લાગેલા છે.

ગાઠે બાલે રસાયન સોં, અરસ કે પાંચો નંગ ।  
ઘૂંઘરી નાકો બીચ પીપર, કુમક કરત જવેરો જંગ ॥ ૧૦૪ ॥

ઘૂંઘરુંના આ રત્નોમાં મીનાની સાથોસાથ ધાતુના તારની ગાંઠો છે. આ પાંચેય રત્નો પરમધામનાં છે. એના દરેક ખૂણામાં પીપર (એક ઘરેણું)ની જેમ નાનાં-નાનાં ફૂલ છે. એના ફૂંદનોમાં જડેલાં રત્નોનાં કિરણો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરે છે.

હીરે લસનિઓ હેમ મેં, કડી જોત ઝલકત ।  
નીલવી કુંદન કાંબિએ, જાનો જોત એહી અતંત ॥ ૧૦૫ ॥

સોનામાંથી બનેલા કડામાં હીરા અને વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા) જેવાં રત્નો જડેલાં છે. જેનો પ્રકાશ ચમકતો રહે છે. આવી જ રીતે કાંબીમાં કુંદનની સાથે નીલમણિ જડેલો છે. એવું લાગે છે કે આ બધામાં એમનો પ્રકાશ સર્વોત્તમ છે.

બોલત બાની માધુરી, ચલત હોત રનકાર ।  
ખુસબોએ તેજ નરમાઈ, જોત કો નાહી પાર ॥ ૧૦૬ ॥

શ્રી શ્યામાજી જ્યારે ચાલવા લાગે છે ત્યારે આ અલંકારોમાંથી કર્ણપ્રિય રણકાર નીકળે છે. આ અલંકારોમાં સુગંધિ, કાંતિ તથા મૃદુતા ભરપૂર છે. એના પ્રકાશનો કોઈ પાર નથી.

અંગુરિઓ અનવટ બિછિયા, પાંને માનિક મોતી સાર ।  
સ્વર મીઠે બાજત ચલતે, કરત હેં ઠમકાર ॥ ૧૦૭ ॥

શ્રી શ્યામાજીએ પોતાનાં ચરણોની આંગળીઓમાં મુદ્રિકાઓ (વિછિયાં) તથા અંગૂઠામાં વેઢ ધારણ કરેલી છે. જેમાં પન્ના, માણેક અને મોતી સુંદર રીતે જડેલાં છે. ઠુમક-ઠુમક કરી ચાલતાં સમયે એમાંથી મધુર સ્વર નીકળે છે.

નખ અંગૂઠે અંગુરિયાં, અંબર ન માએ ઝલકાર ।  
ઢાંપત કોટક સૂરજ, ઔર સીતલતા સુખકાર ॥ ૧૦૮ ॥

આ શ્રીચરણોના અંગૂઠા તથા આંગળીઓના નખોમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્મય કિરણોનો પ્રકાશ

આકાશમાં પણ સમાતો નથી. આ શીતલ તથા સુખદાયી પ્રકાશ કરોડો સૂર્યોને પણ નિસ્તેજ બનાવી દે છે.

એક નખ કે તેજ સોં, ઢાંપત કે કોટ સૂર ।

જો કહૂં કોટાન કોટક, તો ન આવે એક નખ કે નૂર ॥ ૧૦૯ ॥

જ્યારે એક જ નખના પ્રકાશથી કરોડો સૂર્યનો પ્રકાશ પણ ઢંકાઈ જાય છે, તો કોટિ કોટિ સૂર્યોની વાત કરીએ તો પણ તેમનો પ્રકાશ એક નખના પ્રકાશની સમક્ષ ટકી શકતો નથી.

કોઈ ભાંત તરહ જો અરસ કી, પેટ પાંસે ઉર અંગ સખ ।

હાથ પાંઉં કંઠ મુખ કી, કિન વિધ કહૂં એ છબ ॥ ૧૧૦ ॥

પરમધામના સ્વરૂપની દિવ્યતા જ કાંઈક આ રીતની છે કે તેમના પેટ, પાંસળી, વક્ષઃસ્થળ વગેરે અંગોની સાથોસાથ તેમના હાથ, પગ, કંઠ, મુખારવિંદની અનુપમ છબીનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

કોની કલાઈ અંગુરી, પેટ પાંસે ઉર ખભે ।

હાથ પાંઉં પીઠ મુખ છબ, હક નૂર કે અંગ સખે ॥ ૧૧૧ ॥

શ્રીશ્યામાજીનાં અંગોમાં કોણી, કાંડું, આંગળીઓ, પેટ, પાંસળી, વક્ષઃસ્થળ, સ્કન્ધ, હાથ-પગ, પૃષ્ઠભાગ, મુખારવિંદ વગેરેની સુંદરતા શ્રીરાજજીના તેજોમય પ્રકાશથી પ્રકાશિત છે.

મેં સોભા બરનોં ઈન જુબાં, લે મસાલા ઈત કા ।

સો ક્યોં પોહોંયે ઈન સાંઈકો, જો બીચ અરસ બકા ॥ ૧૧૨ ॥

આ નશ્વર સંસારની જીભથી અહીંની સામગ્રીઓની ઉપમા આપી જો આ દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કરવા જઈએ તો પણ આ નશ્વર વસ્તુઓ દિવ્ય પરમધામના સ્વામી સુધી કેવી રીતે પહોંચી શકશે ?

બીડી સોભિત મુખ મેં, મોરત લાલ તંબોલ ।

સોભા ઈન સૂરત કી, નહીં પટંતર તોલ ॥ ૧૧૩ ॥

શ્રી શ્યામાજી પોતાના મુખારવિંદથી પાનનું બીડું ચાવવા લાગે છે ત્યારે તેમના લાવણ્યપૂર્ણ મુખમંડળની શોભાની તુલના અન્ય કોઈ વસ્તુ સાથે કરી શકાતી નથી.

સૂછમ બય ઉનમદ અંગે, સોભા લેત કિસોર ।

બકા બય કબૂં ન બદલે, પ્રેમ સનેહ ભર જોર ॥ ૧૧૪ ॥

કિશોર વય હોવા છતાં પણ શ્રીશ્યામાજીના દિવ્ય શરીરમાં યૌવનની મસ્તીનો સૂક્ષ્મ ભાવ રહ્યો છે. આમ તો પરમધામમાં અવસ્થાનું પરિવર્તન નથી. ત્યાં તો કેવળ શાશ્વત પ્રેમ અને સ્નેહનું જ સામ્રાજ્ય છે.

નામ લેત ઈન સરૂપ કો, સુપન દેહ ઉડ જાએ ।

જોલોં રૂહ ના ઈસક, તોલોં કેહેત બનાએ ॥ ૧૧૫ ॥

આ દિવ્ય સ્વરૂપનું નામ માત્ર લેવાથી સ્વપ્નનું આ શરીર ઊડી જાય છે. જ્યાં સુધી હૃદયમાં પ્રેમનો આવિર્ભાવ થતો નથી ત્યાં સુધી આ રીતનું વર્ણન સંભવી શકે છે.

કોટાન કોટ બેર ઈન મુખ પર, નિરખ નિરખ બલિ જાંઊં ।

એ સુખ કહૂં મેં તિન આગે, અપની રૂહ અરસ કી પાંઊં ॥ ૧૧૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીના આ દિવ્ય મુખારવિંદની શોભા નિહાળતાં હું મારી જાતને કરોડોવાર ન્યોચ્છાવર કરી દઉં. જ્યારે મને પરમધામના બ્રહ્માત્મા મળે છે ત્યારે હું તેમની સમક્ષ આ પરમસુખનું વર્ણન કરું છું.

મુખ છબ અતિ બિરાજત, સોમિત સબ સિનગાર ।

દેખ અંગૂઠે આરસી, ભૂષન કરત ઝલકાર ॥ ૧૧૭ ॥

શ્રી શ્યામાજીના મુખારવિંદની શોભા અત્યંત સુંદર છે. તેઓનો સઘળો શણગાર અદ્વિતીય શોભા ધરાવે છે. પોતાના અંગૂઠામાં પહેરેલી દર્પણની વીંટીમાં જ્યારે તેઓ પોતાનો શણગાર જોવા લાગે છે ત્યારે તેમના બધા અલંકારો ઝલકતાં દેખાય છે.

ભોં ભૂકુટી નૈન મુખ નાસિકા, હરવટી અધુર ગાલ કાન ।

હાથ પાંઊં ઉર કંઠ હંસે, સબ નાયત મિલન સુભાન ॥ ૧૧૮ ॥

શ્રી શ્યામાજીની પાંપણો, ભૂકુટિ, નયન, મુખમંડળ, નાક, ચિબુક, અધર (હોઠ) કપાળ, કાન, હાથ, પગ, વક્ષ, કંઠ વગેરે બધા પ્રિયતમ ધણીની સાથે મળવાની તાલાવેલીથી ઝૂમી રહ્યાં છે.

તેજ જોત પ્રકાસ મેં, સોભા સુંદરતા અનેક ।

કહા કહૂં મુખારબિંદકી, નેક નેક સે નેક ॥ ૧૧૯ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં બધા અંગોની કાંતિ, જ્યોતિ તથા પ્રકાશમાં તેમની સુંદરતાની શોભા અનેક ગણી વધી જાય છે. તેમાં પણ તેમના મુખારવિંદની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ?

શ્રવન કંઠ હાથ પાંઊં કે, ભૂષન સોમિત અપાર ।

એક ભૂષન નકસ કે રંગ, રૂહ કહા કરે દિલ વિચાર ॥ ૧૨૦ ॥

તેઓના કાન, કંઠ તથા હાથ-પગના અલંકારોની શોભા પણ અપાર છે. એક જ અલંકારની ચિત્રકારીમાં અનેક રંગ ઝળકે છે, તો આ આત્મા બધા અલંકારોનું પોતાના હૃદયમાં કેવી રીતે ચિંતન કરી શકે ?

નેક સિનગાર કહ્યા ઈન જુબાં, ક્યો બરનવાએ સુખ એ ।

એ સોભા ન આવે સુખદ મેં, નેક કહ્યા વાસ્તે રૂહોં કે ॥ ૧૨૧ ॥

મેં આ નશ્વર જીભથી શ્રી શ્યામાજીના શણગારનું થોડુંક વર્ણન કર્યું છે. આ સુખદ અનુભૂતિને શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? જો કે આ દિવ્ય શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાતી નથી તો પણ બ્રહ્માત્માઓ માટે આ ટૂંકું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

મીઠી જુબાં સ્વર બાન મુખ, બોલ ત લિએ અતિ પ્રેમ ।

પીઊસોં બાતેં મુખ હંસે, લિએ કરેં મરજાદા નેમ ॥ ૧૨૨ ॥

શ્રી શ્યામાજી પોતાના મૃદુ કંઠથી પ્રેમપૂર્વક મધુર વાણી બોલે છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણી સાથે

વાત કરતી વખતે તેઓ પોતાની મર્યાદાઓમાં રહે છે.

**સામી સૈન દેત સુખ ચૈન કી, ઉતપન અંગ અતંત ।**

**કોમલ હિરદે અતિ બિયાર, ક્યોં કહૂં નરમાઈ સિફત ॥ ૧૨૩ ॥**

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાના સંકેતોમાં પ્રેમભાવ વ્યક્ત કરે છે ત્યારે એમનાં બધાં અંગોમાં અપાર સુખ ઊભરાઈ આવે છે. તે સમયે તેમના કોમળ હૃદયમાં ઉદ્ભવેલા વિચારોની મૃદુતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

**ચાતુરી ગતિ કી ક્યોં કહૂં, સબ બોલેં ચાલેં સુધ હોત ।**

**અવલ ઈસક સબ ખૂબિયાં, હકકે અંગ કી જોત ॥ ૧૨૪ ॥**

એમના હૃદયની ચતુરાઈ તથા ગતિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? શ્રીરાજજી જે કાંઈ બોલે છે અને સંકેત કરે છે તે બધાની ખબર એમને તત્કાલ થઈ જાય છે. ખરેખર પ્રેમની શ્રેષ્ઠતા જ આ છે કેમકે શ્રીશ્યામાજી સ્વયં શ્રીરાજજીના અંગનાં જ્યોતિર્રૂપ છે.

**મુખ મીઠી અતિ રસના, ચૂલ રેહેત રૂહકે માંહિં ।**

**સો જાનેં રૂહેં અરસ કી, ન આવે કેહેની મેં કાંહિં ॥ ૧૨૫ ॥**

શ્રી શ્યામાજીના મુખારવિંદથી વ્યક્ત થતી મધુરવાણી બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે. તે આનંદને પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે. તેને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાય નહીં.

**ક્યોં કહૂં ગતિ ચલન કી, જો સ્યામાજી પાંઉં ભરત ।**

**નાહીં નિમૂના ઈનકા, જો ગતિ સ્યામાજી ચલત ॥ ૧૨૬ ॥**

જ્યારે શ્યામાજી ઠુમક-ઠુમક કરી ચાલે છે તે સમયની તેઓની ગતિની ચાલનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? શ્રીશ્યામાજી જે ગતિથી ચાલે છે તેમની કોઈ ઉપમા જ નથી.

**બલ બલ જાઉં ચાલ ગતિ કી, ભૂષન તેજ કરે ઝલકાર ।**

**ગિરદવાએ મિલાવા રૂહનકા, સબ સોભા સાજ સિનગાર ॥ ૧૨૭ ॥**

શ્રી શ્યામાજીની એવી ચાલ પર હું સ્વયંને સમર્પિત કરું છું. તે સમયે તેમનાં શ્રીચરણોના અલંકારોનું તેજ અધિક પ્રકાશિત થાય છે. બ્રહ્માત્માઓ શણગારથી સુસજ્જ થઈ તેમને ફરતાં ચાલે છે.

**સોભા બડી સબ રૂહોં કી, સબ કે બસ્તર ભૂષન ।**

**જોત ન માએ આકાસમેં, યોં ઘેર ચલી રોસન ॥ ૧૨૮ ॥**

આ સમયે બ્રહ્માત્માઓ તથા તેમના વસ્ત્રો - અલંકારોની શોભા અદ્વિતીય હોય છે. આ વસ્ત્રો તથા અલંકારોમાંથી નીકળતી જ્યોતિ આ રીતે ચારે તરફ ઘેરાઈને પ્રકાશિત થાય છે, જે આકાશમાં પણ સમાતી નથી.

**અરસ મિલાવા લે ચલી, અપને સંગ સુભાન ।**

**કિયા ચાહ્યા સબ દિલકા, આગૂં આએ લિએ મેહેરબાન ॥ ૧૨૯ ॥**

આ રીતે શ્રીશ્યામાજી બ્રહ્માત્માઓના સમૂહને લઈને પોતાના પ્રિયતમ ધણી સાથે મળવાની ઉત્કંઠાથી (ત્રીજી ભોમના આસમાની રંગના મંદિરથી) આગળ વધે છે ત્યારે પરમ કૃપાળુ

શ્રીરાજજી તેમના મનોભાવોને સમજી આગળ આવી સ્વાગત કરે છે.

એ સોભા જુગલ કિસોર કી, ચૌથા સાગર સુખ ।

જો હક તોહે હિંમત દેવહીં, તો પી પ્યાલે હો સનમુખ ॥ ૧૩૦ ॥

શ્રી યુગલ કિશોરના શણગારની શોભાનો આ ચોથો સાગર (દધિસાગર) અત્યંત સુખદાયી છે. હે આત્મા ! શ્રીરાજજી જો તને શક્તિ પ્રદાન કરે તો આ પ્રેમના પ્યાલાને પી તું તેમની સામે જાગૃત થઈ જા.

જુગલ કે સુખ કેતે કહું,જો દેત ખિલવત કર હેત ।

સો સુખ ઈન નેહેરન સોં, ધની ફેર ફેર તોકોં દેત ॥ ૧૩૧ ॥

આ યુગલ સ્વરૂપ પોતાના આત્માઓને પ્રેમપૂર્વક જે એકાન્ત સુખ પ્રદાન કરે છે તેમનું વર્ણન હું કેવી રીતે કરું ? તો પણ હે આત્મા ! ધામધણી તે અપાર સુખને નહેરોની અવિરત ધારાઓની જેમ શ્રી તારતમ સાગરના માધ્યમથી તને પ્રદાન કરી રહ્યા છે.

એ બાની સબ સુપન મેં, ઔર સુપને મેં કરી સિફત ।

સો ક્યોં પોહોંચે સોભા જુગલ કો, સુપન કૌન નિસબત ॥ ૧૩૨ ॥

સ્વપ્નવત્ જગતમાં બેસી આ વાણી કહી છે અને સ્વપ્નના શબ્દોમાં જ મેં એમનો મહિમા ગાયો છે. એટલા માટે આ શોભા શ્રીયુગલકિશોર સુધી કેવી રીતે પહોંચી શકે ? કેમકે સ્વપ્ન અને શાશ્વતનો કયો સમ્બન્ધ હોઈ શકે છે ?

સબદ ન પોહોંચે સુભાન કો, તો ક્યોં રહોં ચુપ કર ।

દિલ કાન જુબાં લે ચલત, હક તરફ વાંહેં નજર ॥ ૧૩૩ ॥

જો કે આ જગતના શબ્દો પરબ્રહ્મ સુધી પહોંચી શકતા નથી. તો પણ વર્ણન કર્યા વગર કેવી રીતે ચૂપ રહી શકાય ? મારું આ હૃદય, કાન તથા જીભ મને તે તરફ લઈ ચાલે છે જ્યાં શ્રીરાજજીની ડાબી બાજુ શ્રી શ્યામાજી બિરાજમાન છે.

એતે દિન ઢાંપે રહે, કિન કહી ના હકીકત ।

જો અજૂં ન બોલત દુની મેં, તો જાહેર હોએ ના હક સૂરત ॥ ૧૩૪ ॥

આજ સુધી આ રહસ્ય છુપાયેલું રહ્યું, કોઈએ પણ પરમધામની આ વાસ્તવિકતાને વ્યક્ત કરી નથી.જો હું પણ હજુ આ રહસ્યને જગતમાં પ્રગટ ન કરું તો શ્રીરાજજીનું દિવ્ય સ્વરૂપ ક્યારેય પણ વ્યક્ત ન થાત.

એ દ્વાર દુનીમેં ક્યોં ખોલિએ, એ જો ગૈબ હક ખિલવત ।

સો દ્વાર ખોલે મેં હુકમેં, અરસ બકા હક મારફત ॥ ૧૩૫ ॥

પરમધામનાં આ ગૂઢ રહસ્યોનાં દ્વારોને આ જગતમાં કેવી રીતે ખોલી શકાય ? મેં તો શ્રીરાજજીના આદેશથી જ આ દ્વારોને ખોલી પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્મા તથા પરમધામની ઓળખ કરાવી છે.

દુનિયાં સે ઢાંપે રહે, અરસ બકા એતે દિન ।

રહેત અબ ભી ઢાંપિયાં, જો કરે ના રૂહ રોસન ॥ ૧૩૬ ॥

આ જગતમાં આજ સુધી અખંડ પરમધામનું રહસ્ય છુપાયેલું હતું. જો મારા દ્વારા આ રહસ્યને જાહેર કરવામાં ન આવ્યું હોત તો આજ સુધી આ રહસ્ય જ બની રહેત.

એ ખોલે બડા સુખ હોત હૈ, મેરી રૂહ ઔર રૂહન ।  
ઈનસે હૈયાતી પાવહીં, ચૌદે તબક ત્રૈગુન ॥ ૧૩૭ ॥

પરમધામનાં આ ગૂઢ રહસ્યોને સ્પષ્ટ કરવાથી મારા આત્મા તથા અન્ય બ્રહ્માત્માઓને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે. એના દ્વારા બ્રહ્માંડના ચૌદ લોકના જીવો તથા ત્રિગુણાધિપતિ (બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ) પણ અખંડ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરશે.

ક્યામત સરત પોહોંયે બિના, તો ઢાંપે રહે એતે દિન ।  
હકેં આખર અપને કૌલ પર, કિએ જાહેર આગૂં રૂહન ॥ ૧૩૮ ॥

આત્મ જાગૃતિનો નિશ્ચિત અવસર અત્યાર સુધી નહિ આવવાને કારણે આજ સુધી આ રહસ્ય છુપાયેલું રહ્યું. હવે શ્રીરાજજીએ પોતાનાં વચનો પ્રમાણે આત્મ જાગૃતિની વેળામાં (સમયમાં) પ્રગટ થઈ બ્રહ્મ-આત્માઓના સમક્ષ આ ગૂઢ રહસ્યને સ્પષ્ટ કરી દીધું છે.

એ જો કહે મેં સરૂપ, જુગલ કિસોર અનૂપ ।  
દૈ સાહેદી મહંમદ રૂહઅલ્લા, કિએ જાહેર અરસ સરૂપ ॥ ૧૩૯ ॥

મેં પરમધામના આ યુગલ સ્વરૂપની અનુપમ શોભાનું જે વર્ણન કર્યું છે તેની સાક્ષી રસૂલ મહંમદે કુરાન દ્વારા તથા સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજે શાસ્ત્રો દ્વારા આપીને પરમધામના આ દિવ્ય સ્વરૂપોનો પરિચય કરાવ્યો છે.

એહી લૈલત કદરકી ફજર, ઊગ્યા બકા દિન રોસન ।  
હક બિલવત જાહેર કરી, અરસ પોહોંયે હાદી મોમન ॥ ૧૪૦ ॥

આત્મ જાગૃતિના આ અવસરને મહિમામયી રાત્રિ (લૈલ-તુલ-કદ્ર)ના પછીના પ્રભાતનો સમય (ઉષાકાળ) કહેવામાં આવ્યો છે. એના પછી જગતમાં અખંડ બ્રહ્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાવી પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તથા બ્રહ્મજ્ઞાનના રહસ્યને સ્પષ્ટ કરીને શ્રીશ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓ પરમધામમાં જાગૃત થશે.

મહામત કહેં અપની રૂહકો, ઔર અરસ રૂહન ।  
ઈન સુખ સાગર મેં ઝીલતે, આઓ અપને વતન ॥ ૧૪૧ ॥

મહામતિ પોતાના આત્મા તથા પરમધામના બધા બ્રહ્માત્માઓને કહે છે. હવે બધા આ સુખસાગરમાં પ્રવેશીને પોતાના ઘર પરમધામમાં જાગૃત થઈ જાવ.

પ્રકરણ ૬ ચોપાઈ ૪૮૦

ચૌસઠ થંભ ચૌક બિલવત કા બેવરા (ચૌસઠ સંભયુક્ત મૂલમિલાવાનું વિવરણ)

ઈન વિધ સાથજી જાગિએ, બતાએ દેઊં રે જીવન ।  
સ્યામ સ્યામાજી સાથજી, જિત બૈઠે ચૌક વતન ॥ ૧ ॥

હે સુંદરસાથજી ! શ્રી રાજજી શ્યામાજીના સ્વરૂપનો શણગાર હૃદયમાં ધારણ કરી આ રીતે જાગૃત થઈ જાવ. હું આપને આપણા પ્રાણાધાર ધામધણીની ઓળખાણ કરાવું છું. શ્રી રાજજી, શ્યામાજી તથા સમસ્ત બ્રહ્માત્માઓ પરમધામ રંગભવનની પહેલી ભોમના પાંચમા ચોક મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન છે.

યાદ કરો સોઈ સાઈત, જો હંસને માંગ્યા ખેલ ।  
સો ખેલ ખુસાલી લેય કે, ઉઠો કીજિએ કેલ ॥ ૨ ॥

આપ તે ઘડીને યાદ કરો જ્યારે આપણે આ મૂલમિલાવામાં બેસી સંસારનો આ (હાંસીનો) ખેલ

જોવાની માંગણી કરી હતી. હવે આ ખેલના આનંદને હૃદયમાં ધારણ કરી અહીં (મૂલમિલાવામાં) જાગૃત થઈને આપણા ધામધણીની સાથે આનંદ વિહાર કરો.

સુરત એકે રાખિએ, મૂલ મિલાવે માંહિં ।  
સ્યામ સ્યામાજી સાથજી, તલે ભોમ બૈઠે હેં જાંહિં ॥ ૩ ॥

આપણી સુરતા (ધ્યાન)ને આજ મૂલમિલાવામાં કેન્દ્રિત કરો, રંગભવનની આ પ્રથમ ભોમમાં શ્રીરાજજી તથા શ્યામાજી બ્રહ્માત્માઓ સહિત બિરાજમાન છે.

ચૌસઠ થંભ ચબૂતરા, ઈત કઠેડા બિરાજત ।  
તલેં ગિલમ ઊપર ચંદ્રવા, ચૌસઠ થંભોં ભર ઈત ॥ ૪ ॥

મૂલમિલાવામાં ગોળ ચબૂતરાની ઉપર ચારે બાજુ ચૌસઠ સ્તંભો સુશોભિત છે. જેના પર કઠેડો આવેલો છે. આ ચબૂતરામાં નીચે ગાલીયા બિછાવેલા છે અને ઉપર ચૌસઠ સ્તંભો પર ચંદ્રવો સુશોભિત છે.

કઠેડા કિનાર પર, ચબૂતરે ગૃદવાએ ।  
સોલેં થંભોં લગતા, એ જુગત અતિ સોભાએ ॥ ૫ ॥

ચબૂતરાની ચારે બાજુ કિનારા પર કઠેડો સુશોભિત છે, જે એક દ્વારથી બીજા દ્વાર સુધી વિઘમાન સોળ સ્તંભોની સાથે સંકળાયેલ છે. એમની શોભા અત્યંત સુંદર છે.

ચાર દ્વાર ચારોં તરફોં, ઔર કઠેડા સબ પર ।  
ચૌસઠ થંભોં કે બીચ મેં, ગિલમ બિછાઈ ભર કર ॥ ૬ ॥

ચબૂતરાની ચારે બાજુ ચાર દ્વાર સુશોભિત છે. તેને છોડી બાકીના બધા સ્તંભોની સાથે કઠેડો સંકળાયેલો છે. આ ચૌસઠ સ્તંભોની વચ્ચે સમગ્ર ચબૂતરા ઉપર ગાલીયો પાથરેલો છે.

કહૂં ચૌસઠ થંભોં કા બેવરા, ચાર ધાત બારે નંગ ।  
બને ચારોં તરફોં જુદે જુદે, ભાએ સોલે જિનસોં રંગ ॥ ૭ ॥

હવે આ ચૌસઠ સ્તંભોનું વિવરણ આપે છે. ચાર ધાતુઓ તથા બાર રત્નોના ચારે બાજુના આ સોળ સોળ સ્તંભોમાં સોળ પ્રકારના રંગોની આભા ઝળકે છે.

ચારોં તરફોં એક એક રંગ કે, તૈસી તરફોં ચાર ।  
નએ નએ રંગ એક દૂજે સંગ, ચારોં તરફોં ચૌસઠ સુમાર ॥ ૮ ॥

આ ચારેય ભાગોમાં ચારેય બાજુ ક્રમશઃ એક એક રંગના સ્તંભ સુશોભિત છે. જુદાજુદા રંગોના આ સ્તંભ એકબીજાની સાથે મળવાથી નવાનવા રંગની શોભા ધારણ કરે છે. આ રીતે ચારે તરફના આ ચૌસઠ સ્તંભોનું નિરૂપણ થયું છે.

એ ચાર નામ કહે ધાત કે, હેમ કંચન ચાંદી નૂર ।  
એ ચાર નંગ કા બેવરા, લિએ ખડે જહૂર ॥ ૯ ॥

આ સોળ સ્તંભોમાં જે ચાર સ્તંભ ચાર ધાતુઓના કહ્યા છે તે હેમ (સોનું) કંચન (શુદ્ધ સોનું) રજત (ચાંદી) અને અયસ (લોખંડ-નૂર)ના છે. તેઓ પોતાના જ ચાર રંગોની આભાથી પ્રદીપ્ત થઈ શોભી રહ્યા છે.

ઔર બારે જવેરોં કા બેવરા, પાય પાંને હીરે પુખરાજ ।  
માનિક મોતી ગોમાદિક, રહે પિરોજે બિરાજ ॥ ૧૦ ॥

નીલવી ઔર લસનિયાં, ઔર પરવાલી લાલ ।  
ઔર રંગ કપૂરિયા, એ રંગ બારે ઈન મિસાલ ॥ ૧૧ ॥

બાકીના બાર સ્તંભોના બાર ભિન્ન-ભિન્ન રત્નોનું વિવરણ આ પ્રમાણે છે. તેમાં પાય, પન્ના, હીરા, પુખરાજ, માણેક, મોતી, ગોમેદ, પિરોજ, (હરિત રત્ન) નીલમણિ, વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા), લાલ રંગનું પ્રવાલ અને કપૂર વર્ણનું રત્ન શોભાયમાન છે.

ચાર દ્વાર ચાર રંગ કે, આઠ થંભ ભએ જો ઈન ।  
પાય માનિક ઔર નીલવી, દ્વાર પુખરાજ ચૌથા રોસન ॥ ૧૨ ॥

ચારે બાજુનાં ચાર દ્વારો અલગ-અલગ ચાર રંગોમાં સુશોભિત છે. પ્રત્યેક દ્વારમાં બન્ને બાજુ (ડાબી-જમણી) એક જ રંગના બે-બે સ્તંભો હોવાથી કુલ આઠ સ્તંભો ચાર રંગના છે. આ ચારેય દ્વારોમાં પૂર્વ-દક્ષિણ, પશ્ચિમ તથા ઉત્તરનાં દ્વાર ક્રમશઃ પાય, માણેક, નીલવી તથા પુખરાજ રત્નના છે. જે અત્યંત શોભાયમાન છે.

ઔર થંભ દોએ પાય કે, દોઊ તરફોં નીલવી સંગ ।  
દ્વાર નીલવી સંગ દો પાય કે, કરેં સામ સામી જંગ ॥ ૧૩ ॥

પૂર્વના દ્વારના પાયના સ્તંભોની બન્ને બાજુ (ડાબી-જમણી) નીલમણિના સ્તંભ સુશોભિત છે. પશ્ચિમની તરફ નીલમણિના દ્વારની બન્ને બાજુ પાયના સ્તંભ સુશોભિત છે. એમનો પ્રકાશ પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરે છે.

દો થંભ દ્વાર માનિક કે, દોએ પુખરાજ તિન પાસ ।  
દો થંભ દ્વાર પુખરાજ કે, તા સંગ માનિક કરે પ્રકાસ ॥ ૧૪ ॥

દક્ષિણની તરફના માણેકના સ્તંભોની બન્ને બાજુ પુખરાજના સ્તંભ છે. તથા ઉત્તરના દ્વારના પુખરાજના સ્તંભોની બન્ને બાજુ માણેકના સ્તંભો પ્રકાશિત છે.

થંભ બારે ભએ ઈન વિધ, સામ સામી એક એક ।  
યોં બારે બને સામ સામી, તરફ ચારોં ઈન વિવેક ॥ ૧૫ ॥

ચારેય ખંડના બાકીના બાર-બાર સ્તંભો ચારેય તરફ એક બીજાની સામે આ રીતે સુશોભિત છે.

હીરા લસનિયાં ગોમાદિક, મોતી પાંને પરવાલ ।  
હેમ ચાંદી થંભ નૂર કે, થંભ કંચન અતિ લાલ ॥ ૧૬ ॥

પિરોજા ઔર કપૂરિયા, યાકે આઠ થંભ રંગ દોએ ।  
ગિન છોડે દોએ દ્વાર સે, બને હર રંગ ચાર ચાર સોએ ॥ ૧૭ ॥

તે બાર સ્તંભ (પૂર્વથી દક્ષિણની બાજુ) ક્રમશઃ આ પ્રમાણે છે. હીરા, વૈદૂર્યમણિ(લસણિયા), ગોમેદ, મોતી, પન્ના, પ્રવાલ, હેમ, રજત(ચાંદી), અયસ(નૂર), કંચન, પિરોજા અને કપૂરિયા(કપૂર વર્ણના). ચારેય દ્વારોના આઠ સ્તંભો બે રંગોના રત્નોના છે. આ ચારેય દ્વારોના

(પ્રત્યેક દ્વારના બન્ને બાજુના બે-બે) સ્તંભોને છોડી ચારેય ખંડોના સ્તંભોની ગણતરી કરવાથી એક-એક રંગના ચાર-ચાર સ્તંભો દેખાય છે.

એ સોલે થંભોં કા બેવરા, થંભ ચાર ચાર એક રંગ કે ।

સો ચારોં તરફોં સામ સામી, બંને મિસલ ચૌસઠ એ ॥ ૧૮ ॥

એક ખંડના સોળ સ્તંભોનું આ વર્ણન છે. આ ગોળ ચબૂતરા પર એક-એક રંગના ચાર-ચાર સ્તંભ (ચારેબાજુ) એક બીજાની સામે છે. આ રીતે આ ચૌસઠ સ્તંભોની શોભા છે.

ચારોં તરફોં ચંદ્રવા, ચૌસઠ થંભોં કે બીચ ।

જોત કરે સબ જવેરોં, જેતા તલેં દુલીચ ॥ ૧૯ ॥

આ ચૌસઠ સ્તંભોની મધ્યે ઉપરના ભાગમાં ચારે બાજુ ચંદરવો સુશોભિત છે અને નીચે (ફર્શપર) ગાલીચો પાથરેલો છે. જેના પર બધા રત્નોનો જ્યોતિર્ભય પ્રકાશ સર્વત્ર ફેલાયેલો છે.

માહેં વૃષ બેલી કે કટાવ, કે ફૂલ પાત નકસ ।

દેખ જવેર જુગત કે ચંદ્રવા, જાનોં કે અતિ સરસ ॥ ૨૦ ॥

આ ચંદરવામાં વૃક્ષ, વેલીઓ, પુષ્પ, પાંદડાઓ વગેરેની સુંદર ચિત્રકારી અંકિત છે. યુક્તિપૂર્વક રત્ન જડિત આ ચંદરવાની રંગમયી છટા અતિ સુંદર અને ચિત્તાકર્ષક છે.

ઈન ચૌક બિછાઈ ગિલમ, તિન પર સિંઘાસન ।

ચારોં તરફોં ઝલકત, જોત લેહેરી ઉઠત કિરન ॥ ૨૧ ॥

મૂલ મિલાવાના આ ચોકમાં પાથરેલા ગાલીચા પર દિવ્ય સિંહાસન શોભાયમાન છે. તેમાંથી નીકળતી જ્યોતિર્ભય કિરણોની લહેરો સર્વત્ર ઝળકે છે.

ઝલકત સુંદર ગિલમ, અતિ સોભિત સિંઘાસન ।

યોં જોત જમી જવેરન કી, બીચ જુગલ જોત રોસન ॥ ૨૨ ॥

ચબૂતરા પર પાથરેલો સુંદર ગાલીચો ચમકે છે. તેની ઉપર દેદીપ્યમાન સિંહાસન સુશોભિત છે. આ રીતે આ દિવ્ય ચબૂતરો રત્નોની રંગમયી આભાથી પ્રદીપ્ત છે. વચ્ચે આવેલ તેજોમય સિંહાસન પર યુગલ સ્વરૂપ બિરાજમાન છે.

લાલ તકિએ ઊપર સોભિત, ધરે બરાબર એક દોર ।

નરમોં મેં અતિ નરમ હેં, પસમ ભરે અતિ જોર ॥ ૨૩ ॥

ગાલીચા ઉપર પ્રત્યેક સ્તંભની પાસે લાલ તકિયા એક જ હારમાં સરખા ગોઠવ્યા છે. રેશમ (પશ્મ)થી ભરેલા આ તકિયા અત્યંત મુલાયમ છે.

જેતા એક કઠેડા, સબમેં સુંદર તકિએ ।

તિન તકિયોં સાથ ભરાએ કે, બૈઠે એક દિલી લે ॥ ૨૪ ॥

સ્તંભોની વચ્ચે જેટલા સ્થાન પર કઠેડો છે તેટલા જ સ્થાનો પર સુંદર તકિયા સુશોભિત છે. આ તકિયાઓને અઢેલીને બધા બ્રહ્માત્માઓ એકાત્મ ભાવથી બેઠા છે.

જિન વિધ બૈઠિયાં બીચ મેં, યાહી વિધ ગૃદવાએ ।

તરફ ચારોં લગ કઠેડે, બીચ બૈઠા સાથ ભરાએ ॥ ૨૫ ॥

આ બ્રહ્મપ્રિયાઓ જે રીતે વચ્ચે આવેલા સિંહાસનની ચારે બાજુ બેઠી છે તેવી જ રીતે અન્ય

હારોમાં પણ ચારે બાજુ બેઠી છે. આ રીતે બ્રહ્મપ્રિયાઓ ચારે તરફના કઠેડા સુધી ફેલાઈને બેઠી છે.

કિરના ઉઠેં નઈ નઈ, સિંધાસન કી જોત ।

કે તરંગ ઈન જોત કે, નૂર નંગોં સે હોત ॥ ૨૬ ॥

દિવ્ય સિંહાસનમાંથી પ્રત્યેક પળે નવાં-નવાં કિરણો ઊઠે છે. અહીં વિવિધ રત્નોથી નીકળતાં કિરણોની વિવિધ લહેરો દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

પાઈએ ઈન તખત કે, ઉતમ રંગ કંચન ।

છે ડાંડે છે પાઈયોં પર, અતિ સુંદર સિંધાસન ॥ ૨૭ ॥

આ સિંહાસનના સુંદરપાયા કંચન (સોનાના) રંગના છે. આ છ પાયા ઉપર છ ઢાંડા (અક્ષદંડ) સુશોભિત છે. આ રીતે દિવ્ય સિંહાસન ઘણું સુંદર છે.

દસ રંગ ડાંડોં દેખત, નએ નએ સોભિત જે ।

હર તરફોં રંગ જુદે જુદે, દસોં દિસ દેખત એ ॥ ૨૮ ॥

આ ઢાંડાઓ (અક્ષદંડો)માં દસ રંગોની આભા ઝળકે છે. દસ પહેલોમાંથી નીકળતા આ રંગ એકબીજાથી નૂતન (નવા) દેખાય છે. આ રીતે દશેય દિશાઓમાં અલગ-અલગ પ્રકારના રંગ દેખાય છે.

એક તરફ દેખત એક રંગ, તરફ દૂજ દૂજા રંગ ।

યોં દસોં દિસ રંગ દેખત, તિન રંગ રંગ કે તરંગ ॥ ૨૯ ॥

એકબાજુથી જોવાથી એક રંગ દેખાય છે તો બીજી બાજુથી જોવાથી બીજો જ રંગ દેખાય છે. આ રીતે દશેય દિશાઓમાં જુદાજુદા રંગો દેખાય છે. એમાં પણ પ્રત્યેક રંગમાંથી અનેક લહેરો નીકળે છે.

તીન ડાંડે જો પીછલે, દો તકિએ બીચ તિન ।

કે રંગ વૃખ બેલી બૂટિયાં, એ કેસે હોએ બરનન ॥ ૩૦ ॥

સિંહાસનના પાછલા ભાગમાં આવેલા ત્રણ અક્ષદંડોની વચ્ચે બે તકિયા સુશોભિત છે. તેના પર વિવિધ રંગનાં વૃક્ષ, વેલીઓ તથા નાનાં-નાનાં ફૂલોની ચિત્રકારી છે. એનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

ચારોં કિનારેં ચઢતી, દોરી બેલી ચઢતી ચાર ।

ચારોં તરફોં ફૂલ ચઢતે, કરત અતિ ઝલકાર ॥ ૩૧ ॥

બન્ને તકિયાના ચારેય કિનારાઓ પર જતી વેલીઓની ચાર ચિત્રકારી છે. તેમના ઉપર ચારે તરફ સુંદર ફૂલ છે, જે અત્યંત પ્રકાશમાન છે.

તિન ડાંડોં પર છત્રિયાં, અતિ સોભિત હેં દોએ ।

માહેં કે દોરી બેલી કાંગરી, ક્યોં કહૂં સોભા સોએ ॥ ૩૨ ॥

ઉપરોક્ત છ અક્ષદંડો (ઢાંડાઓ) પર બે સુંદર છત્રીઓ સુશોભિત છે. એમાં અનેક ઝાલર, વેલીઓ તથા કાંગરી સુશોભિત છે. એમની અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

દોએ કલસ દોએ છત્રિયોં, છે કલસ ઊપર ડાંડન ।

આઠોં કે અવકાસ મેં, કરત જંગ રોસન ॥ ૩૩ ॥

આ બન્ને છત્રીઓની ઉપર બે કલશ સુશોભિત છે. અને છ અક્ષદંડો પર બીજા છ કલશ શોભાયમાન છે. આ આઠેય કલશમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્મય કિરણો આકાશમાં દ્વન્દ્વ કરે છે.

નકસ ફૂલ કટાવ કે, કે તેજ જોત જુગત ।  
દેખ દેખ કે દેખિએ, નૈના ક્યોંએ ન હોએ ત્રપત ॥ ૩૪ ॥

આ કલશોમાં ચિત્રકારીના અનેક પ્રકારના ફૂલ તથા મીનાકારી સુશોભિત છે. એમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્મય કિરણો સર્વત્ર વ્યાપી રહેલાં છે. આ અદ્વિતીય શોભાને વારંવાર જોવા છતાં પણ નેત્રો તૃપ્ત થતાં નથી.

ચાકલે દોઊ પસમી, જોત જવેર નરમ અપાર ।  
બેઠે સુંદર સરૂપ દોઊ, દેખ દેખ જાઊં બલિહાર ॥ ૩૫ ॥

સિંહાસન પર અત્યંત મુલાયમ બે આસનો સુશોભિત છે. તેમાંથી રત્નોની જેમ અપાર સૌમ્ય કિરણો નીકળે છે. આ આસનો પર બિરાજમાન યુગલ સ્વરૂપ શ્રીરાજશ્યામાજીના દર્શન કરી હું તેમના પર વારંવાર સમર્પિત થાઉં છું.

જરે જિમી કી રોસની, ભરાએ રહી આસમાન ।  
ક્યોં કહૂં જોત તખત કી, જિત બેઠે બકા સુભાન ॥ ૩૬ ॥

પરમધામની દિવ્ય ભૂમિના એક કણના પ્રકાશથી જ સમગ્ર આકાશ છવાઈ જાય છે. તો પછી આ તેજોમય સિંહાસનની દિવ્યતાને ક્યા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરાય, જેના ઉપર સ્વયં શ્રીરાજજી બિરાજમાન છે.

બરનન કરૂં મેં ઈન જુબાં, રંગ નંગ ઈતકે નામ ।  
એ સબદ તિત પોહોંયે નહીં, પર કહે બિના ના ભાગે હામ ॥ ૩૭ ॥

જો કે હું નશ્વર જીભ દ્વારા પરમધામનાં દિવ્ય રત્નોના રંગોનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. પરંતુ નશ્વર જગતના આ શબ્દો ત્યાં સુધી પહોંચી શકે નહીં તો પણ કાંઈક કહ્યા વગર ઈચ્છા પૂરી થતી નથી.

એ જવેર કે ભાંત કે, સોભિત ભાંત રૂપ કે ।  
સો પલ પલ રૂપ પ્રકાસહીં, યોં સકલ જોત એક મૈ ॥ ૩૮ ॥

પરમધામનાં રત્નો પણ વિવિધ પ્રકારનાં છે. તથા વિવિધ રૂપે સુશોભિત છે. પ્રતિપળ વિવિધ રંગોમાં પ્રકાશિત થતાં આ રત્નોના પ્રકાશથી દિવ્ય તેજપુંજ બની જાય છે.

ગિલમ જોત ફૂલ બેલિયાં, જોત ઊપર કી આવે ઉતર ।  
જોતેં જોત સબ મિલ રહી, એ રંગ જુદે કહૂં ક્યોં કર ॥ ૩૯ ॥

ગાલીયા પર શોભાયમાન ફૂલ તથા લતાઓના પ્રકાશ પર જ્યારે ઉપરથી ચંદરવાની રત્નમયી આભા પડે છે ત્યારે બન્ને બાજુનાં કિરણો એકબીજા સાથે એવી રીતે હળીમળી (ભળી જવું) જાય છે કે તેમના અલગ-અલગ રંગોનું વર્ણન કરવું કઠિન થઈ જાય છે.

એ મૂલ મિલાવા અપના, નજર દીજે ઈત ।  
પલક ન પીછી ફેરિએ, જ્યોં ઈસક અંગ ઉપજત ॥ ૪૦ ॥

હે સુન્દરસાથજી ! આ જ આપણો મૂલમિલાવા છે. અહીં આપની દૃષ્ટિ કેન્દ્રિત કરો. પળવાર પણ અહીંથી દૃષ્ટિ ન હટાવો, જેથી હૃદયમાં પ્રેમ ભાવ જાગૃત થઈ જાય.

જો મૂલ સરૂપ હેં અપને, જાકો કહિએ પર આતમ ।  
સો પર આતમ લેય કે, બિલસિએ સંગ ખસમ ॥ ૪૧ ॥

અહીં બિરાજમાન જે આપણાં મૂળ સ્વરૂપ છે તેમને જ પર-આત્મા કહેવામાં આવ્યા છે. આ

જ પર-આત્મામાં જાગૃત થઈ પોતાના પ્રિયતમ ધણીની સાથે આનંદ વિહાર કરો.

**મહામત કહે એ મોમિનો, કરું મૂલ સરૂપ બરનન ।**

**મેહેર કરી માસૂક ને, લીજો રૂહ કે અન્તસકરન ॥ ૪૨ ॥**

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્માત્માઓ ! હવે હું પરમધામના મૂળ સ્વરૂપ શ્રીરાજજીના શણગારનું વર્ણન કરું છું. પ્રિયતમ ધણીએ મારા ઉપર અપાર કૃપા કરી છે. આપ બધા આ સ્વરૂપને પોતાના અંતઃકરણમાં ધારણ કરો.

પ્રકરણ ૭ ચોપાઈ ૫૩૨

શ્રીરાજજી કા સિનગાર — દૂસરા - મંગલાચરણ

**અરસ તુમારા મેરા દિલ હૈ, તુમ આએ કરો આરામ ।**

**સેજ બિછાઈ રુચ રુચ કે, એહી તુમારા વિશ્રામ ॥ ૧ ॥**

હે ધામધણી ! આ મારું હૃદય આપનું જ પરમધામ છે. આપ અહીં આવી વિશ્રામ કરો. મેં મારા હૃદયમાં ખૂબ પ્રેમથી આપના માટે સુંદર સેજ બિછાવી છે. એટલા માટે આપ આને આપનું વિશ્રાંતિ સ્થળ બનાવો.

**અરસ કહ્યા દિલ મોમિન, અરસ મેં સબ બિસાત ।**

**નિમખ ન્યારી ન હોએ સકે, રૂહ નિસબત હક જાત ॥ ૨ ॥**

આપે જ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. પરમધામમાં તો બધા પ્રકારની સામગ્રીઓ છે. આ બ્રહ્મ આત્માઓ આપની જ અંગનાઓ છે. તેથી પણ માત્ર માટે પણ આપનાથી દૂર નથી થઈ શકતા.

**ઈસક સુરાઈ લે હાથ મેં, પિલાઓ આઠોં જામ ।**

**અપની અંગના જો અરસકી, તાએ દીજે અપનોં તામ ॥ ૩ ॥**

હે ધણી ! આપના કરકમલોમાં પ્રેમની સુરાહી (પાત્ર) ધારણ કરી આપ પોતાના આત્માઓને આઠેય પહોર પ્રેમનું પાન કરાવો. પરમધામની આ અંગનાઓને પોતાના પ્રેમનો પૂર્ણ આહાર હંમેશાં પ્રદાન કરો.

**ઈલમ દિયા આએ અપના, ભેજ સાહેદી અલ્લા કલામ ।**

**રૂહેં ત્રખાવંતી હકકી, સો ચાહેં ધની પ્રેમ કામ ॥ ૪ ॥**

આપે સ્વયં અહીં પધારી આપનું (તારતમ) જ્ઞાન પ્રદાન કર્યું છે. એની સાક્ષી રૂપે રસૂલ મહંમદના માધ્યમથી કુરાન મોકલ્યું છે. બ્રહ્મ આત્માઓ આપના નિર્મળ પ્રેમના તરસ્યા છે. તેઓ પોતાના ધણીના દિવ્ય પ્રેમની સતત કામના કરે છે.

**ફુરમાન લ્યાયા દૂસરા, જાકો સુકજી નામ ।**

**દૈ તારતમ ગ્વાહી બ્રહ્મસૃષ્ટ કી, જો ઉતરી અવલ સે ધામ ॥ ૫ ॥**

તારતમ જ્ઞાનની બીજી પણ સાક્ષી છે. તે વાસ્તે શુકદેવમુનિ અવતરિત થયા છે. તેઓએ પણ પરમધામથી અવતરેલ બ્રહ્મઆત્માઓ તથા તારતમ જ્ઞાનની સાક્ષી પૂરી છે.

ખિલવત ખાના અરસ કા, બૈઠે બીચ તખત સ્યામા સ્યામ ।

મસ્તી દીજે અપની, જ્યોં ગલિત હોઊંં યાહી ઠામ ॥ ૬ ॥

પરમધામ રંગભવનના એકાન્ત સ્થળ મૂલમિલાવાના સિંહાસન પર શ્યામ શ્યામાજી બિરાજમાન છે. હે ધણી ! આપ મને પ્રેમની એવી મસ્તી પ્રદાન કરો જેથી હું આપનાં શ્રીચરણોમાં તલ્લીન થઈ જાઉં.

તુમ લિખ્યા ફુરમાન મેં, હક અરસ મોમિન કલૂબ ।

સો સુકન પાલો અપના, તુમ હો મેરે મેહેબૂબ ॥ ૭ ॥

આપે જ કુરાનમાં લખાવ્યું છે કે બ્રહ્મ આત્માઓનું હૃદય જ આપનું પરમધામ છે. હે ધણી ! આપ તે વચનોને પૂર્ણ કરો. આપ જ તો અમારા પ્રિયતમ છો.

और ली लिप्या समनून को, हक दोस्ती में पातसाह ।

सो कौल पालो अपना, मैं देखूं मेहेबूब की राह ॥ ८ ॥

કુરાનમાં સમનૂનનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે આવ્યો છે કે પરમાત્માની સાથે મિત્રતા કરવાવાળાઓમાં તે શિરોમણિ હતો. હે ધણી ! આપ આપનાં વચનોનું પાલન કરો. હું આપણા પ્રિયતમ ધણીની રાહ જોઈ રહ્યો છું. (કતેબ ગ્રન્થોમાં સમનૂનનો ઉલ્લેખ આ રીતે છે, કે તેઓ એક મોટા ત્યાગી પ્રતાપી શાસક હતા. તેમણે જીવનભર કષ્ટ સહન કરી જનતાની સેવા કરી ત્યારે પરમાત્માએ તેને પોતે આવવાનું વચન દીધું. આ પ્રસંગને અહીં એટલા માટે આપવામાં આવ્યો કે શ્રી પ્રાણનાથજીએ સમનૂનની જેમ આજીવન કષ્ટ ઉઠાવી બ્રહ્મ આત્માઓની સેવા કરી. એટલા માટે તેઓ ધામધણીને શીઘ્ર પધારવાની પ્રાર્થના કરે છે.)

कहूं अबलों जाहेर ना दुई, अरस बका हक सूरत ।

छिरदें आओ तो कहूं, एत बैठो बीच तखत ॥ ९ ॥

આજ સુધી ક્યારેય અખંડ પરમધામ તથા અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સ્વરૂપની ઓળખાણ થઈ ન હતી. હમણાં સુધી બધું અપ્રગટ જ હતું. હે ધણી ! જો આપ મારા હૃદયરૂપી સિંહાસન પર બેસી જાવ તો હું આ રહસ્યોને ખોલી દઉં.

એ વજૂદ ન ખૂબી ખ્વાબ કી, એ કદમ હક બકા કે ।

ढूंढया बुजरकों एतदाએ से, एत जाहेर न दुआे कबूं ऐ ॥ १० ॥

અક્ષરાતીત પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું દિવ્ય, સ્વરૂપ સ્વપ્નવત્ જગતના મિથ્યા શરીર જેવું નથી. તે જ અક્ષરાતીત ધણીના ચરણકમલોનું વર્ણન હવે થઈ રહ્યું છે. આ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરવા માટે કેટલાયે આત્મ પુરુષોએ પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ આજ સુધી આ રહસ્ય સ્પષ્ટ થયું ન હતું.

उजल लाल तली पांउं की, रंग रस लरे कदम ।

छभि सलूकी अंग अरस की, रूह से छूटे क्यो दम ॥ ११ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણતલ ઉજજવળ અને લાલિમાપૂર્ણ છે. આ શ્રી ચરણોમાં અલૌકિક પ્રેમ તથા શાશ્વત આનંદનો રંગ સમાયેલો છે. પરમધામના મૂળસ્વરૂપનાં આ ચરણોની છબિને બ્રહ્માત્માઓ ક્ષણભર માટે પણ છોડી શકતા નથી.

મીડીં લીકેં ચરનોં તલી, રૂહ કે હિરદે સે છૂટત નાહિં ।

એ નિસબત ભઈ અરસ કી, લિખી રૂહ કે તાલે માહિં ॥ ૧૨ ॥

આ ચરણતલની (પગના તળિયાની) સૂક્ષ્મ રેખાઓ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયથી છૂટતી જ નથી. આ પરમધામના સંબંધની વિશેષતા છે, કે આ સૌભાગ્ય કેવળ બ્રહ્મ આત્માઓને જ પ્રાપ્ત છે.

નખ અંગૂઠે અંગુરિયાં, સિફત ન પોહોંયે સુકન ।

આસમાન જિમી કે બીચ મે, રૂહ યાહી મેં દેખે રોસન ॥ ૧૩ ॥

આ શ્રીચરણોના અંગૂઠા તથા આંગળીઓના નખની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. બ્રહ્મ આત્માઓ આ જ ચરણકમલોના પ્રકાશને આકાશથી લઈ ભૂમિ સુધી વ્યાપ્ત જુએ છે.

એક છોટે નખ કી રોસની, એસા તિન કા નૂર ।

આસમાન જિમી કે બીચ મેં, જિમી જરે જરા ભઈ સબ સૂર ॥ ૧૪ ॥

આ શ્રીચરણોના એક નાનકડાં નખનો પ્રકાશ પણ એટલો પ્રખર છે કે તે ભૂમિ અને આકાશની મધ્યમાં કણેકણમાં વ્યાપ્ત છે.

દેખ સલૂકી અંગૂઠોં, ઔર અંગુરિયોં સલૂકી ।

ઉતરતી છોટી છોટેરી, જો હિરદે મેં છબિ ફબી ॥ ૧૫ ॥

આ શ્રી ચરણોના અંગૂઠા તથા આંગળીઓની રચના એટલી સુંદર છે કે આંગળીઓ અંગૂઠાથી લઈને ક્રમશઃ નાની થતી દેખાય છે. આ સુંદરતાની છાપ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં અમીટપણે અંકિત થઈ ગઈ છે.

લાલ નરમ ઉજલ અંગુરી, ફના ટાંકન ઘૂંટી કાંડોં ।

આઠોં જામ રસ બકા, પોહોંયે રૂહ કે તાલૂ મોં ॥ ૧૬ ॥

લાલિમાયુક્ત આ આંગળીઓ કોમળ હોવા ઉપરાંત અત્યંત ઉજ્જવળ પણ છે. પાની, પહોંચો, એડી, લાંક, ઘૂંટણ તથા કાંડાની શોભા બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં આઠેય પહોર અંકિત રહે છે.

લાલ લાંકેં લાલ એડિયાં, પાંઉં તલી અતિ ઉજલ ।

એ પાંઉં બસત જિન હેયડે, સોઈ આસિક દિલ ॥ ૧૭ ॥

ચરણતલની ઊંડાઈ અને એડીઓ લાલાશયુક્ત તથા ઉજ્જવલ છે. આ ચરણકમલ જેના હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય તે જ આત્મા પ્રિયતમ ધણીના અનુરાગી કહેવાય છે.

બસત સુખાલેં નરમાઈ, આસમાન લગ રોસન ।

એ પાંઉં પ્યારે માસૂક કે, જો કોઈ આસિક મોમન ॥ ૧૮ ॥

ધામધણીના આ ચરણકમલ અતિ કોમળ અને સુખદાયી છે. એમનો પ્રકાશ આકાશ સુધી ફેલાયો છે. અનુરાગી બ્રહ્મપ્રિયાઓને પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં આ ચરણકમલ અતિ પ્રિય લાગે છે.

આસિક બસત અરસ તલેં, યા બસે અરસ કે માહિં ।

એ ખુસબોએ મસ્તી અરસ કી, નિસદિન પીવે તાંહિં ॥ ૧૯ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ દિવ્ય પરમધામમાં શ્રીરાજજીનાં ચરણો નીચે (મૂલમિલાવામાં) રહે કે પચીસ પક્ષ

પરમધામમાં ક્યાંય પણ રહે, પરન્તુ તેઓ રાત-દિવસ પરમધામની આ મસ્તીની સુગંધનું પાન કરતા રહે છે.

સુંદર સલૂકી છબિ સોભિત, રંગ રસ પ્યાર ભરે ।

સોઈ મોમિન અરસ દિલ, જિત ઈન હકે કદમ ધરે ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ ચરણોનો ઘાટ અતિ સુંદર છે. તેમાં પ્રેમ અને આનંદની રંગમય છટા દેખાય છે. તે બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે, જ્યાં ધામધણીએ આ પ્યારા ચરણકમલોને પ્રસ્થાપિત કર્યા છે.

એ સુખ દેત અરસ કે, કોઈ નાહી નિમૂના ઈન ।

એ સુખ જાનેં અરવા અરસ કી, નિસબત હકસોં જિન ॥ ૨૧ ॥

આ જ ચરણકમલોના પ્રતાપથી બ્રહ્મ આત્માઓને પરમધામનાં શાશ્વત સુખોની અનુભૂતિ થાય છે. એમની દિવ્યતાનું ઉદાહરણ અન્યત્ર ક્યાંય પણ મળતું નથી. એનાથી મળતા પરમસુખનો અનુભવ પરમધામનાં બ્રહ્મ આત્માઓ જ કરે છે, જેનો સંબંધ સાક્ષાત્ શ્રીરાજજી સાથે છે.

રૂહેં ઈસક માંગેં ધની પેં, પકડ ધની કે કદમ ।

જો છોડે ઈન કદમ કો, તાએ ક્યોં કહિએ આસિક ખસમ ॥ ૨૨ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓ ધામધણીના આ ચરણકમલોને પકડી દિવ્ય પ્રેમની માગણી કરે છે. જે આ ચરણકમલોથી વિમુખ થાય છે તે આત્માઓ ધામધણીના અનુરાગી કેવી રીતે કહેવાશે ?

નરમ તલી લાલ ઉજલ, આસિક એહી જીવન ।

ધની જિન છોડાઈયો કદમ, જાહેર યા બાતન ॥ ૨૩ ॥

શ્રીરાજજીના અત્યંત કોમળ ચરણતલ લાલિમાયુક્ત તથા અતિ ઉજ્જવળ છે. આ જ અનુરાગી આત્માઓના જીવનનો આધાર છે. એટલે હે પ્રીતમ ધણી ! પ્રત્યક્ષ કે અપ્રત્યક્ષ રૂપે (કોઈપણ સ્થિતિમાં) અમને આ ચરણોથી દૂર ન કરો.

પ્યારે કદમ રાખોં છાતી મિને, ઔર રાખોં નૈનોં પર ।

સિર ઊપર લિએ ફિરોં, બૈઠો દિલકો અરસ કર ॥ ૨૪ ॥

હું આ પ્યારાં ચરણોને પોતાના હૃદય રૂપી સિંહાસન પર સ્થાપિત કરું અથવા એમને પોતાના (મારા) નયનોમાં વસાવું, યા તો પોતાના માથા ઉપર ધારણ કરી વિચરણ કરું. હે ધણી ! આપ મારા હૃદયને પરમધામ બનાવી એમાં બિરાજમાન થઈ જાવ.

તખત ધરયા હકેં દિલમેં, રાખૂં દિલકે બીય નૈનન ।

તિન નૈનોં બીય નૈના રૂહકે, રાખોં તિન નૈનોં બીય તારન ॥ ૨૫ ॥

ધામધણીએ કૃપાપૂર્વક મારા હૃદયને પોતાનું સિંહાસન બનાવ્યું. હવે હું મારા હૃદયનાં નયનો પર આ ચરણોને સ્થાપિત કરું. આ નયનોની મધ્યમાં આત્માનાં નયનો પર અર્થાત્ તેમની પણ પુતલીમાં આ ચરણોને છુપાવી દઉં.

તિન તારોં બીય જો પુતલી, તિન પુતલિયોં કે નૈનોં માહિં ।

રાખૂં તિન નૈનોં બીય છિપાએ કે, કહૂં જાને ન દેઉં કાંહિં ॥ ૨૬ ॥

મારી હાર્દિક ઈચ્છા છે કે હું આ ચરણોને આત્માની આંખોની પુતળીઓની પણ જે આંખો છે તેમની વચ્ચે છુપાવીને રાખી દઉં અને આને અન્યત્ર ક્યાંય પણ જવા ન દઉં.

જાથેં ચરન જુદે હોએ, સો આસિક ખોલે ક્યોં નૈન ।

એ નૈન કાયમ નૂર જમાલ કે, જાસોં આસિક પાવેં સુખ ચૈન ॥ ૨૭ ॥

જે નયનોને ખોલવાથી પ્રિયતમ ધણીના ચરણોની છબિ બહાર નીકળી ચાલી જતી હોય તો અનુરાગી આત્માઓ પોતાનાં નયનો કેવી રીતે ખોલી શકશે ? અનુરાગી આત્માઓનાં નયન તો નિરન્તર પ્રિયતમ ધણીનાં દર્શન કરે છે, જેનાથી તેઓ સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

એક અંગ છોડ દૂજે અંગ કો, ક્યોં આસિક લેને જાએ ।

એ કદમ છોડે માસૂક કે, સો આસિક ક્યોં કેહેલાએ ॥ ૨૮ ॥

અનુરાગી આત્મા ધામધણીના કોઈ એક અંગની છબિ પોતાના હૃદયમાં સ્થાપિત કરી લીધા પછી ફરી અન્યત્ર (બીજે) જોવા ઈચ્છા રાખતા નથી. જે આત્માઓ પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં શ્રીચરણોને છોડી બીજે દૃષ્ટિ નાંખે છે તેઓ કેવી રીતે અનુરાગી કહેવાય ?

એક રૂહ લગી એક અંગ કો, સો ક્યોં પકડે અંગ દોએ ।

માસૂક અંગ દોઊ બરાબર, ક્યોં છોડે પકડે અંગ સોએ ॥ ૨૯ ॥

જ્યારે કોઈ એક બ્રહ્મ આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના કોઈ એક અંગનું દર્શન કરે છે તો તે તેને છોડી બીજા અંગ પર કેવી રીતે જઈ શકે ? પ્રિયતમ ધણીનાં બધાં અંગો એક સરખી રીતે આનંદદાયક છે. એટલા માટે આત્મા તેમના જે અંગને એકવાર પોતાની આંખોમાં વસાવી લે છે, તેને કેવી રીતે છોડી શકે ?

જો કોઈ અંગ હલકા લગે, ઔર દૂજા ભારી હોએ ।

એક અંગ છોડ દૂજા લેવહીં, પર આસિક ન હલકા કોએ ॥ ૩૦ ॥

જો શ્રીરાજજીનું કોઈ અંગ સહેજ પણ ઊતરતું કે ભારે જણાય તો એક અંગને છોડી બીજા અંગને ગ્રહણ કરવામાં આવે. પરન્તુ અનુરાગી આત્માને પોતાના પ્રિયતમ ધણીનું કોઈ પણ અંગ બીજાથી ઊતરતું લાગતું જ નથી.

દૂજા અંગ આયા નહીં, તોલોં એક અંગ ક્યોં છૂટત ।

યોં ઔર અંગ ના લે સકે, એકે અંગ મેં ગલિત ॥ ૩૧ ॥

જ્યાં સુધી કોઈ અન્ય અંગની છબિ હૃદયમાં સમાતી નથી ત્યાં સુધી ધ્યાનસ્થ અંગ હૃદયમાંથી કેવી રીતે અળગું થઈ શકે ? એટલે અનુરાગી આત્માઓ એક અંગને છોડી બીજા અંગને ગ્રહણ કરતા નથી. તે તો એક જ અંગની છબિમાં તલ્લીન થઈ જાય છે.

જો આસિક ભૂષન પકડે, સો ભી છૂટે ન આસિક સેં ।

દેખ ભૂષન હક અંગ કે, આસિક સુખ પાવેં યામેં ॥ ૩૨ ॥

અનુરાગી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના અલંકારોની છબિ પોતાના નયનોમાં એકવાર વસાવી લે છે તો તે પણ તેમનાથી છૂટતી નથી. શ્રીરાજજીના અંગના આ ઘરેણાંને નિહાળતાં અનુરાગી આત્મા તેનાથી અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

હકકે અંગ કે સુખ જો, સો જડ ભી છોડે નાહિં ।

તો ક્યોં છોડે અરવા અરસ કી, હક અંગ આયા હિરદેં માહિં ॥ ૩૩ ॥

શ્રીરાજજીના અંગનું અપાર સુખ તો જડ વસ્તુઓ પણ છોડતી નથી. તો જે પરમધામની બ્રહ્મપ્રિયાઓ છે અને જેમનાં હૃદય કમલમાં પ્રિયતમ ધણીની છબિ સમાયેલી છે તેઓ આ સુખોને કેવી રીતે છોડી શકે છે.

હેમ નંગ સબ ચેતન, અરસ જિમી જડ ના કોએ ।

દિલ યાદ્યા હોત સબ ચીજ કા, ચીજ એકે સે સબ હોએ ॥ ૩૪ ॥

સુવર્ણ હોય યા રત્નો, પરમધામના બધા પદાર્થો ચેતન છે. ત્યાં કંઈ પણ જડ નથી. હૃદયની ઈચ્છાને અનુરૂપ બધાને સમાન સુખ પ્રાપ્ત થાય છે અને એક જ વસ્તુથી બધી વસ્તુઓનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

સબ રંગ ગુન એક ચીજ મેં, નરમ જોત ખુસબોએ ।

સબ ગુન રખેં હક વાસ્તે, સુખ લેવેં હક કા સોએ ॥ ૩૫ ॥

પરમધામની એક જ વસ્તુમાં બધા પ્રકારના ગુણ, રંગ, કોમળતા, તેજ તથા સુગંધી મોજૂદ છે. ધામધણી માટે જ તે વસ્તુઓ આ ગુણોને ધારણ કરે છે અને તેમનું અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

આસિક એક અંગ અટકે, તિનકો એહ કારન ।

દોઊ અંગ માસૂક કે, કિન છોડે લેવે કિન ॥ ૩૬ ॥

અનુરાગી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના એક જ અંગને જોતી સ્થિર થઈ જાય છે, તેનું આ જ કારણ છે કે ધામધણીના એક જ અંગમાં બધા પ્રકારના ગુણો મોજૂદ છે. એટલા માટે આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીના બે અંગોમાંથી કોને ગ્રહણ કરે અને કોને છોડી દે ?

નૂર બિના અંગ કોઈ ના દેખ્યા, ઔર સબ અંગોં બરસત નૂર ।

અંબર મેં ન સમાએ સકે, ઈન અંગોં કા જહૂર ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીના અંગોમાં દેદીપ્યમાન તેજ (નૂર) સિવાય અન્ય કંઈ પણ દેખાતું નથી. તેમનાં બધાં અંગોમાંથી તેજની જ વર્ષા થાય છે. શ્રીરાજજીનાં આ બધાં અંગોનો પ્રકાશ આકાશમાં પણ સમાતો નથી.

એક અંગ માસૂક કે કે રંગ, તિન રંગ રંગ કે તરંગ ।

એક લેહેરી પોહોંયાવે ઉમર લગ, યોં છૂટે ન આસિક સે અંગ ॥ ૩૮ ॥

શ્રીરાજજીના એક જ અંગમાંથી અનેક રંગોની આત્મા ઝળકે છે. તે વિવિધ રંગોમાંથી પણ અનેક લહેરો નીકળે છે. તે એક જ લહેરનું ગુણગાન કરતાં જીવન વ્યતીત થઈ જાય છે. આ રીતે અનુરાગી આત્મા (ના હૃદયમાં)થી ધામધણીનાં અંગ છૂટતાં જ નથી.

જો કદી મેહેર કરેં માસૂક, તો દૂજા અંગ દેવેં દિલ આન ।

તો સુખ લેવે સબ અંગ કો, જો સબ સુખ દેવેં સુભાન ॥ ૩૯ ॥

જો ક્યારેક સ્વયં શ્રીરાજજી કૃપા કરે છે તો બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું બીજું અંગ

અંકિત થઈ જાય છે. જ્યારે ધામધણી આ રીતે પોતાની અંગનાઓને પોતાનાં બધા અંગોનું સુખ પ્રદાન કરવા ઈચ્છે, ત્યારે તેઓ બધાં અંગોનું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

**જો કદી આસિક ખોલે નૈનકો, પેહેલેં હાથોં પકડે દોઊ પાએ ।**

**એ નૈન અંગ નૂર જમાલ કે, સો ઈન આસિક સે ક્યોં જાએ ॥ ૪૦ ॥**

જો અનુરાગી આત્મા પોતાની આંખો ખોલી જોવા લાગે તો સર્વપ્રથમ તે શ્રીરાજજીનાં ચરણોને જ પોતાના હાથોમાં પકડી લેશે. એટલા માટે પ્રિયતમ ધણીના આ ચરણ અનુરાગી આત્માના નયનોથી કેવી રીતે દૂર થઈ શકે ?

મંગલાચરન તમામ

**ઈજાર જો નીલી લાહિ કી, નેફા લાલ અતલસ ।**

**નેફે બેલ મોહોરી કાંગરી, ક્યોં કહૂં નંગ જરી અરસ ॥ ૪૧ ॥**

શ્રીરાજજીનાં અંગો પર શોભતો ઈજાર લીલા રંગનો છે. તેના પર લાલ રેશમ (અતલસ)નો નેફો છે. એની મોરીમાં વેલ તથા કાંગરીની ચિત્રકારી છે. તેમાં જરીની સાથે રત્નો જડેલાં છે. એનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું કેમકે એ તો સાક્ષાત્ પરમધામનાં છે.

**કાંડોં પર પીડી તલેં, મીહી ચૂડી સોમિત ઈજાર ।**

**જોત કરે માહેં દાંવન, ઝાંઈ ઉઠે ઝલકાર ॥ ૪૨ ॥**

પિંડીઓની નીચે પગના કાંડા પર ઈજારની મોરીમાં બારીક સળ શોભી રહ્યા છે. શ્રીરાજજીએ ધારણ કરેલા જામાની અંદરથી આ ઈજારની આત્મા ઝળકતી દેખાય છે.

**ઈજાર બંધ નંગ કે રંગ, ઔર કે કાંગરી બેલ માહિં ।**

**ફૂલ પાત કે નકસ, સબદ ન પોહોંચે તાહિં ॥ ૪૩ ॥**

ઈજારબંધમાં અનેક રંગોનાં રત્નોથી કાંગરી, વેલીઓ, ફૂલ, પાંદડા વગેરે વિવિધ પ્રકારની ચિત્રકારી સુશોભિત છે. એમની શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી.

**કે રંગ નંગ માહેં રેસમ, રંગ નંગ ધાગા ના સૂઝત ।**

**હાથ કો કઘૂ લગે નહીં, નરમ જોત અતંત ॥ ૪૪ ॥**

રેશમી ઈજારબંધમાં વિવિધ રંગોમાં રત્નો એવી રીતે જડેલાં છે કે રેશમનો દોરો દેખાતો જ નથી. આ રત્નો એટલાં કોમળ છે કે હાથના સ્પર્શમાં આવતાં નથી. એમનો પ્રકાશ પણ અત્યંત ઉજ્જવળ છે.

**અતંત નાડી ફુંદન, જોત કો નાહીં પાર ।**

**એહી જાનોં ભૂલ અપની, સોભા લ્યાઈએ માહેં સુમાર ॥ ૪૫ ॥**

ઈજારબંધમાં બાંધેલી દોરીનાં ફૂમતાં પણ અત્યંત સુંદર છે. એના પ્રકાશનો કોઈ પાર નથી. અમારી સૌથી મોટી ભૂલ એ છે કે આ શબ્દાતીત વસ્તુઓની શોભાને શબ્દોની સીમામાં બાંધવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ.

**રંગ નીલા કહ્યા ઈજાર કા, કે રંગ નંગ ઈનમોં ।**

**તેજ જોત જો ઝલકત, ઔર કઘૂ લગે ન હાથ કોં ॥ ૪૬ ॥**

લીલા રંગના ઈજારમાં વિવિધ રંગોનાં જુદાંજુદાં રત્નો સુશોભિત છે. એમાંથી પ્રકાશનાં કિરણો

નીકળે છે, પરન્તુ આ હાથના સ્પર્શમાં આવતા નથી.

સબ અંગ પીછે કહૂંગી, પેહેલે કહૂં પાગ બાંધી જે ।

સિફત ન પોહોંયે અંગ કો, તો ભી કહ્યા ચાહે રૂહ એ ॥ ૪૭ ॥

બાકીનાં બધા અંગોનું વર્ણન કરતાં પહેલાં હું શ્રીરાજજીના મસ્તક પર બાંધેલી પાઘડીની શોભાનું વર્ણન કરું છું. જો કે જીભ દ્વારા એનું વર્ણન થઈ શકતું નથી. તો પણ મારો આત્મા એમનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે.

હાથોં પાગ બાંધી તો કહિએ, જો હુકમેં ન હોવે એ ।

કે કોટ પાગ બનેં પલ મેં, જિન સમેં દિલ ચાહેં જે ॥ ૪૮ ॥

શ્રીરાજજીએ આ પાઘડી પોતાના હાથે બાંધી છે. એવું ત્યારે કહી શકાય જ્યારે તેમના આદેશ (હુકમ)થી આ કામ થતું ન હોય. ધામધણી એટલા સમર્થ છે કે જે સમયે તેઓ ઈચ્છા કરે છે તે સમયે પલમાત્રમાં આવી કરોડો પાઘડીઓ બની તૈયાર થઈ જાય છે.

પર હકેં બાંધી પાગ રુચ કે, નરમ હાથોં પેચ ફિરાએ ।

આસિક દેખે બાંધતે, અતંત રૂહ સુખ પાએ ॥ ૪૯ ॥

તો પણ શ્રીરાજજીએ પોતાના કોમળ હાથોથી બળ દઈ રુચિપૂર્વક આ પાઘડી બાંધી છે તેથી અનુરાગી આત્માઓ શ્રીરાજજીને પાઘડી બાંધતા જોઈને અતિ આનંદિત થઈ જાય.

ઈન વિધ સબ સિનગાર, કહિયત ઈન જુબાંએ ।

તો કહ્યા ફના કા સબદ, બકા કો પોહોંચત નાહેં ॥ ૫૦ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધા શણગાર આ રીતે અદ્વિતીય છે, જેનું મેં શબ્દો દ્વારા વર્ણન કર્યું છે, પણ નશ્વર જગતના આ શબ્દો અખંડ પરમધામ સુધી પહોંચી શકતા નથી.

ચુપ કિએ ભી ના બને, જાકો એ તામ દિયા ખસમ ।

તાથેં જ્યોં ત્યોં કહ્યા ચાહિએ, સો કહાવત હક હુકમ ॥ ૫૧ ॥

પરન્તુ મારાથી મૌન પણ રહી નથી શકાતું. કેમકે સ્વયં ધામધણીએ મને આ પ્રકારનો ખોરાક આપ્યો છે. એટલા માટે જે કાંઈ પણ વર્ણન થયું છે તે બધું શ્રીરાજજીના આદેશથી થયું છે.

બાંધી પાગ સમાર કે, હાથ નરમ ઉજલ લાલ ।

ઈન પાગ કી સોભા ક્યોં કહૂં, મેરા સાહેબ નૂરજમાલ ॥ ૫૨ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના લાલિમાયુક્ત ઉજ્જવળ હાથોથી સુવ્યવસ્થિત રીતે પાઘડી બાંધી છે. આ પાઘડીની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે છે. જેને સ્વયં મારા ધણી શ્રીરાજજીએ બાંધી છે.

લાલ પાગ બાંધી લટકતી, કહૂં એ છબિ કહી ન જાએ ।

પેચ દિએ કે વિધ કે, હિરદેસોં ચિત લ્યાએ ॥ ૫૩ ॥

શ્રીરાજજીએ પોતાના હાથોથી બાંધેલી આ લાલ રંગની પાઘડી પાછળના ભાગ તરફ લટકે છે.

એમની અનુપમ છબિનું લેશમાત્ર પણ વર્ણન થઈ શકતું નથી. શ્રીરાજજીએ એને ખૂબ પ્રેમથી વિવિધ વળ (આટા) દઈને હૃદયપૂર્વક બાંધી છે.

**પાગ બનાઈ કોઈ ભાંત કી, બીચ મેં કટાવ ફૂલ ।**

**બીચ બેલી બીચ કાંગરી, રૂહ દેખ દેખ હોએ સનફૂલ ॥ ૫૪ ॥**

આ પાઘડી કાંઈક આ રીતની છે. એના મધ્યમાં ફૂલ, વેલ તથા કાંગરી વગેરે કસબની અનુપમ ચિત્રકારી છે. એની દિવ્ય શોભાને જોઈ બ્રહ્માત્માઓ અધિક પ્રસન્ન થાય છે.

**જો આધા ફૂલ એક પેચ મેં, આવે દૂજે પેચકો મિલ ।**

**યોં બની બેલ ફૂલ પાગ કી, દેખ દેખ જાગેં બલ બલ ॥ ૫૫ ॥**

આ પાઘડી એવી યુક્તિથી બની છે કે એક લપેટમાં અર્ધુ ફૂલ દેખાય છે તો બીજા લપેટમાં બીજું અર્ધુ ફૂલ મળીને પૂરું ફૂલ જોવા મળે છે. આ રીતે પાઘડીમાં અંકિત ફૂલ તથા વેલીઓને જોઈને તેના પર વારંવાર સમર્પિત થવાનું મન થાય છે.

**કે રંગ નંગ ફૂલ પાત મેં, એ જિનસ ન આવેં જુબાંએ ।**

**ન આવે મુખ કેહેની મિને, જો રૂહ દેખે હિરદેં માહેં ॥ ૫૬ ॥**

આ પાઘડી પર ચિતરેલ ફૂલ અને પાંદડાઓમાં વિવિધ રંગોનાં રત્નો જડેલાં છે, જેનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી. જેને અંતરાત્માથી જોવામાં આવે છે તેને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાતું નથી.

**પાગ બાંધી કોઈ તરહ કી, જો તરહ હક દિલમેં લ્યાએ ।**

**બલ બલ જાગેં મેં તિન પર, જિન દિલ પેચ ફિરાએ ॥ ૫૭ ॥**

શ્રીરાજજી જે પ્રકારની ઈચ્છા કરે છે તે પ્રકારની પાઘડી બંધાઈ જાય છે. ધામધણીએ જે ભાવથી એને વળ (આંટો) દીધો છે, તેના પર હું વારંવાર સમર્પિત થાઉં છું.

**પાગ ઊપર જો દુગદુગી, એ જો બની સબ પર ।**

**જોત હીરા પોહોંચે આકાસ લોં, પીછે પાય રહે ક્યોં કર ॥ ૫૮ ॥**

આ પાઘડીમાં બધાથી ઉપર સુંદર દુગદુગી સુશોભિત છે. એમાં જડેલાં હીરા તથા પાય વગેરે રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર સ્પર્ધા કરતો આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે.

**માનિક તહાં મિલત હે, પોહોંચત તિત પુખરાજ ।**

**નીલવી તો તેજ આસમાની, ઉત પાંચોં રહે બિરાજ ॥ ૫૯ ॥**

હીરા તથા પાયની સાથોસાથ માણેક, પુખરાજ તથા નીલમણિ આ પાંચેય રત્નોનો રંગીન પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં છવાઈ જાય છે.

**કાંધ પીછે કેસ નૂર ઝલકે, લિએ પાગ મેં પેચ બનાએ ।**

**ગૌર પીઠ સુધ સલૂકી, જુબાં સકે ના સિફત પોહોંચાએ ॥ ૬૦ ॥**

ખભો તથા પીઠ પર કાળા વાંકડિયા વાળ ચમકે છે. તેની ઉપર પાઘડી પરના આંટા સુશોભિત

છે. શ્રીરાજજીનો પૃષ્ઠ પ્રદેશ (પીઠ) ગોરા રંગનો છે. તેમની દિવ્ય શોભાને આ જીભ વ્યક્ત કરી શકતી નથી.

કંઠ ખભે દોઢી બાંહોંડી, પેટ પાંસલી બીચ હૈડા ।

રૂહ મેરી ઈત અટકે, દેખ છબિ રંગ રસ ભર્યા ॥ ૬૧ ॥

શ્રીરાજજીની સુંદર ગરદન (કંઠ), ખભા, બન્ને હાથ, ઉદર, પાંસણિયો તથા મધ્યમાં આવેલ વક્ષ:સ્થળની આનંદદાયી છબિ નિરખીને મારી આત્મદષ્ટિ ત્યાં જ સ્થિર થઈ જાય છે.

મઠે દોઢી બાજૂઅકે, સલૂકી અતિ સોભિત ।

રંગ છબિ કોમલ દિલ કી, આસિક હૈડે બસત ॥ ૬૨ ॥

બન્ને ભુજાઓ (કોણીનો ઉપરનો ભાગ)ની સુંદર રચના અત્યંત સુશોભિત છે. એમની સુંદર છબિ અને હૃદયની મૃદુતાની રંગમયી છટા પ્રણયી આત્માના હૃદયમાં સદા અંકિત રહે છે.

હસ્તકમલ કી ક્યોં કહૂં, પોહોંચે હથેલી કે રંગ ।

લાલ ઉજલ રંગ કેહેત હોં, ઈન રંગ મેં કે તરંગ ॥ ૬૩ ॥

શ્રીરાજજીના હસ્તકમલની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? તેમની હથેળી તથા પહોંચામાં વિવિધ રંગોની આભા ઝળકે છે. જો કે તેમાં મુખ્યત્વે ઉજજવળ લાલ રંગ છે તો પણ એમાંથી અનેક લહેરો નીકળે છે.

કોની કાંડે કલાઈયાં, રંગ નરમાઈ સલૂક ।

એસા સખત મેરા જીવરા, ઓર હોવે તો હોએ ટૂક ટૂક ॥ ૬૪ ॥

કોણી, કાંડા તથા કલાઈ (પહોંચા)નો રંગ અને રચના પણ અતિ સુકોમળ છે. મારો જીવ એટલો કઠોર થઈ ગયો છે કે આ કોમલ અંગોનું વર્ણન કરતાં એના ટુકડે ટુકડા પણ થતા નથી.

ના તેહેકીક હોવે રંગ કી, ના છબિ હોએ તેહેકીક ।

ક્યોં કહૂં બીસોં અંગુરિયાં, ઓર મીહીં હથેલિયાં લીક ॥ ૬૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગોનો રંગ તથા સુંદર છબિની શોભા એવી જ છે જો આ નિશ્ચય થઈ શકતું નથી, તો પછી હાથ તથા પગની વીસ આંગળીઓ તથા હથેળીની સૂક્ષ્મ રેખાઓનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

નરમ અંગુરિયાં પતલી, લગેં મીઠી મૂઠ બાલત ।

એ કોમલતા ક્યોં કહૂં, જિન છબિ અંગુરી ખોલત ॥ ૬૬ ॥

શ્રીરાજજીના હસ્તકમલની પાતળી આંગળીઓ અત્યંત કોમળ છે. જ્યારે તેઓ એમને વાળી મુઠી વાળે છે ત્યારે તે વધુ મધુર લાગે છે. જ્યારે તેઓ પોતાની મુઠી ખોલે છે ત્યારે તેમની વિશેષ સુકોમળતા દેખાય છે, જેને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાતી નથી.

ક્યોં દોઢીં નિમૂના નખ કા, ઈન અંગોં નખ કા નૂર ।

દે ન દેખાઈ કહુએ, જો હોવેં કોટક સૂર ॥ ૬૭ ॥

આ આંગળીઓના નખો માટે ક્યું ઉદાહરણ આપી શકાય ? એમનો પ્રકાશ એટલો પ્રખર છે કે

કરોડો સૂર્ય પણ એક સાથે ઉદયમાન થઈ જાય તો પણ તેમનો પ્રકાશ એમની સમક્ષ નહિવત્ દેખાશે.

**અબ દેખો પેટ પાંસલી, ઔર લાંક ચલત લેહેકત ।**

**એ સોભા સલૂકી લેઊં રૂહ મેં, તો ભી ઉડે ના જીવરા સખત ॥ ૬૮ ॥**

હવે શ્રીરાજજીના પેટ તથા પાંસળીઓની તરફ નજર નાંખીએ. જ્યારે તેઓ ચાલવા લાગે છે ત્યારે આ બન્નેની વચ્ચેની ઊંડાઈ વધઘટ થતી દેખાય છે. આ દિવ્ય સંરચનાની શોભાને હૃદયમાં ધારણ કરી લેવા છતાં પણ આ કઠોર જીવ શરીરને છોડી ઊડી જતો નથી.

**દેખ હરવટી અતિ સુંદર, ઔર લાલ ગાલ ગૌર ।**

**લાંક અધુર બીચ હરવટી, ક્યોં કહૂં નૂર જહૂર ॥ ૬૯ ॥**

શ્રીરાજજીના તેજોમય મુખમંડળ પરની સુંદર નાસિકા તેમજ લાલાશ યુક્ત ગોરા રંગનું કપાળ અત્યંત શોભાયુક્ત છે. અધરોષ અને નાસિકા મધ્યેની ઊંડાઈની અદ્વિતીય આભાને પણ કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરવી ?

**ગાલ સોભા અતિ દેત હૈં, ક્યોં કહૂં ઈન મુખ છબ ।**

**ઉજલ લાલ રંગ સુંદર, ક્યોં કહૂં સલૂકી ફબ ॥ ૭૦ ॥**

મુખમંડલમાં લાલશયુક્ત કપાળ અતીવ સુંદર શોભાયુક્ત છે. આ દિવ્ય છબિને કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? ઉજ્જવળ અને લાલાશયુક્ત સુંદરતાની આ સંરચનાને શબ્દોની સીમામાં કેવી રીતે બાંધુ ?

**કાનન કી કિન વિધ કહૂં, જો સુને આસિક કે બૈન ।**

**સો સુન દેવેં પડઉતર, જ્યો આસિક પાવેં સુખ ચૈન ॥ ૭૧ ॥**

જેના દ્વારા શ્રીરાજજીના પોતાના પ્રિય આત્માઓની વાણી સાંભળ્યા કરે છે અને તેમને એવો પ્રત્યુત્તર આપે છે, જેથી તેમને પરમ આનંદનો અનુભવ થાય છે, એવા શ્રીરાજજીના શ્રવણ (કાન)ની શોભાને કેવી રીતે વર્ણવી શકાય ?

**મુખ દંત લાલ અધુર છબ, મધુરી બોલત મુખ બાન ।**

**બૈચ લેત અરવાહ કો, એ જો બાની અરસ સુભાન ॥ ૭૨ ॥**

મુખારવિંદ, દંતાવલિ અને લાલ અધરોષ (ઉપલા અને નીચલા હોઠ)નું સૌન્દર્ય અતીવ મનમોહક છે. તેઓ પોતાના મુખારવિંદથી મધુર વચન બોલે છે. (અને તે દ્વારા) અક્ષરાતીત ધામધણી પોતાના પ્રિય બ્રહ્માત્માઓને પોતાની તરફ (વિશેષ) આકર્ષે છે.

**નેન અનિયારે બંકી છબિ, ચંચલ ચપલ રસાલ ।**

**બાન બંકે મારત બૈચ કે, છાતી છેદ નિકસત ભાલ ॥ ૭૩ ॥**

શ્રીરાજજીનાં અણિયાળાં તિરછાં નેત્રોની છબિ ચંચલ ચપલ અને રસિલી લાગે છે. જ્યારે તેઓ પોતાની તિરછી નજરથી નયનબાણ ચલાવે છે તો પ્રેમીઓનાં હૃદયોને વિંધી નાંખે છે.

**લાલ તિલક નિલવટ દિએ, અતિ સુંદર સુખદાએ ।**

**અસલ બન્યા એસા હી, કે નઈ નઈ જોત દેખાએ ॥ ૭૪ ॥**

શ્રીરાજજીના લલાટ પર અત્યંત સુંદર સુખદાયી લાલ તિલક શોભે છે. એવું લાગે છે કે તે

કપાળમાંનું એક સોહામણું અંગ છે. (અર્થાત્ તે લગાડેલ નથી), તેમાંથી વિવિધ પ્રકારનાં નવાં-નવાં જ્યોતિર્ભય કિરણો ઊઠે છે.

નૈન કાન મુખ નાસિકા, રંગ રસ ભરે જોવન ।  
હાથ પાંઉં કંઠ હૈયડા, સબ ચઢતે દેખે રોસન ॥ ૭૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં નેત્રો, કાન, મુખારવિંદ, નાસિકા, હાથ, પગ, કંઠ, વક્ષસ્થળ વગેરે બધાં અંગોમાં યૌવનનો માદક રસ એક બીજાથી અધિક વરતાય છે.

નખ સિખ બંધ બંધ સબ અંગ, માનોં સબ ચઢતે ચંચલ ।  
છબ ફબ સોભા સુંદર, તેજ જોત અંગ સબ બલ ॥ ૭૬ ॥

નખથી લઈ ચોટી (શિખા) સુધીનાં આ બધાં સુગઠિત અંગો એકમેકથી વધારે ચપળ દેખાય છે. આ રીતે એમની છબિ શોભા, સુંદરતા, તેજ, જ્યોતિ, શક્તિ વગેરે એકએકથી ચડિયાતાં લાવણ્ય પૂર્ણ છે.

સુંદર લલિત કોમલ, દેખ દેખ સબ અંગ ।  
તેજ જોત નૂર સબ ચઢતે, સબ દેખત રસ ભરે રંગ ॥ ૭૭ ॥

આ બધાં અંગોને જોવાથી એવું લાગે છે કે એ બધાં સૌંદર્ય, લાલિત્ય અને સુકોમળતાથી પરિપૂર્ણ છે. આ અંગોનું તેજ, જ્યોતિ, તથા પ્રકાશ એકબીજાથી અધિક શોભાયમાન છે. આ બધાં રસપૂર્ણ અંગોને જોઈને પરમ આનંદનો અનુભવ થાય છે.

કંઠ કોમલ દિલ હૈયડા, અતિ ઉજલ છાતી સુંદર ।  
ચઢતે ઈસક અંગ અધિક, એસા ચૂભ્યા રૂહ કે અંદર ॥ ૭૮ ॥

સુંદર ગ્રીવા (કંઠ) કોમળ હૃદય અને ઉજ્જવળ વક્ષસ્થળ ઘણાં સુંદર છે. આ બધાં અંગો બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં એવી રીતે અંકિત થઈ જાય છે કે એના કારણે તેમનો પ્રેમ પ્રતિપળ વધતો જાય છે.

ઈતથેં રૂહ ક્યોં નિકસે, જો ઈન માસૂક કી આસિક ।  
છોડ છાતી આગે જાએ ના સકે, માર ડારત મુતલક ॥ ૭૯ ॥

અનુરાગી આત્માઓ પ્રિયતમ ધણીનાં આ બધાં અંગોનું દર્શન છોડી પોતાની દૃષ્ટિ અન્યત્ર કેવી રીતે ખસેડી શકે છે ? તેઓ તો ધામધણીના હૃદયને છોડી આગળ વધી શકતા જ નથી, કેમકે આ હૃદયમાંથી વહેતો પ્રેમનો પ્રવાહ તેમને નક્કી ઘાયલ જ કરી દે છે.

જિન વિધ કી એ ઈજાર, તા પર લગ બૈઠા દાંવન ।  
સેત રંગ દાંવન દેખિએ, આગૂં ઈજાર રંગ રોસન ॥ ૮૦ ॥

શ્રીરાજજીની ઈજાર જેવી સુંદર છે તેવી જ રીતે તેના ઉપર આવેલા જામાનો છેડો પણ અતિ સુંદર છે. સફેદ રંગના આ સુંદર જામાને જોઈએ તો તેમાંથી લીલા રંગની ઈજાર ઝળકતી સ્પષ્ટ દેખાય છે.

ગૌર રંગ જામા ઉજલ, જુડ બૈઠા અંગ ઊપર ।  
અતિ બિરાજત ઈન વિધ, એ ખૂબી કહૂં ક્યોં કર ॥ ૮૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં ગૌર અંગો પર આ ઉજ્જવળ સફેદ રંગનો જામો અતિશય આકર્ષક લાગે છે. આ

જામો એવી રીતે સજેલો છે કે તેની શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું જ નથી.

એ જુગત જામેં કી ક્યોં કહું, ઝલકત હૈં ચહું ઓર ।

બાંહેં ચોલી ઓર દાંવન, સોભા દેત સબ ઠોર ॥ ૮૨ ॥

જામાની આ દિવ્ય શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? એની ઝલક ચારે તરફ પ્રતિબિંબિત થાય છે. તેની બાંય, ચોલી તથા મોરીમાં સઘળે સુંદરતા દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

પીછે કટાવ જો કોતકી, રંગ નંગ જરી ઝલકત ।

ચીન મોહોરી દોઊ હાથ કી, એ સુંદર જોત અતંત ॥ ૮૩ ॥

જામાના પાછળના ભાગ પર કેવડાના ફૂલના આકારમાં વિવિધ રંગોનાં રત્નો જરી સાથે જડેલાં છે. બન્ને હાથોની મોરીમાંની સળો અત્યંત સુંદર તથા જ્યોતિર્મય છે.

બેલ નકસ દોઊ બગલોં, ઓર બેલ ગિરવાન બંધ ।

ચૂડી સમારી બાંહન કી, ક્યોં કહું સોભા સનંધ ॥ ૮૪ ॥

જામાના બન્ને પાર્શ્વભાગ (બગલો)માં તથા કસના બંધ પર સુંદર વેલીઓની ચિત્રકારી છે બાંયોની મોરી પર સુંદર સળો શોભાયમાન છે. આ સમગ્ર શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

છોટી બડી ન જાડી પતલી, સબે બની એક રાસ ।

ઉતરતી મીહીં મીહીં સે, જુબાં કયા કહે ખૂબી ખાસ ॥ ૮૫ ॥

જામાની બાંયો પર બનેલી સળો ન ક્યાંક નાની છે ન ક્યાંક મોટી છે, ન પાતળી છે ન તો જાડી છે. વસ્તુતઃ તે સર્વત્ર એક સમાન છે. ઉપરથી નીચે સુધી પહોંચતા - પહોંચતા આ અતિ બારીક થતી જોવામાં આવે છે. આ જીભ એની આ વિશેષ શોભાને કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકે ?

પીલા પટુકા કમરેં, રંગ નંગ છેડે કિનાર ।

બેલ પાત ફૂલ નકસ, હોત આકાસ ઉદોતકાર ॥ ૮૬ ॥

શ્રીરાજજીની કેડ (કમર) પર પીળો પટકો બંધાયેલો છે. તેના કિનારા પર વિવિધ રંગોનાં સુંદર રત્નો જડેલાં છે. સાથોસાથ વેલીઓ, ફૂલ તથા પાંદડાની એટલી સુંદર ચિત્રકારી છે કે તેની આભા આકાશને પણ પ્રકાશિત કરી દે છે.

લાલ નીલે સેત સ્યામ રંગ, કિનાર બેલ કટાવ ।

સાત રંગ છેડોં મિને, ક્યોં કહું જુગત જડાવ ॥ ૮૭ ॥

પટુકાના કિનારાની વેલીઓ તથા કસબ કામમાં લાલ, નીલો, સફેદ તથા કાળો રંગ ઝળકે છે. તેના પાલવ પર સાત રંગોનાં રત્ન જડેલાં છે. તેની વિશેષતા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ?

પાય પાંને મોતી નીલવી, હીરે પોખરે માનિક નંગ ।

બેલ કટાવ કે નકસ, કહું ગરમિત કેતે રંગ ॥ ૮૮ ॥

અહીં પાય, પન્ના, મોતી, નીલમણિ, હીરા, પુખરાજ અને માણેક જેવાં રત્નોથી વિવિધ પ્રકારની વેલીઓ, તારકસબ તથા ચિત્રકારી છે. એ સિવાય એની કોર પર અન્ય પણ વિવિધ રંગોનું સંમિશ્રણ નજરે પડે છે.

જામેં મેં ઝાંઈ ઝલકત, હરે રંગ ઈજાર ।  
લાલ બંધ ઔર ફુંદન, કે રંગ નંગ અપાર ॥ ૮૯ ॥

શ્રીરાજજીના સફેદ જામામાં લીલા રંગની ઈજારની ઝલક જોવા મળે છે, જેના લાલ ઈજારબંધમાં લાગેલા ફૂમતાંઓમાં અનેક રંગોનાં અપાર રત્નો સુશોભિત છે.

કહૂં અંગોં કા બેવરા, જુદે જુદે ભૂષન ।  
એ જો જવેર અરસ કે, કહૂં પેહેલે ભૂષન ચરન ॥ ૯૦ ॥

હવે શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગોનું વિવરણ આપવામાં આવે છે. આ બધાં અંગોમાં વિવિધ પ્રકારનાં આભૂષણો સુશોભિત છે. એમાં જડેલાં રત્નો પરમધામના ગૌરવને અનુરૂપ છે. હવે હું સર્વ પ્રથમ શ્રીચરણોના અલંકારોનું વર્ણન કરું છું.

ચારોં જોડે ચરન કે, નરમાઈ સુગંધ સુખકાર ।  
બાની મધુરી બોલત, સોભા ઔર ઝલકાર ॥ ૯૧ ॥

શ્રીરાજજીના યુગલ ચરણના ચાર અલંકારો અત્યંત કોમળ સુગંધિત તથા સુખદાયી છે. ચાલતી વખતે આ ચારેય અલંકારો (ઝાંઝરી, ઘૂઘરું, કાંબી, કડલાં)માંથી અતિ મધુર કર્ણપ્રિય ધ્વનિ નીકળે છે. એમની શોભા તથા ઝલક બન્ને અનુપમ છે.

ભૂષન મેરે ધનીય કે, કિન વિધ કહૂં જો એ ।  
કે કહૂં ખૂબી નરમાઈ કી, કે કહૂં અંબાર તેજ કે ॥ ૯૨ ॥

મારા પ્રાણાધાર ધામધણીના આ અલંકારોની શોભા કયા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરું ? એમની કોમળતા તથા પ્રકાશપુંજની અલૌકિક આભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરાય ?

એક નંગ કે કે રંગ, સોભે ઝન બાજે ઝાંઝર ।  
પાંચ નંગ રંગ એક કે, અતિ મીઠી બોલે ઘૂંઘર ॥ ૯૩ ॥

એમાં એક જ રત્નમાંથી અનેક રત્નોની આભા ઝળકે છે. શ્રીરાજજી ચાલતા હોય એ સમયે ઝાંઝરીનો ઝનઝન સ્વર તો અતિ કર્ણપ્રિય લાગે છે. એક એક ઘૂઘરામાં પાંચ-પાંચ રંગનાં રત્ન જડેલાં છે. એમાંથી અત્યંત મધુરધ્વનિ નીકળે છે.

નાકે બાલે જવેર કે, માહેં નરમ જોત ગુન દોએ ।  
તીસરી બાની માધુરી, ચૌથા ગુન ખુસબોએ ॥ ૯૪ ॥

ઘૂઘરુંના ઘૂઘરામાં સુશોભિત રત્નોમાં કોમળતા અને તેજસ્વિતા જેવા બંને ગુણો મોજૂદ છે. એમાં ત્રીજો ગુણ કર્ણપ્રિય ધ્વનિ છે તો ચોથો ગુણ પરિપૂર્ણ સુગંધ પણ છે.

સોઈ પાંચ રંગ એક નંગ મેં, તિનકી બની જો કડી ।  
દેત દેખાઈ રંગ નંગ જુદે, જાનોં કિન ઘડકે જડી ॥ ૯૫ ॥

આ રીતે કડલામાં પણ એક જ રત્નમાં પાંચ રંગો જોવા મળે છે. આ બધા રંગો એવા દેખાય છે કે આ અલગ-અલગ રત્નોનાં હોય. જાણે કોઈએ એમને ઘડીને અહીં સામેલ કરી દીધા હોય ?

કાંબી એક જવેર કી, તામેં ઝીને રંગ નંગ દસ ।

દિલ યાહે ભૂષન સબ બને, સો હક ભૂષન એ અરસ ॥ ૯૬ ॥

મુખ્યત્વે કાંબી એક જ રત્નની છે. તેની અંદર નાના-નાના દશ રંગોનાં રત્નો જડેલાં હોય એવું દેખાય છે. આ ચારેય અલંકારો શ્રીરાજજીની ઈચ્છા પ્રમાણે બનેલાં છે. કેમકે આ અખંડ પરમધામના અલંકારો છે.

મેં દેખે જવેર અરસ કે, જ્યોં હેમ ભૂષન હોત ઈત ।

કે રંગ નંગ મિલાએ કે, બહુ વિધ ભૂષન જડિત ॥ ૯૭ ॥

મેં પરમધામનાં આ રત્નોને સારી રીતે જોયાં છે, જેમ અહીં (આ જગતમાં) એક સુવર્ણના અલંકારોમાં વિવિધ રંગોના રત્નો જડેલાં હોય છે તે રીતે આ અલંકારોમાં પણ વિવિધ રત્નો જડેલાં છે.

કિન જડે ઘડે ના સમારે, ભૂષન આવત દિલ યાહે ।

અરસ જવેર કંચન જ્યોં, જાનોં અસલ એસે હી બનાએ ॥ ૯૮ ॥

પરન્તુ પરમધામના આ અલંકારો ન કોઈ દ્વારા બનાવેલાં છે અને ન તો એમાં કોઈએ રત્નોને જડેલાં છે. આ બધા શ્રીરાજજીની ઈચ્છા પ્રમાણે પોતાની મેળે બની જાય છે. પરમધામના આ અલંકારો રત્ન અને સોનાની જેમ સ્વયંભૂ નિર્મિત છે.

દસ રંગ કે જવેર કી, માહે કે નકસ મુંદરી ।

દોએ અંગૂઠી અંગૂઠોં, આઠોં જિનસ આઠ અંગુરી ॥ ૯૯ ॥

દશ વિવિધ રંગોના દશ રત્નોથી જડેલી શ્રીરાજજીની મુદ્રિકાઓ (વીંટી) વિવિધ ભાતની ચિત્રકારીથી પરિપૂર્ણ છે. એમાં બે અંગૂઠામાં બે અંગૂઠી છે અને બાકીની આઠ આંગળીઓમાં આઠ મુદ્રિકાઓ સુશોભિત છે.

એ નરમ અગુરિયાં અતંત, નખ સોભિત તેજ અપાર ।

એ દેખો ભૂલ અકલ કી, સોભા લ્યાઈએ માહે સુમાર ॥ ૧૦૦ ॥

શ્રીરાજજીના કર-કમલોની આ આંગળીઓ અત્યંત સુકોમળ છે. એમના નખના તેજની શોભા પણ અપરંપાર છે. મારી બુદ્ધિની આ સહુથી મોટી ભૂલ છે કે આ અપાર શોભાને શબ્દોની સીમામાં બાંધીને એનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે.

પોહોંયે ઔર હથેલિયાં, કેહે ન સકોં સલૂકી એ ।

છબિ રંગ દેખ હાથન કી, બલ બલ જાગોં ઈનકે ॥ ૧૦૧ ॥

આ કરકમલોની પહોંચી અને હથેલીઓની રચના પણ શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. શ્રીરાજજીના આ કરકમલોની ગોરી અને લાલ છબિને જોઈને હું તેના પર વારી જાઉં છું.

કડિયાં દોઢી કાંડોં સોહેં, સોભા તેજ ધરત ।

લાલ નંગ નીલે આસમાની, જોત અવકાસ ભરત ॥ ૧૦૨ ॥

આ હસ્તકમળોનાં બન્ને કાંડાઓમાં બે કાંડાં સુશોભિત છે, જેમાં દેદીપ્યમાન આભા છે. એમાંથી પ્રકાશિત થઈ રહેલ લાલ, લીલા અને નીલા (આસમાની) રંગનાં કિરણો સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે.

પોહોંચી પાંચોં નંગ કી, જુબાં કેહે ન સકે જિનસ ।

પાય પાંને મોતી નીલવી, લરેં હીરે અતિ સરસ ॥ ૧૦૩ ॥

આ હસ્તકમલોમાં ધારણ કરેલી પહોંચીમાં પાય, પન્ના, મોતી, નીલમણિ અને હીરા જેવાં પાંચ રત્નો સુશોભિત છે. એમાંથી નીકળતા પ્રકાશના તરંગો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતા દેખાય છે.

બાજુબંધ કી ક્યોં કહું, જો બિરાજે બાજૂ પર ।

કે મીહીં નકસ કટાવ, જોત ભરી જિમી અંબર ॥ ૧૦૪ ॥

શ્રીરાજજીના બન્ને બાહુ પર સુશોભિત બાજુબંધની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? એમાં વિવિધ પ્રકારની સુંદર મીનાકારી અને ચિત્રકારી સુશોભિત છે, જેની જ્યોતિર્મયી આત્મા ભૂમિ તથા આકાશને પણ આચ્છાદિત કરી દે છે.

એક નંગ એક રંગ કા, એક રંગ નંગ અનેક ।

ઇન વિધ કે અરસ ભૂષન, સો કહાં લોં કહું વિવેક ॥ ૧૦૫ ॥

જો કે એમાં એક રંગનું એક જ રત્ન છે પરન્તુ અહીં એક રંગનાં અનેક રત્ન દેખાય છે. પરમધામનાં આ આભૂષણોની વિશેષતા જ એવી છે, એનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

પાંચ રંગ જરી કુંદન, સોભા લેત અતંત ।

પાંચ રંગ જવેર ઝલકે, કુંદન સોહે લટકત ॥ ૧૦૬ ॥

આ બાજુબંધનાં જરીથી બનાવેલાં કૂમતાંમાં પાંચ રંગોની આભા ઝલકે છે, જેની શોભા અપરંપાર છે. આ કૂમતામાં લટકતાં પાંચ રંગોનાં રત્નો મનોહર લાગે છે.

નરમ જોત ખુસબોએ, દિલ યાહી સોભા એ ।

કે વિધ સુખ લેવેં હકકે, સુખ ભૂષન કહે ન જાએ ॥ ૧૦૭ ॥

આ બાજુબંધ જેટલા સુકોમળ, દેદીપ્યમાન તથા સુગંધિત છે તે રીતે હૃદયની આકાંક્ષાને અનુરૂપ સુશોભિત પણ છે. બ્રહ્માત્માઓ આ અલંકારોના માધ્યમથી પણ શ્રીરાજજીના અપાર સુખનો અનુભવ કરે છે. તેથી એમના થકી મળતા સુખનું વર્ણન કરી શકાતું નથી.

બીચ હાર માનિક કા, ઔર હીરોં હાર ઉજલ ।

પાય મોતી ઔર નીલવી, લસનિયાં અતિ નિરમલ ॥ ૧૦૮ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠમાં વચ્ચે માણેકનો હાર શોભે છે. એની સાથે ઉજ્જવળ હીરાનો હાર છે. એવી જ રીતે પાય, મોતી, નીલમણિ અને વૈદૂર્યમણિ જેવાં રત્નોના નિર્મલ હાર પણ અપાર શોભા આપે છે.

ઔર નિરમલ માંહેં દુગદુગી, તામેં નંગ કરત અતિ બલ ।

બીચ હીરા છે ગૃદવાએ, જોત આકાસ કિયા ઉજલ ॥ ૧૦૯ ॥

આ હારોમાં વચ્ચે નિર્મલ દુગદુગી (પેન્ડન્ટ)માં અનેક રત્નો સુશોભિત છે. આ દુગદુગીના મધ્યમાં હીરા છે અને એની ફરતે ચારેય બાજુ બીજાં છ રત્નો શોભાયમાન છે, જેનો ઉજ્જવળ પ્રકાશ આકાશને પ્રકાશિત કરે છે.

ગૌર ગલસ્થલ ધનીય કે, ઉજલ લાલ સુરંગ ।  
ઝાંઈ ઉઠે ઈન નૂર મેં, કરનફૂલ કે નંગ ॥ ૧૧૦ ॥

શ્રીરાજજીના ગૌર વર્ણના ગાલ ઉપર ઉજજવળ લાલાશ સોહે છે. કાનમાં પહેરેલાં કર્ણફૂલના રત્નોની રંગમય આત્મા ગાલો પર પડીને તેને ઓર શોભા આપે છે.

નિરખ નાસિકા ધની કી, લટકે મોતી પર લાલ ।  
લેત અમી રસ અધુર પર, રસ અમૃત રંગ ગુલાલ ॥ ૧૧૧ ॥

શ્રીરાજજીની સુંદર નાસિકાને જુઓ. એની બુલાક પર મોતી તથા લાલ આભાયુક્ત માણેક લટકે છે. એવું લાગે છે કે આ માણેક લાલ અધરોજને સ્પર્શ કરી અમૃતનું પાન કરીને લાલશ યુક્ત બની ગયો છે.

કરનફૂલ કી ક્યોં કહું, ઉઠત કિરન કે રંગ ।  
તિન નંગ રંગ કે ભાસત, રંગ રંગ મેં કે તરંગ ॥ ૧૧૨ ॥

કાનમાં ધારણ કરેલાં કર્ણફૂલોની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ? એમાંથી અનેક રંગોની આત્મા ઝળકે છે. તેમાં જડેલાં રત્નોમાં અનેક પ્રકારના રંગોની છાયા પ્રગટે છે. એટલું જ નહીં એક-એક રંગમાંથી અનેકાનેક લહેરો પણ પ્રગટે છે.

કરત માનિક માહેં લાલક, હીરે મોતી સેત ઉજાસ ।  
ઔર પાય કરત હૈ નીલક, લેત લેહેરી જોત આકાસ ॥ ૧૧૩ ॥

આ કર્ણ-ફૂલોમાંથી માણેકની લાલશ, હીરા અને મોતીની શુભ્રતા અને પાય રત્નની લીલી આત્મા આકાશના આસમાની (નીલા) રંગ સાથે લહેરાય છે.

તેજ ભી માનિક તિત મિલે, પોહોંચત તિત પુખરાજ ।  
નીલવી તો તેજ આસમાની, રહે રંગ નંગ પાંચોં વિરાજ ॥ ૧૧૪ ॥

એની સાથોસાથ માણેકના લાલ, પુખરાજના પીળા તથા નીલમણિનાં નીલા (વાદળી) કિરણો પણ તેમની સાથે સામેલ થવાથી પાંચ રત્નોની અલગ-અલગ શોભા ઝલકે છે.

પાંચ ફૂલ કલંગી પર, ઉપરા ઊપર લટકત ।  
કોઈ એસી કુદરત નૂર કી, લેહેરી આકાસ મેં ઝલકત ॥ ૧૧૫ ॥

શ્રી રાજજીની પાઘડીમાં આવેલી કલગીમાં ઉપરાઉપરી લટકતાં પાંચ ફૂલો સુશોભિત છે. એના દિવ્ય પ્રકાશમાં એવો ચમત્કાર છે કે તેમનાં કિરણો આકાશમાં ઝળકતાં દેખાય છે.

એતા ઈન કલંગી મિને, એકે હીરે કા નૂર ।  
આસમાન જિમી કે બીય મેં, માનોં કોટક ઊગે બકા સૂર ॥ ૧૧૬ ॥

જો કે આ કલગીમાં એક જ હીરાનો પ્રકાશ સુશોભિત છે તો પણ આ એટલો તેજોમય છે કે ભૂમિ અને આકાશની વચ્ચેમાં કરોડો અખંડ સૂર્યોનો ઉદય થઈ રહ્યો હોય એવું દેખાય છે.

જંગ જવેર કરત હૈં, આસમાન દેખિએ જબ ।

લરત બીચ આકાસ મેં, નજરોં આવત હૈ તબ ॥ ૧૧૭ ॥

જ્યારે આકાશની તરફ જોઈએ ત્યારે આ રત્નોનાં કિરણો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતાં દેખાય છે. આકાશમાં હંમેશાં આ કિરણોનો દ્વન્દ્વ જ જોવા મળે છે.

કહે મહામત અરવા અરસ સે, જો કોઈ આઈ હોએ ઉતર ।

સો ઈન સરૂપ કે ચરન લેય કે, ચલિએ અપને ઘર ॥ ૧૧૮ ॥

મહામતિ પરમધામના આત્માઓને કહે છે, જે કોઈ પરમધામથી આ જગતમાં અવતરિત થયા છે તેઓ શ્રીરાજજીના આ ચરણ કમલોને હૃદયમાં ધારણ કરી પોતાના ઘર (પરમધામ) પાછા ચાલ્યા આવે.

પ્રકરણ ૮ ચોપાઈ ૬૫૦

શ્રી ઠકુરાણીજીકા સિનગાર દૂસરા, મંગલાચરણ

બરનન કરૂં બડી રૂહ કી, જો હક નૂર કા અંગ ।

રૂહેં નૂર ઈન અંગ કે, જો હમેસા સબ સંગ ॥ ૧ ॥

હવે હું બ્રહ્મ આત્માઓના શિરોમણિ શ્રીશ્યામાજીના શણગારનું વર્ણન કરું છું. શ્રીશ્યામાજી સ્વયં શ્રીરાજજીના પ્રકાશમય અંગનાં કિરણ સ્વરૂપ છે. બ્રહ્માત્માઓ શ્રી શ્યામાજીનાં કિરણો છે તથા હંમેશાં તેમની સાથે જ રહે છે.

હક જાત અંગ અરસ કા, ક્યોં કર બરનન હોએ ।

ઈન સરૂપ કો સુપન ભોમ કા, સબદ ન પોહોંચે કોએ ॥ ૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગ સ્વરૂપ શ્રીશ્યામાજી અને બ્રહ્માત્માઓ દિવ્ય પરમધામના છે. તેમની શોભા શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે ? પરમધામનાં આ સ્વરૂપોનું વર્ણન કરવા માટે નશ્વર જગતના શબ્દો સમર્થ હોતા નથી.

કિન દેખ્યા સુન્યા ન તરફ પાઈ, તો ક્યોં દુનિયાં સુન્યા જાએ ।

જો અરવા હોસી અરસ કી, સો સુન કે સુખ પાએ ॥ ૩ ॥

પરમધામ વિશે આ જગતમાં આજ સુધી ન કોઈએ સાંભળ્યું, જોયું તથા અનુભવ્યું છે. આ નશ્વર જગતના જીવો અખંડ ધામ અંગે કેવી રીતે સાંભળી શકે ? જે પરમધામના આત્માઓ હશે તેઓ જ આ વિષયમાં સાંભળી આનંદનો અનુભવ કરશે.

મેરી રૂહ ચાહે બરનન કરૂં, હોએ ના બિના અરસ ઈલમ ।

બસ્તર ભૂષન અરસ કે, ઈત પોહોંચે ના સુપન કા દમ ॥ ૪ ॥

મારો આત્મા પરમધામનું વર્ણન કરવા ઝંખે છે, પરંતુ પરમધામના જ્ઞાન (તારતમજ્ઞાન) વગર આ સંભવ થઈ શકતું નથી. નશ્વર જગતના જીવો પરમધામનાં દિવ્ય વસ્ત્રો અને અલંકારોની

શોભા જોઈ શકતા નથી.

પેહેને ઉતારે ઈન જિમી, નહીં અરસ મેં ચલ બિચલ ।

ઈત નકલ કોઈ હૈ નહીં, અરસ વાહેદત સદા અસલ ॥ ૫ ॥

વસ્ત્રો તથા અલંકારોને ધારણ કરવા અથવા ઉતારવા તો કેવળ નશ્વર જગતમાં જ હોય છે. દિવ્ય પરમધામમાં આવી કોઈ અસ્થિરતા કે પ્રવૃત્તિ હોતાં જ નથી. ત્યાં કોઈ નકલ જ હોતી નથી. અદ્વૈત પરમધામ તો હર હંમેશ શાશ્વત છે.

ઘટ બઢ અરસ મેં હૈ નહીં, મિટે ન કબૂં રોસન ।

તિન સરૂપ કો ઈન મુખ, ક્યોં કર હોએ બરનન ॥ ૬ ॥

પરમધામમાં કોઈ પણ વસ્તુમાં ઘટવધ થતી નથી. ત્યાં જે વસ્તુ પ્રકાશિત છે, તે ક્યારેય મટતી નથી. આવા દિવ્ય પરમધામનાં દિવ્ય સ્વરૂપના મહિમાનું વર્ણન નશ્વર જીભ દ્વારા કેવી રીતે સંભવે ?

એક પેહેર દૂજા ઉતારના, તબ તો ઘટ બઢ હોએ ।

જબ જૈસા જિત ચિત ચાહે, તબ તિત તૈસા બનત સોએ ॥ ૭ ॥

કોઈ એક વસ્ત્ર તથા અલંકારને ધારણ કરી બીજાને ઉતારવાનો હોય તો ત્યાં વધ-ઘટની સંભાવના રહે છે પરંતુ પરમધામમાં એવી સ્થિતિ છે કે જ્યાં જેવી વસ્તુની ઈચ્છા થાય ત્યાં એ જ વખતે (તત્કાળ) તે વસ્તુ તે રૂપે સાકાર રૂપ લઈ લે છે.

અરસ અરવા ચાહે દિલમેં, સો હોએ માહેં પલ એક ।

જિન અંગ જૈસા બસ્તર, હોએ છિન મેં કે અનેક ॥ ૮ ॥

પરમધામના બ્રહ્માત્માઓ હૃદયમાં જેવી ઈચ્છા કરે છે તે પળે જ તે પૂર્ણ થઈ જાય છે. તેમના જે અંગોમાં જેવાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો હોવા જોઈએ, તે જ ક્ષણે તેઓ તેવાં વસ્ત્રો તથા અલંકારોથી સુશોભિત દેખાય છે.

સુંદર સરૂપ સોભા લિએં, સિનગાર બસ્તર ભૂષન ।

રસ રંગ છબિ સલૂકી, ચાહે રૂહ કે અંતસકરન ॥ ૯ ॥

બ્રહ્માત્માઓ મનમાં જેવો વિચાર કરે છે તેને અનુરૂપ તેમના સુંદર સ્વરૂપોમાં વસ્ત્ર તથા અલંકારોના શણગારની શોભા જોવા મળે છે.

બસ્તર ભૂષન અંગ અરસ કે, સો સબે હેં ચેતન ।

સબ સુખ દેવેં રૂહ કો, તો ક્યોં ન દેવેં નૈન શ્રવન ॥ ૧૦ ॥

પરમધામનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો બધા ચેતનમય છે. તેનાથી બ્રહ્માત્માઓને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે તો પછી નેત્ર તથા કાનથી તેઓને અપાર સુખનો અનુભવ કેમ થાય નહિ ?

નયા સિનગાર સાજત, તબ તો નયા પેહેન્યા કહ્યા જાત ।

નયા પુરાના અરસ મેં નહીં, પર પોહોંચે ન ઈતકી બાત ॥ ૧૧ ॥

જો બ્રહ્માત્માઓ નવા શણગાર સજે તો તેઓએ નવા શણગાર ધારણ કર્યા છે એવું કહેવાય. પરંતુ પરમધામમાં તો નવું કે જૂનું છે જ નહીં. નશ્વર જગતના કોઈ પણ શબ્દો ત્યાં સુધી પહોંચી શકતા નથી.

જો સિફત બડી ચિત લીજિએ, બડી અકલ સોં જાન ।

ફના બકા કો કયા કહે, તારેં પોહોંચત નહીં જુબાંન ॥ ૧૨ ॥

પરમધામની આ દિવ્ય શોભાને જે હૃદયમાં ધારણ કરી શકે છે તેમને જ વિશિષ્ટ બુદ્ધિશાળી (મહામતિ) સમજવા જોઈએ. નહિ તો નશ્વર જગતની બુદ્ધિ અખંડનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકે ? એટલા માટે અહીંનો કોઈ પણ શબ્દ ત્યાં સુધી પહોંચી શકતો નથી.

તો ભી રૂહ મેરી ના રહે, હક બરનન કિયા ચાહે ।

હક ઈલમ આયા મુઝપેં, સો યા બિન રહ્યો ન જાએ ॥ ૧૩ ॥

તો પણ મારા આત્માથી રહેવાતું નથી. તે અખંડ ધામનું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે. મારામાં બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) અવતરિત થયું છે. એટલા માટે પરમધામનું વર્ણન કર્યા વગર મારાથી રહી શકાતું નથી.

ના તો બૈઠ જૂઠી જિમી મેં, એ બકા બરનન ક્યોં હોએ ।

ઈલમ હુકમ ખેંચે રૂહ કો, અકલ જુબાં કહે સોએ ॥ ૧૪ ॥

નહિ તો આ નશ્વર જગતમાં બેસી અખંડનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ? આ તો શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાન અને તેમના આદેશ (હુકમ)ની જ વિશેષતા છે કે તેઓ મારા આત્માને આને માટે પ્રેરિત કરે છે. તેથી જ સ્વપ્નવત્ જગતની બુદ્ધિ અને જીભ દ્વારા અખંડનું વર્ણન થઈ રહ્યું છે.

યાસોં રૂહ સુખ પાવત, અરસ રૂહેં પાવેં આરામ ।

કહૂં સિપાઈ રૂહઅલ્લાહ કી, લે સાહેદી અલ્લા કલામ ॥ ૧૫ ॥

આ વર્ણનથી મારા આત્માને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે અને પરમધામની અન્ય બ્રહ્મ પ્રિયાઓને પણ પરમસુખ પ્રાપ્ત થાય છે. હું શ્રી શ્યામાજી સ્વરૂપ સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજના ઉપદેશના આધારે કુરાનની સાક્ષી દઈ પરમધામનું વર્ણન કરી રહ્યો છું.

હક ઈલમ સિર લેય કે, બરનન કરૂં હક જાત ।

રૂહ મેરી સુખ પાવહીં, હિરદે બસો દિન રાત ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજી દ્વારા અપાયેલ બ્રહ્મજ્ઞાન (તારતમ જ્ઞાન) ને માથે ચડાવી તેના બળે હું શ્રીરાજજીના અંગરૂપ શ્રી શ્યામાજીનું વર્ણન કરવા ઈચ્છું છું, જેનાથી મારા આત્માને અપાર આનંદનો અનુભવ થશે. એટલા માટે હે ધામધણી ! આપ રાત-દિવસ મારા હૃદયમાં બિરાજમાન થઈ જાવ.

મોમિન દિલ અરસ કહ્યા, સો અરસ બસે જિત હક ।

નિસબત મેહેર જોસ હુકમ, ઔર ઈસક ઈલમ બેસક ॥ ૧૭ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહેવામાં આવ્યું છે. તે ત્યારે પરમધામ થાય જ્યારે તેના ઉપર શ્રીરાજજી બિરાજમાન થાય. આ સંબંધને કારણે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીની કૃપા, જોશ, આદેશ, પ્રેમ અને જ્ઞાન નિશ્ચિત રૂપે ચાલ્યાં આવે છે.

એ બરકત હક અરસ મેં, તો દિલ અરસ કહ્યા મોમન ।

તો બરનન હોએ વાહેદત કા, જો યોં દિલ હોએ રોસન ॥ ૧૮ ॥

ઉપરોક્ત સંપૂર્ણ સમૃદ્ધિ અખંડ પરમધામની છે. જ્યારે આ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં આવી જાય છે ત્યારે તેમનું હૃદય પરમધામ બની જાય છે. જ્યારે આ રીતની સંપત્તિનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ત્યારે પરમધામનું વર્ણન થવું સંભવ છે.

બારીક બાતેં અરસ કી, સો જાનેં અરસ કે તન ।

જીવત લેસી સો સુખ, જિનકા ટૂટ્યા અંતસકરન ॥ ૧૯ ॥

પરમધામનું આ જ્ઞાન અતિ સૂક્ષ્મ (સારગર્ભિત) છે. એને પરમધામના આત્માઓ જ જાણી શકે છે. જેનું હૃદય ભૌતિક જગતથી વિમુખ થઈ જાય છે તેઓ જ આ જગતમાં બેઠા હોવા છતાં પણ પરમધામનું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

છાતી મેરી કોમલ, ઔર કોમલ તુમારે ચરન ।

બાસા કરો તિન પર, તુમસોં નિસબત અરસ તન ॥ ૨૦ ॥

હે ધણી ! મારું હૃદય અતિ કોમળ છે અને આપનાં ચરણ કમળ પણ અત્યંત કોમળ છે. એટલા માટે આપ મારા હૃદયમાં આવીને વાસ કરો. આપની સાથે જ મારા પર-આત્માનો સંબંધ છે.

મેરી છાતી દિલ કી કોમલ, તિન પર રાખોં નરમ કદમ ।

ઈતહીં સેજ બિછાએ દેઉં, જુદે કરો જિન દમ ॥ ૨૧ ॥

મારું હૃદય સ્થાન અતિ કોમળ છે. તેમાં આપ આપનાં કોમળ ચરણકમળ સ્થાપિત કરો. આ હૃદય સ્થળમાં આપના માટે સેજ બિછાવી આપું, જેથી ક્ષણભર માટે પણ આપ મારાથી દૂર ન થાવ.

રૂહ છાતી ઈનસે કોમલ, તિનસે પાંઊં કોમલ ।

ઈત સુખ દેઉં માસૂકકો, સુખ યોં લેઉં નેહેચલ ॥ ૨૨ ॥

મારા આત્માનું હૃદય સ્થળ તો આનાથી પણ અધિક કોમળ છે અને તેનાથી પણ અધિક કોમળ આપનાં શ્રીચરણ છે. હવે હું આત્માના હૃદય સ્થળ પર આપણા પ્રિયતમ ધણીને સ્થાપી તેમને સુખ આપીને તેમનાથી અખંડ સુખ પ્રાપ્ત પણ કરું.

મેરી રૂહ નૈન કી પુતલી, બીચ રાખૂં તિન તારન ।

ખિન એક ન્યારે જિન કરો, એ ચરન બસેં નિસ દિન ॥ ૨૩ ॥

હું મારા આત્માનાં નેત્રોની પુતળીમાં અંદર કીકીમાં આપનાં ચરણકમલને સ્થાપિત કરી લઉં. આપ ક્ષણ ભર માટે પણ આ ચરણોને ત્યાંથી દૂર ન કરો. આ ચરણકમલ રાત-દિવસ ત્યાં જ રહે.

ચરન તલી અતિ કોમલ, મેરી રૂહ કે નૈન કોમલ ।

નિસ દિન રાખોં ઈન પર, જિન આવને દેઉં બીચ પલ ॥ ૨૪ ॥

આપના ચરણનાં તળિયાં અત્યંત કોમળ છે. આ રીતે મારા આત્માના નેત્રો પણ અતિ કોમળ છે. એ જ કોમળ નયનકમલોમાં આપનાં ચરણ કમલોને રાત દિવસ સ્થાપું અને એ માટે એક પળનો પણ વિલંબ થવા ન દઉં.

યા રૂહ નૈન કી પુતલી, તિન નૈનોં બીચ તારન ।

ઈત રહે સેજ નિસ દિન, ધરો ઉજલ દોઊ ચરન ॥ ૨૫ ॥

મારા આત્માની નેત્ર પુતળીની કીકીમાં આપના માટે રાત-દિવસ સેજ બિછાવેલી છે. આપ આપના બન્ને ઉજ્જવળ ચરણ કમલોને અહીં સ્થાપિત કરો.

મેરા દિલ તુમારા અરસ હૈ, માહેં બહુવિધ કી મોહોલાત ।

કૈ સેજ હિડોલે તખત, રૂહ નએ નએ રંગોં બિછાત ॥ ૨૬ ॥

મારું હૃદય જ આપનું પરમધામ છે. એમાં વિવિધ પ્રકારના મહેલો છે. તેમાં અનેક સેજ, ઝૂલા

તથા સિંહાસન છે. મારા આત્માએ તેમને ઘણા ઉમંગપૂર્વક સજાવ્યા છે.

**આસા પૂરો સુખ દેઓ, નએ નએ કરાઉં સિનગાર ।**

**દયો પૂરી મસ્તી ના બેહોસી, સુખ લેઉં સબ અંગ સમાર ॥ ૨૭ ॥**

હે ધણી ! મારી આશાઓને પૂર્ણ કરી મને અપાર સુખ આપો. હું આપને નિત્ય નૂતન શણગારથી સુસજ્જિત કરી દઉં. મને આપ પ્રેમની પૂરી મસ્તી આપો પરન્તુ મુછા (બેહોશી) ન આપો, જેથી હું મારાં બધાં અંગોને સંકોરી આપનું અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરી શકું.

**અરસ તુમારા મુઝ દિલ, માહેં અરસ કી સબ વિસાત ।**

**ખાના પીના સુખ સિનગાર, માહેં સબ ન્યામત હક જાત ॥ ૨૮ ॥**

મારું હૃદય જ આપનું પરમધામ છે. એની અંદર પરમધામની બધી સંપત્તિઓ મોજૂદ છે. એની અંદર ખાવા-પીવા તથા શણગાર વગેરેની સુખદાયી સામગ્રી સહિત બ્રહ્માત્માઓ પણ બિરાજમાન છે.

**સબ ગુઝ તુમારે દિલકા, જિન મેરા દિલ કિયા રોસન ।**

**જેતા મતા બીય અરસ કે, સબ આયા દિલ મોમન ॥ ૨૯ ॥**

આપના હૃદયનાં ગૂઢ રહસ્યોએ મારા હૃદયને આલોકિત કર્યું છે. આ રીતે પરમધામની સઘળી સંપત્તિ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં સમાવિષ્ટ થઈ ગઈ છે.

**તો કહ્યા અરસ દિલ મોમન, હક બૈહેં ઉહેં ખેલાએ ।**

**સુખ બકા હક અરસ રૂહેં, સિફત ક્યોં કહે દિલ જુબાંએ ॥ ૩૦ ॥**

એટલા માટે બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયને પરમધામ કહ્યું છે. સ્વયં ધામધણી અહીં બિરાજમાન થાય છે. તેઓ ઉદ્યત થઈ બ્રહ્મઆત્માઓને લીલાસુખ આપે છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ પરમધામનું અખંડ સુખ પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે છે. તેમના હૃદયની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?

**પર દિલકે જો અંગ હૈં, ધની અરસ તુમારા સોએ ।**

**તુમેં દેખેં કહેં બાતેં સુનેં, લેવેં તુમારી બાની કી ખુસબોએ ॥ ૩૧ ॥**

હે ધામધણી ! આ હૃદય જ આપનું પરમધામ છે. પરંતુ એનાં બધાં અંગો આપનાં દર્શન ઇચ્છે છે. તેઓ આપની સાથે વાતો કરવા ઇચ્છે છે તથા આપની મધુર વાણીની સુગંધી પ્રાપ્ત કરવા ઝંખે છે.

**પિએ તુમારી સુરાહી કા, કે સ્વાદ ફૂલ સરાબ ।**

**ઐસી લેઉં મસ્તી મેહેબૂબ કી, જયોં ઉડ જાવે ખ્વાબ ॥ ૩૨ ॥**

હે ધણી ! આપના હૃદયરૂપી સુરાહીનો અમૃતમય સ્વાદ (પ્રેમ) પ્રાપ્ત કરવાની લાલસા રહ્યા કરે છે. હું મારા પ્રિયતમ ધણીની એવી મસ્તી પ્રાપ્ત કરું, જેથી આ સ્વપ્ન તત્કાળ દૂર થઈ જાય.

**એક સ્વાદ દિલ દેખે તુમકો, સુને તુમારી બાની કી મિઠાસ ।**

**લેઉં ખુસબોએ બોલું તુમસોં, ઔર ક્યોં કહું દુલહા વિલાસ ॥ ૩૩ ॥**

હે ધણી ! આપની પાસેથી મેળવેલી મસ્તીનો રસ એ છે કે આ હૃદય આપનાં દર્શન કરે છે અને આપની મધુર વાણીનું શ્રવણ કરે છે. મારી હાર્દિક અભિલાષા રહે છે કે હું આપની પાસેથી વાર્તાલાપની સુગંધી પણ પ્રાપ્ત કરી લઉં. આપની સાથે આનંદ વિહાર કરવાથી જે અપાર સુખ

પ્રાપ્ત થાય છે તેનું તો વર્ણન જ નથી થઈ શકતું.

જેતા સુખ તુમારે અરસ મેં, સો સખ હમારે દિલ ।

એ સુખ રૂહ મેરી લેવહીં, જો દિએ ઈન અરસ મેં મિલ ॥ ૩૪ ॥

હે ધામધણી ! પરમધામમાં જેટલાં સુખ છે, આપે તે બધાં મારા હૃદયમાં સ્થાપિત કરી દીધાં છે. મારા હૃદયને પરમધામ બનાવી આપ તેને જેટલાં સુખ પ્રદાન કરો છો, તે સંપૂર્ણ સુખ મારો આત્મા અનુભવ કરે છે.

રૂહ બરનન કરે ક્યા હોએ, જોલોં સ્વાદ ન લે નિસબત ।

ઈસક ઈલમ જોસ હુકમ, એ સખ મેહેરેં પાઈએ ન્યામત ॥ ૩૫ ॥

જ્યાં સુધી તેને આપના સમ્બન્ધના આસ્વાદનનો અનુભવ ન થાય ત્યાં સુધી આ સુખોનું માત્ર વર્ણન કરવાથી આત્માને શું લાભ ? ખરેખર પ્રેમ, જ્ઞાન, જોશ, આવેશ વગેરે અમૂલ્ય નિધિઓ માત્ર આપની કૃપાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.

દિલ કે અંગોં બિના હકકે, ઈત સ્વાદ લીજે ક્યોં કર ।

દેખે સુને બોલે બિના, તો ક્યા અરસ નામ ધરયા ધની બિગર ॥ ૩૬ ॥

જ્યાં સુધી ધામધણી હૃદયરૂપી સિંહાસનમાં બિરાજમાન ન થાય ત્યાં સુધી આ આત્મા પરમ આનંદની અનુભૂતિ કેવી રીતે કરી શકે ? ધામધણીના હૃદયમાં બિરાજમાન થયા વિના, તેમના દર્શન કર્યા વિના, તેમની વાતોને સાંભળ્યા વિના તથા તેમની સાથે વાર્તાલાપ કર્યા વિના આ હૃદય કેવી રીતે પરમધામ બની શકે ?

જો માસૂક સેજ ન આઈયા, દેખ્યા સુન્યા ન કહી બાત ।

સુખ અંગ ન લિયો ઈન સેજ કો, તાએ નિરફલ ગઈ જો રાત ॥ ૩૭ ॥

જેના હૃદયરૂપી પલંગ (શય્યા) પર પ્રિયતમ ધણી પધાર્યા નથી કે તેમનાં દર્શન થયાં નથી તેમનાં વચન સાંભળવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો નથી, તેમનાથી કોઈ પ્રેમાલાપ થઈ શક્યો નથી તથા તો હૃદયરૂપી શય્યાનું સુખ પ્રાપ્ત થઈ શક્યું નથી એવા આત્માનું આખું જીવન (આખી રાત) વ્યર્થ ગયું છે.

અરસ તુમારા મુઝ દિલ, માહેં અરસ કી સખ વિસાત ।

સખ ન્યામતેં ઈનમેં, અરસ બકા હક જાત ॥ ૩૮ ॥

હે ધામધણી ! મારું હૃદય આપનું પરમધામ છે. એમાં પરમધામની બધી સમૃદ્ધિઓ છે. પરમધામના બધા બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયમાં પરમધામની બધી સમૃદ્ધિઓ સમાઈ ગઈ છે.

પેહેલેં બરનન કરું સિર રાખડી, પીછે બરનન કરું સખ અંગ ।

અખંડ સિનગાર અરસ કો, મેરી રૂહ હમેસા સંગ ॥ ૩૯ ॥

હવે હું સર્વ પ્રથમ શ્રીશ્યામાજીના મસ્તક ઉપર સુશોભિત મસ્તકાભરણ (રાખડી)નું વર્ણન કરું છું. તે ઉપરાંત તેમના બધા અંગોની શોભાનું વર્ણન કરીશ. આ સમગ્ર શણગાર અખંડ પરમધામનો હોવાથી શાશ્વત છે. મારો આત્મા હંમેશાં તેમની સાથે રહે છે.

મંગલાચરણ તમામ

સિર પર બની જો રાખડી, કહૂં કિન વિધ સોભા એ ।

આસમાન જિમી કે બીચ મેં, એકે જોત ખડી લે ॥ ૪૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીના શિર પર સુશોભિત રાખડીની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય. આકાશ અને ભૂમિની વચ્ચે માત્ર એનો પ્રકાશ દેખાય છે.

ગૃદવાએ માનિક બને, બીચ હીરે કી જોત ।

કિનાર ઊપર જો નીલવી, હુઈ જિમી અંબર ઉદોત ॥ ૪૧ ॥

આ રાખડીની ચારે બાજુ માણેક સુશોભિત છે અને મધ્યમાં હીરાની આભા ઝળકે છે. કિનારા પર સુશોભિત નીલમણિની જ્યોતિ આકાશ સુધી લહેરાય છે.

સેંથે ભી સિર કાંગરી, ઔર સિર કાંગરી પાન ।

ઈન સિર સોભા ક્યોં કહૂં, અલેખે અમાન ॥ ૪૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીની માંગ પર સુશોભિત કાંગરી પાનાના પાંદડાના આકારની છે. તે શિર પર એવી રીતે સુશોભિત છે કે એમની ઉપમા આપી શકાતી નથી.

માહેં હારે ખજૂરે બૂટિયાં, બીચ ફૂલ કરત હે જોત ।

જુદે જુદે રંગોં જવેર, ઠૌર ઠૌર રોસની હોત ॥ ૪૩ ॥

એની વચ્ચે હારબંધ નાનાં-નાનાં ફૂલોની સેર સોહે છે. વિવિધ રંગોનાં રત્નોનાં આ ફૂલોથી ચારે બાજુ પ્રકાશ ફેલાય છે.

લાલ સેંથે જોત જવેર કી, દોએ પટલી સમારી સિર ।

બની નંગન કી કાંગરી, બલ બલ જાઊં ફેર ફેર ॥ ૪૪ ॥

માંગમાં લાલ સિન્દૂર શોભે છે. બેઉ બાજુના શિરોબંધ (કેશ બાંધવાની પટ્ટી)માં અનેક રત્નોના જ્યોતિર્મય કિરણો ઝળકી રહ્યાં છે. આ બન્ને બાજુના શિરોબંધ શિર પર અતિ શોભે છે. એમાં વિવિધ રત્નોની કાંગરી છે. તેમની અપાર શોભા પર વારંવાર સમર્પિત થવાનું મન થાય છે.

નિલવટ પર સર મોતિન કી, ઊપર નીલવી બીચ માનિક ।

દોઊ તરફોં તીનોં સરેં, તીનોં બરાબર માફક ॥ ૪૫ ॥

કપાળ પર મોતીઓની સેર સુશોભિત છે. આ સેરોમાં ઉપર નીલમણિ તથા વચ્ચે માણેકની શોભા છે. માંગની બન્ને બાજુ સમાનપણે આવેલ ત્રણેય સેરો અતિ સુંદર રીતે સુશોભિત છે.

ઈન તીનોં પર કાંગરી, બની સેંથે બરાબર ।

પાંન કટાવ સેંથે પર, એ જુગત કહૂં ક્યોં કર ॥ ૪૬ ॥

આ ત્રણેય સેરો પર કાંગરી સુશોભિત છે, જે માંગની સાથે એક સરખી બંધ બેઠેલી છે. માંગ પર પાનના પાંદડાના આકારનું અલંકાર સુશોભિત છે. એમની શોભા કયા શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય ?

માનિક મોતી નીલવી, હેમ હીરા પુખરાજ ।

ઈન મુખ સોભા ક્યોં કહૂં, સિર ખૂબી રહી વિરાજ ॥ ૪૭ ॥

માણેક મોતી, નીલમણિ, હેમ, હીરા, પુખરાજ વગેરેનું આ મસ્તકાભરણ શ્રી શ્યામાજીના શિર

પર અત્યંત શોભાયમાન છે. એમની અનુપમ શોભા જીભ દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે ?

બીચ ફૂલ કટાવ કે, રાખડી કે ગૃદવાએ ।

એ જુગત બની મૂલ બેની લગ, ગૂંથી નંગ મોતી બેન બનાએ ॥ ૪૮ ॥

આ મસ્તકાભરણના મધ્યમાં તથા ચારે બાજુ ફરતું પુષ્પો, વેલીઓ વગેરેનું સુંદર ચિત્રકામ છે. યુક્તિપૂર્વક બનાવેલ આ આભૂષણ ચોટલાના મૂળ સુધી પહોંચે છે. આ ચોટલો (વેણી) મોતી તથા રત્નોથી ગૂંથેલો હોવાથી અતિ સુંદર લાગે છે.

ત્રીન નંગ રંગ ગોફને, ત્રિન એક એક મેં ત્રીન રંગ ।

હીરા માનિક નીલવી, સોમિત કંચન સંગ ॥ ૪૯ ॥

વેણીમાં લટકતાં ત્રણ ફૂમતામાં ત્રણ રંગોનાં ત્રણ રત્નો જડેલાં છે. એક-એક રત્નમાંથી ત્રણત્રણ રંગોની આભા નીકળે છે. હીરા, માણેક અને નીલમણિ આ ત્રણેય સુવર્ણમાં જડેલાં હોવાથી અતિ શોભાયમાન છે.

ત્રીનો ગોફને ઘૂંઘરી, બેન ગૂંથી નઈ જુગત ।

બલ બલ જાડિં દેખ દેખ કે, રૂહ હોએ નહીં ત્રપત ॥ ૫૦ ॥

આ ત્રણેય ફૂમતાંને છેડે ઘૂંઘરી શોભે છે. આ રીતે શ્રીશ્યામાજીની વેણી કુશળતાપૂર્વક ગૂંથાયેલી છે. તેની અદ્વિતીય શોભાને જોઈ સ્વયં સમર્પિત થવાનો ભાવ પ્રગટ થાય છે. તો પણ આ આત્મા તૃપ્ત થતો નથી.

ચારોં બંધ બેની તલેં, નીલે પીલે સોમિત ।

સોભે નરમ બંધ ચોલીય કે, ખૂબી સાડી તલે દેખત ॥ ૫૧ ॥

આ વેણીની નીચે પાછલા ભાગમાં નીલા અને પીળા રંગમાં ચોળીના ચાર બંધ (કસ) શોભે છે. અત્યંત બારીક ચોલીના બંધોની શોભા સાડીમાંથી સ્પષ્ટ નિરખી શકાય છે.

બેન સોમિત ગૌર પીઠ પર, ચોલી ઔર બંધ ચોલી કે ।

સબ દેત દેખાઈ સાડી મિને, સબ સોભા લેત સનંધ એ ॥ ૫૨ ॥

શ્રીશ્યામાજીના ગોરા વર્ણના વાંસા પર કાળો ચોટલો અનહદ શોભે છે. એની સાથોસાથ ચોળી તથા તેના બંધ પણ અતિ મનોહર છે. આ બધા સાડીમાંથી ઝળહળતાં અત્યંત રણિયામણાં લાગે છે.

લાલ સાડી કે નકસ, માહેં અનેક રંગ કે નંગ ।

મીડીં નકસ ન હોવે ગિનતી, કરેં જવેર માહેં જંગ ॥ ૫૩ ॥

શ્રી શ્યામાજીની સાડી લાલ રંગની છે. તેમાં વિવિધ રંગોનાં રત્નોની અનેક ચિત્રકારી (કસબ કરેલ) છે. આ સૂક્ષ્મ ચિત્રકારીની ગણના થઈ શકતી નથી. એમાં આવેલાં રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતો દેખાય છે.

સિર પર સાડી સોમિત, નીલી પીલી સેત કિનાર ।

ત્રિન પર સોહે કાંગરી, કરેં પાંચ નંગ ઝલકાર ॥ ૫૪ ॥

શ્રી શ્યામાજીની આ સાડી તેમના શિર પર ખૂબ શોભે છે. એની કિનારી નીલી, પીળી તથા સફેદ રંગની છે. એના પર કાંગરી સુશોભિત છે. તેમાંથી પાંચ રત્નોની આભા ઝળકે છે.

સાડી કોર કિનાર પર, નંગ કાંગરી સોભિત ।  
ફૂલ બેલ કે ખજૂરે, કે છોડોં મિને ઝલકત ॥ ૫૫ ॥

સાડીના પાલવ અને છોડા ઉપર રત્નમય કાંગરી સુશોભિત છે. એમાં પુષ્પ તથા ઘણી વેલીઓની સેરો ઝળકે છે.

કે છાપે બૂટી નકસ, નંગ સાડી બીય અપાર ।  
કે નંગ રંગ ઝલકે બીય મેં, સોભા ન આવે માહેં સુમાર ॥ ૫૬ ॥

લાલ રંગની સાડીમાં અનેક પ્રકારની ચિત્રકારી છે. એમાં વિવિધ રત્નોનાં નાનાં-નાનાં અનેક ફૂલ છે. વચ્ચે-વચ્ચે અનેક રંગોનાં રત્ન ઝળકે છે. આ રીતે આ સાડીની શોભાનો કોઈ પાર નથી.

મુખ ઉજલ ગૌર લાલક લિએ, છબિ જાએ ન કહી જુબાંએ ।  
દેખ દેખ સુખ પાવત, રૂહ હિરદે કે માહેં ॥ ૫૭ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું ગૌર મુખારવિંદ અત્યંત ઉજ્જવળ અને લાલાશ યુક્ત છે. તેમની આ છબિની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. એને જોઈ મારો આત્મા પોતાના હૃદયમાં અપાર સુખનો અનુભવ કરે છે.

મુખ ચૌક નેત્ર નાસિકા, એ છબિ અંગ અરસ કે ।  
અસલેં સિફત ન પોહોંયહીં, બુધ માફક કહી એ ॥ ૫૮ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું મુખમંડળ, નેત્ર, નાસિકા, વગેરેનું અનુપમ સૌંદર્ય પરમધામની દિવ્યતાને અનુરૂપ છે. જો કે આ અખંડ સ્વરૂપના વર્ણનમાં નશ્વર જગતના શબ્દો સક્ષમ હોતા નથી. તો પણ પોતાની બુદ્ધિ અનુસાર આ સહેજસાજ વર્ણન થયું છે.

મુખારવિન્દ સ્યામાજીય કો, રૂહ દેખ દેખ સુખ પાએ ।  
નિલવટ સોહે ચાંદલો, રૂહ બલિહારી તાએ ॥ ૫૯ ॥

રંગ નીલે જોત પાય મેં, રૂહ ઈતથેં ક્યોં નિકસાએ ।  
જો જોત દેખૂં માનિક, રૂહ વાહી મેં રૂબ જાએ ॥ ૬૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીના આત્માપૂર્ણ મુખારવિંદનું દર્શન કરી આત્મા અપાર સુખનો અનુભવ કરે છે. તેમના કપાળ પર ટીકો શોભે છે. આવી અનુપમ છબિ પર આત્મા વારંવાર સમર્પિત થવા ઈચ્છે છે. એમાં જડેલાં પાય રત્નોની નીલી આત્મા તથા માણેકની લાલ આત્માને જોઈને આત્માની દૃષ્ટિ ત્યાં સ્થિર થઈ જાય છે.

કરે આકાસ મોતી ઉજલ, જોત લટકે લેવે તરંગ ।  
આસિક રૂહ ક્યોં નિકસે, ક્યોંએ ન છૂટે લગ્યો દિલ રંગ ॥ ૬૧ ॥

તેમાં સંયોજેલ ઉજ્જવળ મોતીનો પ્રકાશ આકાશમાં ફેલાયેલો એવો દેખાય છે જાણે ઉજ્જવળ જ્યોતિની લહેરો (તોરણની જેમ) લટકી રહી હોય. જેના હૃદયમાં આ શોભાની મસ્તી આવી ગઈ છે એવા અનુરાગી આત્માઓની દૃષ્ટિ એમાં સ્થિર થઈ જાય છે. એનાથી કોઈ પણ રીતે દૂર જઈ શકતી નથી.

શ્રવનોં સોહે પાનડી, માનિક કે રંગ સોએ ।

ઔર રંગ માહેં નીલવી, જોત કરત રંગ દોએ ॥ ૬૨ ॥

કાનોમાં પાનનાં પાંદડાના આકારનું ઘરેણું સુશોભિત છે. જેમાં માણેક અને નીલમણિ જડેલાં છે. તે બન્ને રત્નોનાં અલગ-અલગ રંગોનાં કિરણો પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતાં દેખાય છે.

મોતી પાંને પુખરાજ, લરેં લટકત ઈન ।

તરંગ ઉઠત આકાસ મેં, કિરના કરત રોસન ॥ ૬૩ ॥

એમાં મોતી, પન્ના અને પુખરાજ જડેલી પાંદડીઓ લટકે છે. એમાંથી નીકળતાં કિરણો એટલાં જ્યોતિર્મય છે કે તેમના તરંગો આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે.

મુરલી સોભિત મુખ નાસિકા, લટકે મોતી નંગ લાલ ।

નિરખ દેખૂં માહેં નીલવી, તો તબહીં બદલે હાલ ॥ ૬૪ ॥

શ્રી શ્યામાજીના પ્રભાપૂર્ણ મુખમંડળની નાસિકામાં મુરલી (નાની નથ) સુશોભિત છે. એમાં લાલાશ યુક્ત મોતી લટકે છે. એમાં નીલમણિ પણ જડેલાં છે. જ્યારે એના પર દૃષ્ટિ પડે છે ત્યારે મનની સ્થિતિ જ બદલાઈ જાય છે.

ન્યારી ગતિ નૈનન કી, અતિ અનિયારે લોચન ।

ઉજલ માહેં લાલક લિએ, અતંત તેજ તારન ॥ ૬૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં નયનોની ચાલ નિરાળી છે. તેમની આંખો અતિ અણિયારી છે. લાલાશયુક્ત આ નેત્ર અતિ ઉજ્જવળ છે. તેમની વચ્ચેની પુતળીઓ અત્યંત તેજોમય છે.

ભોં ભૂકુટી અતિ સોભિત, રંગ સ્યામ અંગ ગૌર ।

કેહેની જુબાં ન આવત, કધૂ અરસ રૂહેં જાનેં જહૂર ॥ ૬૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીના ગૌર મુખમંડળ પર અણિયાળાં નેત્રોની પાંપણો અને ભૂકુટીની શ્યામલતા અત્યંત સુશોભિત છે. આ અનુપમ શોભાનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી. પરમધામના આત્માઓ જ આ અદ્વિતીય છબિનું દર્શન કરી શકે છે.

સોભા લેત હેં ટેઢાઈ, નૈના રંગ રસ ભરે ।

એ સોઈ રૂહેં જાનહીં, જાકી છાતી છેદ પરે ॥ ૬૭ ॥

એમની ત્રાંસી નજર અતિ શોભાયુક્ત છે. એમાં પ્રેમપૂર્ણ આનંદની રંગમય છટા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આ અનુપમ છબિને બ્રહ્મ આત્માઓ જ જાણે છે, જેમનું હૃદય શ્યામાજીની તિરછી નજરથી ઘાયલ થાય છે.

મીઠે નૈન રસીલે નિરખત, માહેં રસમ દેત દેખાએ ।

પ્યાર પૂરા દેખત, મેહેર ભરે સુખદાએ ॥ ૬૮ ॥

આ મધુર નયનોમાં પ્રેમની માદકતા ઝળકે છે, સાથોસાથ થોડીક લજ્જા પણ દેખાય છે. શ્રી શ્યામાજી આ કૃપાપૂર્ણ સુખદાયી નયનોથી પ્રેમ પૂર્વક જુએ છે.

અનેક ગુન ઈન નૈન મેં, ગિનતી ન હોવે તાએ ।

સુખ દેત અલેખે સબ અંગોં, નૈના ગુન ક્યોંએ ના ગિનાએ ॥ ૬૯ ॥

આ નયનો અસંખ્ય ગુણોથી પરિપૂર્ણ છે, જેની ગણતરી થઈ શકતી નથી. જો કે શ્રીશ્યામાજીનાં બધા અંગો અસંખ્ય સુખો પ્રદાન કરે છે તો પણ આ નયનોનાં ગુણોની ગણતરી તો બિલકુલ અસંભવ જ છે.

સનકૂલ મુખ અતિ સુંદર, ગૌર હરવટી સલૂક ।

લાંક અધુર દંત દેખત, જીવ હોત નહીં ટૂક ટૂક ॥ ૭૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું પ્રસન્ન મુખમંડળ ઘણું સુંદર છે. તેમાં ગૌરાવર્ણની ચિબુક (હડપચી) શોભાયમાન છે. ચિબુકના ઉપરની ઊંડાઈ, અધરોષ્ટ અને દંતાવલીની શોભા જોઈને આ જીવ કેમ પીગળી જતો નથી ?

મુખ ચૌક અતિ સુંદર, અતિ સુંદર દોઢી ગાલ ।

કહી ન જાએ છબિ સલૂકી, નિપટ ઉજલ માહે લાલ ॥ ૭૧ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું મુખમંડળ અને બન્ને ગાલ અતિ સુંદર છે. લાલાશયુક્ત અતિ ઉજ્જવળ આ અલૌકિક છબિની સુંદરતા નક્કી શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી જ નથી.

સાત રંગ માહે ઝલકત, લેહેરી લેત દો ઝાલ ।

દોઢી ફૂલ સોભિત મુખ ઝાલકે, જુબાં કયા કહે ઈન મિસાલ ॥ ૭૨ ॥

ફિરતે મોતી સોભિત, માહે માનિક પાય કુંદન ।

હીરે લસનિએ નીલવી, સાતોં અંબર કરેં રોસન ॥ ૭૩ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં કાનમાં ધારણ કરેલાં કુંડલોમાં સાત રંગોનાં કિરણો લહેરાય છે. એમના મુખ પર બે (કર્ણ) ફૂલ શોભે છે. એમની અનુપમ શોભા શબ્દોમાં કેવી રીતે વ્યક્ત થઈ શકે ? એમની ચારે બાજુ મોતી સુશોભિત છે તથા વચ્ચે માણેક, પાય, કુંદન, હીરા, લસણિયા, નીલમણિ વગેરે સાત રત્ન જડેલાં છે. તેમનો પ્રકાશ સમગ્ર આકાશને પ્રકાશિત કરે છે.

હેમ નંગ નામ લેત હોં, માનોં કે પેહેને બનાએ ।

એ વિધ અરસ મેં હે નહીં, જુબાં સકે ન સિફત પોહોંયાએ ॥ ૭૪ ॥

સુવર્ણ તથા રત્ન વગેરેનું નામ લેવાથી એવું લાગે છે જાણે આ કોઈના દ્વારા બનાવેલ છે. પરંતુ પરમધામમાં આવી સ્થિતિ નથી કે ત્યાં કોઈ વસ્તુ બનાવવામાં આવે. એટલા માટે ત્યાંની આ શાશ્વત વસ્તુઓની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાતી નથી.

કે રંગ કરેં એક છિન મેં, નઈ નઈ જુગત દેખાએ ।

સોહે હમેસા સબ અંગોં, પેહેને સોભિત ચિત ચાહે ॥ ૭૫ ॥

પરમધામની આ વિશેષતા છે કે ત્યાંની પ્રત્યેક વસ્તુ ક્ષણભરમાં અનેક રંગોમાં દેખાય છે. આ રીતે બધાં અંગો પર સુશોભિત આ અલંકારો પણ હૃદયની ભાવનાને અનુરૂપ પહેરેલાં દેખાય છે.

ચીજ સબે અરસ ચેતન, બસ્તર યા ભૂષન ।

સુખ લેત હકકે અંગ કા, યોં કરત અતિ રોસન ॥ ૭૬ ॥

વસ્ત્રો તથા અલંકારો સહિત પરમધામની બધી વસ્તુઓ ચેતન છે. તે પણ શ્રીરાજજી અને શ્યામાજીનાં અંગોનો સ્પર્શ પ્રાપ્ત કરી આનંદનો અનુભવ કરે છે. એ કારણે તેમની આત્મા અધિક પ્રગટે છે.

હર નંગ મેં સબ રંગ હેં, હર નંગ મેં સબ ગુન ।

સો નંગ લે કદૂ ન બનાવત, સબ દિલ યાહ્યા હોત રોસન ॥ ૭૭ ॥

પરમધામના પ્રત્યેક રત્નમાંથી બધા પ્રકારના રંગોની આત્મા ઝળકે છે. આ રીતે પ્રત્યેક રત્નમાં બધા પ્રકારના ગુણ પણ મોજૂદ છે. એટલા માટે આ રત્નોને લઈને કોઈ પણ અલંકારો બનાવી શકાતા નથી. આ બધા હૃદયની ભાવના પ્રમાણે સાકાર રૂપ લઈ પ્રકાશિત થઈ જાય છે.

બસ્તર ભૂષન કેહેત હોં, હેમ રેસમ રંગ નંગ ।

ના પેહેન્યા ના ઉતારિયા, એ દિલ યાહ્યા સોમિત અંગ ॥ ૭૮ ॥

પરમધામનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો વિશે પણ શું કહેવું ? એમાં જડેલાં હેમ, રેશમ તથા વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોની આત્મા અદ્વિતીય હોય છે. એમને પહેરવા કે ઉતારવાની જરૂરત નથી. એ તો હૃદયની ઈચ્છા માત્રથી અંગોમાં આપમેળે જ સુશોભિત થઈ જાય છે.

યોં દિલ યાહ્યા બસ્તર, ઔર દિલ યાહ્યા ભૂષન ।

જબ જિન અંગ દિલ જો યાહે, આગૂં રોસન હોત માહેં છિન ॥ ૭૯ ॥

આ પ્રમાણે પરમધામના સમગ્ર વેશભૂષા અને અલંકારો વગેરે બધા ઈચ્છા - અનુકૂળ સુશોભિત હોય છે. જેના હૃદયમાં જેવી ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે, તે સમયે આ તે જ રૂપે એ પ્રકાશિત થઈ જાય છે.

સુંદર સરૂપ છબિ દેખ કે, ફેર ફેર જાગેં બલ બલ ।

જો રૂહ હોવે અરસ કી, સો યાહી મેં જાએ રલ ગલ ॥ ૮૦ ॥

આવાં દિવ્ય વસ્ત્રો તથા અલંકારો ધારણ કરેલાં શ્રી શ્યામાજીની સુંદર છબિ જોઈને હું વારંવાર સમર્પિત થાઉં છું. જે આત્માઓ પરમધામના હશે તેઓ નક્કી આ અદ્વિતીય છબિને જોઈને એમાં લીન થઈ જશે.

નરમ લાંક અતિ બારીક, પેટ પાંસલી અતિ ગૌર ।

એ છબિ રૂહ રંગ તો કહે, જો હોવે અરસ સહૂર ॥ ૮૧ ॥

શ્રી શ્યામાજીના પૃષ્ઠ ભાગની ઊંડાઈ અતિ સુંદર, સુકોમળ અને સૂક્ષ્મ છે. તેમનું પેટ અને પાંસળી અત્યંત ગૌર વર્ણનાં છે. જેની પાસે ત્યાંની જાગૃત બુદ્ધિ હોય તે આત્મા આ દિવ્ય છબિનાં રંગનું વર્ણન કરી શકે છે.

બલ બલ જાગેં મુખ સલૂકી, બલ બલ જાગેં રંગ છબ ।

બલ બલ જાગેં તેજ જોત કી, બલ બલ જાગેં અંગ સબ ॥ ૮૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીનું દિવ્ય મુખમંડળ, તેમનું રૂપ લાવણ્ય અને ગૌરવર્ણ પર હું મારી જાતને ઓવારી

નાખું છું. આ રીતે જેમાંથી દિવ્ય જ્યોતિ નીકળે છે એવાં તેમનાં બધાં અંગો પર મારી જાતને સમર્પિત કરી દઉં.

સ્યામ ચોલી ગૌર અંગ પર, સોભા લેત અતંત ।

સોહે બેલી કટાવ, જુબાં કહા કહે સિફત ॥ ૮૩ ॥

શ્રી શ્યામાજીના ગૌર વર્ણ - રંગના અંગ પર ધારણ કરેલી શ્યામ રંગની ચોળી અત્યંત સુશોભિત લાગે છે. તેમાં કરેલી વેલની ચિત્રકારી એટલી સુશોભિત છે કે તેમનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી.

મોહોરી પેટ ઔર ખડપે, ચોલી નકસ કટાવ ।

બાજૂ ખભે ઉર ઊપર, માનોં કે ફૂલ જડાવ ॥ ૮૪ ॥

આ ચોળીની મોરી, પેટનો ભાગ, ખડપા તથા તેના પર કરેલી ચિત્રકારી અત્યંત સુશોભિત છે. ચોળીની બાંય, ખભા તેમજ છાતીના ભાગ વગેરે પર કરેલી ફૂલોની ચિત્રકારી જાણે વાસ્તવિક ફૂલ જ હોય, એ રીતે સુશોભિત છે.

પાંચ હાર અતિ સુંદર, હીરે માનિક મોતી લસન ।

નીલવી હાર આસમાન લોં, જંગ પાંચોં કરેં રોસન ॥ ૮૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીએ પાંચ રત્નોની અતિ સુંદર માળાઓ પહેરી છે. હીરા, માણેક, મોતી, વૈદૂર્યમણિ અને નીલમણિના આ હારોનો જ્યોતિર્મય પ્રકાશ આકાશમાં વ્યાપ્ત થઈ દ્વન્દ્વ કરતો દેખાય છે.

ઈન નંગોં જોત તબ પાઈએ, જબ નજર દીજે આસમાન ।

સબ જોત જંગ કરત હેં, કોઈ સકે ન કાહૂં ભાન ॥ ૮૬ ॥

આ રત્નોની જ્યોતિ આકાશમાં દૃષ્ટિ કરતાં અમને ત્યાં સ્પષ્ટ દેખાય છે. આ બધાં રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરે છે. એમાંથી કોઈ પણ એક બીજાને હરાવી શકતો નથી.

જો નંગ પેહેલે દેખિએ, પીછે દેખિએ આકાસ ।

તબ યાહી કી જોત બિના, ઔર પાઈએ નહીં પ્રકાસ ॥ ૮૭ ॥

આ રત્નોમાં સર્વપ્રથમ જેના ઉપર પહેલી નજર પડે છે અને તેના પ્રકાશને આકાશમાં જોવા લાગીએ છીએ ત્યારે સમગ્ર આકાશમાં એ એકના પ્રકાશ સિવાય બીજું કાંઈ પણ દેખાતું જ નથી.

બીચ હારોં કે દુગદુગી, પાય પાંને હીરે નંગ ।

માહેં લસનિએ નીલવી, કરેં પાંચોં આપુસ મેં જંગ ॥ ૮૮ ॥

આ હારોની વચ્ચે દુગદુગી (પેન્ડન્ટ) સુશોભિત છે. તેમાં જડેલાં પાય, પન્ના, હીરા વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા) અને નીલમણિ, આ પાંચેય રત્નોનો પ્રકાશ પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતો દેખાય છે.

પાંચોં હારોં કે ઊપર, ડોરા દેખત જડાવ ।

કે બેલ ફૂલ પાત નકસ, કહ્યો ન જાએ કટાવ ॥ ૮૯ ॥

દોરીમાં પરાવેલાં આ પાંચેય રત્નોની માળાઓની દોરી પણ અતિ સુશોભિત છે. એમાં વિવિધ પ્રકારની વેલીઓ, ફૂલ પાંદડા વગેરેની ચિત્રકારી સુશોભિત છે. એમનું વર્ણન કરી શકાતું નથી.

મોતી માનિક પાંને લસનિએ, પાય હેમ પુખરાજ ।

ઔર ભૂષન કે સોભિત, રહ્યા સબ પર ડોરા બિરાજ ॥ ૯૦ ॥

મોતી, માણેક, પન્ના, વૈદૂર્યમણિ, પાય, હેમ, પુખરાજ વગેરે હારો સિવાય અન્ય જે પણ અલંકારો છે તે બધામાં આ દોરી અત્યંત સુશોભિત છે.

કાંઠલે ઊપર ચોલીય કે, બેલ ધરત અતિ જોત ।

ઔર ભી માનિક મોતી નીલવી, ડોરા તિન પર કરત ઉદોત ॥ ૯૧ ॥

ચોળીની કિનારીમાંની વેલની ચિત્રકારીમાંથી જ્યોતિર્મય કિરણો નીકળે છે. એ ઉપરાંત માણેક, મોતી, નીલમણિની સાથો-સાથ સુશોભિત તે દોરીમાંથી તેજોમય પ્રકાશ પણ નીકળે છે.

ચાર સરેં ઈત ચીડકી, હર સર મેં રંગ દસ ।

સો રંગ ઈન જુબાં ન આવહી, રંગ રૂહ ચાહિલ અરસ ॥ ૯૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીના કંઠમાં ચાર સેરોવાળો ચીડ હાર શોભે છે. એમાં એક એક સેરમાં દશ-દશ રંગોની આભા ઝલકે છે. આ રંગોનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી. આ બધા રંગો બ્રહ્મ-આત્માઓના હૃદયની ભાવનાને અનુરૂપ સોહે છે.

કંઠસરી ઈન ઊપર, રહી કંઠ કો મિલ ।

ન આવે નિમૂના ઈનકા, જાને આસિક રૂહ કા દિલ ॥ ૯૩ ॥

એ બધાની ઉપર ગળામાં બંધ બેઠેલી કંઠસરી (ઉપગ્રીવા) શોભે છે. આ દિવ્ય આભૂષણની કોઈ ઉપમા જ નથી. અનુરાગી આત્માઓનું હૃદય જ એની શોભાનો અનુભવ કરી શકે છે.

નામ નંગોં કા લેત હોં, કેહેત હોં જડાવ જુબાંએ ।

સબદાતીત તો કહાવત, જો સિફત ઈત પોહોંચત નાહેં ॥ ૯૪ ॥

જો કે આ દિવ્ય અલંકારોમાં જડેલાં રત્નોનું નામ લઈ તેના જડતરની વાત કરી રહ્યો છું. એમની શોભા એટલા માટે શબ્દાતીત છે કે જગતના કોઈ પણ શબ્દ એમને વ્યક્ત કરી શકતા નથી.

દોઊ બાજૂબંધ બિરાજત, તામેં કેહેત જડાવ ।

માહેં રંગ નંગ કે આવત, એ જડાવ કહ્યા ઈન ભાવ ॥ ૯૫ ॥

શ્રી શ્યામાજીના બન્ને બાહુઓ પર બાજૂબંધ સુશોભિત છે. તેમાં પણ વિવિધ રત્નો જડેલાં છે. તેની અંદર વિવિધ રંગોનાં અનેક રત્નો સુશોભિત છે. એને ભાવથી જડેલાં કહેવામાં આવ્યાં છે.

જો સોભા બાજૂબંધ મેં, હિસા કોટમા કહ્યા ન જાએ ।

મેં કહૂં ઈન દિલ માફક, વહ પેહેનત હેં ચિત ચાહે ॥ ૯૬ ॥

આ બાજૂબંધની અદ્વિતીય શોભાનો કરોડમો ભાગ શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતો નથી. હું તો મારા હૃદયની સમજણ પ્રમાણે એમનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. શ્રી શ્યામાજી પોતાની ઈચ્છાનુસાર એમને ધારણ કરે છે.

શ્યામ સેત લાલ નીલવી, બાજૂબંધ ઔર કુમક ।

તિન ફુંદન જરી ઝલકત, લેત લેહેરી જોત લટકત ॥ ૯૭ ॥

આ બાજૂબંધમાં શ્યામ, શ્વેત, લાલ તથા નીલા રંગનાં રત્નો સુશોભિત છે. એમના ફૂમતામાં પણ જરીની સાથે જડેલાં આ રત્નો સુશોભિત છે. લટકતાં આ ફૂમતામાંથી પ્રકાશના તરંગો ઝળહળે છે.

મોહોરી તલે જો કંકની, સ્વર મીઠે ઝન બાજત ।

નંગ કટાવ એ કાંગરી, ચૂડ પર જોત અતંત ॥ ૯૮ ॥

આ ચોળીની મોરીની નીચે કાંકણી છે, જેમાંથી મધુર સ્વર રણઝણે છે. ચૂડલીના કિનારે વિવિધ રત્નોની કાંગરી તથા મીનાકારી સુશોભિત છે. તેમાંથી અનંત જ્યોતિ નીકળે છે.

ચૂડ કોંની કાંડે લગ, ચૂડી ચૂડી હર નંગ ।

નંગ નંગ કે રંગ ઉઠે, તિન રંગ રંગ મેં કે તરંગ ॥ ૯૯ ॥

શ્રી શ્યામાજીના હાથોમાં કાંડાથી લઈ કોણી સુધી મોટો ચૂડલો શોભે છે. તેમની ઉપર વિવિધ રંગોના રત્નોની ચૂડલીઓ શોભાયમાન છે. પ્રત્યેક રત્નમાંથી વિવિધ રંગોની લહેરો ઊઠે છે.

ઈન વિધ કે રંગ ઈન જુબાં, ક્યો કર આવે સુમાર ।

ન આવે સુમાર રંગ કો, ના કઠૂ જોત કો પાર ॥ ૧૦૦ ॥

એના વિવિધ રંગોનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા થઈ શકતું નથી કેમકે એમનો કોઈ પાર નથી. ન તો તે રંગોનો કોઈ પાર છે કે ન તો તેમાંથી નીકળતી જ્યોતિનો કોઈ પાર છે. (અર્થાત્ રંગ અને એમાંથી નીકળતી જ્યોતિ અપરંપાર છે.)

ચૂડ આગૂં ડોરે દો સોભિત, ઔર કંકની સોભે ઊપર ।

દોઊ તરફોં તેજ જોત કે, કંકની બોલત મીઠે સ્વર ॥ ૧૦૧ ॥

ચૂડલીના આગળ બે દોરા સુશોભિત છે. તેની ઉપર કાંકણી શોભા આપી રહી છે. આ બન્નેનો પ્રકાશ બન્ને બાજુઓથી ઝળહળે છે અને બન્નેમાંથી મધુર સ્વર નીકળે છે.

ડોરે કંચન નંગ કે, તિન આગૂં નવધરી ।

નવ રંગ નવધરી મિને, રહી આકાસ જોત ભરી ॥ ૧૦૨ ॥

આ બન્ને દોરાઓમાં કંચન રંગનાં રત્નો શોભે છે. તેની આગળ નવધરી છે. આ નવધરીમાં નવ પ્રકારના રંગો છે જેનો પ્રકાશ સમગ્ર આકાશમાં ફેલાઈ જાય છે.

પોહોંચે હથેલી હાથ કે, અતંત રંગ ઉજલ ।

બલ જાઊં છબિ લીકોં પર, નિપટ અતિ કોમલ ॥ ૧૦૩ ॥

હાથના પહોંચા પર અતિ ઉજ્જવળ રંગની પહોંચી ધારણ કરેલી છે. અત્યંત કોમળ હથેળીની સૂક્ષ્મ રેખાઓની શોભા પર હું ઓવારી જાઉં છું.

દોઊ હાથ કી અંગુરી, પતલિયાં કોમલ ।

ચરન ન છૂટે આસિક સે, ઈતથેં ન નિકસે દિલ ॥ ૧૦૪ ॥

બન્ને હસ્તકમલની પાતળી આંગળીઓ અત્યંત કોમળ છે. જ્યારે અનુરાગી આત્માઓના

હૃદયમાંથી ચરણકમલની શોભા દૂર થતી નથી, તો તે કરકમલોની શોભાને કેવી રીતે ધારણ કરી શકે છે ?

પાંચ પાંચ અંગુરી જુદી જુદી, અતિ કોમલ છબિ અંગુરી ।

દોઢિ અંગૂઠો આરસી, ઔર આઠો રંગ આઠ મુંદરી ॥ ૧૦૫ ॥

પાંચેય આંગળીઓની શોભા અલગ-અલગ પ્રકારની છે. આ બધી આંગળીઓ અત્યંત કોમળ છે. બન્ને અંગૂઠાઓમાં દર્પણ રંગની અંગૂઠીઓ છે અને અન્ય આઠ આંગળીઓમાં આઠ મુદ્રિકાઓ છે.

પાય પાંને કંચન કે, નીલવી ઔર હીરે ।

લસનિઓ ઔર ગોમાદિક, રંગ પીત પોખરે ॥ ૧૦૬ ॥

આ આઠેય મુદ્રિકાઓ (વીંટીઓ) પાય, પન્ના, કંચન, નીલમણિ, હીરા, વૈદૂર્યમણિ, ગોમેદ અને પુખરાજની છે.

દરપન રંગ દોઢિ અંગૂઠી, ઔર નંગોં કે દરપન ।

કર સિનગાર તામેં દેખત, નખ સિખ લગ હોત રોસન ॥ ૧૦૭ ॥

બન્ને અંગૂઠીઓ દર્પણ રંગની છે. કેમકે એમાં દર્પણ રંગનાં રત્નો સુશોભિત છે. શ્રી શ્યામાજી શણગાર કરી આ અંગૂઠીમાં જુએ છે. તેમાં નખથી લઈ શિખા સુધીનો સંપૂર્ણ શણગાર દેખાય છે.

આગૂં ઈન નખ જોત કે, હોવેં સૂર કે કોટ ।

સો સૂર ન આવે નજરોં, એક નખ અની કી ઓટ ॥ ૧૦૮ ॥

આ આંગળીઓના ટેરવામાં પ્રકાશમય નખ સુશોભિત છે. તેમના પ્રકાશની સામે કરોડો સૂર્યનો પ્રકાશ પણ નિસ્તેજ થઈ જાય છે. એટલું જ નહીં એક નખના કણની જ્યોતમાં પણ તે સૂર્ય દેખાતો નથી.

એ જૂઠ નિમૂના ઈત કા, હકકો દિયા ન જાએ ।

યુપ કિએ ભી ના બને, કેહે કેહે રૂહ પછતાએ ॥ ૧૦૯ ॥

જો કે આ નશ્વર જગતનું કોઈપણ ઉદાહરણ પરમાત્મા માટે આપી શકાય નહીં, પરન્તુ કાંઈ કહ્યા વગર મૌન પણ નથી રહેવાતું. આ નશ્વર ઉદાહરણો આપી આ આત્મા પશ્ચાત્તાપ કરે છે.

નીલી અતલસ ચરનિયાં, કે બેલ કટાવ નકસ ।

ચીન કિનારે જો દેખોં, જાનોં એક પેં ઔર સરસ ॥ ૧૧૦ ॥

શ્રી શ્યામાજીએ નીલા રંગનો અત્યંત મુલાયમ ચણિયો પહેર્યો છે. એમાં અનેક પ્રકારના ભરત અને વેલીઓની ચિત્રકારી છે. એની કિનારના ઘેરને જુઓ. એમાંના સળ એક એકથી ચડિયાતાં સુંદર લાગે છે.

માહેં બેલ ફૂલ કે ખજૂરેં, નંગેં કે બસ્તર ।

નરમ સખત જો દિલ ચાહે, જોત સુગંધ સખ પર ॥ ૧૧૧ ॥

એમાંની વિવિધ પ્રકારનાં પુષ્પો તથા વેલીઓના વળાંક એવી રીતે શોભે છે કે જેને લઈને આખું વસ્ત્ર રત્નમય દેખાય છે. આ રત્નોમાં ઈચ્છાનુકૂળ કોમળતા તથા કઠોરતા દેખાય છે. આ બધામાં

સુગંધ છે જ અને બધામાંથી પ્રકાશ પણ નીકળે છે.

નવ રંગ ઈન નાડી મિને, તાના બાના સબ નંગ ।

જાનો બને જવેરન કે, નકસ રેસમ યા રંગ ॥ ૧૧૨ ॥

ઈજારબંધ (નાડી)માં નવ રંગ છે. નવરંગોનાં વિવિધ રત્નોનાં તાણા-વાણાથી આ બનાવેલી છે. એવું દેખાય છે કે આ રત્નોથી બનાવેલ છે કે રેશમ પર રત્નો કે રંગોનું ચિત્રકામ કરવામાં આવ્યું છે.

અચરજ અદ્ભુત દેખત, બસ્તર યા ભૂષન ।

નરમ ખૂબી ખુસબોએ, ભરયા આસમાન મેં રોસન ॥ ૧૧૩ ॥

આ વસ્ત્ર તથા અલંકારોમાં અદ્ભુત વિચિત્રતા જોવા મળે છે. એમની મૃદુતા અને સુગંધની પણ અદ્ભુત શોભા છે. એમનો પ્રકાશ આકાશમાં છવાઈ જાય છે.

અરસ મેં નકલ હૈ નહીં, જયોં અંગ ત્યોં બસ્તર ભૂષન ।

જબ જિન અંગ જો યાહિએ, તિન સૌ બેર હોએ મિને ખિન ॥ ૧૧૪ ॥

પરમધામમાં કોઈપણ પ્રકારની નકલ નથી. ત્યાંનાં સ્વરૂપોના જેવા દિવ્ય રંગ છે તેવી રીતનાં વસ્ત્ર અને અલંકારો પણ દિવ્ય છે. જ્યારે જે અંગોમાં વસ્ત્ર અથવા અલંકારોની જરૂરત ઊભી થાય ત્યારે તે જ સમયે તેમાં વસ્ત્ર તથા અલંકાર ક્ષણમાત્રમાં જ સો વાર બદલાતાં જોવા મળે છે.

જૈસા સુખ દિલ યાહે, બસ્તર ભૂષન તેસે દેત ।

સબ ગુન અરસ ચીજ મેં, સબ સુખ ઈસક સમેત ॥ ૧૧૫ ॥

તેમનું હૃદય જેવી સુખદ અનુભૂતિ ઈચ્છે છે, આ વસ્ત્ર તથા અલંકાર તે રીતની અનુભૂતિ કરાવે છે. પરમધામની પ્રત્યેક વસ્તુમાં દરેક પ્રકારના ગુણો મોજૂદ છે. તેમાંથી પ્રેમની સાથોસાથ દરેક પ્રકારનું સુખ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

એ ચરન અંગ અરસ કે, સબદ ન પોહોંયે ઈત ।

લાલ ઉજલ રંગ સલૂકી, મુખ કહી ન જાએ સિફત ॥ ૧૧૬ ॥

શ્રી શ્યામાજીના ચરણ પરમધામના જ અંગ છે, એમનું વર્ણન કરવામાં સંસારના શબ્દો સક્ષમ નથી. આ ચરણોનો લાલ રંગ અત્યંત ઉજ્જવળ છે. એમની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

મેં કહૂં સિફત સલૂકી, પર કેહે ન સકોં ક્યોંએ કર ।

પૂરા એક અંગ કેહે ના સકોં, જો નિકસ જાએ ઉમર ॥ ૧૧૭ ॥

હું ચરણોના દિવ્ય ઘાટનું વર્ણન કરવા ઈચ્છું છું. પરંતુ કોઈપણ રીતે વર્ણન કરી શકતો નથી. સમગ્ર આયુષ્ય વીતી જવા છતાં પણ કોઈ એક અંગનું પૂર્ણરૂપે વર્ણન થઈ શકતું નથી.

જો કદી કહૂં નરમાઈ કી, ઔર લીકોં સિફત ।

આએ જાએ આરવલ, સબદ ન ઈત પોહોંયત ॥ ૧૧૮ ॥

આ ચરણોની કોમળતા તથા એમની રેખાઓના મહિમાનું ગાન કરવામાં તો કેટલાંય વર્ષો વીતી જાય તેમ છતાં એ શબ્દો પૂરા વર્ણન સુધી પહોંચી શકશે નહીં.

જો કહું ખૂબી રંગ કી, જોત કહું લાલ ઉજલ ।  
એ ક્યો આવે સબદ મેં, જો કદમ બકા નેહેયલ ॥ ૧૧૯ ॥

જો હું એમના રંગોનું વર્ણન કરું તો તેમના ઉજજવળ લાલ રંગની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. કેમકે આ ચરણકમલ અખંડ પરમધામનાં છે.

રંગ ઉજલ નરમાઈ ક્યો કહું, ઔર ચરન કી ખુસબોએ ।  
એ જુબાં અરસ ચરન કી, ક્યો કર બરનન હોએ ॥ ૧૨૦ ॥

આ ચરણોની કોમળતા, ઉજજવળતા અને તેની સુગંધીનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? કેમકે સ્વપ્નવત્ જગતની જીભ દ્વારા અખંડ પરમધામનાં આ ચરણકમલોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

ફના ટાંકન ઘૂંટિયાં, ઔર કાંડે અતિ કોમલ ।  
રંગ સોભા સલૂકી છોડકે, આગૂં આસિક ન સકે ચલ ॥ ૧૨૧ ॥

આ શ્રી ચરણોના પંજા, પાની, ઘૂંટી અને કાંડું અત્યંત કોમળ છે. એમની લાલ રંગની શોભા અને સુંદરતાને છોડી પ્રેમી આત્માની દૃષ્ટિ આગળ વધી શકતી નથી.

અબ કહું ભૂષન ચરન કે, કાંબી કડલી ઘૂંઘરી ।  
ઝલકેં નંગ જુદે જુદે, ઈન પર ઝન બાજે ઝાંઝરી ॥ ૧૨૨ ॥

હવે ચરણોના અલંકારોનું વર્ણન કરે છે. જેમાં કાંબી, કડલાં, ઘૂંઘરું સુશોભિત છે. એમાં જુદાજુદા રત્નોની આભા ઝળહળે છે. એની ઉપર પહેરેલી ઝાંઝરી ઝનઝન રણકાર કરે છે.

એક હીરે કી ઝાંઝરી, દિલ રુચતી રંગ અનેક ।  
નકસ કટાવ બૂટી લે, કિન વિધ કહું વિવેક ॥ ૧૨૩ ॥

જો કે આ ઝાંઝરી એક જ હીરાની છે. પરંતુ એમાં ઈચ્છા પ્રમાણે અનેક રંગોની આભા ઝળહળે છે. એમાં ચિત્રકારીની સાથે અનેક જડતર અને નાના-નાના ફૂલોની મીનાકારી સુશોભિત છે. આ રીતે એની શોભાનું વર્ણન કરી શકાતું નથી.

પાંચ નંગ કી ઘૂંઘરી, દિલ રુચતી બોલત ।  
દિલ ચાહે રંગ દેખાવત, દિલ ચાહી સોભિત ॥ ૧૨૪ ॥

ઘૂંઘરુંમાં પાંચ રત્નો સુશોભિત છે. તેમાંથી રુચિ અનુસાર ધ્વનિ નીકળે છે. તેમાં ઈચ્છાને અનુરૂપ રંગો દેખાય છે. તેમની સંપૂર્ણ શોભા હૃદયની ઈચ્છાને અનુરૂપ હોય છે.

કે રંગ કડી મેં દેખત, જાનોં કે હેમ નંગ જડિત ।  
સો સોભિત સબ દિલ ચાહે, નિત નએ રૂપ ધરત ॥ ૧૨૫ ॥

કડામાં પણ અનેક રંગોની આભા ઝળહળે છે. એવું દેખાય છે કે જાણે તેમાં સોનામાં રત્નો જડેલાં છે. તે પણ હૃદયની ઈચ્છાને અનુરૂપ નિત્ય નૂતન રૂપ ધારણ કરે છે.

કે બેલ કડી મેં પાત ફૂલ, સબ નંગ નકસ કટાવ ।  
માનો હેમ મિલાએ કે, કિયો સો મીહીં જડાવ ॥ ૧૨૬ ॥

આ કડામાં ચિત્રકારી દ્વારા અંકિત અનેક વેલીઓ, પાંદડાઓ, ફૂલ વગેરેની સાથે વિવિધ રત્નોનું

જડતર કામ શોભે છે. એવું દેખાય છે કે એમાં સુવર્ણથી જ આ રત્નો જડેલાં હોય.

યા વિધ કાંબી સનંધ, યા નંગ યા ધાત ।

જૈસા દિલ મેં આવત, તૈસા તિત સોભાત ॥ ૧૨૭ ॥

આવું કાંબીની બાબતમાં પણ છે. એમાં જડેલાં રત્ન કે ધાતુ પણ હૃદયની ઈચ્છાને અનુરૂપ સુશોભિત હોય છે.

જડે ઘડે ના કિન કિએ, દિલ યાહ્યા સબ હોત ।

દિલ યાહ્યા મીઠા બોલત, દિલ યાહી ધરે જોત ॥ ૧૨૮ ॥

જો કે આ અલંકારોને ન કોઈએ બનાવ્યા છે અને ન એમાં કાંઈ જડવામાં આવ્યું છે. ઈચ્છામાત્રથી જ એ તૈયાર થાય છે. આ રીતે ઈચ્છામાત્રથી તેમાંથી મધુર ધ્વનિ નીકળે છે અને તે ઈચ્છાનુકૂળ પ્રકાશિત પણ થાય છે.

કહૂં અનવટ પાય કે, માહેં કરત આંભલિયા તેજ ।

નિરખત નખ સિખ સિનગાર, ઝલકત રેજારેજ ॥ ૧૨૯ ॥

શ્રી ચરણોના અંગૂઠામાં પહેરેલી અંગૂઠી (અણવટ) પાય નામના રત્નની છે. એની વચ્ચે દર્પણ રંગનો હીરો ચમકે છે. એમાં જોવાથી નખથી લઈ શિખા સુધીનો સંપૂર્ણ શણગાર દેખાય છે.

और अंगुरियों बिछिअें, करें स्वर रसाल ।

હીરે और लसनिअें, मानिक रंग अति लाल ॥ ૧૩૦ ॥

અન્ય આંગળીઓમાં વીંટીઓ (વિંછીઆ) સુશોભિત છે. તેમાંથી કર્ણપ્રિય ધ્વનિ નીકળે છે. એમાં હીરા અને વૈદૂર્યમણિ (લસણિયા) ઉપરાંત લાલ આભાયુક્ત માણેક વિશેષરૂપે સોહે છે.

માહેં और रंग हैं कै, कै नकस करें चित्र ।

સોભા પર બલ જાઈએ, દેખ દેખ એહ વિચિત્ર ॥ ૧૩૧ ॥

એની વચ્ચે વિવિધ રંગોની અનેક પ્રકારની ચિત્રકારી કરેલી છે. એમની નવનવી શોભા જોઈને એની ઉપર સમર્પિત થવાની ઈચ્છા થાય છે.

જો सलूकी इनन की, और अंगुरी इनों तली ।

એ બકા બરનન કબૂં ના હુઈ, ગઈ अवल से दुनी यली ॥ ૧૩૨ ॥

શ્રી શ્યામાજીનાં આ ચરણ-કમલોના પંજા તથા આંગળીઓનો ઘાટ અતિ સુંદર છે. જો કે આ સૃષ્ટિ કેટલીયે વાર લય (નાશ) થઈ ગઈ છે, પરંતુ આ નિત્ય અંગોનું વર્ણન આજ સુધી ક્યારેય પણ થયું નથી.

सलूकी नभन की, और छबि अंगुरियों ।

ખૂબી સિફત ચરન કી, કહી ન જાએ જુબાં સોં ॥ ૧૩૩ ॥

આ આંગળીઓના નખોનો ઘાટ અને આંગળીઓની નમણાશથી ચરણોની શોભા એટલી વધી જાય છે કે તેને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાતી નથી.

જોત ધરત આકાસ રોસની, ક્યોં કર કહૂં નખ જોત ।

માનોં સૂરજ અરસ કે, કોટક હુએ ઉદોત ॥ ૧૩૪ ॥

આ નખોના પ્રકાશનું વર્ણન કેવી રીતે કરવામાં આવે ? આ તો સમગ્ર આકાશમાં છવાઈ જાય છે. એવું દેખાય છે કે જાણે પરમધામના કરોડો સૂર્ય એક સાથે ઉદય થઈ ગયા હોય !

દોઊ અંગૂઠે ચરન કે, ઔર ખૂબી અંગુરિયોં ।

સોભા સુંદર ફનન કી, આવત ના સિફત મોં ॥ ૧૩૫ ॥

આ શ્રીચરણોના બન્ને અંગૂઠાઓ, બીજી આંગળીઓ તથા પંજાની શોભા અને સુંદરતાનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

મીહીં લીકાં દેખૂં લાંક મેં, ઈતહીં કરૂં વિશ્રામ ।

બલ બલ જાઊં દેખ દેખ કે, એહી રૂહ મોમિનોં તામ ॥ ૧૩૬ ॥

પગની પાનીની મધ્યની ઊંડાઈ (લાંક) અને તેમની રેખાઓની અનુપમ શોભા જોઈને અહીં જ વિશ્રામ કરવાની ઈચ્છા થાય છે. એમની અદ્વિતીય શોભાને જોઈને એના પર સમર્પિત થાઉં છું કેમકે આ ચરણકમલ જ બ્રહ્માત્માઓનો આહાર છે.

ચરન તલી લાંક એડિયાં, ઉજલ રંગ અતિ લાલ ।

કેહેતે છબિ રંગ ચરન કી, અજૂં લગત ન હૈડે ભાલ ॥ ૧૩૭ ॥

પાની, એમાંનાં લાંક અને એડીઓનો રંગ અતિ ઉજ્જવળ લાલિમાયુક્ત છે. આવાં દિવ્ય અનુપમ શ્રીચરણોની છબિનું વર્ણન કરવાથી પણ ન જાણે, હજુ સુધી હૃદયને કેમ કોઈ ચોટ લાગી નથી ?

દિલ યાહી ખૂબી સલૂકી, દિલ યાહી નરમ છબ ।

દિલ યાહ્યા રંગ ખુસબોએ, રહી દિલ યાહી અંગ ફબ ॥ ૧૩૮ ॥

આ શ્રીચરણોની સુંદરતા, ઘાટ, સુકોમળતા, આકૃતિ અને સુગંધી હૃદયની ઈચ્છાને અનુરૂપ જ મનોહર છે.

યોં દિલ યાહે બસ્તર, ઔર દિલ યાહે ભૂષન ।

જબ જિન અંગ દિલ જો યાહે, સો આગૂંહીં બન્યો રોસન ॥ ૧૩૯ ॥

આ રીતે વસ્ત્ર તથા અલંકારો પણ હૃદયની ભાવનાને અનુરૂપ સ્વતઃ (પોતાની મેળે) સુસજ્જિત થાય છે. જે અંગોમાં જ્યારે જેવાં વસ્ત્રો - અલંકારોની ઈચ્છા થાય છે, કે તરત જ તે અંગોમાં તે વસ્ત્ર અને અલંકારો સુશોભિત થઈ જાય છે.

જિન અંગ જૈસા ભૂષન, દિલ યાહ્યા સબ હોત ।

ખિન મેં દિલ ઔર યાહત, આગૂં તૈસી કરે જોત ॥ ૧૪૦ ॥

જે અંગોમાં જેવા અલંકારોની ઈચ્છા થાય છે તેવા તે અંગો તત્કાળ સુસજ્જિત થઈ જાય છે. બીજી ક્ષણે જો અન્ય અલંકારોની ઈચ્છા થઈ તો તે પણ તે જ ક્ષણે ત્યાં પ્રગટ થાય છે.

ખિન મેં સિનગાર બદલે, બિના ઉતારે બદલત ।

રંગ તિત ભૂષન નએ નએ, રંગ જો દિલ યાહત ॥ ૧૪૧ ॥

આ રીતે બધો શણગાર ક્ષણમાત્રમાં જ બદલાઈ જાય છે. એના માટે અલંકારોને ઉતારવાની

જરૂર પડતી નથી. આ રીતે અલંકારોમાં પણ હૃદયની ભાવનાને અનુકૂળ નિત્ય નૂતન રંગોની જમાવટ થાય છે.

**દિલ ચાહી સોભા ધરે, દિલ ચાહી ખુસબોએ ।**

**દિલ ચાહી કરે નરમાઈ, જોત કરે જૈસી દિલ હોએ ॥ ૧૪૨ ॥**

આ સંપૂર્ણ શોભા હૃદયની ઈચ્છાને અનુકૂળ છે. આ રીતે એની સુગંધી, કોમળતા અને તેજસ્વિતા પણ હૃદયની ઈચ્છાને અનુકૂળ જ થાય છે.

**રૂહેં બસત ઈન કદમોં તલેં, જાસોં પાઈએ પેહેયાન ।**

**સબ રૂહેં નૂર ઈન અંગ કો, એ નૂર અંગ રેહેમાન ॥ ૧૪૩ ॥**

બધા બ્રહ્માત્માઓ આ શ્રીચરણો તળે નિવાસ કરે છે. આ ચરણોની કૃપાથી તેમને પોતાના પર આત્મા અને પ્રિયતમ ધણીની પિછાણ થાય છે. બધા બ્રહ્મ આત્માઓ શ્રી શ્યામાજીના આ ચરણકમલોનાં તેજરૂપ છે અને સ્વયં શ્રીશ્યામાજી પરમકૃપાળુ પરબ્રહ્મ પરમાત્માના અંગનાં તેજરૂપ (અંગના) છે.

**એ જો અરવાહેં અરસ કી, પડી રહેં તલે કદમ ।**

**ખાન પાન ઈનોં ઈતહીં, રૂહેં રહેં તલે હુકમ ॥ ૧૪૪ ॥**

જે પરમધામના આત્માઓ છે તેઓ સર્વદા આ ચરણોમાં રહે છે. (એમનું જ ચિંતન કરે છે) તેમનું ખાનપાન અને આશ્રય આ જ ચરણોને આધીન છે.

**યાહી ઠૌર રૂહેં બસત, રાત દિન રહેં સનકૂલ ।**

**હક અરસ મોમિન દિલ, તિન નિમખ ન પડે ભૂલ ॥ ૧૪૫ ॥**

આ ચરણોની નિશ્રામાં રહેતા બ્રહ્માત્માઓ રાત-દિવસ પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરે છે. કેમકે બ્રહ્મઆત્માઓનું હૃદય જ શ્રી રાજજીનું પરમધામ છે. એટલા માટે તેઓ આ ચરણોથી દૂર થવાની લેશ માત્ર ચૂક કરતા નથી.

**હક કદમ હક અરસ મેં, સો અરસ મોમિન દિલ ।**

**છૂટે ના અરસ કદમ, જો યાહી કી હોએ મિસલ ॥ ૧૪૬ ॥**

શ્રીરાજજીના આ ચરણકમલ પરમધામમાં જ છે. હવે બ્રહ્માત્માઓનું હૃદય પરમધામ બની ગયું છે. એટલા માટે જે પરમધામના આ આત્માઓના સમૂહમાંથી હશે તેનાથી ધામધણીના આ ચરણકમલ ક્ષણમાત્ર માટે પણ છૂટશે નહીં.

**એ ચરન રાખું દિલ મેં, ઔર ઊપર હેડે ।**

**લેકે ફિરોં નૈનન પર, ઔર સિર પર રાખોં એ ॥ ૧૪૭ ॥**

એટલા માટે આ શ્રીચરણોને મારા હૃદયમાં ધારણ કરું છું. મારી હાર્દિક ઈચ્છા છે કે હું એમને મારા પોતાના વક્ષઃસ્થળ પર અંક્તિ કરી પોતાની આંખોમાં સમાવી લઉં અને તેને માથા ઉપર ધારણ કરી ઘૂમવા લાગી જાઉં.

**ભી રાખોં બીચ નૈન કે, ઔર નૈનોં બીચ દિલ નૈન ।**

**ભી રાખોં રૂહ કે નૈન મેં, જયોં રૂહ પાવે સુખ ચૈન ॥ ૧૪૮ ॥**

મને એ પણ ઈચ્છા થયા કરે છે કે આ ચરણોને હું પોતાની આંખોની અંદર વસાવી દઉં. તેનાથી

પણ અંદર હૃદયની આંખોમાં ધારણ કરી તેનાથી પણ આગળ વધી આત્માની આંખોમાં એને સ્થાપિત કરું જેથી આત્માને સુખ અને શાંતિનો અનુભવ થાય.

**મહામત કહે ઈન ચરન કો, રાખો રૂહ કે અન્તસકરન ।**

**યા રૂહ નૈનકી પુતલી, બીચ રાખો તિન તારન ॥ ૧૪૯ ॥**

મહામતિ કહે છે, હું આ ચરણોને પોતાના આત્માના અંતઃકરણમાં સ્થાપિત કરું છું અથવા તો આત્માની આંખની પુતળીમાં વસાવી લઉં છું અથવા તો પછી તેની પણ કીકીમાં વસાવી દઉં છું (જેથી આ ચરણકમલ મારાથી ક્યારેય પણ દૂર ન થાય).

પ્રકરણ ૯ ચોપાઈ ૭૯૯

શ્રી રાજજીકા સિનગાર - તીસરા

**ફેર ફેર સરૂપ જો નિરખિએ, નૈના હોએ નહીં ત્રપત ।**

**મોમિન દિલ અરસ કહ્યા, લિખી તાલે એ નિસબત ॥ ૧ ॥**

મહામતિ કહે છે, શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું વારંવાર દર્શન કરવાથી પણ આ નયનો તૃપ્ત થતાં નથી. બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને એટલા માટે પરમધામ કહ્યું છે કે આ સંબન્ધ માત્ર તેમના જ સૌભાગ્યમાં છે.

**ચાહિએ નિસદિન હક અરસ મેં, ઔર ઈત હક ખિલવત ।**

**હોએ નિમખ ન ન્યારે ઈન દિલ, જેતી અરસ ન્યામત ॥ ૨ ॥**

બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં રાત-દિવસ શ્રીરાજજીનું સ્વરૂપ અને મૂલમિલાવાની સ્મૃતિ અખંડ બની રહેવી જોઈએ. તેઓના હૃદયમાંથી પરમધામની બધી સંપત્તિ પળમાત્ર માટે પણ દૂર થવી જોઈએ નહીં.

**બરનન ક્રિયા હક સૂરત કા, રૂહ દેખ્યા ચાહે ફેર ફેર ।**

**એહી અરસ દિલ રૂહ કે, બૈઠે સિનગાર કર ॥ ૩ ॥**

મેં શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનું જેવું વર્ણન કર્યું છે મારો આત્મા વારંવાર તેમનું જ દર્શન કરવા ઇચ્છે છે. બ્રહ્મ આત્માઓનું હૃદય જ પરમધામ હોવાથી સ્વયં શ્રીરાજજી સંપૂર્ણ શણગારથી સુસજ્જ થઈ એમાં બિરાજમાન થયા છે.

**અબ નિસદિન રૂહ કો ચાહિએ, ફેર સબ અંગ દેખે નજર ।**

**સૂરત છબિ સલૂકી, દેખો ભૂષન અંગ બસ્તર ॥ ૪ ॥**

એટલા માટે આત્મા ઇચ્છે કે હવે તે રાત-દિવસ વારંવાર આ સ્વરૂપનું દર્શન કરે. તે વારંવાર આ દિવ્ય છબિ અને તેમનાં બધાં અંગોના વસ્ત્રો અને અલંકારોનું દર્શન કરે.

**સિનગાર ક્રિયા સબ દુલહે, બસ્તર યા ભૂષન ।**

**અબ બખત હુઆ દેખન કા, દેખો રૂહ કે નૈનન ॥ ૫ ॥**

પ્રિયતમ ધણીએ વસ્ત્રો તથા અલંકારોથી પૂર્ણ શણગાર કરેલો છે. હવે તેમના દર્શનનો સમય થઈ ગયો છે. એટલા માટે આત્મદૃષ્ટિથી હું તેમનું દર્શન કરું છું.

**સબ અંગ દેખો ફેરકે, ઔર દેખો સબ સિનગાર ।**

**કામ હુઆ અપની રૂહ કા, દેખ દેખ જાગે બલિહાર ॥ ૬ ॥**

હવે હું ફરીથી શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગોનું અને તેમના સંપૂર્ણ શણગારનું દર્શન કરી લઉં જેથી આત્માની

સંપૂર્ણ ઈચ્છા પરિપૂર્ણ થઈ જશે. આવા સ્વરૂપનાં દર્શન કરી મારી જાતને ન્યોછાવર કરી દઉં છું.

રૂહ ચાહે બકા સરૂપ કી, કરકે નેક બરનન ।

દેખોં સોભા સિનગાર, પેહેનાએ બસ્તર ભૂષન ॥ ૭ ॥

મારો આત્મા ઈચ્છે છે કે અખંડ સ્વરૂપનું થોડુંક વર્ણન કરી તેમનાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો ધારણ કરાવી તેમના સંપૂર્ણ શણગારની શોભાનું દર્શન કરી લઉં.

કલંગી દુગદુગી પગડી, દેખ નીકે ફેર કર ।

બૈઠ ખિલવત બીચ મેં, ખોલે રૂહ કી નજર ॥ ૮ ॥

પરમધામ મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન શ્રીરાજજીના શિર પર સુશોભિત પાઘડી અને તેની પર લગાડેલી કલંગી તથા દુગદુગી (ચગદું)ને હું આત્મદૃષ્ટિ ખોલી પુનઃ સારી રીતે નિહાળી લઉં.

પેહેલે દેખ પાગ સલૂકી, માહેં કે વિધ ફૂલ કટાવ ।

જોત કરી હૈ કિન વિધ, જાનોં કે નકસ નંગ જડાવ ॥ ૯ ॥

હે આત્મા ! સર્વપ્રથમ તું પાઘડીની રચનાને જો, એમાં વિવિધ પ્રકારનાં ફૂલોની ચિત્રકારી છે. તેમાંથી કેવા પ્રકારનો પ્રકાશ પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે ? એવું લાગે છે કે એમાં રત્ન જડેલ ચિત્રકારી છે.

દેખ કલંગી જોત દુગદુગી, જેતા અરસ અવકાસ ।

સો સારા હી તેજ મેં, પૂરન ભયા પ્રકાસ ॥ ૧૦ ॥

હે આત્મા ! આ પાઘડી પર સુશોભિત કલંગીની સંરચનાને તો જો, પરમધામનું આખું આકાશ એના દેદીપ્યમાન પ્રકાશથી આલોકિત થઈ રહ્યું છે.

ઔર ખૂબી ઈન કલંગી, ઔર દુગદુગી સલૂક ।

ઔર પાગ છબિ રૂહ દેખ કે, હોએ જાત નહીં ભૂક ભૂક ॥ ૧૧ ॥

કલંગીની સાથેસાથે દુગદુગીની રચના પણ ઘણી મનોહર છે. આવી અલૌકિક પાઘડીની અનુપમ છબિ જોઈને આ આત્મા તેના પર કેમ સમર્પિત થતો નથી ?

દેખ સુંદર સરૂપ ધનીય કો, લે હિરદેં કર હેત ।

દેખ નૈન નીકે કર, સામી ઈસારત તોકો દેત ॥ ૧૨ ॥

હે આત્મા ! શ્રીરાજજીના સુંદર સ્વરૂપને પોતાના હૃદયમાં પ્રેમપૂર્વક ધારણ કરી પોતાની દૃષ્ટિથી તેમનાં નયનોને સારી રીતે નિરખ. તે તને સામેથી સંકેત કરી રહ્યા છે.

નૈન રસીલે રંગ ભરે, ભોં ભૂકુટી બંકી અતિ જોર ।

ભાલ તીખી નિકસે ફૂટકે, જો મારત ખેંચ મરોર ॥ ૧૩ ॥

શ્રીરાજજીનાં રસિલાં નયનો પ્રેમની મસ્તીથી છલકાય છે. તેમની પાંપણો અને અણિયાળી ભ્રમરનું વંકાપણું અદ્ભુત છે. આ નયનોમાંથી નીકળતાં બાણો હૃદયને જ વિદારી નાખે છે.

હંસત સોભિત હરવટી, અંગ ભૂષન કે વિવેક ।

મુખ બીડી સોભિત પાન કી, ક્યોં બરનોં રસના એક ॥ ૧૪ ॥

હાસ્ય કરતી વખતે શ્રીરાજજીની હડપચી સુંદર દેખાય છે. તેઓએ પોતાનાં અંગોમાં વિવિધ પ્રકારના અલંકારો ધારણ કરેલા છે. તેમના મુખારવિંદમાં પાનનું બીડું સુશોભિત છે. માત્ર એક

જીભ દ્વારા આ અદ્વિતીય છબિનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

લાલ રંગ મુખ અધુર, તંબોલ અતિ સોભાએ ।

એ લાલક હક કે મુખ કી, મેરે મુખ કહી ન જાએ ॥ ૧૫ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદ તથા ઉપરના હોઠમાં પાનની લાલાશ અતિ શોભાયમાન છે. શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની આ લાલાશ મારાથી શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

ગૌર મુખ અતિ ઉજલ, ઔર જોત અતંત ।

એ ક્યોં રહે રૂહ છબિ દેખ કે, એસી હક સૂરત ॥ ૧૬ ॥

શ્રીરાજજીનું ગોરું મુખમંડળ અતિ ઉજ્જવળ છે. તેમાંથી અપાર પ્રકાશ નીકળે છે. આવા દિવ્યસ્વરૂપની અનુપમ છબિને જોઈને મારો આત્મા શરીરમાં કેવી રીતે ટકી રહ્યો છે ?

અતિ ઉજલ મુખ નિલવટ, સુંદર તિલક દિએ ।

અતિ સોભિત હૈ નાસિકા, સબ અંગ પ્રેમ પિએ ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજીનું મુખમંડળ અતિ ઉજ્જવળ છે. તેમના ભાલ પર સુંદર તિલક શોભે છે. તેમની નાસિકા પણ અતિ શોભાયમાન છે. આ રીતે શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો શાશ્વત પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે.

નિલવટ ચૌક ચારોં તરફોં, રંગ સોભિત જોત અપાર ।

નિરખ નિરખ નેત્ર રૂહ કે, સબ અંગ હોએ કરાર ॥ ૧૮ ॥

તેમના કપાળ તથા મુખમંડલની ચારે બાજુ રંગમય છટા પ્રકાશિત થઈ રહી છે. આવા દિવ્ય સ્વરૂપને આત્મદૃષ્ટિથી જોઈને બધાં અંગો તૃપ્ત થઈ જાય છે.

દેખ નિલવટ તિલક, મુખ ભૌં ભાસત અતિ સુંદર ।

સબ અંગ દઢ કરકે, લો રૂહ કે નૈનોં અંદર ॥ ૧૯ ॥

હે આત્મા ! શ્રીરાજજીના કપાળ પર સુશોભિત તિલકને જો. તેમનું મુખમંડલ અને ભૂકુટી અત્યંત સુંદર શોભાયુક્ત છે. પોતાના અંગોને દઢ કરી આ દિવ્ય સ્વરૂપને આત્માની દૃષ્ટિની અંદર વસાવી લે.

નૈન નિપટ બંકી છબિ, અતિ ચંચલ તેજ તારે ।

રંગ ભીને અતિ રસ ભરે, બકા નિસબત રૂહ પ્યારે ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજીની કટાક્ષયુક્ત ત્રાંસી નજર, કપાળની છબિ, ચંચળ અને તેજસ્વી નેત્રો અને એની પુતળી મસ્તી તથા આનંદથી ભરપૂર છે. અખંડ પરમધામના આત્માઓને એ અતિ પ્રિય લાગે છે.

એ રસ ભરે નૈન માસૂક કે, આસિક છોડે ક્યોં કર ।

કે કોટ ગુન કટાક્ષ મેં, રૂહ છોડી ન જાએ નજર ॥ ૨૧ ॥

પ્રેમી આત્મા પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં આવાં મસ્તી ભરેલા નયનોને પલભર માટે પણ દૂર થવા દેતાં નથી. તેમના કટાક્ષમાં કરોડો ગુણ ભરેલા છે. એટલા માટે આત્મા એને પોતાની દૃષ્ટિથી દૂર કરતો નથી.

જો દેવેં પલ આડી માસૂક, તો જાનોં બીચ પડ્યો બ્રહ્માંડ ।

રૂહ અન્તરાએ સહે ના સરૂપ કી, એ જો દુલહા અરસ અખંડ ॥ ૨૨ ॥

જો પ્રિયતમ ધણી પળમાત્રનું પણ વ્યવધાન દઈ દે તો એવું લાગે છે જાણે તેમના અને અમારા વચ્ચે સંપૂર્ણ બ્રહ્માંડ જ અવરોધરૂપ બની ગયું હોય. બ્રહ્માત્માઓ પળભર માટે પણ અખંડ પરમધામના આવા પ્રિયતમ ધણીનો વિયોગ સહન કરી શકતા નથી.

નૈન સુખ દેત જો અલેખેં, મીઠે માસૂક કે પ્યારે ।

મેહેર ભરે સુખ સાગર, રૂહ તર ન સકે તારે ॥ ૨૩ ॥

હાલા પ્રિયતમ ધણીની સુમધુર દૃષ્ટિ અનુરાગી આત્માઓને અપાર સુખ આપે છે. આ દૃષ્ટિમાં તેમની અહેતુકી કૃપાનો વિશાળ સાગર છુપાયેલો છે. જો આ આત્મા તરીને તેને પાર કરવા ઈચ્છે તો પણ તે પાર નથી કરી શકતો.

મીઠે લગેં મરોરતે, મીઠી પાપન લેત ચપલ ।

ફિરત અનિયારે ચાતુરી, માન ભરે ચંચલ ॥ ૨૪ ॥

પ્રિયતમ ધણી જ્યારે પોતાની દૃષ્ટિ ફેરવે છે, ત્યારે તેમની ચપળ પાંપણો સુમધુર લાગે છે. જ્યારે તેઓ પોતાનાં અણિયાળાં નેત્રોને ચતુરાઈથી ફેરવે છે, ત્યારે તે ચંચલ હોવા છતાં પણ ગંભીર લાગે છે.

બીડી લેત મુખ હાથ સોં, સોભિત કોમલ હાથ મુંદરી ।

લેત અંગુરિયાં છબિસોં, બલ જાઝીં સબે અંગુરી ॥ ૨૫ ॥

ધામધણી જ્યારે પોતાના કરકમલોથી પાનનું બીડું મુખમાં મૂકે છે તે સમયે તેમની કોમળ આંગળીઓમાં ધારણ કરેલી વીટીઓ અત્યંત સુશોભિત લાગે છે. આ આંગળીઓની સુંદર છબિને હૃદયમાં ધારણ કરી હું તેના પર સમર્પિત થઈ જાઉં છું.

બીડી મુખ આરોગતે, અધુર દેખત અતિ લાલ ।

હંસત હરવટી સોભા સુંદર, નેત્ર મુખ મછરાલ ॥ ૨૬ ॥

પાનનું બીડું આરોગતા સમયે તેમના હોઠની લાલાશ ધણી વધી જાય છે. તેમના મંદ હાસ્યને સમયે તેમની હડપચી અત્યધિક સુશોભિત લાગે છે અને નેત્રકમલ તથા મુખારવિંદ પણ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ જોવા મળે છે.

અધબીચ આરોગતે, બચન કેહેત રસાલ ।

નૈન બાન ચલાવત સેહેજે, છાતી છેદ નિકસત ભાલ ॥ ૨૭ ॥

પાન આરોગતા સમયે તેઓ રસપૂર્ણ મધુર વચન બોલે છે. જ્યારે તેઓ કટાક્ષયુક્ત બાણ ચલાવે છે, ત્યારે આત્માઓનું હૃદય ઘાયલ થઈ જાય છે.

મોરત પાન રંગ તંબોલ, માનોં ઝલકે માહેં ગાલ ।

જો નૈનોં ભર દેખિએ, રૂહ તબહીં બદલે હાલ ॥ ૨૮ ॥

તેઓ પાનનું બીડું આરોગે છે તો તેમનો લાલ રંગ તેમના કપોલો (ગાલ) પર ઝળહળતો દેખાય

છે. જ્યારે આત્મા શ્રીરાજજીની આવી ભાવભંગીને જોવા લાગે છે, તો તે સમયે તેની ભાવ દશામાં પરિવર્તન આવી જાય છે.

મરકલડે મુખ બોલત, ગૌર હરવટી હંસત ।

નેન શ્રવન નિલવટ નાસિકા, માનોં અંગ સબે મુસકત ॥ ૨૯ ॥

શ્રીરાજજી મંદમંદ હાસ્યની સાથે જ્યારે મધુરવાણી બોલે છે, તે સમયે તેમના ગોરા રંગના મુખમંડળ પર તેમની હડપચી પણ હાસ્ય પૂર્ણ હોય તેમ દેખાય છે. એટલું જ નહીં તેમનાં નેત્રો, કાન, કપાળ અને નાક વગેરે બધા અંગો મંદમંદ હાસ્ય કરી રહ્યા હોય એવું જણાય છે.

જોત ધરત ચિત ચાહતી, ચિત ચાહી નરમ લગત ।

કે રંગ કરેં ચિત ચાહતી, ખુસબોએ કરત અતંત ॥ ૩૦ ॥

શ્રીરાજજીનું મુખમંડળ તેમની ઈચ્છા અનુસાર વિકસિત થાય છે. તેમની પ્રબળતા તથા કોમળતા પણ તેમની ઈચ્છા અનુસાર જ છે. આ રીતે તેમાં વિવિધ રંગોની છટા પણ ઈચ્છાનુકૂળ દેખાય છે, જેના કારણે સમગ્ર વાતાવરણ સુરભિત થઈ જાય છે.

ચિત ચાહે સુખ દેત હેં, લાલ મોતી કાનન ।

દેખ દેખ જાળિં વારને, એ જો ભૂષન ચેતન ॥ ૩૧ ॥

તેમના શ્રવણઅંગો (કાન)માં સુશોભિત લાલાશયુક્ત મોતી પણ ઈચ્છાનુકૂળ સુખ આપે છે. આ ચેતનાયુક્ત અલંકારોને જોઈને હું સ્વયંને વારંવાર સમર્પિત કરી દઉં.

સુપન સરૂપ જિન વિધ કે, એ જો પેહેનત હેં ભૂષન ।

સો તો અરસ મેં હે નહીં, જો સિનગાર કરેં વિધ ઈન ॥ ૩૨ ॥

નએ સિનગાર જો કીજિએ, ઉતારિએ પુરાતન ।

નયા પુરાના પેહેન ઉતારના, એ હોત સુપન કે તન ॥ ૩૩ ॥

આ સ્વપ્નવત્ સંસારમાં જે રીતે અલંકારો ધારણ કરવામાં આવે છે, તે સ્થિતિ પરમધામમાં નથી. અહીં (જગતમાં) નવો શણગાર ત્યારે કરવામાં આવે જ્યારે જૂનાને ઉતારાય. આ રીતે જૂના શણગાર ને ઉતારવો અને નવા શણગારને ધારણ કરવો સ્વપ્નના શરીરમાં જ હોય છે.

એ બારીક બાતેં અરસ કી, સો જાનેં અરવા અરસૈ કે ।

નયા પુરાના ઘટ બઢ, સો કબૂં ન અરસ મેં એ ॥ ૩૪ ॥

પરમધામની આ વાસ્તવિકતા અત્યંત ગૂઢ છે, એને ફક્ત પરમધામના આત્માઓ જ સમજી શકે છે. કેમકે પરમધામમાં નવું-જૂનું અથવા ઘટવું-વધવું વગેરે કંઈ પણ હોતું નથી.

અરસ મેં સદા એક રસ, કરેં પલમેં કોટ સિનગાર ।

ચિત ચાહે અંગોં સબ દેખત, નયા પેહેન્યા ન જૂના ઉતાર ॥ ૩૫ ॥

પરમધામમાં હમેશાં એક સરખી સ્થિતિ હોય છે. તેમ છતાં ત્યાં પળમાત્રમાં કરોડો શણગાર થઈ જાય છે. તે બધા ઈચ્છા પ્રમાણે બધાં અંગોમાં સુશોભિત પણ દેખાય છે. ત્યાં ન તો નવા શણગાર ધારણ કરવાની આવશ્યકતા હોય છે અને ન તો જૂનાને ઉતારવાની આવશ્યકતા રહે છે.

જ્યોં અંગ ત્યોં બસ્તર ભૂષન, કરેં કોટ રંગ ચિત ચાહે ।

અરસ જૂના ન કબૂં કોઈ રંગ, દેખત પલમેં નિત નએ ॥ ૩૬ ॥

ત્યાં જેવાં દિવ્ય અંગો છે તે રીતના વસ્ત્ર અને અલંકારો પણ દિવ્ય છે. તે ઈચ્છા પ્રમાણે કરોડો રંગોમાં દેખાય છે. એટલા માટે પરમધામમાં કોઈ પણ રંગ જૂનો થતો નથી. ત્યાં તો પ્રતિપળ નિત્ય નૂતન દેખાય છે.

દેત ખુસબોએ ખુસાલી, શ્રવનોં અતિ સુંદર ।

બાત સુનત મેરી રીઝત, સુખ પાવત રૂહ અંદર ॥ ૩૭ ॥

શ્રીરાજજીના અતિ સુંદર શ્રવણઅંગ પ્રસન્નતાની સાથેસાથે સુવાસ પણ પ્રદાન કરે છે. જ્યારે તેઓ મારી વાત સાંભળી પ્રસન્ન થાય છે ત્યારે પર-આત્મા અંદરથી અપાર સુખનો અનુભવ કરે છે.

જો અટકોં ઈન અંગમેં, તો જાએ ન સકોં છોડ કિત ।

ગુઝ ગુન કે શ્રવન કે, રૂહ ઈતહીં હોવે ગલિત ॥ ૩૮ ॥

જ્યારે મારી દૃષ્ટિ આ અંગમાં સ્થિર થઈ જાય છે ત્યારે તેને છોડીને બીજે ક્યાંય જઈ શકાતું નથી. શ્રીરાજજીના આ અંગોમાં અનેક પ્રકારના ગુણો છુપાયેલા છે. એટલા માટે આત્મા ત્યાં જ દ્રવિત થઈ જાય છે.

જામા અંગ જવેર કા, ભૂષન નંગ કે રંગ ।

જોત પોહોંયે આકાસમેં, જાએ કરત મિનોં મિને જંગ ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીના અંગ પર સુશોભિત જામો રત્નમય છે. તેઓએ અનેક રંગોનાં રત્નોના અલંકારો ધારણ કર્યા છે. એમનો પ્રકાશ આકાશમાં પહોંચી પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતો રહે છે.

યાહી વિધ જામા પટુકા, યાહી વિધ પાગ બસ્તર ।

કરેં ચિત ચાહે અંગ રોસની, અનેક જોત અંગ ધર ॥ ૪૦ ॥

આ રીતની શોભા જામાની ઉપર બાંધેલા પટુકાની પણ છે અને આ જ પ્રકારની શોભા શિર પર બાંધેલી પાઘડી અને અન્ય વસ્ત્રોની પણ છે. આ રીતે શ્રીરાજજીનાં બધા અંગો ઈચ્છા પ્રમાણે જ્યોતિ ધારણ કરી ઈચ્છા પ્રમાણે પ્રકાશિત થાય છે.

જામા પટુકા ચોલી બાંહેંકી, ચીન મોહોરી બંધ બગલ ।

એ આસિક અંગ દેખ કે, આગૂં નજર ન સકે ચલ ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીએ અંગોમાં ધારણ કરેલ જામા, પટુકો, કંચુકી તેની બાંય, તેની કિનારની વેલ તથા ખત્મા નીચે જામાના બન્ધ યા દોરીની શોભા જોઈને અનુરાગી આત્માઓની દૃષ્ટિ ત્યાં સ્થિર થઈ જાય છે અને તે તેની આગળ ક્યાંય પણ જઈ શક્તી નથી.

ચોલી અંગ કો લગ રહી, હાર લટકે અંગ હલત ।

તલેં હાર બીચ દુગદુગી, નેહેરેં લેહેરેં જોત ચલત ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગોને સ્પર્શ કરતી જામાની કંચુકી પર લટકતી માળાઓ અંગોની મૃદુ હલચલથી

જ લહેરાવા લાગે છે. આ માલાઓની નીચે દુગદુગી (પેન્ડન્ટ) શોભે છે. તેમાંથી નીકળતી જ્યોતિના તરંગો નહેરોની જેમ ચાલતા દેખાય છે.

બગલોં બેલી ફૂલ ખભે, ગિરબાન બેલી જર ।

પીછે કટાવ જો કોતકી, રૂહ છોડ ન સકે ક્યોંએ કર ॥ ૪૩ ॥

જામાના પૃષ્ઠ ભાગમાં તથા ખભાવાળા ભાગ પર અનેક વેલીઓ તથા ફૂલોનાં સુશોભન કરેલાં છે. તેની કિનારની પટ્ટી પર જરીની વેલો બનેલી છે. પૃષ્ઠભાગમાં કેતકીના ફૂલના આકારની ચિત્રકારી સુશોભિત છે. આ અનુપમ છબિને છોડી આ આત્મા કેવી રીતે આગળ વધી શકે ?

કહે હાર હમ હેડે પર, અતિ વિરાજે અંગ લાગ ।

સુખ દે હક સૂરત કો, એ કૌન હમારો ભાગ ॥ ૪૪ ॥

શ્રીરાજજીના કંઠમાં સુશોભિત હાર કહે છે, અમે ખૂબ ભાગ્યશાળી છીએ. અમારું કેટલું મોટું સૌભાગ્ય છે કે અમે શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપની શોભા વધારી રહ્યા છીએ.

કંઠ હાર નંગ સબ ચેતન, દેખ સોભા સબ ચઢતી દેત ।

એ સુખ રૂહ સોઈ જાનહીં, જો સામી હક ઇસારત લેત ॥ ૪૫ ॥

કંઠમાં ધારણ કરેલી રત્નોની આ બધી માળાઓ ચેતન છે અને એકબીજાથી અધિક સુંદર છે. આ અપાર શોભાનો આનંદ તે બ્રહ્માત્મા અનુભવ કરી શકે છે, જેઓ શ્રીરાજજીના સમ્મુખ રહીને તેમનાં નયનોનો સંકેત સમજે છે.

એ જંગ રૂહ દેખ્યા ચાહે, મિલ જોતેં જોત લરત ।

કે નંગ રંગ અવકાસ મેં, મિનોં મિને જંગ કરત ॥ ૪૬ ॥

મારો આત્મા આ અલંકારોમાંથી નીકળતા પ્રકાશનો પરસ્પર દ્વન્દ્વ જોવા ઇચ્છે છે. કેમકે વિવિધ પ્રકારનાં રત્નોના રંગ આકાશમાં પરસ્પર દ્વન્દ્વ કરતા જોવા મળે છે.

જોત અતિ જવેરન કી, બાંહોં પર બાજુબંધ ।

જાત ચલી જોત ચીર કે, કે વિધ એસી સનંધ ॥ ૪૭ ॥

શ્રીરાજજીના હાથોમાં બાંધેલા બાજુબંધોમાં જડેલાં રત્નોમાં એ રીતની વિશેષતા છે કે તેમનાં જ્યોતિર્મય કિરણો અન્ય રત્નોના પ્રકાશને પાર કરીને આગળ વધતાં દેખાય છે.

હાથ કાંડોં કડી પોહોંચિયાં, જાનોં એ જોત ઇનથેં અતંત ।

જોત સાગર આકાસ મેં, કોઈ સકે ના ઇત અટકત ॥ ૪૮ ॥

હસ્તકમલોના કાંડામાં પહેરેલી કડી અને પોંચીઓમાં જડેલ રત્નોની જ્યોતિર્મયી આત્મા આ બાજુબંધોથી પણ વધારે છે. એમાંથી નીકળતાં કિરણોને કોઈ પણ પ્રકાશ રોકી શકતો નથી. એ તો વિશાળ સાગરના તળિયાને સ્પર્શ કરતો આકાશ સુધી ફેલાઈ જાય છે.

બાજુબંધ પોહોંચી કડી, એ ભૂષન સોભા અપાર ।

નરમ હાથ લીકેં હથેલિયાં, ક્યોં આવે સોભા સુમાર ॥ ૪૯ ॥

બાજુબંધ, પોંચી, કડાં વગેરે અલંકારોની શોભા જ અપરંપાર છે. અત્યંત કોમળ હસ્તકમલની

હથેળીઓમાં અંકિત રેખાઓની અપાર શોભા પણ શબ્દોની સીમામાં આવી શકતી નથી.

જુદે જુદે રંગોં જોત ચલે, એ જો નંગ હાથ મુંદરી ।

એ તેજ લેહેરેં કે ઉઠત હેં, જ્યોં જ્યોં ચલવન કરેં અંગુરી ॥ ૫૦ ॥

આ હસ્તક્રમલોની પ્રત્યેક આંગળીમાં સુશોભિત વીંટીઓના રત્નોમાંથી પણ અલગ-અલગ રંગોનાં કિરણો ઊઠે છે. શ્રીરાજજી આ આંગળીઓને જેમજેમ ચલાવે છે તેમ તેમ આ કિરણોની લહેરો નીકળતી દેખાય છે.

ક્યોં કહૂં જોત નખન કી, એ સબથેં અતિ જોર ।

જાનોં તેજ સાગર અવકાસ મેં, સબકો નિકસે ફોર ॥ ૫૧ ॥

આ આંગળીઓના નખોના પ્રકાશનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? એ તો બધાથી વધારે પ્રકાશિત દેખાય છે. એમાંથી નીકળતો પ્રકાશપુંજ આકાશને પણ પાર કરીને આગળ વધતો દેખાય છે.

રંગ દેખૂં કે સલૂકી, છબિ દેખૂં કે નરમ ઉજલ ।

જો હોએ કદુએ ઈસક, તો ઈતથેં ન નિકસે દિલ ॥ ૫૨ ॥

આ નખોની રચના, એમનો રંગ, એમની કોમળતા તથા ઉજ્જવળ છબિને જોવાથી એવું લાગે છે, જો હૃદયમાં લેશમાત્ર પણ પ્રેમ હોય તો એનાથી દષ્ટિ લગારેય હટશે જ નહીં. (દૂર થશે નહીં.)

કેસી નરમ અંગુરિયાં પતલી, દેખ સલૂકી તેજ ।

આસમાન રોસની પોહોંયાએ કે, માનોં સૂર જિમી ભરી રેજા રેજ ॥ ૫૩ ॥

આ આંગળીઓ કેટલી કોમળ અને પાતળી છે ? એમની આકૃતિ અને એમાંથી ઊઠતા તેજને જોઈને એવું લાગે છે જાણે સૂર્યનો પ્રકાશ સમગ્ર આકાશને અજવાળીને ભૂમિના કણેકણને પણ પ્રકાશિત કરી રહ્યો છે.

જો જોત સમૂહ સરૂપ કી, સો નૈનોં મેં ન સમાએ ।

જો રૂહ નૈનોં મેં ન સમાવહીં, સો જુબાં કહ્યો ક્યોં જાએ ॥ ૫૪ ॥

શ્રીરાજજીના સ્વરૂપનો પ્રકાશ એટલો પ્રખર છે કે તે નયનોમાં સમાઈ શકતો નથી. જે શોભા આત્માની આંખોમાં પણ સમાઈ શકતી ન હોય તેને શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ?

યોં બસ્તર ભૂષન અંગ ચેતન, સબ લેત આસિક જવાબ ।

કેહે સબ કા લેગિં પડઉતર, એ નહીં રૂહ મિને ખ્વાબ ॥ ૫૫ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં વસ્ત્ર તથા આભૂષણ બધાં ચેતનમય છે. એ બધાં અનુરાગી આત્માઓને જવાબ પણ આપે છે. આત્માઓ પણ બધાના પ્રશ્નોનો ઉત્તર દેવા ઈચ્છે છે કેમકે તેઓ પોતે સ્વપ્નમાં નથી.

રદ બદલ ભૂષન સોં, ઔર કરે બસ્તરોં સોં ।

ઔર અંગ લગ જાએ ના સકે, ફારગ ન હોએ ઈનમોં ॥ ૫૬ ॥

જ્યારે આત્મા આ વસ્ત્ર અને અલંકારો સાથે વાર્તાલાપ કરે છે. ત્યારે એક અંગનાં વસ્ત્ર અને અલંકારમાંથી તેમને કુરસદ મળતી નથી. તો પછી તેઓ તે અંગને છોડી અન્ય અંગો તરફ

ધ્યાન કેવી રીતે કેન્દ્રિત કરી શકે ?

એ બસ્તર ભૂષન હકકે, સો સારે હી ચેતન ।  
સબ જવાબ લિયા ચાહિએ, આસિક એહી લછન ॥ ૫૭ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજીનાં અંગોનાં બધાં વસ્ત્રો અને અલંકારો ચેતનમય છે. આત્મા તેમની પાસેથી ઉત્તરની ઈચ્છા કરે છે. આ જ તો અનુરાગીઓનું લક્ષણ છે.

આસિક રૂહ જિત અટકી, અંગ ભૂષન યા બસ્તર ।  
યાસોં લગી ગુફતગોએ મેં, સો છૂટે નહીં ક્યોએ કર ॥ ૫૮ ॥

અનુરાગી આત્માઓની દૃષ્ટિ જે વસ્ત્ર અથવા અલંકારોમાં સ્થિર થઈ જાય છે, તેઓ તેમની સાથે ગૂઢ વાર્તાલાપ કરવા લાગે છે. એટલા માટે તેમની દૃષ્ટિ ત્યાંથી કોઈ પણ રીતે દૂર થઈ શકતી નથી.

ઈસક બસત સબ અંગ મેં, સબ વિધ દેત હેં સુખ ।  
કે સુખ હર એક અંગ મેં, સો કહ્યો ન જાએ યા મુખ ॥ ૫૯ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધા અંગો પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. એટલે તેઓ દરેક પ્રકારનું સુખ પ્રદાન કરે છે. એમાં પ્રત્યેક અંગમાંથી અપાર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, જેનું વર્ણન જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

પ્રેમ લિએ સોભા ગુન, સબ સુખ દેત પૂરન ।  
યા બસ્તર યા ભૂષન, સુખ જાહેર યા બાતન ॥ ૬૦ ॥

આ વસ્ત્રો તથા અલંકારો પ્રેમપૂર્ણ હોવાથી અપારગુણોની શોભા ધારણ કરે છે. એટલા માટે એમનાથી પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રૂપે પૂર્ણ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

સુખ ઈસક હક જાત કે, તિનસે અંગ સુખદાએ ।  
બાહેર સુખ સબ અંગ મેં, એ સુખ જુબાં કહ્યો ન જાએ ॥ ૬૧ ॥

બ્રહ્મ આત્માઓનું સુખ જ પ્રેમ છે. એટલા માટે પ્રેમ પ્રાપ્ત કરવાથી એમનાં બધાં અંગો આનંદિત થાય છે. પ્રત્યક્ષ રૂપે પ્રાપ્ત થવાવાળા આ અંગોના સુખોનું વર્ણન પણ જીભ દ્વારા થઈ શકતું નથી.

અંગ બસ્તર યા ભૂષન, સબ સુખ દિયા ચાહે ।  
કે સુખ જાહેર કે બાતન, સબ મિલ પ્રેમ પિલાએ ॥ ૬૨ ॥

શ્રીરાજજીના અંગોનાં વસ્ત્રો કે અલંકારો બધાં બ્રહ્માત્માઓને સુખ આપવા ઈચ્છે છે. તેનાથી પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રૂપે અપાર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. આ બધાં મળીને પ્રેમનું જ પાન કરાવે છે.

ઈસક દેવેં લેવેં ઈસક, ઔર ઊપર દેખાવેં ઈસક ।  
અરસ ઈસક જરે જરા, એ જો સૂરત ઈસક અંગ હક ॥ ૬૩ ॥

આ બધાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો પોતે પણ પ્રેમ ગ્રહણ કરે છે અને આત્માઓને પણ પ્રેમ પ્રદાન કરે છે. બહારથી પણ એમાં પ્રેમ જ જોવા મળે છે. આ રીતે પરમધામના કણે-કણમાં પ્રેમ જ વ્યાપ્ત છે, કેમકે આ બધા શ્રીરાજજીના જ સ્વરૂપનાં આનંદ (પ્રેમ) અંગ છે.

એક અંગ જિન દેખ્યા હોએ, સો પલ રહે ન દેખે બિગર ।

હુઈ બેસકી ઈન સરૂપ કી, રૂહ અંગ ન્યારી રહે ક્યોં કર ॥ ૬૪ ॥

જેણે શ્રીરાજજીના એક અંગનું પણ દર્શન કરી લીધું હોય તે એક પણ માટે પણ તે સ્વરૂપથી દૂર નથી રહી શકતો. તો પછી જે બ્રહ્મ આત્માને નિઃસન્દેહ આ પૂર્ણ સ્વરૂપના દર્શન થઈ ગયાં છે તેઓ તેનાથી દૂર કેવી રીતે રહી શકે ?

સબ અંગ દિલ મેં આવતે, બેસક આવત સૂરત ।

હાએ હાએ રૂહ રેહેત ઈત ક્યોં કર, આએ બેસક નિસબત ॥ ૬૫ ॥

શ્રીરાજજીનાં બધાં અંગો જ્યારે હૃદયમાં અંકિત થઈ જાય છે ત્યારે તેમનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ હૃદયમાં વસી જાય છે. આ રીતે જ્યારે તેને શ્રીરાજજી સાથેના શાશ્વત સમ્બન્ધની જાણ થઈ જાય છે, તો પછી તે આત્મા આ જગતમાં કેવી રીતે રહી શકે ?

ચારોં જોડે ચરન કે, એ જો અરસ ભૂષન ।

એ લિએ હિરદે મિને, આવત સરૂપ પૂરન ॥ ૬૬ ॥

શ્રીરાજજીનાં યુગલ ચરણોમાં સુશોભિત ચારેય અલંકારો પરમધામની દિવ્યતાથી પરિપૂર્ણ છે. જે આત્માઓ એને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે છે તેમના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનું પૂર્ણ સ્વરૂપ અંકિત થઈ જાય છે.

જો સોભાવત ઈન ચરન કો, એ ભૂષન સબ ચેતન ।

અનેક ગુન યાકે જાહેર, ઔર અલેખે બાતન ॥ ૬૭ ॥

શ્રીરાજજીનાં શ્રીચરણોમાં સુશોભિત આ ચારેય અલંકારો ચેતનમય છે. તેમાં પ્રગટ તથા અપ્રગટ રૂપે અનેક પ્રકારના ગુણ રહેલા છે.

નંગ નરમ જોત અતંત, ઔર અતંત ખુસબોએ ।

એ ભૂષન ચરનોં સોભિત, બાની ચિત ચાહી બોલત સોએ ॥ ૬૮ ॥

આ અલંકારોમાં જડેલાં રત્નો તેજોમય, સુકોમલ તથા સુગંધીયુક્ત છે. શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં સુશોભિત આ અલંકારો ઈચ્છા પ્રમાણે મધુરવાણી વદે છે.

ગૌર ચરન અતિ સોભિત, ઔર સિનગાર ભૂષન સોભિત ।

એ અંગ સંગ ન્યારે ન કબહૂં, અતિ બારીક સમઝન ઈત ॥ ૬૯ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ ગોરા ગોરા ચરણો અતિ શોભાયુક્ત છે. એમની ઉપર અલંકારોનો શણગાર સુશોભિત છે. એ અલંકારો આ અંગોથી ક્યારેય પણ દૂર થતાં નથી. આ રીતની સમજ અત્યંત સૂક્ષ્મ (ગૂઢ) છે.

એહી ઠૌર આસિકન કી, અરસ કીજો અરવાહેં ।

સો ચરન તલી છોડેં નહીં, પડી રહેં તલે પાએ ॥ ૭૦ ॥

એ શ્રીચરણો જ પરમધામના આત્માઓ માટે વિશ્રામ સ્થળ છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓ આ ચરણોને ક્ષણભર પણ છોડતા નથી અને હમેશાં આ જ ચરણોને શરણે રહે છે.

અરસ રૂહેં આસિક ઈનકી, જિન પાયો પૂરન દાવ ।

ઠૌર ના ઔર રૂહન કો, જાકો લગે કલેજે ઘાવ ॥ ૭૧ ॥

પરમધામના આત્માઓ આ જ શ્રીચરણોના અનુરાગી છે. તેમને જે એમના સાન્નિધ્યનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે, એના સિવાય તેમનું કોઈ આશ્રય સ્થાન જ નથી. આ શ્રી ચરણો એમના હૃદયમાં જડાઈ ગયાં છે.

કે રંગ નંગ બસ્તર ભૂષન કે, ચઢી આકાસ જોત લેહેર ।

જો જોત નખ ચરન કી, માનોં ચીર નિકસી નેહેર ॥ ૭૨ ॥

વિવિધ પ્રકારનાં રંગોનાં રત્નોથી જડેલાં શ્રીરાજજીના વસ્ત્ર - અલંકારોની જ્યોતિ આકાશમાં લહેરાય છે. આ બધી જ્યોતિઓને પાર કરીને ચરણના નખનો પ્રકાશ તેમનાથી પણ આગળ નીકળી જાય છે.

કેહેતી હોં ઈન જુબાંન સોં, ઔર સુપન શ્રવન નજર ।

જો નજરોં સૂરજ ખ્વાબ કે, સોં હકેં સિફત પોહોંયે ક્યોં કર ॥ ૭૩ ॥

શ્રીરાજજીનાં આ શ્રીચરણોની શોભાને સ્વપ્નની દૃષ્ટિએ જોઈને અને સ્વપ્નના કાનોથી સાંભળી હું સ્વપ્નની જીભ દ્વારા વર્ણન કરી રહ્યો છું. જે દૃષ્ટિ સ્વપ્નવત્ સંસારના સૂર્યના પ્રકાશથી પ્રકાશિત હોય છે, તે અખંડની શોભાનું દર્શન કેવી રીતે કરી શકે ?

કટ ચીન ઝલકે દાંવન, બૈઠ ગઈ અંગ પર ।

કે રંગ નંગ ઈજાર મેં, સો આવત જાહેર નજર ॥ ૭૪ ॥

શ્રીરાજજીની કમર પર રેશમી દામન (બંધ) ઝલકે છે. તે કમર પર ખોસેલી હોવાથી ઈજારમાં જડેલાં વિવિધ પ્રકારના અને વિવિધ રંગોનાં રત્નોની જ્યોતિર્મય આભા જામામાંથી સારી રીતે દેખાય છે.

ઔર ભૂષન જો ચરન કે, સો અતિ ધરત હેં જોત ।

નરમ ખુસબોએ સ્વર માધુરી, આસમાન જિમી ઉદોત ॥ ૭૫ ॥

શ્રી ચરણોના અલંકારો જ્યોતિર્મય આભાથી પરિપૂર્ણ છે. એમાં કોમળતા, સુગંધ અને સ્વરમાધુર્ય છે. એનું તેજ ભૂમિથી લઈને આકાશ સુધી ફેલાય છે.

પાંઉં તલી નરમ ઉજલ, લીકેં એડી લાંક લાલ ।

એ રૂહ આસિક સે ક્યોં છૂટહી, એ કદમ નૂર જમાલ ॥ ૭૬ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણની પાની અત્યંત કોમળ અને અતિ ઉજ્જવળ છે. એની રેખાઓ, ઊંડાઈ અને એડી લાલાશયુક્ત છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણીનાં આવાં શ્રીચરણો અનુરાગી આત્માઓથી કેવી રીતે છૂટી શકે ?

તલી હથેલી હાથ પાંઉં કી, લાલ અતિ ઉજલ ।

ઔર બીસોં અંગુરિયાં નરમ પતલી, નખ નરમ નિરમલ ॥ ૭૭ ॥

શ્રીરાજજીના ચરણતલ તથા હસ્તકમળની હથેલીઓ અત્યંત ઉજ્જવળ તથા લાલાશપૂર્ણ છે. તેમની વીસ આંગળીઓ કોમળ તથા પાતળી છે. આ બધાના નખ અત્યંત કોમળ તથા નિર્મલ છે.

કાંડે કોમલ હાથ પાંઉં કે, ફને પીડી અંગ માફક ।

ઉજલ અતિ સોભા લિએ, એ સૂરત સોભા નિત હક ॥ ૭૮ ॥

હસ્તકમલ તથા ચરણકમલની કલાઈ અને કાંડું અત્યંત કોમળ છે. એની સાથે પંજો તથા પીંડી પણ અન્ય અંગો જેવી અનુરૂપ શોભાયુક્ત છે. આ રીતે શ્રીરાજજીનાં અંગોની ઉજ્જવળ શોભા નિત્ય તથા શાશ્વત છે.

રંગ રસ ઈંદ્રી નૌતન, ચઢતા અંગ નૌતન ।

તેજ જોત સોભા નૌતન, નૌતન ચઢતા જોવન ॥ ૭૯ ॥

શ્રી રાજજીના સુંદર કિશોર સ્વરૂપના અંગ, ઈન્દ્રિયો નિત્ય નવીન અને શાશ્વત છે. તથા તેમાં નિત્ય નૂતનતા છે. તેમનું તેજ, જ્યોતિ તથા શોભા પણ નૂતન છે અને નિત્ય વધતું જતું યૌવન પણ નૂતનરૂપે દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

છબ ફબ મુખ સનકૂલ, ચઢતી કલા દેખાએ ।

કાયમ અંગ અરસ કે, સબ ચઢતા નજરોં આએ ॥ ૮૦ ॥

મુખારવિંદની છબિ, અપ્રતિમ સૌંદર્ય અને પ્રસન્ન વદન નિત્ય નવીન કલાઓમાં પ્રગટ થાય છે. એ અંગો અખંડ પરમધામનાં છે એટલા માટે દરરોજ ઉત્તરોત્તર વધતાં દેખાય છે.

એ અંગ સબ અરસ કે, અરસ બસ્તર ભૂષન ।

અરસ જરે જવેર કો, સિફત ન પોહોંયે સુકન ॥ ૮૧ ॥

આ બધાં અંગો અને તેમાં ધારણ કરેલાં વસ્ત્રો તથા અલંકારો પરમધામની દિવ્યતાથી ભરેલાં છે. એટલા માટે એમાં જડેલાં રત્નોની શોભા પણ શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી.

સબ અંગ ઈસક કે, ગુન અંગ ઈન્દ્રી ઈસક ।

સબદ ન પોહોંયે સિફત, ઈન વિધ સૂરત હક ॥ ૮૨ ॥

શ્રીરાજજીના એ બધાં અંગો શાશ્વત પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. તેમના ગુણ અંગ ઈન્દ્રિયોમાં પ્રેમનો અવિરત પ્રવાહ છે. શ્રીરાજજીનું દિવ્ય સ્વરૂપ આ રીતે સુશોભિત છે કે તેને વર્ણવવા માટે કોઈ પણ શબ્દ પૂરતા નથી.

કેહે કેહે દિલ જો કેહેત હેં, તારેં અધિક અધિક અધિક ।

સોભા ઈસક બકા તન કી, એ મેં કેહે ન સકોં રંચક ॥ ૮૩ ॥

મારું હૃદય આ શોભાનું જેટલું વર્ણન કરવા ઈચ્છે છે, આ શોભા તેનાથી વધારે વધતી જાય છે. કેમકે અખંડ સ્વરૂપના પ્રેમની આ શોભા છે. એટલા માટે હું એનું લેશમાત્ર પણ વર્ણન કરી શકતો નથી.

અબ લગ જાનતી અરસ કે, હેમ નંગ લેત મિલાએ ।

પૈદાસ ભૂષન ઈન વિધ, વે પેહેનત હેં ચિત ચાહે ॥ ૮૪ ॥

હમણાં સુધી મને એવી જાણ હતી કે પરમધામના બધા રત્ન સુવર્ણની સાથે જડેલાં છે. પરંતુ આ અલંકારોની ઉત્પત્તિ જ એવી છે કે તેઓ ઈચ્છાને અનુરૂપ આપમેળે પ્રગટ થાય છે.

એક લે દૂજા મિલાવહીં, તબ તો ઘટ બઢ હોએ ।

સો તો અરસ મેં હૈ નહીં, વાહેદત મેં નહીં દોએ ॥ ૮૫ ॥

જો કોઈ એક ધાતુમાં બીજી ધાતુ કે રત્ન મેળવવામાં આવે તો તેમાં ઘટ-વધ થવાનો ભાવ બની રહે. પરન્તુ પરમધામમાં આ સ્થિતિ નથી. કેમકે અદ્વૈત ભૂમિકામાં બે ભાવ હોતા જ નથી.

ઘડે જડે ના સમારે, ના સાંધ મિલાઈ કિન ।

દિલ ચાહે નંગોં કે અસલ, બસ્તર યા ભૂષન ॥ ૮૬ ॥

પરમધામનાં વસ્ત્ર તથા અલંકારોને ન કોઈએ બનાવ્યા છે, ન તેમાં રત્નો વગેરેને જડ્યાં છે અને ન કાંઈ મેળવીને તેને તૈયાર કર્યા છે. ખરેખર આ વસ્ત્રો અને અલંકારો હૃદયની ઈચ્છા પ્રમાણે રત્નોનાં છે અને આપમેળે બનેલાં છે.

ના પેહેન્યા ના ઉતારિયા, દિલ ચાહ્યા સબ હોત ।

જબ જિત જૈસા ચાહિએ, સો ઉત આગૂં બન્યા લે જોત ॥ ૮૭ ॥

પરમધામમાં કોઈ વસ્ત્રો કે અલંકારોને ધારણ કરવા કે ઉતારવાનાં હોતાં નથી. તે તો હૃદયની ઈચ્છા પ્રમાણે પોતાની રીતે અંકિત થઈ જાય છે. જ્યારે જ્યાં જેવી શોભા જોઈએ ત્યાં તે તરત જ અંકિત થઈ જાય છે.

જો રૂહ કહાવે અરસકી, માહેં બકા ખિલવત ।

સો જિન ખિન છોડો સરૂપ કો, કહેં ઉમત કો મહામત ॥ ૮૮ ॥

મહામતિ પોતાના આત્માઓને કહે છે, જે આત્મા સ્વયં પરમધામનો છે એમ કહે છે અને પોતાને મૂલમિલાવામાં બેઠેલો સમજે છે તેણે પોતાના ધણીના આ દિવ્ય સ્વરૂપથી પળમાત્ર માટે પણ દૂર થવું જોઈએ નહીં.

પ્રકરણ ૧૦ ચોપાઈ ૮૮૭

### શ્રી સુંદરસાથકા સિનગાર

સુંદર સાથ બૈઠા અચરજ સોં, જાનોં એકે અંગ હિલ મિલ ।

અંગ અંગ સબ કે મિલ રહે, સબ સોભિત હૈં એક દિલ ॥ ૧ ॥

બધો સુંદરસાથ અભિન્ન અંગરૂપે હળીમળીને મૂલમિલાવામાં વિસ્મય મુદ્રામાં બેઠો છે. બધાનાં અંગો પરસ્પર એ રીતે મળેલાં છે કે તેમાં એકાત્મભાવની શોભા દેખાય છે.

જાનોં મૂલ મેલા સબ એક મુખ, સબ એક સોભિત સિનગાર ।

સાગર ભરયા સબ એક રસ, માહેં કે વિધ તરંગ અપાર ॥ ૨ ॥

જાણે આ અપૂર્વ મિલનમાં તે બધાની મુખાકૃતિ એક સરખી છે, અને બધા એક જ પ્રકારના શણગારથી સુશોભિત છે. તેમના મનમાં આનંદનો સાગર સમાનપણે લહેરાય છે. એમાંથી અપાર લહેરો નીકળી રહી છે.

નિલવટ બેના ચાંદલો, હરી ગરદન મુખ મોર ।

નૈન ચોંચ સિર સોભિત, બીચ અને તરફ દોઝી જોર ॥ ૩ ॥

તેમના કપાળ ઉપર ચાંદલો-તિલક સુશોભિત છે. જેમાં લીલા રંગની ડોક, નયન, ચાચ, તથા

મસ્તકને કારણે મયૂરની જેમ સુશોભિત છે. એમની બન્ને બાજુ મયૂર જેવું મુખ બનેલું છે.

નિરમલ મોતી નાસિકા, કે વિધ નથબેસર ।

જોત જોર નંગ મીઠી નકસ, એ બરનન હોએ ક્યોં કર ॥ ૪ ॥

સઘળા સુંદરસાથની નાસિકામાં સુન્દર નથ સુશોભિત છે જેમાં નિર્મલ મોતીની સાથોસાથ વિવિધ રત્નોની સૂક્ષ્મ ચિત્રકારી ચિતરેલી છે. આ અદ્વિતીય શોભાનું વર્ણન થઈ શકતું નથી.

સોભિત હેં સબન કે, કાનન ઝલકત ઝાલ ।

માહેં મોતી નંગ નિરમલ, ઝાંઈ ઉઠત માહેં ગાલ ॥ ૫ ॥

બધાનાં શ્રવણ-અંગોમાં (કાનમાં) સુંદર કુંડલ શોભે છે. એમાં નિર્મલ મોતી અને અન્ય રત્ન લાગેલાં છે. તેની છાયા કપાળ ઉપર પડે છે.

ચાર ચાર હાર સબન કે, ઉપર પર અતિ ઝલકત ।

કંઠસરી કંઠન મેં, સબન કે સોભિત ॥ ૬ ॥

બધાના કંઠમાં લટકતાં રત્નોના ચાર-ચાર હાર વક્ષસ્થળ પર અત્યન્ત સુશોભિત છે. એની સાથોસાથ બધાના કંઠમાં કંઠસરી શોભે છે.

એક હાર હીરન કા, દૂજા હેમ કંચન ।

તીજો હાર માનિક કો, ચૌથા હાર મોતીયન ॥ ૭ ॥

આ કંઠ હારોમાં એક હાર હીરાનો, બીજો સોનાનો, ત્રીજો માણેકનો અને ચોથો મોતીઓનો છે.

કહૂં ડોરે કહૂં બાદલે, કહૂં ખજૂરે હાર ।

કહા કહૂં જવેર અરસકે, ઝલકારોં ઝલકાર ॥ ૮ ॥

આ હારોમાં ક્યાંક દોરી, ક્યાંક જરી તો ક્યાંક પાંદડીઓ (ખજૂરે) સુશોભિત છે. પરમધામના આ રત્નોના વિષયમાં શું કહેવું ? સર્વત્ર એમનો જ પ્રકાશ ચમકતો દેખાય છે.

હાથ ચૂડી નંગ નવધરી, અંગૂઠિએ ઝલકત નંગ ।

ઉજલ લાલ હથેલિયાં, પોહોંચોં પોહોંચી નંગ કે રંગ ॥ ૯ ॥

હસ્તકમલની ચૂડીઓ, નવધરી તથા મુદ્રિકાઓમાં સુંદર રત્નો શોભે છે. લાલાશવાળી હથેલીઓ પણ અતિ ઉજ્જવળ છે. પહોંચા પર પહેરેલી પોંચીમાં અનેક રંગોનાં રત્નો સુશોભિત છે.

જૈસે સરૂપ અરસ કે, ભૂષન તિન માફક ।

યાહી રવેસ બસ્તર જવેર કે, એ અંગ બડીરૂહ હક ॥ ૧૦ ॥

પરમધામનાં એ સ્વરૂપો (બ્રહ્મ આત્માઓ) જેટલાં દિવ્ય છે, તેને અનુરૂપ તેમના અલંકારો પણ દિવ્ય છે. આ રીતે રત્નોથી રચાયેલાં વસ્ત્રો પણ દિવ્ય છે. એ બધા આત્માઓ શ્રી શ્યામાજી તથા શ્રીરાજજીના અંગરૂપ છે.

જૈસી સોભા ભૂષન કી, કહૂં તૈસી સોભા બસ્તર ।

કદૂ પાઈએ સોભા સરૂપ કી, જો ખોલે રૂહ નજર ॥ ૧૧ ॥

એમના અલંકારોની જેવી શોભા છે તે રીતેની શોભા વસ્ત્રોની પણ છે. આત્મદૃષ્ટિ ખુલ્લી જતાં

એમની અદ્વિતીય શોભાની ઝલક ત્યારે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

બસ્તરોં કે નંગ ક્યોં કહૂં, કે જવેરોં જોત ।

સબે ભઈ એક રોસની, જાનોં ગંજ અંબાર ઉદોત ॥ ૧૨ ॥

એમનાં વસ્ત્રોમાં આવેલાં રત્નો વગેરેની શોભાનું શું વર્ણન કરવું ? આ બધામાંથી નીકળતી જ્યોતિનાં તેજપુંજ સમગ્ર આકાશને પ્રકાશિત કરે છે.

અતંત નંગ અરસ કે, ઔર નરમ જવેર અતંત ।

અતંત અરસ રસાયન, ખૂબી ખુસબોએ અતિ બેહેકત ॥ ૧૩ ॥

પરમધામનાં આ અનંત રત્નો અતિ સુકોમળ જણાય છે. આ રીતે અહીંનાં રસાયણની પણ આજ વિશેષતા છે. તેમાંથી અપાર સુગંધ ફેલાઈ જાય છે.

કહૂં કેતે નામ જવેરન કે, રસાયન નામ અનેક ।

કે નામ ભૂષન એક અંગ, સો કહાં લગ કહૂં વિવેક ॥ ૧૪ ॥

કેટકેટલાં રત્નોનું નામ લેવું, અહીં તો રસાયણ પણ અનેક છે. આ રીતે એક અંગમાં ધારણ કરવાવાળા અલંકારો પણ અનેક છે. તે બધાનો ક્યાં સુધી વિસ્તાર કરવો ?

સૂરત સકલ સાથ કી, મુખ કોમલ સુંદર ગૌર ।

એ છબિ હિરદે તો ફબે, જો હોવે અરસ સહૂર ॥ ૧૫ ॥

આ સુંદરસાથના દિવ્ય સ્વરૂપ, કોમળ મુખારવિંદ અને સુંદર ગોરા રંગની છબિ હૃદયમાં ત્યારે અંકિત થઈ શકે છે, જ્યારે પોતાની પાસે પરમધામની જાગૃત બુદ્ધિ હોય.

રૂહેં સુંદર સનકૂલ મુખ, નહીં સોભા કો પાર ।

ઘટ બઢ કોઈ ન ઈનમેં, એક રસ સબ નાર ॥ ૧૬ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓની પ્રસન્ન મુખમુદ્રાની શોભાનો કોઈ પાર નથી. આ બધામાં કોઈ પણ વસ્તુની ન્યૂનતા અથવા અધિકતા નથી, પરંતુ એ બધા સમરસ જ છે.

કે રંગ સોભિત સાડિયાં, રંગ રંગ મેં કે નંગ સાર ।

ભિંન ભિંન ઝલકે એક જોત, કે કિરનેં ઉઠેં બેસુમાર ॥ ૧૭ ॥

આ બ્રહ્મપ્રિયાઓ વિવિધ રંગોની સાડીઓમાં સુસજ્જિત છે. આ ભિન્ન-ભિન્ન રંગોમાં અનેક રત્નો સુશોભિત છે. એમાંથી ઝળહળતી જુદા જુદા પ્રકારની જ્યોતિમાંથી અસંખ્ય કિરણો નીકળે છે.

હર એક કે સિનગાર, તિન સિનગાર સિનગાર કે નંગ ।

નંગ નંગ મેં કે રંગ હૈં, તિન રંગ રંગ કે તરંગ ॥ ૧૮ ॥

પ્રત્યેક બ્રહ્મપ્રિયાના શણગારમાં અનેક પ્રકારનાં રત્ન સુશોભિત છે. પ્રત્યેક રત્નમાંથી અનેક રંગો નીકળે છે. તે રંગોની અનેક લહેરો શોભે છે.

તરંગ તરંગ કે કિરનેં, કે રંગ નંગ કિરનેં ન સમાએ ।

યોં જોત સાગર સરૂપોં કો, રહ્યો તેજ પુંજ જમાએ ॥ ૧૯ ॥

પ્રત્યેક તરંગમાંથી અનેક કિરણો ઝળહળી રહ્યાં છે. અનેક રંગોનાં રત્નોમાંથી નીકળતાં કિરણો

ત્યાં ક્યાંય પણ સમાતાં નથી. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓના સ્વરૂપોની જ્યોતિ સાગર સમાન પ્રતીત થાય છે, જેમાં સર્વત્ર તેજપુંજ જોવા મળે છે.

**અબ ઇનકે અંગ કી ક્યોં કહૂં, ઠૌર નહીં બોલન ।**

**ક્યોં કહૂં સોભા અખંડ કી, બીય બૈઠ કે અંગ સુપન ॥ ૨૦ ॥**

હવે આ આત્માઓના દરેક અંગોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? એમના માટે તો બંધ બેસતો શબ્દ જડતો નથી. આ સ્વપ્નવત્ જગતમાં બેસી સ્વપ્નની જીભથી અખંડ ધામનાં સ્વરૂપોની શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

**રંગ તરંગ કિરનેં કહી, કહી તેજ જોત જુબાં ઇન ।**

**પ્રકાસ ઉદોત સબ સબદ મેં, જો કહ્યા નૂર રોસન ॥ ૨૧ ॥**

મેં આ નશ્વર જગતની જીભ દ્વારા જ વિવિધ રંગોમાં નીકળતાં કિરણો તથા તરંગોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ પરમધામના દિવ્ય, અલૌકિક, તેજપુંજની વ્યાખ્યા અનિત્ય જગતના શબ્દો દ્વારા થઈ શકતી નથી.

**જ્યોં જ્યોં બૈઠિયાં લગ લગ, ત્યોં ત્યોં અરસ પરસ સુખ દેત ।**

**બીય કહૂ ના રેહે સકે, યોં ખૈંય ખૈંય ઢિંગ લેત ॥ ૨૨ ॥**

આ આત્માઓ જે રીતે અરસપરસ મળીને અભિન્ન રૂપે બેઠા છે, તે જ રીતે અરસપરસ અપાર સુખોનું આદાન-પ્રદાન કરે છે. એક બીજા વચ્ચે કોઈ પણ સ્થાન ખાલી ન રહી જાય એવું વિચારી એ બીજા આત્માને પણ પોતાની પાસે જ ખેંચીને બેસાડી દે છે.

**જાનોં સાગર સબ એક જોત મેં, નૂર રોસન ભર પૂરન ।**

**ઝાંઈ ઝલકે તેજ દરિયાવ જ્યોં, કે ઉઠે તરંગ ભિંન ભિંન ॥ ૨૩ ॥**

એવું લાગે છે જાણે મૂલમિલાવાની આ ગોળ હવેલીમાં જ્યોતિર્મય પ્રકાશનો એક સાગર તરંગિત થઈ રહ્યો છે. કેમકે સર્વત્ર પ્રકાશ જ પ્રકાશ ફેલાયેલો છે. આ તેજોમય સ્વરૂપનો પ્રકાશ સાગરની જેમ ઝળહળવા લાગે છે. તેમાંથી જુદા જુદા પ્રકારના અનેક તરંગો નીકળતાં હોય એવું દેખાય છે.

**ઉપર તલે કી રોસની, ઔર બસ્તર ભૂષન કી જોત ।**

**ઔર જોત સરૂપોં કી ક્યોં કહૂં, એ જો ઠૌર ઠૌર ઉદોત ॥ ૨૪ ॥**

મૂલમિલાવાની આ હવેલીમાં ઉપર લગાવેલો ચંદરવો તથા ચબૂતરા પર પાથરેલા ગાલીયામાંથી નીકળતો પ્રકાશ, બ્રહ્માત્માઓનાં વસ્ત્રો તથા આભૂષણોની જ્યોતિ અને દિવ્ય સ્વરૂપોમાંથી નીકળતાં જ્યોતિર્મય કિરણો આ બધાંનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? આખી હવેલી ઝગારા મારી રહી છે.

**ઉપર તલે થંભ દિવાલેં, સબ જોત રહી ભરાએ ।**

**બીય સમૂહ જોત સાથ કી, બની જુગલ જોત બીય તાએ ॥ ૨૫ ॥**

આ મહેલમાં ઉપર નીચે તથા સ્તંભો અને દીવાલોમાં સર્વત્ર તેજ જ ભરેલું છે. ચારે બાજુ બેઠેલી બ્રહ્મપ્રિયાઓ તથા વચ્ચે સિંહાસન પર બિરાજમાન શ્રીરાજશ્યામાજીનું દિવ્ય તેજ સર્વત્ર દેદીપ્યમાન છે.

એ જોત મેં સોભા સુંદર, ઔર સરૂપોં કી સુખદાએ ।

દેખ દેખ કે દેખિએ, જ્યોં નખ સિખ રહે ભરાએ ॥ ૨૬ ॥

આ દેદીપ્યમાન પ્રકાશમાં સુશોભિત યુગલ સ્વરૂપ અને બ્રહ્મપ્રિયાઓની સુંદર શોભાને જોતાં દષ્ટિ સ્થિર થઈ જાય છે. આ સુખદાયી શોભા નખશિખ (નખથી લઈ શિખા સુધી) સર્વત્ર પરિપૂર્ણ છે.

જ્યોં દરિયા તેજ જોત કા, ત્યોં સખ દિલ દરિયા એક ।

એક દિલ એક રોસની, જુબાં ક્યોં કર કહે વિવેક ॥ ૨૭ ॥

જે રીતે દેદીપ્યમાન તેજનો સાગર લહેરાઈ રહ્યો હોય તેવી રીતે બધાના હૃદયનો ઐક્યભાવ (એકદિલી) પણ સાગરની જેમ ઊછળી રહ્યો છે. આ રીતે એકરૂપે પ્રકાશિત થઈ રહેલી આ દિવ્ય શોભાપૂર્ણ જ્યોતિનું વર્ણન આ જીભથી કેવી રીતે કરી શકાય ?

જોત ઉપલી કહી જુબાંન સો, પર રેહેસ ચરિત્ર સુખ ચૈન ।

સુખ પર આતમ તબ પાઈએ, જબ ખુલેં અન્તર કે નૈન ॥ ૨૮ ॥

મેં તો માત્ર બાહ્ય જ્યોતિનું જ વર્ણન કર્યું છે. પરન્તુ આ પર-આત્માઓની રહસ્યમયી લીલાઓ અને નિર્મળ પ્રેમની સુખદ અનુભૂતિ ત્યારે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, જ્યારે અંતરની દષ્ટિ ખુલ્લી જાય છે.

એક રસ હોઈએ ઈસક સો, ચલેં પ્રેમ રસ પૂર ।

ફેર ફેર પ્યાલે લેત હેં, સ્યામ સ્યામાજી હજૂર ॥ ૨૯ ॥

જ્યારે આ આત્મા પરમાત્માના પ્રેમમાં એકરસ થઈ જાય છે ત્યારે પ્રેમનો પ્રવાહ વહેવા લાગશે. ત્યારે આત્માઓ રાજ શ્યામાજીનાં ચરણોમાં જાગૃત થઈ વારંવાર પ્રેમ સુધાનું પાન કરતાં તૃપ્ત થઈ જશે.

ક્યોં કહૂં સુખ સબન કે, સખ અંગોં કે એક ચિત ।

અરસ પરસ સુખ લેવહીં, અંગ નએ નએ ઉપજત ॥ ૩૦ ॥

આ બધા આત્માઓના અપાર સુખનું વર્ણન કેવી રીતે કરું ? એ બધા એકાત્મભાવે મૂલમિલાવામાં બેઠા છે અને પરસ્પર અપાર સુખનું આદાન-પ્રદાન કરે છે. આ રીતે એમના હૃદયમાં નિત નવો આનંદ પ્રગટ થાય છે.

સાથ સમૂહ કી ક્યોં કહૂં, જાકો ઈસકે મેં આરામ ।

અરસ પરસ સખ એક રસ, પીઉ બિલસત પ્રેમ કામ ॥ ૩૧ ॥

આ બધી બ્રહ્મપ્રિયાઓના સમૂહ અંગે શું કહી શકાય ? તેઓ તો શ્રીરાજજીના પ્રેમમાં જ આનંદનો અનુભવ કરે છે. અરસપરસ એકરસ થઈ પોતાના પ્રિયતમની સાથે પ્રેમપૂર્વક વિલાસ કરે છે.

ઈન ધામ કે જો ધની, તિન અંગોં કા સનેહ ।

હેત ચિત આનન્દ ઈનકા, ક્યોં કહૂં જુબાં ઈન દેહ ॥ ૩૨ ॥

દિવ્ય પરમધામના સ્વામી અક્ષરાતીત ધામધણીની અંગનાઓનો આ સ્નેહ છે, તેમનું ચિત્ત પ્રેમ અને આનંદથી પરિપૂર્ણ છે. અનિત્ય દેહની જીભથી તેમનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

સુખ અન્તર અન્તસકરન કે, આવેં નહીં જુબાંન ।

પ્રેમ પ્રીત રીત અન્તર કી, સો ક્યોં કર હોએ બયાન ॥ ૩૩ ॥

જ્યારે અંતઃકરણ દ્વારા અનુભૂત સુખ પણ શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતું નથી તો અંતરાત્માની પ્રીતિ, પ્રેમ અને (તેની) રીતિનું વર્ણન શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે થઈ શકે ?

સત સરૂપ જો ધામ કે, તિનકે અન્તસકરન ।

ઈસક તિનકે અંગ કા, સો કછુક કરૂં બરનન ॥ ૩૪ ॥

તેમ છતાં દિવ્ય પરમધામના સત્ય સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓના અંતઃકરણમાં આવેલ પ્રેમ ભાવનું લેશમાત્ર વર્ણન કરવા ઈચ્છું છું.

નખ સિખ અંગ ઈસક કે, ઈસકે સંધોં સંધ ।

રોમ રોમ સબ ઈસક કે, ક્યોં કર કહૂં સનંધ ॥ ૩૫ ॥

નખથી લઈ શિખા સુધી આ બ્રહ્માત્માઓનાં બધા અંગો પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. એમના પ્રત્યેક સાંધા પણ પ્રેમથી પૂર્ણ છે. એટલું જ નહીં રોમે-રોમ પણ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ છે. એમની દિવ્ય શોભાનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ?

અન્તસકરન ઈસક કે, ઈસકે ચિત ચિતવન ।

બાતા કરેં ઈસક કી, કછૂ દેખેં ના ઈસક બિન ॥ ૩૬ ॥

એમનું અંતઃકરણ પણ પ્રેમથી ઓત-પ્રોત છે. આ બધા પોતાના ચિત્તથી પ્રેમનું ચિન્તન કરે છે. એમાં પરસ્પર વાર્તાલાપ પણ પ્રેમનો જ થાય છે. એમને પ્રેમ સિવાય બીજું કંઈ પણ દેખાતું નથી.

તત્વ ગુન અંગ ઈંદ્રિયાં, સબ ઈસકે કે ભીગલ ।

પખ સારે ઈસક કે, સબ ઈસક રહે હિલ મિલ ॥ ૩૭ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના બધાં તત્ત્વ, ગુણ, અંગ, ઈન્દ્રિયો તથા પક્ષ વગેરે પ્રેમથી ઓતપ્રોત છે. એટલા માટે એ બધા હળીમળીને પ્રેમપૂર્વક બેઠા છે.

એ સુખ સંગ સરૂપ કે, જો અન્તર અંદર ઈસક ।

આતમ અન્તસકરન બિચારિએ, તો કછૂ બોએ આવે રંચક ॥ ૩૮ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓના અંતઃકરણમાં પ્રેમ ભાવ છલોછલ ભરેલો છે, જો આપણે અંતરાત્માથી વિચાર કરીએ તો જણાશે કે તેમાંથી થોડીક જ સુગંધ આપણને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

જો કોઈ આતમ ધામ કી, ઈત હુઈ હોએ જાગૃત ।

અંગ આયા હોએ ઈસક, તો કછૂ બોએ આવે ઈત ॥ ૩૯ ॥

પરમધામના જે આત્માઓ આ જગતમાં આવી જાગૃત થઈ જાય છે, તેમના હૃદયમાં આ દિવ્ય પ્રેમની સુગંધ આવી શકે છે.

પીઉ નેત્રે નેત્ર મિલાઈએ, જયોં ઉપજે આનન્દ અતિ ઘન ।

તો પ્રેમ રસાયન પીજિએ, જો આતમ થેં ઉતપન ॥ ૪૦ ॥

એટલા માટે પોતાના પ્રિયતમ ધણીની આંખોથી આંખો મેળવો જેથી અપાર આનંદનો અનુભવ થઈ જાય. ત્યારે આત્મામાં પ્રગટતા પ્રેમરૂપી રસાયણનું પાન કરી લેવું.

આતમ અન્તસકરન બિયારિએ, અપને અનભવ કા જો સુખ ।

બઢત બઢત પ્રેમ આવહીં, પર આતમ સનમુખ ॥ ૪૧ ॥

પોતાના અનુભવોથી પ્રાપ્ત સુખોને અંતઃકરણમાં વિચાર કરવા લાગી જાય ત્યારે પ્રેમનો પ્રવાહ વધતો ચાલ્યો આવશે. જેનાથી આપણા પર-આત્માને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થવા લાગશે.

ઈતથેં નજર ન ફેરિએ, પલક ન દીજે નૈન ।

નીકે સરૂપ જો નિરખિએ, જ્યોં આતમ હોએ સુખ ચૈન ॥ ૪૨ ॥

એટલા માટે આ મૂલમિલાવા પરથી આપણી દૃષ્ટિને ન હટાવો. એટલું જ નહીં આપણાં નેત્રોની પાંપણોને પણ બંધ થવા ન દો. શ્રીરાજજીના દિવ્ય સ્વરૂપનાં સારી રીતે દર્શન કરો, જેથી આત્મામાં પરમસુખ અને શાંતિનો અનુભવ થઈ જાય.

તબ પ્રેમ જો ઉપજે, રસ પર આતમ પોહોચાએ ।

તબ નૈન કી સૈન કધૂ હોવહીં, અન્તર આંખાં ખુલ જાએ ॥ ૪૩ ॥

તેથી હૃદયમાં જે પ્રેમભાવ જાગૃત થશે તે પ્રેમરસ પોતાની સુરતાને પર આત્મામાં પહોંચાડી દેશે. ત્યારે અંતર્દૃષ્ટિ ખુલ્લી જશે અને આત્મા શ્રીરાજજીનાં નયનોના સંકેત સમજી શકશે.

અન્તસકરન આતમ કે, જબ એ રહ્યો સમાએ ।

તબ આતમ પર આતમ કે, રહે ન કધૂ અન્તરાએ ॥ ૪૪ ॥

જ્યારે આત્માના અંતઃકરણમાં પોતાના પ્રિયતમ ધણીની છબિ સમાઈ જશે, ત્યારે આત્મા અને પર-આત્મા વચ્ચેનું અંતર તત્કાળ દૂર થઈ જશે.

પર આતમ કે અન્તસકરન, પેહેલેં ઉપજત હૈ જે ।

પીછે ઈન આતમ કે, આવત હૈ સુખ એ ॥ ૪૫ ॥

સર્વ પ્રથમ પર આત્માના અંતઃકરણમાં જે ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે અને પરમધામમાં તેને જે સુખ મળે છે, તે પછી તે સુખ આ આત્મામાં ઊતરી આવે છે.

તાર્થે હિરદે આતમ કે લીજિએ, બીચ સાથ સરૂપ જુગલ ।

સુરત ન દીજે ટૂટને, ફેર ફેર જાઈએ બલ બલ ॥ ૪૬ ॥

એટલા માટે મૂલમિલાવામાં બ્રહ્મઆત્માઓ વચ્ચે બિરાજમાન યુગલ સ્વરૂપને આત્માના અંતઃકરણમાં ધારણ કરો. પોતાની સુરતાને તેનાથી હટવા ન દો અને વારંવાર આ જ યુગલ સ્વરૂપ પર સમર્પિત થઈ જાવ.

સોભા મુખારબિન્દ કી, ક્યોં કર કહૂં તેજ જોત ।

રસ ભર્યો રસીલો દુલહા, જામેં નિત નઈ કલા ઉદોત ॥ ૪૭ ॥

શ્રીરાજજીના મુખારવિંદની અનુપમ શોભા અને તેમના દેદીપ્યમાન તેજનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? મારા પ્રિયતમ ધણી પરમ આનંદના સ્ત્રોત છે. તેમનાથી નિત્ય નૂતન કલાઓ ઉત્પન્ન થતી રહે છે.

કમી જો કધૂએ હોવહીં, તો કહિએ કલા અધિકાએ ।

એ તો બઢે તરંગ રંગ રસ કે, યોં પ્રેમેં દેત દેખાએ ॥ ૪૮ ॥

જો પરમધામમાં કોઈ વસ્તુની ખામી હોય તો કહી શકાય કે આ કલાઓ તેમનાથી વધારે છે. પરન્તુ

પ્રેમ રસનાં આ તરંગો પ્રત્યેક પળે વધતાં જ રહે છે. તેથી પ્રેમ દ્વારા જ એમનો અનુભવ કરી શકાય છે.

બલ બલ સોભા સરૂપ કી, બલ બલ બસ્તર ભૂષન ।

બલ બલ મીઠી મુસકની, બલ બલ જાડીં ખિન ખિન ॥ ૪૯ ॥

એવા દિવ્ય સ્વરૂપની શોભા, તેમનાં વસ્ત્રો, અલંકારો અને મધુર હાસ્ય પર હું પળેપળ ન્યોછાવર થઈ જાઉં છું.

બલ બલ બંકી પાગ કી, બલ બલ બંકે નૈન ।

બલ બલ બંકે મરોરત, બલ બલ ચાતુરી ચૈન ॥ ૫૦ ॥

શ્રીરાજજીના શિર પર સુશોભિત વાંકી પાઘડી, તેમનાં ત્રાંસા નેત્રો તથા કટાક્ષ અને આનંદ પ્રદાન કરવાવાળી ચતુરાઈ પૂર્ણ રીત પર હું વારી જાઉં છું.

બલ બલ તિરછી ચિતવની, બલ બલ તિરછી ચાલ ।

બલ બલ તિરછે બચન કે, જિન કિયા મેરા તિરછા હાલ ॥ ૫૧ ॥

તેમનું વાકું (તિરછું) ચિતવન, વાંકી (તિરછી) ચાલ તથા વાકાં વચનો પર હું સ્વયંને સમર્પિત કરી દઉં જેનાથી મારા મનની સ્થિતિ જ તેમને અનુકૂળ વાંકી (તિરછી) થઈ ગઈ છે.

બલ બલ છબીલી છબિ પર, દંત તંબોલ મુખ લાલ ।

બલ બલ આઠોં જામ કી, બલ બલ રંગ રસાલ ॥ ૫૨ ॥

શ્રીરાજજીની અનુપમ છબિની શોભા, પાનને કારણે લાલ દંતાવલિ અને લાલાશયુક્ત મુખમંડળ તથા આઠેય પહોર રસપાન કરનારા શાશ્વત પ્રેમ પર હું સ્વયં સમર્પિત થાઉં છું.

બલ બલ મીઠે મુખ કી, અંગ અંગ અમી રસ લેત ।

કે વિધ કે સુખ દેત હેં, પલ પલ મેં કર હેત ॥ ૫૩ ॥

જે માધુર્યપૂર્ણ મુખારવિંદથી મારાં બધાં અંગોમાં અમૃતમય આનંદનો સંચાર થાય છે, હું તેના ઉપર સમર્પિત થાઉં છું. આ રીતે પ્રિયતમ ધણી પોતાના આત્માને વિવિધ પ્રકારે અપાર સુખ પ્રેમપૂર્વક આપે છે.

બલ બલ જાડીં ચરન કી, બલ બલ હસ્ત કમલ ।

બલ બલ નખ સિખ સબ અંગોં, બલ બલ જાડીં પલ પલ ॥ ૫૪ ॥

શ્રીરાજજીનાં ચરણો પર, હસ્તકમલ પર તથા નખથી લઈ શિખા સુધીનાં બધાં અંગો પર હું પ્રત્યેક પળે સમર્પિત થઈ જાઉં છું.

બલ બલ પિઆજી કે પ્રેમ પર, બલ બલ ચિતવન હેત ।

મહામત બલ બલ સબ અંગોં, ફેર ફેર વારને લેત ॥ ૫૫ ॥

પ્રિયતમ ધણીના શાશ્વત પ્રેમ પર તેમના પ્રેમયુક્ત ચિતવન પર તથા તેમનાં બધાં અંગો પર મહામતિ વારંવાર સમર્પિત થાય છે.

## સાગર પાંચમા ઇસકકા

પાંચમા સાગર પૂરન, ગેહેરા ગુઝ ગંભીર ।  
પ્યાલે ઇસક દરિયાવ કે, પીવેં અરસ રૂહેં ફકીર ॥ ૧ ॥

પાંચમો સાગર (પ્રેમનો સાગર) પ્રેમથી પરિપૂર્ણ હોવાથી ગહન, રહસ્યપૂર્ણ તથા ગંભીર છે. ભૌતિક સુખોનો પરિત્યાગ કરવાવાળા પરમધામના આત્માઓ શ્રીરાજજીના આ સાગરની પ્રેમસુધાનું પાન કરે છે.

ઈન રસ કો એ સાગર, પૂરન જુગલ કિસોર ।  
એ દરિયા સુખ પાંચમા, લેહેરી આવત અતિ જોર ॥ ૨ ॥

આ સાગર યુગલકિશોર શ્રીરાજ શ્યામાજીના પ્રેમ રસથી પરિપૂર્ણ છે. આ પાંચમા સુખ સાગરથી પ્રેમનાં તરંગો નીકળતાં રહે છે.

અતિ સુખ બડી રૂહ કો, ઇસક તરંગ અતંત ।  
મુખ મીઠી અપની રૂહ કો, રસ રસના પિલાવત ॥ ૩ ॥

આ સાગરથી શ્રીશ્યામાજીને અપાર સુખનો અનુભવ થાય છે. એમાં પ્રેમની અનંત લહેરો ઊઠે છે. શ્રી શ્યામાજી પોતાના આત્માઓને મધુરવાણીથી પ્રેમરસનું પાન કરાવે છે.

હેત કર ઈન રૂહન કી, પ્યાર સોં બાત સુનત ।  
સો બચન સુંદર લેયકે, મુખ સામી બાન બોલત ॥ ૪ ॥

શ્રી શ્યામાજી બ્રહ્મ આત્માઓની વાતો પ્રેમપૂર્વક સાંભળે છે. તેમનાં વચનોને હૃદયમાં ધારણ કરી તેમને પ્રત્યુત્તર પણ આપે છે.

નેનોં નૈન મિલાએ કે, અમી રસ સીંચત ।  
અપને અંગ રૂહેં જાનકે, નેહ નએ નએ ઉપજાવત ॥ ૫ ॥

આ બ્રહ્મ આત્માઓનાં નેત્રો સાથે પોતાનાં નેત્રો મેળવી અમૃતરસનું સિંચન પણ કરે છે. બ્રહ્મ આત્માઓને પોતાની અંગના જાણી તેમના હૃદયમાં પ્રેમના નવા નવા ભાવો પણ પ્રગટ કરે છે.

સુખ કેતે કહૂં સ્યામાજીય કે, હક સુખ બિના હિસાબ ।  
એ સુખ સોઈ જાનહીં, જો પિએ ઈન સાકી સરાબ ॥ ૬ ॥

શ્રી શ્યામાજી દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં આ અપાર સુખોનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? શ્રીરાજજી પાસેથી પ્રાપ્ત સુખ તો એથી પણ અનહદ છે. તે આત્મા આ સુખોને જાણે છે, જે એમની પાસેથી શાશ્વત પ્રેમ સુધાનું પાન કરે છે.

રસ ભરી અતિ રસના, અતિ મીઠી વલ્લભ બાન ।  
એ સુખ કહ્યો ન જાવહીં, જો સુખ દેત જુબાંન ॥ ૭ ॥

પ્રિયતમ ધણીની વાણી રસપૂર્ણ છે. તેઓ અતિ મધુર વાણી બોલે છે. તેઓ પોતાનાં વચનોથી જે સુખ આપે છે તેને શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત કરી શકાતું નથી.

કે સુખ મીઠી બાન કે, હક દેત કર પ્યાર ।  
જ્યોં માસૂક દેત આસિક કો, એક તન યાર કો યાર ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજી પોતાની મધુરવાણીનું અપાર સુખ પ્રેમપૂર્વક આપે છે. પ્રિયતમ ધણી શ્રી શ્યામાજીને

જે અપાર સુખ આપે છે, તે સુખ શ્રી શ્યામાજી પણ બ્રહ્મ આત્માઓને આપે છે.

નૈન રસીલે રંગ ભરે, પ્રેમ પ્રીત ભીગલ ।

દેત હૈં જબ હેત સુખ, ચૂભ રેહેત રૂહ કે દિલ ॥ ૯ ॥

શ્રીરાજજીના નેત્રો પ્રેમરસથી પરિપૂર્ણ છે. તેમાં પ્રેમ તથા પ્રીતિ ઓતપ્રોત છે. જ્યારે તેઓ પ્રેમપૂર્વક સુખ પ્રદાન કરે છે, ત્યારે તે સુખ બ્રહ્મ આત્માઓના હૃદયની ઊંડાઈ સુધી પહોંચી જાય છે.

ઈસક પ્યાલા રંગ રસ કા, જબ દેત નૈન મરોર ।

ફૂલ પોહોંયે તાલૂ રૂહ કે, કાયમ ચઢાવ હોત જોર ॥ ૧૦ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી પોતાનાં નેત્રોના કટાક્ષથી પ્રેમ રસનો પ્યાલો ભરીને આપે છે, ત્યારે તે પ્રેમમદ્ બ્રહ્માત્માઓના મસ્તિકમાં પહોંચી જાય છે, જેથી તેમાં અખંડ મસ્તી વ્યાપી જાય છે.

કે સુખ અંગ સરૂપ કે, કે સુખ રંગ રસાલ ।

કે સુખ મીઠી જુબાંન કે, કે પ્યાલે દેત રસ લાલ ॥ ૧૧ ॥

શ્રીરાજજીનાં અંગોમાં તથા તેમના પ્રેમરસમાં અપાર સુખ છે. આ રીતે તેઓ પોતાની મધુરવાણીથી પ્યાલા ભરી ભરીને બ્રહ્માત્માઓને પ્રેમસુધાનું પાન કરાવે છે અને તેમને તરબોળ કરી દે છે.

કે સુખ અમૃત સીંચત, જ્યોં રોપ સીંચત બનમાલી ।

ઈન વિધ નૈનોં સીંચત, રૂહ ક્યોં ન લેવે ગુલાલી ॥ ૧૨ ॥

જેમ માળી છોડને પાણી સિંચે છે તેમ શ્રીરાજજી પોતાના આત્માઓને અમૃત રસનું સિંચન કરે છે. તેઓ પોતાનાં નયનોથી જ્યારે આ પ્રકારે પ્રેમનું સિંચન કરે છે ત્યારે આત્માઓ પ્રેમની મસ્તીમાં લાલધૂમ કેમ ન થાય ?

જો કધૂ બોલે રૂહ મુખથેં, સો નીકે સુનેં હક કાન ।

એસા મીઠા જવાબ તોહે દેવહીં, કોઈ ના સુખ ઈન સમાન ॥ ૧૩ ॥

બ્રહ્માત્માઓ પોતાના મુખથી જે કંઈ બોલે છે તેને શ્રીરાજજી ધ્યાનપૂર્વક સાંભળે છે. પછી તેમને એવા મધુર સ્વરે ઉત્તર આપે છે કે તેમના સમાન બીજું કોઈ સુખ હોઈ શકે જ નહીં.

અરસ પરસ સુખ દેવહીં, નાહીં ઈન સુખ કો પાર ।

એ રસ ઈસક સાગર કો, અરસ રૂહેં પીવેં બારંબાર ॥ ૧૪ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજી અને બ્રહ્માત્માઓ પરસ્પર સુખોનું આદાન-પ્રદાન કરે છે. આ સુખનો કોઈ પાર નથી. બ્રહ્મ આત્માઓ જ પ્રેમસાગરના આ રસના વારંવાર ઘૂંટડા ભરે છે.

એ સુખ સાગર પાંચમા, ઈસક સાગર દિલ હક ।

પેહેલે ચાર દેખે સાગર, કોઈ ના હક દિલ માફક ॥ ૧૫ ॥

આ પાંચમો સાગર શ્રીરાજજીના હૃદયના પ્રેમનો સાગર છે. આનાથી પહેલા બીજા ચાર સાગરોનું વર્ણન થયું છે પરંતુ આ સાગર સરખો બીજો કોઈ પણ સાગર નથી.

હકેં તોહે ખેલ દેખાઈયા, બેવરા વાસ્તે ઈસક ।

ક્યોં ન દેખો પટ ખોલકે, નજર ખોલી હૈ હક ॥ ૧૬ ॥

હે આત્મા ! શ્રીરાજજીએ તને પ્રેમનું વિવરણ સમજાવવા માટે જ આ ખેલ બતાવ્યો છે.

તેઓએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા તારી દૃષ્ટિ પણ ખોલી દીધી છે. હવે તું પોતાના અંતર પટ ખોલી કેમ નથી જોતો ?

ઈન ઠોર બેઠે દેખાઈયા, સાહેબી હક બુજરક ।

પૈઠ હક દિલ બીચ મેં, પી પ્યાલે ઈસક ॥ ૧૭ ॥

શ્રીરાજજીએ મૂલમિલાવામાં બેસાડી (આ ખેલના માધ્યમથી) પોતાની શ્રેષ્ઠ પ્રભુતાનું દર્શન કરાવ્યું છે. એટલા માટે હે આત્મા ! તેમના હૃદયમાં પ્રવેશ કરી તેમની પ્રેમ સુધાનું પાન કર.

તો હકેં કહ્યા અરસ અપના, ઈસક દિલ મોમન ।

સો ઈસક કરે જાહેર, દિલ પૈઠ હક કે તન ॥ ૧૮ ॥

એટલા માટે શ્રીરાજજીએ બ્રહ્મ આત્માઓના પ્રેમપૂર્ણ હૃદયને પોતાનું પરમધામ કહ્યું છે. આથી હવે તે જ બ્રહ્મ આત્માઓ ધામધણીના હૃદયમાં પ્રવેશ કરી તેમનો પ્રેમ પ્રગટ કરી રહ્યા છે.

ઈસક ગુઝ દિલ હકકા, સો કરે જાહેર માહેં ખિલવત ।

સો ખિલવત લ્યાએ ઈત આસિક, કરી ઈસકેં જાહેર ન્યામત ॥ ૧૯ ॥

શ્રીરાજજી પોતાના હૃદયમાં આવેલાં પ્રેમનાં ગૂઢ રહસ્યોને મૂલમિલાવામાં પ્રગટ કરે છે. તે મૂલમિલાવાને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરી બ્રહ્મ આત્માઓ આ જગતમાં આવ્યા છે અને પરમધામની અમૂલ્ય નિધિ સ્વરૂપ પ્રેમને પ્રગટ કરી રહ્યા છે.

ઈત દુનિયાં ચૌદે તબક મેં, એક દમ ઉઠત હૈ જે ।

જો હક સહૂર કર દેખિએ, તો સબ વાસ્તે ઈસક કે ॥ ૨૦ ॥

આ ચૌદ લોકમાં જો અમે એક પણ શ્વાસ લઈ રહ્યા છીએ તો તે પ્રેમના માટે જ છે. શ્રીરાજજીએ આપેલ તારતમજ્ઞાન પર વિચાર કરવાથી આ તો તરત સમજાઈ જાય છે.

એ ઈસક સબ હક કા, અરસ હાદી રૂહોં સોં ।

એ અરસ દિલ જાને મોમિન, જો હકકી વાહેદત મોં ॥ ૨૧ ॥

આ સમગ્ર પ્રેમ શ્રીરાજજીનો જ છે. તેઓ શ્રી શ્યામાજી અને બ્રહ્મ આત્માઓને એ પ્રેમ આપી રહ્યા છે. ધામહૃદયા બ્રહ્મ આત્માઓ જ આ રહસ્યને સમજી શકે છે, જેમનું મૂલ સ્વરૂપ (પર-આત્મા) મૂલમિલાવામાં બિરાજમાન છે.

એ કિયા એતેહી વાસ્તે, તુમારે દિલ ઉપજાયા એહ ।

એ ખેલ મેં દેખે જુદે હોએ, લેને મેરા ઈસક સનેહ ॥ ૨૨ ॥

શ્રીરાજજીએ બ્રહ્મ આત્માઓને આજ કહ્યું, હે આત્માઓ આ પ્રેમના કારણે જ તમને જગતનો આ ખેલ દેખાડ્યો છે અને તમારા હૃદયમાં પણ એને જોવાની ઈચ્છા ઉત્પન્ન કરાવી. મારા પ્રેમ અને સ્નેહનો અનુભવ કરવા માટે જ તમે મારાથી દૂર થઈ આ ખેલ જોઈ રહ્યા છો.

એ ઈસક સાગર અપાર હૈ, વાર ન પાઈએ પાર ।

એ લેહેરી ઈસક સાગર કી, હક દેવેં સોહાગિન નાર ॥ ૨૩ ॥

ખરેખર પ્રેમનો આ સાગર અપાર છે. શ્રીરાજજી પોતાના સોહાગી આત્માઓ માટે જ પ્રેમ

સાગરની આ લહેરોનું સુખ આપી રહ્યા છે.

જો હક તોહે અન્તર ખોલાવહીં, તો આવે હક લજત ।

ઔર બડે સુખ કે અરસ કે, પર એ નિપટ બડી ન્યામત ॥ ૨૪ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજી તમારી અંતર દષ્ટિ ખોલી દેશે ત્યારે તમને તેમનો આનંદ પ્રાપ્ત થઈ શકશે. જો કે પરમધામમાં બીજાં અપાર સુખો છે તો પણ આ પ્રેમ બધાથી મોટી અમૂલ્ય નિધિ છે.

લેહેરી ઈસક સાગર કી, જો તૂં લેવે રૂહ ઈત ।

તો તૂં દેખે સુખ ઈસક કે, એ હોએ ના બિના નિસબત ॥ ૨૫ ॥

હે આત્મા ! જો તું પ્રેમસાગરની લહેરોને અહીં પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે તો પ્રેમના આનંદનો અનુભવ કર. પરન્તુ એ પૂર્વ સમ્બન્ધ વિના પ્રાપ્ત થતો નથી.

ઔર સુખ ઈન લેહેરન કો, આવત ખિલવત યાદ ।

ઈન હક ઈસક સાગર કી, કે નેહેરેં સુખ સ્વાદ ॥ ૨૬ ॥

આ સિવાય આ લહેરોનો બીજો આનંદ એ પણ છે કે આનાથી આપણને મૂલમિલાવાનું સ્મરણ પણ થઈ જાય છે. ધામધણીના પ્રેમ સાગરની આ ધારાઓથી અનેક પ્રકારનાં સુખોનો સ્વાદ આવે છે.

યોં સુખ ઈસક સાગર કો, ધની પ્યારેં દેત રૂહન ।

સો ઈત દેખાએ મેહેર કર, જો ઈસકેં કિએ રોસન ॥ ૨૭ ॥

આ રીતે શ્રીરાજજી પોતાના આત્માઓને પ્રેમ સાગરનું અપાર સુખ પ્રેમપૂર્વક આપે છે. પોતાની અહેતુકી કૃપા દ્વારા પ્રેમ પ્રદાન કરી તેમણે અહીં પણ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પ્રકાશિત કર્યું છે.

જો સુખ ઈસક સાગર કો, માહેં હેત પ્રીત તરંગ ।

એ જો અરસ અરવાહોં કો, આએ ખિલવત કે રસ રંગ ॥ ૨૮ ॥

પ્રેમ સાગરનાં આ અપાર સુખોમાં પ્રીતિ અને સ્નેહની લહેરો નીકળતી રહે છે. જેથી પરમધામના આત્માઓને મૂલમિલાવાના આનંદનો અનુભવ થાય છે.

જો હક તોહે દેવેં હિંમત, તો રૂહ તૂં પી સરાબ ।

એ કાયમ મસ્તી અરસ કી, જો સાકી પિલાવે આબ ॥ ૨૯ ॥

હે આત્મા ! જો શ્રીરાજજી તને સહાય કરે તો તું આ પ્રેમસુધાનું પાન કર. આ પરમધામની શાશ્વત મસ્તી છે. સ્વયં શ્રી રાજજી અમૃત રૂપે એનું પાન કરાવી રહ્યા છે.

સુખ હક ઈસક કે, જિનકો નાહીં સુમાર ।

સો દેખન કો ઠૌર ઈત હૈ, જો રૂહ સોં કરો બિચાર ॥ ૩૦ ॥

શ્રીરાજજીના પ્રેમમાં પ્રાપ્ત થતાં સુખોનો કોઈ પાર નથી. જો આત્મદષ્ટિથી વિચાર કરશો તો જણાશે કે આ નશ્વર જગત ધણીના આ પ્રેમનું મહત્ત્વ સમજવાનું સ્થાન છે.

જેતે સુખ ઈસક કે, લેતે અરસ કે માંહિં ।

સો દેખન કો ઠૌર એહ હૈ, ઔર એસા ન દેખ્યા કાંહિં ॥ ૩૧ ॥

આપણને પરમધામમાં ધણીના પ્રેમનો જે આનંદ પ્રાપ્ત થતો હતો તેમનો અનુભવ કરવાનું સ્થાન આ નશ્વર જગત છે. આ જગત સિવાય અન્ય કોઈ પણ સ્થાનમાં આ પ્રેમનું મહત્ત્વ સમજી શકાતું

નથી.

કબૂં અરસ મેં ન હોએ જુદાગી, ના જુદાગી એ ન્યામત ।

એ બાતે દોઝી અનહોનિયાં, સો હક હમ વાસ્તે કરત ॥ ૩૨ ॥

પરમધામમાં ધામધણીથી ક્યારેય અમારો વિયોગ થતો ન હતો અને ન તો તેમના પ્રેમનો વિયોગ થઈ શકે છે. એટલા માટે આ બન્ને અસંભવિતોનો ધામધણી અમારે માટે આ જગતમાં સંભવ કરાવી રહ્યા છે.

ઈસક પાઈએ જુદાગિએ, સો તુમ પાઈ ઈત ।

વતન હકીકત સબ દઈ, એસા દાવ ન પાઈએ કિત ॥ ૩૩ ॥

હે આત્મા ! વિયોગ થવાથી જ પ્રેમનો અનુભવ થાય છે. એટલા માટે આ જગતમાં તને આ વિયોગ પ્રાપ્ત થયો છે. શ્રીરાજજીએ તને તારતમજ્ઞાન દ્વારા આ જગતમાં પરમધામની પૂરી વાસ્તવિકતાનો પરિચય કરાવ્યો છે. આવો સુંદર અવસર બીજે ક્યાંય મળતો નથી.

ફેર કબ જુદાગી પાઓગે, છોડ કે હક અરસ ।

બેઠે ખેલ મેં પિઓગે, હક ઈસક કા રસ ॥ ૩૪ ॥

હે આત્મા ! ધામધણીના દિવ્ય પરમધામને છોડવાથી તને ફરીથી આવો વિયોગ ક્યાં પ્રાપ્ત થશે ? આ રીતે નશ્વર જગતમાં બેસી ધામધણીના પ્રેમનું રસપાન તું ફરીથી ક્યારે કરી શકીશ ?

યાદ કરો ઈસક કો, કાયમ અરસ મેં લેત જો સુખ ।

અલેખે અનગિનતી, સો દેત લજત માહે દુખ ॥ ૩૫ ॥

હે આત્મા ! હવે તે દિવ્ય પ્રેમને યાદ કર જેને તું દિવ્ય પરમધામમાં હંમેશાં પ્રાપ્ત કરતો હતો. હવે આ દુઃખરૂપી સંસારમાં પણ ધામધણી તને તે શાશ્વત સુખનો સ્વાદ કરાવી રહ્યા છે.

જો સહૂર કરો તુમ દિલ સે, ખેલ મેં કિએ બેસક ।

તો ફુરસદ ન પાઓ દમકી, સુખ ઈસક ગિનતી હક ॥ ૩૬ ॥

જો હૃદયપૂર્વક વિચાર કરીને જોશો તો તમને જાણ થશે કે ધામધણીએ આ નશ્વર જગતમાં પણ તમને તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સંદેહ રહિત કરી દીધા છે. આ રીતે ધામધણીએ આપેલાં સુખોની ગણના કરવા લાગી જશો તો તમને પળવારની પણ ફુરસદ રહેશે નહીં.

એ કરિયા તુમારે વાસ્તે, જો ધની ખોલે નજર એહ ।

તો કે દેખો માહે બાતૂન, હક કા પ્રેમ સનેહ ॥ ૩૭ ॥

જો ધામધણીએ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા તારી આત્મદૃષ્ટિ ખોલી દીધી છે, તો તને જાણ હોવી જોઈએ કે આ ખેલ તારા માટે જ બનાવ્યો છે. ત્યારે તું શ્રીરાજજીના પ્રેમ તથા સ્નેહનાં ગૂઢ રહસ્યોને પણ સમજવા લાગશે.

એ નજર તુમેં તબ ખુલે, જો પૂરન કરેં હક મેહેર ।

તો એક હક કે ઈસક બિના, ઔર દેખો સબ જેહેર ॥ ૩૮ ॥

તારી આત્મદૃષ્ટિ ત્યારે ખૂલશે જ્યારે શ્રીરાજજી તારા પર પૂર્ણરૂપે કૃપા કરશે. ત્યારે તને શ્રીરાજજીના પ્રેમ સિવાય અન્ય બધું જ વિષતુલ્ય લાગવા માંડશે.

હકેં મેહેર વિધ વિધ કરી, પર કિન કિન ખોલી ના નજર ।

સો ભી વાસ્તે ઈસક કે, કરસી ખાતેં હાંસી કર ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીએ તો પોતાના આત્માઓ પર અનેક રીતે કૃપા કરી છે. તો પણ કેટલાયે આત્માઓએ હજુ સુધી પોતાની દૃષ્ટિ ખોલી નથી. (જાગૃત થયા નહીં) ધામધણીએ પ્રેમની ઓળખાણ માટે જ આવું કરાવ્યું છે. પરમધામમાં જાગૃત થયેથી આવા આત્માઓની મશ્કરી (હાંસી) કરતાં તેઓ એમની સાથે વાત કરશે.

ખેલ વનત યાહી વિધ, એક ભાગે એક લરેં ।

ઈનકી હાંસી બડી હોએસી, જબ ઘરોં બૈઠ ખાતાં કરેં ॥ ૪૦ ॥

આ ખેલની રચના જ આ રીતે થઈ છે કે અહીં કોઈ દોડી રહ્યું છે તો કોઈ પરસ્પર ઝઘડી રહ્યું છે. જ્યારે પરમધામમાં જાગૃત થઈ આ ખેલની વાતો કરીશું ત્યારે આત્માઓ પર મોટી હાંસી થશે.

એ ખેલ સોઈ હાંસી સોઈ, ઔર સોઈ હક કા ઈસક ।

સો સબ વાસ્તે હાંસીય કે, જો ઈત તુમેં કિએ બેસક ॥ ૪૧ ॥

આ ખેલની રચના એટલા માટે થઈ છે અને ઉપહાસ (હાંસી) પણ એટલા માટે થશે કે તમે એની માંગણી કરી હતી. એમાં પણ તમને શ્રીરાજજીનો પ્રેમ જ પ્રાપ્ત થઈ રહ્યો છે. હવે શ્રીરાજજી તમને તારતમ જ્ઞાન આપી સંદેહ રહિત બનાવી રહ્યા છે. આ પણ હાંસી માટે જ છે.

જો દેખે ઈત આંખાં ખોલ કે, તો દેખે હક કા ઈસક અપાર ।

સોઈ હાંસી દેખે આપ પર, તો ક્યોં કહું ઔરોં સુમાર ॥ ૪૨ ॥

જો આત્મા અહીં જાગૃત થઈ જોવા લાગશે તો તેને ધામધણીના અપાર પ્રેમનો અનુભવ થશે. તે આત્મા પોતે પણ પોતાની હાંસીને જોઈ શકશે, પરંતુ જેમાં જાગૃતિ જ નથી એવા આત્માઓની થનારી અપાર હાંસી વિશે હું શું કહું ?

મેં બોહોત હાંસી દેખી આપ પર, અનગિનતી હક ઈસક ।

ઈલમ ધની કે દેખાઈયા, મેં દોઝી દેખે બેસક ॥ ૪૩ ॥

મેં જાગૃત થઈ મારા પર થઈ રહેલ હાંસીને સ્વયં જોઈ અને શ્રીરાજજીના અપાર પ્રેમનો અનુભવ પણ કર્યો. ધામધણી દ્વારા અપાયેલ તારતમ જ્ઞાન વડે જ મેં નિઃસંદેહ આ બંનેનો અનુભવ કર્યો છે.

મોકોં ધનિએં દેખાઈયા, સબ ઈસક ચૌદે તબક ।

ઈત જરા ન બિના ઈસક, અપના ઐસા દેખાયા હક ॥ ૪૪ ॥

ધામધણીએ મને ચૌદલોકયુક્ત આ નશ્વર જગતમાં પણ પોતાનો જ પ્રેમ દેખાડ્યો છે. તેઓએ એવો પ્રેમ બતાવ્યો કે તેમના સિવાય બીજું કંઈ પણ દેખાતું નથી.

જો જાગો સો દેખિયો, મેરી તો નિસા ભઈ ।

રૂહ દેખે સો દિલ લગ ન આવડીં, તો ક્યોં સકે જુબાં કહી ॥ ૪૫ ॥

જે આત્મા જાગૃત થઈ ગયો છે તે આ વાસ્તવિકતાનો અનુભવ કરે, મને તો નિશ્ચય થઈ ગયો છે. આત્મા જે પ્રેમનો અનુભવ કરે છે તે હૃદયમાં જ ઊતરતો નથી તો તેને શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ?

એ તો કેહેતી હોં ખેલ કા, ઔર કહાં કહૂં અરસ કી ઈત ।

અરસ કા ઈસક તો કહોં, જો ઠૌર જરે કી પાંઉં કિત ॥ ૪૬ ॥

આ તો મેં ખેલની સ્થિતિ બતાવી છે. આ જગતમાં પરમધામની વાસ્તવિકતાને કેવી રીતે વ્યક્ત કરું ? પરમધામના શાશ્વત પ્રેમના વિષયમાં તો ત્યારે કહી શકાય છે જ્યારે કહેવા માટે લેશમાત્ર પણ ક્યાંય કોઈ સ્થાન મળે.

મોમિન હોએ સો સમઝિયો, એ બીતક કહે મહામત ।

અબ બાત ન રહી બોલન કી, કહ્યા ચલતે જાન નિસબત ॥ ૪૭ ॥

જે બ્રહ્માત્મા છે તે સમજે. મહામતિએ આ આપવીતી કહી છે, હવે તો કહેવા માટે કોઈ વાત બાકી રહી નથી. આટલું પણ પોતાના આત્માના સંબંધી સમજી પ્રસંગ અનુસાર કહ્યું છે.

પ્રકરણ ૧૨ ચોપાઈ ૯૮૯

સાગર છટા ખુદાઈ ઈલમકા (બ્રહ્મજ્ઞાનનો સાગર)

સાગર છટા હૈ અતિ બડા, જો ખુદાઈ ઈલમ ।

જરા સક ઈનમેં નહી, જિનમેં હક હુકમ ॥ ૧ ॥

બ્રહ્મજ્ઞાનનો આ છટો સાગર અતિ વિશાળ છે. એમાં લેશમાત્ર પણ સંદેહ નથી કે આ સાગરમાં સ્વયં શ્રીરાજજીનો આદેશ સમાયો છે.

જેતા તલે હુકમ કે, એ જો કાદર કી કુદરત ।

એ સબ બેસક તૌલિયા, સક ન પાઈએ કિત ॥ ૨ ॥

સમર્થ પરમાત્માની આ સંપૂર્ણ સૃષ્ટિ (પ્રકૃતિ) તેમના જ આદેશને આધીન છે. મેં એના પર સારી રીતે વિચાર કર્યો છે. એમાં કોઈ પણ સંદેહ નથી.

આસમાન જિમી કે બીચ મેં, બેસક હુતા ન કોએ ।

જબ લગ સક દુનિયાં મિને, તો કાયમ ક્યોં કર હોએ ॥ ૩ ॥

પૃથ્વીથી લઈ આકાશ સુધી આ સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં આજ સુધી કોઈ પણ સંદેહ રહિત રહ્યો નથી. જ્યાં સુધી આ જગતમાં સંદેહ છે ત્યાં સુધી આ અખંડ કેવી રીતે થઈ શકશે ?

અવલ સે આખર લગ, ઈત જરા ન કાહૂં સક ।

રૂહ અલ્લા કે ઈલમ સે, હુએ કાયમ ચૌદેં તબક ॥ ૪ ॥

સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી મહારાજ દ્વારા પ્રગટેલા તારતમ જ્ઞાન વડે આદિથી લઈને અંત સુધી સમગ્ર સૃષ્ટિના વિશે લેશમાત્ર પણ સંદેહ રહ્યો નથી. હવે તો આ ચૌદ લોક અખંડ થઈ જશે.

ઈસક કાહૂં ના હુતા, તો નામ આસિક કહ્યા હક ।

સો બલ ઈન કુંજીય કે, પાયા ઈસક ચૌદે તબક ॥ ૫ ॥

આ બ્રહ્માંડમાં ક્યાંય પ્રેમની પિછાણ (સુધિ) નથી. એટલા માટે પરમાત્માને અનુરાગી (આશિક) કહેવામાં આવતા હતા. હવે તારતમ જ્ઞાનરૂપી ચાવીના પ્રતાપથી ચૌદલોકના જીવોને પણ

પ્રેમની ઓળખાણ થઈ ગઈ છે.

એ દુનિયાં પૈદા કિન કરી, હુતી ન કાહું બબર ।  
સો સક મેટી સબન કી, ઈલમ ખુદાઈ આખર ॥ ૬ ॥

આજ સુધી કોઈને પણ આ જાણ ન હતી કે આ જગતની રચના કોણે કરી છે. હવે આ અંતિમ સમયમાં તારતમ જ્ઞાનનું અવતરણ થવાથી બધાનો આ સંદેહ મટી ગયો છે.

વેદ ઔર કતેબ મેં, કહું સુધ ન હુતી મુતલક ।  
ખોલ હકીકત મારફત, કિન કાઠી ન સુભે સક ॥ ૭ ॥

વેદ તથા કતેબ વગેરે દ્વારા કોઈને પણ આજ સુધી પરમાત્માની વાસ્તવિક પિછાણ થઈ ન હતી. આજ સુધી કોઈએ પણ પરમાત્માની યથાર્થતા (હકીકત) સ્પષ્ટ કરી તેમની પૂર્ણ ઓળખ (મારફત) કરાવી નહીં જેના કારણે કોઈનો પણ સંદેહ દૂર થયો નહીં.

બડે સાત નિસાન આખર કે, જાસોં પાઈએ કયામત ।  
ખિતાબ હાદી જાહેર કર, દઈ સબોં કો નસીહત ॥ ૮ ॥

આ સૃષ્ટિના અંતિમ સમય માટે કુરાનમાં સાત ચિહ્નોનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો, જેનાથી જીવોની મુક્તિનો સમય જાણી શકાય, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું. સ્વયં સદ્ગુરુએ (મારી અંદર બેસી) પ્રગટ રૂપે બધાને આ નિશ્ચિત સમયનો બોધ કરાવ્યો છે.

આજુજ માજુજ લેસી સબોં, ઊગે સૂરજ મગરબ ।  
ઈસા મારેં દજાલ કો, એક દીન કરસી સબ ॥ ૯ ॥

કુરાનમાં એવું વર્ણન છે કે અંતિમ સમયમાં યાજુજ તથા માજુજ (દિનરાત) બધાનું આયુષ્ય સમાપ્ત કરી દેશે, પશ્ચિમમાં સૂર્યનો ઉદય થશે તથા ઈસા (સદ્ગુરુ) પ્રગટ થઈ નાસ્તિકતા રૂપી શેતાન (દજાલ)ને મારી બધાને એક જ પરબ્રહ્મ પરમાત્માની ઉપાસના કરવાવાળા સત્ય ધર્મ (શ્રી કૃષ્ણ પ્રણામી ધર્મ) તરફ પ્રેરિત કરશે.

દાભા હોસી જાહેર, મેહેદી મોમિનોં ઈમામત ।  
ઉડાવે સૂર અસરાફીલ, બેસક પાયા બખત ॥ ૧૦ ॥

ત્યારે મનુષ્યની આકૃતિવાળું ભયંકર પશુ (દાભાતુલઅર્જ) પૃથ્વી પર પ્રગટ થશે અને મહદી (સદ્ગુરુ) બ્રહ્મ- આત્માઓના સમુદાયની સાથે પ્રગટ થઈ ધર્મનું નેતૃત્વ કરશે. ઈસ્રાફીલ નામનો દેવદૂત (ફિરસ્તા) પ્રગટ થઈ જ્ઞાનનો શંખનાદ કરશે. તે સમયે બધાને સંદેહ રહિત જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે.

કાફર ઔર મુનાફક, હંસતે થે મહંમદ પર ।  
સોઈ દિન અબ આએ મિલ્યા, જો મહંમદેં કહી થી આખર ॥ ૧૧ ॥

રસૂલ મહમ્મદની આ ભવિષ્યવાણી પર નાસ્તિક તથા મિથ્યાચારી લોકો ઉપહાસ (હાંસી) કરતા હશે. હવે તે સમય આવી ગયો છે જેને રસૂલ મહંમદે અંતિમ (આત્મ-જાગૃતિ) સમય કહ્યો હતો.

બસરી મલકી ઔર હકી, કહી મહંમદ તીન સૂરત ।  
કરેં સિફાયત આખર, ખાસલ ખાસ ઉમત ॥ ૧૨ ॥

રસૂલ મહંમદે બસરી (માનવી) મલકી (દૈવી સંપત્તિ સંપન્ન) અને હકી (બ્રહ્મજ્ઞાન યુક્ત) આ ત્રણ સ્વરૂપોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, અને આ પણ કહ્યું હતું કે આ ત્રણેય અંતિમ સમયમાં શ્રેષ્ઠ

સમુદાય (બ્રહ્મસૃષ્ટિ)ની સાથે પ્રગટ થઈ બધા જીવોની ભલામણ (સિફારિશ) કરશે.

કરમકાંડ ઔર સરિયત, કિન કિન લઈ તરીકત ।

દુનિયાં ચૌદે તબક મેં, કિન ખોલી ના હકીકત ॥ ૧૩ ॥

જગતના અધિકાંશ જીવ કર્મકાંડ અથવા (શરીરત) માર્ગ પર ચાલે છે. તેમાં કેટલાક લોકોએ ઉપાસના (તરીકત)નો માર્ગ ગ્રહણ કર્યો. પરંતુ આ ચૌદ લોકના જીવોમાં કોઈએ પણ પરમાત્માની યથાર્થતા(વાસ્તવિકતા)ને સ્પષ્ટ કરી નથી.

નાસૂત મલકૂત લાએ કી, ના સુધ થી જબરૂત ।

નામ પઢે જાનત હેં, કહેં બકા લાહૂત ॥ ૧૪ ॥

આ જીવોને મૃત્યુલોક (નાસૂત) થી લઈ વૈકુંઠ (મલકૂત) તથા શૂન્ય નિરાકાર (લા-મકાન) સહિત આ સમગ્ર ક્ષર બ્રહ્માંડ તથા એનાથી આગળ અક્ષરધામ (જબરૂત)ની ભાળ (ખબર) ન હતી, અહીંના જ્ઞાની લોકો પણ અખંડ પરમધામ (લાહૂત)નું નામ જ જાણતા હતા. તેમને એમની યથાર્થ ભાળ (ખબર) જ ન હતી.

એ સુધ ન પાઈ કાહૂં ને, ક્યો હૈ કહાં ઠૌર વિધ કિન ।

ખોજ ખોજ ચૌદે તબક કા, દિલ હુઆ ન કિન રોસન ॥ ૧૫ ॥

આજ સુધી કોઈને પણ એની ભાળ ન હતી કે અખંડ પરમધામ ક્યાં આવેલું છે તથા તે ક્યા પ્રકારનું સ્થાન છે ? તેઓએ ચૌદ લોકમાં અખંડ ધામને શોધવાનો પ્રયત્ન અવશ્ય કર્યો પરંતુ કોઈનેય આ ધામની ઝળક મળી નહીં.

સો ઈલમ ખુદાઈ લુદની, પોહોંચ્યા ચૌદે તબક ।

સો ઈતથેં મેહેર પસરી, સબે હુએ બેસક ॥ ૧૬ ॥

હવે તો પરબ્રહ્મ પરમાત્મા દ્વારા પ્રગટેલ તારતમ જ્ઞાન આ ચૌદલોકમાં ફેલાયું છે. અહીંથી ધામધણીની અપાર કૃપા ચારે બાજુ પ્રસારિત થઈ છે, જેથી બધા લોકો સંદેહ રહિત થઈ જશે.

અવલ કહ્યા ફુરમાન મેં, ઈત કાજી હોસી હક ।

કરસી કાયમ સબન કો, એસી મેહેર હોસી મુતલક ॥ ૧૭ ॥

રસૂલ મહંમદે કુરાનમાં પહેલાથી જ કહી દીધું હતું કે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ન્યાયધીશ બની આ જગતમાં આવશે અને બધા જીવોને શાશ્વત મુક્તિ સ્થાન આપશે. પરમાત્માની આ અપાર કૃપા અવશ્ય બધાને પ્રાપ્ત થશે.

એ ખેલ કિયા કિન વાસ્તે, ઔર હુઆ કિનકે હુકમ ।

એ સુધ કાહૂં ના પરી, કહાં અરસ બકા ખસમ ॥ ૧૮ ॥

સંસારની આ રચના કેમ થઈ છે, કોના આદેશથી થઈ છે, અખંડ પરમધામ તથા પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ક્યાં રહે છે, વગેરેની ભાળ આજ દિવસ સુધી કોઈને પણ ન હતી.

ગિરો રૂહેં ફિરસ્તે લૈલ મેં, કિન વાસ્તે આએ ઉતર ।

કુંન કેહેતે ખેલ પૈદા કિયા, એ કિનને કિન ખાતર ॥ ૧૯ ॥

બ્રહ્માત્માઓ તથા ઈશ્વરી સૃષ્ટિ આ “મહિમામયી રાત્રિમાં” શા માટે અવતરિત થયાં છે તથા ‘હો જા’ (કુંન) કહીને આ સમ્પૂર્ણ સૃષ્ટિ કોને તથા કોના માટે ઉત્પન્ન કરી છે, આની ભાળ

(ખબર) કોઈને પણ ન હતી.

કિન કૌલ કિયા બીચ અરસ કે, કહે અરવાહેં જો મોમિન ।

સો પઢે વેદ કતેબ કો, એ ખોલી ના હકીકત કિન ॥ ૨૦ ॥

પરમધામ મૂલમિલાવામાં બ્રહ્માત્માઓને કોને પોતે આવવાનું વચન આપ્યું હતું ? અનેક લોકોએ વેદ તથા કતેબને અવશ્ય વાંચ્યા પરંતુ કોઈએ આ યથાર્થતાને સ્પષ્ટ કરી નથી.

એ ઈલમેં સબ વિધ સમજે, સાંચા ઈલમ જો હક ।

સબ મર મર જાતે હુતે, કિએ ઈલમેં બકા મુતલક ॥ ૨૧ ॥

હવે આ તારતમજ્ઞાન દ્વારા બધી વાસ્તવિકતાનો પરિચય થયો છે. આ સાચું બ્રહ્મજ્ઞાન છે. આજ સુધી જન્મ મૃત્યુના ચક્કરમાં પડેલા આ જીવો હવે આ બ્રહ્મજ્ઞાન દ્વારા નક્કી અખંડ થઈ ગયા છે.

ક્યોં સદર તુલ મુંતહા, ક્યોં હૈ અરસ અજમ ।

ક્યોં કૌલ ફૈલ હકકે, ક્યોં હક સૂરત હલીમ ॥ ૨૨ ॥

અક્ષરધામ (સદ્ર - તુલ - મુંહતા) ક્યાં છે, શ્રેષ્ઠ પરમધામ (અર્શ - એ - અજમ) કેવું છે, પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું દિવ્ય સ્વરૂપ, તેમની વાણી તથા લીલા કેવાં છે ? આની ભાળ આ જ સુધી કોઈને ન હતી.

ક્યોં અરસ આગૂં જોએ હૈ, ક્યોં અરસ ઢિગ હૈ તાલ ।

ક્યોં પસૂ પંખી અરસ કે, ક્યોં બાગ લાલ ગુલાલ ॥ ૨૩ ॥

પરમધામમાં રંગમહેલની સામે યમુનાજીનો પ્રવાહ કેવો છે, આ રંગભવનની નજીક આવેલ તળાવ (હૌજ કૌસર)ની શોભા કેવી છે, ત્યાંનાં પશુપક્ષી તથા વન-ઉપવનની લાલાશયુક્ત શોભા કેવી છે ? આ વિષયોમાં પણ કોઈને ભાળ ન હતી.

ક્યોં ખાસલ ખાસ ઉમત, બીચ નૂરતજલ્લા જે ।

ક્યોં ખાસ ઉમત દૂસરી, જો કહી બીચ નૂર કે ॥ ૨૪ ॥

શ્રેષ્ઠ આત્માઓ પરમધામમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માના દિવ્ય પ્રકાશથી કેવી રીતે આલોકિત છે ? અક્ષરધામમાં આવેલ બીજી ઈશ્વરી સૃષ્ટિ કોણ છે વગેરેનું જ્ઞાન કોઈને ન હતું.

એ નામ નિસાન સબોં લિખે, ખુસબોએ જિમી ઉજલ ।

ઔર કહ્યા પાની દૂધ સા, તાલ જોએ કા જલ ॥ ૨૫ ॥

પરમધામની ઉજજવળ ભૂમિની સુગંધ તથા દૂધના જેવાં સફેદ યમુનાજી અને હૌજકૌસર તાલનું જલ વગેરેનું વર્ણન અને તેમનો સંકેત કુરાનમાં છે.

જોએ કિનારે જરી દેહુરી, પૂર જવેર દરખત ।

એ નામ નિસાન સબે લિખે, પર કોઈ પાવે ના હકીકત ॥ ૨૬ ॥

યમુનાજીનો રત્ન જડિત કિનારો તેના પર આવેલી દેરીઓ તથા તળાવની પાળ પર સુશોભિત રત્નમય વૃક્ષો વગેરે બધાનો ઉલ્લેખ કુરાનમાં છે. પરંતુ કોઈએ પણ આ વાસ્તવિકતાને જાણી નથી.

નેક નેક નિસાન કેહેત હોં, વાસ્તે સાહેદી મહંમદ ।

એ પટ ખુલ્યા નૂર પાર કા, કહોં કહાં લગ કાહૂં ન હદ ॥ ૨૭ ॥

રસૂલ મહંમદની સાક્ષી માટે જ મેં કુરાનના સંકેતોને સંક્ષેપમાં કહ્યા છે. હવે તો અક્ષરથી પણ પાર

અક્ષરાતીત પરમધામનું દ્વાર ખુલ્લી ગયું છે. તેમની અસીમ શોભાનું વર્ણન ક્યાં સુધી કરી શકાય ?

ઇલમ ખુદાઈ લુદંની, રૂહઅલ્લા લ્યાએ ઈત ।

ઉમિયોં પટ ખોલ બકા મિને, બૈઠાએ કર નિસબત ॥ ૨૮ ॥

પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું અખંડ તારતમ જ્ઞાન લઈ સદ્ગુરુ શ્રી દેવચંદ્રજી આ જગતમાં અવતરિત થયા છે. તેઓએ પારના દરવાજા ખોલી પોતાના અંગસ્વરૂપ પ્રેમી (લૌકિક પ્રપંચથી અજાણ) બ્રહ્માત્માઓને પરમધામમાં જાગૃત કરી દીધા.

એ બલ ઈન કુંજય કા, કાહૂં હુતા ન એતે દિન ।

રૂહ અલ્લા પૈગામ ઉમત કો, દ્વાર ખોલ્યા બકા વતન ॥ ૨૯ ॥

આ સામર્થ્ય આ તારતમ જ્ઞાનરૂપી કૂંચીનું છે. આજ સુધી આ જ્ઞાન આ જગતમાં ન હતું. સદ્ગુરુ શ્રીદેવચંદ્રજી બ્રહ્માત્માઓ માટે આ સંદેશ લઈ આવ્યા છે. અને તેઓએ જ અખંડ પરમધામનાં દ્વાર ખોલી દીધાં છે.

એ કાયમ અરસ અપાર હૈ, જો કહાવત હૈ વાહેદત ।

કોઈ પોહોંયે ન અરસ રૂહોં બિના, જિનકી એ નિસબત ॥ ૩૦ ॥

અખંડ પરમધામની શોભા અપરંપાર છે. એને અદ્વૈત ભૂમિ કહેવામાં આવી છે. અહીં બ્રહ્માત્માઓ સિવાય અન્ય કોઈ પણ પહોંચી શકતું નથી. કેમકે તેમનો જ સંબંધ એની સાથે છે.

એ બલ દેખો કુંજય કા, જિન બેવરા ક્રિયા બેસક ।

એ ભી બેવરા દેખાઈયા, જો ગૈબ ખિલવત કા ઈસક ॥ ૩૧ ॥

તારતમરૂપી કૂંચીનું સામર્થ્ય તો જુઓ, જેને નિઃસંદેહ અખંડ ધામનું વિવરણ આપતા ત્યાંના એકાંત સ્થળ મૂલમિલાવાના પ્રેમનું રહસ્ય સ્પષ્ટ કરી દીધું છે.

એ બલ દેખો કુંજય કા, જિન દેખાઈ નિસબત ।

એ જો રૂહેં જાત હકકી, જિન બેસક દેખી વાહેદત ॥ ૩૨ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનના સામર્થ્યને તો જુઓ, જેને પોતાના મૂળ સંબંધનો અનુભવ કરાવી દીધો છે. અક્ષરાતીત પરમાત્માના અંગ સ્વરૂપ બ્રહ્માત્માઓએ આ જ્ઞાનના પ્રતાપથી નિશ્ચય જ પોતાના અદ્વૈતભાવનો અનુભવ કર્યો છે.

એ બલ દેખો કુંજય કા, ખૂબ દેખી હક સૂરત ।

હક કે દિલ કે ભેદ જો, સો ઈલમેં દેખી મારફત ॥ ૩૩ ॥

આ તારતમ જ્ઞાનરૂપી કૂંચીના પ્રતાપથી જ શ્રીરાજજીના સ્વરૂપની ઓળખાણ થઈ છે. તેમના હૃદયનાં ગૂઢ રહસ્યોની પૂર્ણ ઓળખ પણ એમના દ્વારા જ થઈ છે.

કહા કહૂં બલ કુંજય કા, રૂહેં બડી રૂહ નિસબત ।

ઔર હક બડી રૂહ રૂહન કી, ઈન ઈલમેં દેખી ખિલવત ॥ ૩૪ ॥

આ તારતમ જ્ઞાનની ક્ષમતાનું શું વર્ણન કરવું ? એના પ્રતાપથી જ બ્રહ્માત્માઓને શ્રીશ્યામાજી તથા શ્રીરાજજીના અદ્વૈત સમ્બન્ધની ઓળખાણ થઈ અને મૂલમિલાવાનાં દર્શન થયાં.

એ બલ દેખો કુંજય કા, નીકે દેખ્યા હક ઈસક ।

જુદે બૈઠાએ લિખી ઇસારતેં, જાસોં સમજેં રૂહેં બેસક ॥ ૩૫ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનના પ્રતાપથી શ્રીરાજજીના પ્રેમની સારી રીતે ઓળખાણ થઈ, તેઓએ બ્રહ્માત્માઓને દૂર (માયામાં) મોકલીને પણ પરમધામનો સંકેત દીધો, જેને સમજી બધા સંદેહો દૂર થઈ ગયા છે.

એ બલ દેખો ઇન કુંજીય કા, બાતેં છિપી હક દિલ કી ।

સો સબ સમજી જાત હેં, હેં અરસ કી ગુઝ જેતી ॥ ૩૬ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનમાં આ શક્તિ છે કે એના પ્રતાપથી શ્રીરાજજીનું હૃદય અને પરમધામનાં બધાં ગૂઢ રહસ્યો સમજમાં આવી જાય છે.

દેખો બલ ઇન કુંજીય કા, એજો લિખી રમૂજેં હક ।

આખર રસૂલ હોએ આવહીં, દે ઇલમ ખોલાવે બેસક ॥ ૩૭ ॥

આ તારતમ જ્ઞાનને આધારે જાણ થઈ કે શ્રીરાજજીએ કુરાનના માધ્યમથી આ રીતે સંકેત મોકલ્યા છે. અંતિમ સમયમાં તે સ્વયં પોતાનો સંદેશો લઈને આવશે અને બ્રહ્મજ્ઞાન દઈને બધાના સંદેહ દૂર કરશે.

એ બલ દેકો કુંજીય કા, રૂહેં બૈઠાઈ જુદી કર ।

આપ કેહે સંદેસે કહાવહીં, આપ લ્યાવેં જુદે નામ ધર ॥ ૩૮ ॥

આ જ્ઞાનના પ્રતાપથી એ જાણ થઈ કે શ્રીરાજજીએ પોતાના આત્માઓને પોતાનાં ચરણોમાં બેસાડી સુરતા રૂપે નશ્વર જગતમાં મોકલ્યા છે અને સ્વયં વિવિધ સ્વરૂપોમાં પ્રગટ થઈ તેમને જુદાં-જુદાં નામોથી પોતાનો જ સંદેશ આપી દીધો છે.

બલ ક્યોં કહૂં ઇન કુંજીય કા, જો હક દિલ ગુઝ ઇસક ।

તિન દરિયાવ કી નહેરેં, ઉતરી નાસૂત મેં બેસક ॥ ૩૯ ॥

આ તારતમજ્ઞાનની શક્તિનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેના દ્વારા શ્રીરાજજીના હૃદયમાં આવેલ પ્રેમના સાગરની નહેરો નિશ્ચય આ નશ્વર જગતમાં ઊતરી આવી છે.

બલ કહા કહૂં કુંજીય કા, એ જો ઝૂઠા ખેલ રંચક ।

સો રૂહોં સાંચ કર દેખાઈયા, બંધ બાંધે કે બુજરક ॥ ૪૦ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનની ક્ષમતાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેના દ્વારા આ બધી જાણ થઈ કે બ્રહ્મ આત્માઓએ નશ્વર જગતના આ ખેલને પણ અખંડ કરી દીધો છે. શ્રીરાજજીએ વિવિધ શાસ્ત્રોની રચના કરાવીને એમની સાક્ષી અપાવી છે.

એ બલ દેખો કુંજીય કા, રૂહેં બીચ ચૌદે તબક કે આએ ।

સો ઇલમેં દેખાયા ઝૂઠ કર, બીચ અરસ કે બૈઠાએ ॥ ૪૧ ॥

આ બ્રહ્મજ્ઞાનની શક્તિને તો જુઓ, એમણે ચૌદલોક યુક્ત જગતમાં સુરતાના રૂપમાં આવેલી બ્રહ્મપ્રિયાઓને આ જગતની અનિત્યતાનો અનુભવ કરાવીને પરમધામ મૂલમિલાવામાં જાગૃત કરી દીધાં.

ઈન હકકા ઈસક દુની મિને, ન પાઈએ લુદંની બિન ।

બિના ઈસક ન ઈલમ આવહી, દોઊ તૌલે અરસ પરસ વજન ॥ ૪૨ ॥

ખરેખર તારતમ જ્ઞાન વિના આ નશ્વર જગતમાં પરબ્રહ્મ પરમાત્માના શાશ્વત પ્રેમનો અનુભવ કરી શકાતો નથી. જો કે પ્રેમ વિના જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી, પરંતુ બન્નેની તુલના કરવાથી જણાય છે કે બન્નેનું સરખું મહત્ત્વ છે.

એ કુંજ બલ અપાર હૈ, જિનસોં પાયા અપાર ।

લિયા હક દિલ ગુઝ ઈસક, જિનકો કાહૂં ન સુમાર ॥ ૪૩ ॥

આ તારતમ જ્ઞાન રૂપી કૂંચીનું બળ અપાર છે. એના દ્વારા પરમધામની અપાર સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રીરાજજીના હૃદયમાં આવેલ શાશ્વત પ્રેમની અનુભૂતિ પણ આ જ્ઞાન દ્વારા થઈ છે, જેની કોઈ સીમા જ નથી.

એ ઈલમ કુંજ અરસ કી, રૂહ અલ્લા લ્યાએ હકપેં ।

માહેં કે ગુઝ હક દિલ કી, સો સબ દેખી ઈન કુંજ સેં ॥ ૪૪ ॥

નિજાનંદાચાર્ય શ્રી દેવચંદ્રજી શ્રીરાજજીની પાસેથી જ પરમધામની ચાવી સ્વરૂપ આ બ્રહ્મજ્ઞાન લઈ આ જગતમાં આવ્યા છે. જેમાં શ્રીરાજજીના હૃદયનાં અનેક ગૂઢ રહસ્ય છુપાયેલાં છે. તે બધાનું જ્ઞાન એમના દ્વારા પ્રાપ્ત થયું છે.

આસમાન જિમી કે બીચ મેં, બાતેં બિના હિસાબ ।

તિનમેં બાતેં જો હક કી, સો લિખી મિને કિતાબ ॥ ૪૫ ॥

આ જગતમાં અધ્યાત્મ વિષયક અનેક ચર્ચાઓ થઈ છે. તેમાં કુરાનમાં આ રીતનો ઉલ્લેખ છે કે એક જ પરમાત્માની ઉપાસના કરવી જોઈએ.

યા જાહેર યા બાતૂન, રમૂજેં ઈસારત ।

સો ખોલ્યા સબ ઈન કુંજએ, હકીકત યા મારફત ॥ ૪૬ ॥

કુરાનમાં પ્રગટ તથા અપ્રકટ રૂપે જે પણ સંકેત આપવામાં આવ્યા છે તેમની યથાર્થતા તથા પૂર્ણજ્ઞાન આ તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સ્પષ્ટ થાય છે.

અવ્વલ સે આખર લગ, કિયા કુંજએ સબકા કામ ।

હૈયાતી ચૌદે તબકોં, દૈ કાયમ ભિસ્ત તમામ ॥ ૪૭ ॥

સૃષ્ટિના આરંભથી લઈ અંત સુધી જે પણ પરમાત્મા વિષયક મનોરથ બાકી રહ્યા હતા, તે બધાની પરિપૂર્તિ આ બ્રહ્મજ્ઞાન દ્વારા થઈ છે. એટલું જ નહીં આ બ્રહ્મજ્ઞાનના પ્રતાપથી આ આખું બ્રહ્માંડ અખંડ થયું તથા અહીંના બધા જીવોને અખંડ મુક્તિ સ્થળ મળ્યું.

કહૂં દુનિયાં ચૌદે તબક મેં, કહ્યા ન હકકા એક હરફ ।

તો હક સૂરત ક્યોં કેહેવહીં, કિન પાઈ ન બકા તરફ ॥ ૪૮ ॥

ચૌદલોક યુક્ત આ બ્રહ્માંડમાં કોઈએ પણ પરમાત્માના વિષયમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કર્યો નથી. જેઓએ પરમાત્માની દિશા જ પ્રાપ્ત કરી નથી તેઓ તેમના સ્વરૂપ વિશે શું કહી શકે ?

તિન હકકે દિલ કા ગુઝ જો, સો કુંજાએ ખોલ્યા ઈન ।

તો બાત દુની કી ઈત કહાં રહી, કુંજા એસી નૂર રોસન ॥ ૪૯ ॥

આવા પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના હૃદયના પ્રેમનું રહસ્ય આ તારતમજ્ઞાન દ્વારા સ્પષ્ટ થયું છે. આ બ્રહ્મજ્ઞાન રૂપી ચાવીમાં એટલો અધિક પ્રકાશ છે કે તેની સામે નશ્વર જગતનું જ્ઞાન નિસ્તેજ થઈ જાય છે.

સદરતુલમુંતહા અરસ અજમ, જબરૂત યા લાહૂત ।

ઈત જરા સક કહૂં ના રહી, એ બલ કુંજા ફૂવત ॥ ૫૦ ॥

અક્ષરધામ તથા પરમધામ માટે સદ્રતુલમુંતહા, અર્સ-એ-અજમ અથવા જબરૂત કે લાહૂત વગેરે શબ્દોનો પ્રયોગ કેમ ન થયો, આ બધું અક્ષરધામ તથા પરમધામ માટે જ છે એવું સ્પષ્ટ કરવાની ક્ષમતા તારતમ જ્ઞાનમાં જ છે. આ વિષયમાં કોઈ સંદેહ જ નથી.

અરસ અજમ કે બાગ જો, હૌજ જોએ જાનવર ।

ઈત સક જરા ન કાહૂં મેં, મોહોલાત યા અન્દર ॥ ૫૧ ॥

પરમધામનાં વન, ઉપવન, તાલ, યમુનાજી, પશુ-પક્ષી તથા મહેલોની આંતરિક કે બાહ્ય શોભાના વિષયમાં હવે કોઈમાં પણ લગભગ સંદેહ રહ્યો નથી.

ઈન અરસોં કી ભી ક્યા કહૂં, ઈન કુંજા અતંત બુઝ ।

ઔર બાત ઈત કહાં રહી, કાઢ્યા હકકે દિલ કા ગુઝ ॥ ૫૨ ॥

આ ધામોની (અક્ષરધામ તથા પરમધામ) શોભાના વિષયમાં શું કહેવું ? આ તારતમજ્ઞાનરૂપી ચાવી સર્વ સમર્થ છે. જ્યારે એણે શ્રીરાજજીના હૃદયમાં આવેલ પ્રેમનાં ગૂઢ રહસ્યોને પણ સ્પષ્ટ કરી દીધાં છે તો બીજી કઈ વાત અહીં બાકી રહી ગઈ ?

મહામત કહે એ મોમિનો, એ એસી કુંજા ઈલમ ।

એ મેહેર દેખો મેહેબૂબ કી, તુમકો પઢાએ આપ ખસમ ॥ ૫૩ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્મ-આત્માઓ ! આ તારતમજ્ઞાન આ રીતની મહત્ત્વની ચાવી છે. પોતાના પ્રિયતમ ધણીની અપાર કૃપાને તો જુઓ. તેઓ સ્વયં તમને આ બ્રહ્મજ્ઞાન આપી રહ્યા છે.

પ્રકરણ ૧૩ ચોપાઈ ૧૦૪૨

#### સાગર સાતમા નિસબતકા

અબ કહૂં દરિયા સાતમા, જો નિસબત ભર પૂર ।

યાકો વાર ન પાર કાહૂં, જો નૂર કે નૂર કો નૂર ॥ ૧ ॥

હવે હું સાતમા સાગરનું વર્ણન કરી રહ્યો છું, જે અદ્વૈત સમ્બન્ધથી પરિપૂર્ણ છે. શ્રીરાજજીની તેજરૂપા શ્રીશ્યામાજી અને તેમની તેજરૂપા બ્રહ્મપ્રિયાઓના સંબંધમાં આ સાગરનો કોઈ પાર જ નથી.

બેસુમાર લ્યાએ સુમાર મેં, એ જો કરત હોં મજકૂર ।

ક્યો આવે બીચ હિસાબ કે, જો હક અંગ સદા હજૂર ॥ ૨ ॥

આ શબ્દાતીત સંબંધને શબ્દોની સીમામાં બાંધી વ્યક્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. પરન્તુ

જે હંમેશાં શ્રીરાજજીની નજીક રહે છે એવાં શ્રીશ્યામાજી અને બ્રહ્મ આત્માઓના સંબંધની અપાર શોભાનું વર્ણન સીમિત શબ્દો દ્વારા કેવી રીતે થઈ શકે ?

ખૂબી ક્યોં કહું નિસબત કી, વાસ્તે નિસબત ખુલી હકીકત ।

તો પાઈ હક મારફત, જો થી હક નિસબત ॥ ૩ ॥

આ સંબંધની શોભાને શબ્દોમાં કેવી રીતે વ્યક્ત કરી શકાય ? પરમધામના આ સમ્બન્ધોની વાસ્તવિકતાના પરિચય માટે જ તારતમ જ્ઞાનનો અભ્યુદય થયો છે. તે દ્વારા શ્રીરાજજી અને બ્રહ્માત્માઓના સંબંધની પૂર્ણ ઓળખાણ થઈ શકી છે.

નિસબત અસલ સબન કી, જિત નિસબત તિત સબ ।

સબ નિસબત કે વાસ્તે, ઈલમેં જાહેર કિયા અબ ॥ ૪ ॥

શ્રીરાજજી, શ્યામાજી અને બ્રહ્મ આત્માઓનો આ સંબંધ શાશ્વત અને અખંડ છે. આ સંબંધમાં પરમધામની સંપૂર્ણ સંપત્તિ સમાયેલી છે. આ સંબંધની પિછાણ માટે તારતમ જ્ઞાનનું અવતરણ થયું છે અને તે બધાં રહસ્યોને પ્રગટ કરી રહ્યું છે.

નિસબત હકકી જાત હેં, નિસબત મેં ઈસક ।

નિસબત વાસ્તે ઈલમ, ઈત આયા બેસક ॥ ૫ ॥

બ્રહ્માત્માઓનો સંબંધ શ્રી રાજજીનાં અંગો સાથે છે. એમાં જ તેમનો શાશ્વત પ્રેમ સમાયેલો છે. એમની ઓળખાણ માટે આ જગતમાં તારતમ જ્ઞાનનું અવતરણ થયું છે અને હવે બધા સંદેહો દૂર થઈ ગયા છે.

એ હકેં કિયા ઈસકસોં, કે બંધ બાંધે જહૂર ।

સો જાનત હેં નિસબતી, જો ખિલવત હુઈ મજકૂર ॥ ૬ ॥

પોતાના પ્રેમની ઓળખાણ માટે શ્રીરાજજીએ આ ખેલની રચના કરાવી અને વિવિધ ધર્મગ્રન્થોની સાક્ષીઓ અપાવી. પરમધામ મૂલમિલાવામાં થયેલી પ્રેમ ચર્યાનું રહસ્ય પરમધામના સંબંધી (નિસબતી) બ્રહ્મ આત્માઓ જ જાણે છે.

હકેં નિસબત વાસ્તે, કે બંધ બાંધે માહેં ખેલ ।

સબ સુખ દેને નિસબત કો, તીન બેર આએ માહેં લૈલ ॥ ૭ ॥

આ સંબંધની પિછાણ કરાવવા માટે શ્રીરાજજીએ આ જગતમાં વિવિધ પ્રકારની લીલાઓ કરી છે. પોતાના નિસબતી બ્રહ્મ આત્માઓને અપાર સુખ આપવા માટે તેઓ આ મહિમામયી રાત્રિમાં ત્રણવાર (વ્રજ, રાસ, અને જાગણીમાં) આવ્યા છે.

અવલ દેખાયા લૈલ મેં, નિસબત જાન ઈસક ।

દૂસરી બેર દેખાઈયા, ગુઝ ઈસક મુતલક ॥ ૮ ॥

સર્વ પ્રથમ વ્રજલીલામાં તેઓએ પોતાના આત્માઓને પ્રેમનો અનુભવ કરાવ્યો. બીજીવાર રાસની લીલામાં પ્રેમનાં ગૂઢ રહસ્યો સ્પષ્ટ કર્યાં.

વાસ્તે નિસબત બેર તીસરી, ખેલ દેખાયા હક ।

ઈલમ બડાઈ ઈસક કી, દેખ્યા ગુઝ બકા કા બેસક ॥ ૯ ॥

આ સંબંધની પૂર્ણ પિછાણ કરાવવા માટે શ્રીરાજજીએ ત્રીજીવાર આ જાગણી લીલા દેખાડી. જ્યાં

તેમના તારતમ જ્ઞાનના પ્રતાપથી સંદેહ રહિત થઈ દિવ્ય પ્રેમ અને અખંડ પરમધામનાં ગૂઢ રહસ્યોનો સ્પષ્ટ અનુભવ કર્યો.

નિસબત વાસ્તે ઈસક, નિસબત વાસ્તે ઈલમ ।

ખુસાલી નિસબત વાસ્તે, આખર લ્યાએ ખસમ ॥ ૧૦ ॥

આ સંબંધને માટે આ પ્રેમ છે, એમના માટે આ તારતમ જ્ઞાન છે. આ બ્રહ્માત્માઓને આનંદ આપવા માટે ધણી તારતમજ્ઞાન લઈને આવ્યા છે.

એ ઈલમ અંદર યોં કેહેત હૈ, એ જો નિસબત દેખત દુખ ।

ઈન દુખ મેં બકા અરસ કે, હૈં હક દિલ કે કે સુખ ॥ ૧૧ ॥

તારતમજ્ઞાન દ્વારા એ જાણ થઈ કે બ્રહ્માત્માઓ જગતનો દુઃખરૂપી ખેલ જોઈ રહ્યા છે. પરંતુ તેમાં પણ અખંડ પરમધામ તથા શ્રીરાજજીના હૃદયનું અપાર સુખ સમાયેલું છે.

એ સુખ સાગર નિસબત કા, તિનકા સુમાર ન આવે કાંહિં ।

સબ હકેં મપાએ સાગર, પર નિસબત તૌલ કોઈ નાહિં ॥ ૧૨ ॥

આ સુખ સાગર મૂળ સંબંધનો છે. એની શોભાનો કોઈ પાર નથી. શ્રીરાજજીની કૃપાથી અન્ય બધા સાગરોનું વર્ણન થયું પરંતુ આ સમ્બન્ધના સાગરની તુલના અન્ય કોઈની સાથે થઈ શકે નહીં.

માપે ગેહેરે સાગર, જિનકો થાહ ન દેખે કોએ ।

તિન હક દિલ અંદર પૈઠ કે, માપે ઈસક સાગર સોએ ॥ ૧૩ ॥

શ્રીરાજજીએ મારા હૃદય પર બિરાજમાન થઈ આ ગહન (ગિંડા) સાગરોનું પ્રેમપૂર્વક વર્ણન કરાવ્યું. જેના સંબંધમાં આજ સુધી કોઈને પણ ભાળ હતી નહીં.

જો હક કાહૂં ન પાઈયા, ના કિન સુનિયા કાન ।

પાયા ન વાકે અરસ કો, જો કૌન ઠૌર મકાન ॥ ૧૪ ॥

જે પરમાત્માના વિષયમાં આજ સુધી કોઈએ કંઈ સાંભળ્યું ન હતું અને ન તેમણે કંઈ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, એટલું જ નહીં તેમના ધામની પણ ખબર કોઈને ન હતી કે તેઓ ક્યાં રહે છે ?

સબ બુજરકોં દૂંઢિયાં, કિન પાઈ ન બકા તરફ ।

દુનિયાં ચૌદે તબક મેં, કિન કહ્યા ન એક હરફ ॥ ૧૫ ॥

અનેક મનીષિઓએ પરમાત્માની શોધ કરી પરંતુ કોઈને પણ પરમધામની દિશા પ્રાપ્ત થઈ નહીં. એટલા માટે આ ચૌદલોકમાં કોઈએ પણ પરમાત્માના સંબંધમાં એક શબ્દનું પણ ઉચ્ચારણ કર્યું નહીં.

તિન હક દિલ અંદર પૈઠકે, માપ્યા સાગર ઈસક ।

ઈન હકકે ઈલમેં રોસની, સબ માપે સાગર બેસક ॥ ૧૬ ॥

સ્વયં પરબ્રહ્મ પરમાત્માએ મારા હૃદયમાં બિરાજમાન થઈ આ સાગરોનું પ્રેમપૂર્વક વર્ણન કરાવ્યું છે. આ પરમાત્મા દ્વારા પ્રાપ્ત બ્રહ્મજ્ઞાનના પ્રકાશમાં નિશ્ચય મેં આ સાગરોનું વર્ણન કર્યું છે.

સો ઈસક ઈલમ સુખ સાગર, વાસ્તે આએ નિસબત ।

ઈન નિસબત કે તૌલ કોઈ, લ્યાગિં કહાં સે હક ન્યામત ॥ ૧૭ ॥

પ્રેમ અને જ્ઞાનના સુખસાગરનું વર્ણન પણ આ સંબંધની ઓળખાણ માટે જ છે. એટલા માટે

આ સમ્બન્ધની તુલનામાં પરમધામની કઈ અખંડ સંપત્તિનું વર્ણન કરું ?

એ નિસબત જો સાગર, જાનેં નિસબતી મોમિન ।

કહૂં થાહ ન ગેહેરા સાગર, કોઈ પાવે ન નિસબત બિન ॥ ૧૮ ॥

આ સંબંધના સાગરને બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે. આ સાગર એટલો અફાટ અને અગાધ છે કે પરમધામના સંબંધ વિના કોઈપણ એની ઊંડાઈને સ્પર્શી (પામી) શકે નહીં.

તો ક્યોં કહૂં જોડ નિસબત કી, જો દીજે નિસબત માન ।

નિસબત હકકી જાત હેં, જો હક વાહેદત સુભાન ॥ ૧૯ ॥

આ અલૌકિક સંબંધની તુલના કોની સાથે કરી શકાય ? આ તો શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓનો સંબંધ છે, જે શ્રીરાજજીના એકાત્મભાવનો ઘોતક છે.

બોહોત લેહેરી ઈન સાગર કી, મેહેર ઈસક ઈલમ ।

સોભા તેજ સુખ કે બકા, એ નિસબત મેં જાત ખસમ ॥ ૨૦ ॥

આ સમ્બન્ધના સાગરમાં શ્રીરાજજીની કૃપા, પ્રેમ અને જ્ઞાનની અનેક લહેરો ઊઠે છે. શ્રીરાજજીની અંગસ્વરૂપા આ બ્રહ્મપ્રિયાઓમાં પરમધામની શોભા, તેજ તથા અખંડ સુખ છે.

એ ઈલમ એ ઈસક, ઔર નિસબત કહી જો એ ।

એ તીનોં સિફત માહેં મોમિનોં, નિસબત હકકી જે ॥ ૨૧ ॥

ઉપરોક્ત જ્ઞાન, પ્રેમ અને સંબંધ જેવા ત્રણેય ગુણોની શોભા બ્રહ્માત્માઓમાં જ સમાયેલી છે, કેમકે બ્રહ્માત્માઓ શ્રીરાજજીનાં અંગ રૂપ છે.

કિન પાયા ન ઈન ઈલમ કો, કિન પાયા ના એ ઈસક ।

તો ક્યોં પાવે એ નિસબત, પેહેલેં સૂરત ન પાઈ હક ॥ ૨૨ ॥

આ બ્રહ્માત્માઓ સિવાય અન્ય કોઈએ પણ આજ સુધી આ બ્રહ્મજ્ઞાનને તથા દિવ્ય પ્રેમને પ્રાપ્ત કર્યો નથી. આથી એવા લોકો બ્રહ્મ આત્માઓના સંબંધની ઓળખાણ કેવી રીતે કરી શકે ? (કેમકે) તેમને પરમાત્માના સ્વરૂપની જ ઓળખાણ નથી.

એ ગુઝ ભેદ હક રૂહન કે, હક દિલ કી ભી ઔર ।

એ જાનેં હક નિસબતી, જાકો હક કદમ તલે ઠૌર ॥ ૨૩ ॥

શ્રીરાજજી અને બ્રહ્મ આત્માઓના સમ્બન્ધનાં ગૂઢ રહસ્યોને તથા શ્રીરાજજીના હૃદયના પ્રેમભાવને તેમના અંગરૂપ બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે, જે સ્વયં તેમનાં શ્રી ચરણોમાં બેઠા છે.

જબ દેખોં હક નિસબત, તબ એકે હક નિસબત ।

ઔર હકકા હુકમ, કદૂ ના હુકમ બિના કિત ॥ ૨૪ ॥

જ્યારે શ્રીરાજજીની આ અટૂટ સમ્બન્ધ પર દૃષ્ટિ પડે છે તો તે સમયે માત્ર તેમનો જ શાશ્વત સંબંધ જોવા મળે છે. જ્યારે જગત તરફ દૃષ્ટિ પડે છે ત્યારે સર્વત્ર શ્રીરાજજીનો જ આદેશ દેખાય છે. તેમના સિવાય ક્યાંય કંઈ પણ નથી.

જો કોઈ હકકે હુકમ કા, તાએ જો ઈલમ કરે બેસક ।

લેવેં અપની મેહેર મેં, તો નેક દીદાર કબૂં હક ॥ ૨૫ ॥

જે બ્રહ્મ આત્માઓ શ્રીરાજજીના આદેશ દ્વારા જગતનો આ ખેલ જોવા આવ્યા છે, જો તેઓ

તારતમ જ્ઞાન દ્વારા સંદેહ રહિત થઈ જાય છે તો તેમને શ્રીરાજજી પોતાની અપાર કૃપાની અંદર લઈ લે છે. જેનાથી તેમને શ્રીરાજજીના દર્શનનું કંઈક સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

**પર કબૂં દીદાર ના નિસબત કા, ના કાહૂં કો એહ ન્યામત ।**

**એ જુબાં ઈન નિસબત કી, કહા કરસી સિફત ॥ ૨૬ ॥**

પરન્તુ પોતાની અંગરૂપ શ્યામાજી અને બ્રહ્મ આત્માઓના દર્શનનું સૌભાગ્ય ક્યારેય કોઈને પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. એટલા માટે આ અંગનાઓના મહિમાનું વર્ણન કેવી રીતે થઈ શકે ?

**એ જો સરૂપ નિસબત કે, કાહૂં ન દેવેં દેખાએ ।**

**બદલે આપ દેખાવત, પ્યારી નિસબત રખેં છિપાએ ॥ ૨૭ ॥**

શ્રીરાજજી કોઈને પણ પોતાની અંગનાઓનું દર્શન કરાવતા નથી. તેમના સ્થાને તેઓ સ્વયં દર્શન આપે છે. તેઓ સદૈવ પોતાની પ્રિય અંગનાઓને ગુપ્ત રાખે છે.

**નિમૂના ઈન નિસબત કા, કોઈ નાહીં ઈન સમાન ।**

**જ્યોં નિમૂના દૂસરા, દિયા ન જાએ સુભાન ॥ ૨૮ ॥**

આ અંગનાઓનું કોઈ ઉદાહરણ જ નથી. કેમકે એમના સમાન અન્ય કોઈ નથી. જેમ શ્રીરાજજી માટે બીજા કોઈનું ઉદાહરણ આપી શકાતું નથી તે રીતે એમનું પણ કોઈ ઉદાહરણ નથી.

**ક્યોં દીજે નિમૂના ઈનકા, જો કહી હકકી જાત ।**

**નિસબત ઈસક ઈલમ, જ્યોં વૃખ ફલ ફૂલ પાત ॥ ૨૯ ॥**

એમના માટે ઉદાહરણ કેવી રીતે આપી શકાય ? એ તો સ્વયં શ્રીરાજજીની અંગનાઓ છે. આ અંગનાઓનો પ્રેમ તથા બ્રહ્મજ્ઞાનનો સંબંધ વૃક્ષ, ફલ, ફૂલ અને પર્ણનો પરસ્પર હોય તેવો છે.

**સબ લગે હેં નિસબત કો, ઈસક ઈલમ હુકમ ।**

**ના તો કેસે ઈત જાહેર હોએ, હમ તુમ ઈસક ઈલમ ॥ ૩૦ ॥**

એટલા માટે પ્રેમ, જ્ઞાન અને આદેશ આ બ્રહ્મ આત્માઓની સાથે સંકળાયેલ છે. નહિ તો અમારી તથા તમારા અવતરણની સાથે શાશ્વત પ્રેમ અને તારતમ જ્ઞાનનું અવતરણ કેવી રીતે થઈ શકે ?

**એ સબ નિસબત વાસ્તે, જો કધૂ સબદ ઉઠત ।**

**યા જો નજરોં દેખત, યા જો કાનોં સુનત ॥ ૩૧ ॥**

શબ્દો દ્વારા જે વર્ણન થઈ રહ્યું છે, જે દૃષ્ટિથી દેખાય છે અથવા જે શ્રવણ-અંગો (કાનો)થી સંભળાઈ રહ્યું છે આ બધું બ્રહ્માત્માઓ માટે જ છે.

**જ્યોં હાથ પાંઉં સૂરત કે, મુખ નેત્ર નાસિકા કાન ।**

**ત્યોં સબ મિલ એક સૂરત, યોં વાહેદત અંગ સુભાન ॥ ૩૨ ॥**

જેમ હાથ, પગ, મુખ, નેત્ર, નાસિકા, કાન વગેરે બધા અંગો એક જ શરીરનાં કહેવાય છે, તે રીતે બ્રહ્માત્માઓ તથા શ્રીશ્યામાજી બધાં શ્રીરાજજીના જ અદ્વૈત સ્વરૂપ છે.

**અબ કહા કહૂં નિસબત કી, દિયા ન નિમૂના જાત ।**

**ઔર સબદ ના ઈન ઊપર, અબ કહા કહૂં મુખ બાત ॥ ૩૩ ॥**

શ્રીરાજજીની આ અંગનાઓના વિષયમાં હવે વધારે શું કહી શકાય ? એમના માટે કોઈ ઉદાહરણ

જ નથી. એમના વર્ણન માટે અન્ય કોઈ શબ્દ પણ નથી. એટલા માટે જીભ દ્વારા વધારે શું કહું ?

**સિફત અલેખે નિસબત, જ્યોં સિફત અલેખે હક ।**

**સબદાતીત ન આવે સબદ મેં, મેં કહી ઈન બુધ માફક ॥ ૩૪ ॥**

જે રીતે શ્રીરાજજીનો મહિમા શબ્દાતીત છે તે રીતે તેમની અંગનાઓ (શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓ)નો મહિમા પણ શબ્દાતીત છે જો કે શબ્દાતીતની શોભા શબ્દો દ્વારા વ્યક્ત થઈ શકતી નથી. તો પણ મેં મારી બુદ્ધિની મર્યાદા અનુસાર એના માટે પ્રયત્ન કર્યો છે.

**જો કહિએ સારી ઉમર લગ, તો સિફત ન આવે સુમાર ।**

**એ દરિયા નિસબત કા, યાકી લેહેરેં અખંડ સાગર ॥ ૩૫ ॥**

સમગ્ર જીવન દરમિયાન તેના મહિમાનું ગાન કરવામાં આવે તો પણ એનો પાર પામી શકાતો નથી. આ તો શ્રીરાજજીની અંગના બ્રહ્માત્માઓ તથા શ્યામાજીનો સાગર છે. એમની લહેરો અખંડ તથા અપાર છે.

**એ બાત બડી હક નિસબત, સો ઝૂઠે ખેલ મેં નાહિં ।**

**એ બાત હોત બકા મિને,હક ખિલવત કે માહિં ॥ ૩૬ ॥**

શ્રીરાજજીની અંગનાઓની વિશેષતા અમાપ છે. આ નશ્વર ખેલમાં તેમના સમ્બન્ધની ઓળખાણ થઈ શકતી નથી. આ તો અખંડ પરમધામમાં મૂલમિલાવાની અંદર જ સંભવ છે.

**જો ખેલ મેં ખબર ના હકકી, તો નિસબત ખબર ક્યોં હોએ ।**

**હક આસિક નિસબત માસૂક, વાહેદત મેં ના દોએ ॥ ૩૭ ॥**

આ નશ્વર જગતમાં જ્યારે પરમાત્માની જ ભાળ નથી, તો અહીં તેમની અંગનાઓની ભાળ કેવી રીતે હોય શકે ? જો કે આ જગતમાં પોતાની પ્રિય બ્રહ્માંગનાઓ માટે સ્વયં શ્રીરાજજી ચાહક (આશિક) બનીને આવ્યા છે. પરન્તુ અદ્વૈત પરમધામમાં આ બધા એક જ અદ્વૈત સ્વરૂપમાં છે.

**એ બાત સુને જો ખેલ મેં, બડા અચરજ હોવે તિન ।**

**કિન પાઈ ના તરફ હકકી, એ તો હક માસૂક વતન ॥ ૩૮ ॥**

આ નશ્વર જગતમાં જે અદ્વૈત સ્વરૂપ વિશે સાંભળે છે તેને ઘણું આશ્ચર્ય થાય છે, કેમકે આ જગતમાં કોઈ પણ આજ સુધી પરમાત્માની દિશા પામી શક્યું નથી. આ પરમધામ તો શ્રીરાજજી, શ્યામાજી તથા બ્રહ્માત્માઓનું ઘર છે.

**તીન સૂરત મહંમદ કી, ગુઝ હકકા જાનેં સોએ ।**

**હક જાનેં યા નિસબતી, ઔર કોઈ જાનેં જો દૂસરા હોએ ॥ ૩૯ ॥**

રસૂલ મહંમદે જે ત્રણ સ્વરૂપો (સુરતોં)ની ચર્ચા કરી છે તે જ શ્રીરાજજીના હૃદયના ગૂઢ રહસ્યને જાણી શકે છે. યા તો સ્વયં શ્રીરાજજી આ રહસ્યને જાણે છે. યા તો તેમની અંગનાઓ (બ્રહ્માત્માઓ) જાણે છે. એમના સિવાય બીજું કોઈ હોય ત્યારે તે જાણી શકે.

**વાહેદત કી એ પેહેયાન, અરસ દિલ કહ્યા મોમન ।**

**માસૂક કહ્યા મહંમદ કો, જો અરસ મેં યાકે તન ॥ ૪૦ ॥**

એકાત્મતા (વાહેદત)ની ઓળખાણ એ જ છે કે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને જ શ્રીરાજજીનું પરમધામ

કહેવામાં આવ્યું છે. એટલા માટે શ્રીશ્યામાજી (મહંમદ)ને માશૂક (પ્રેમપાત્ર) કહેવામાં આવ્યા. કેમકે એમનું મૂલસ્વરૂપ પરમધામમાં બિરાજમાન છે.

**મહામત કહે એ મોમિનો, એ નિસબત ઈસક સાગર ।**

**લ્યો પ્યાલે હક હુકમેં, પિઓ ફૂલ ભર ભર ॥ ૪૧ ॥**

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્મ-આત્માઓ ! શ્રીરાજજી, શ્રીશ્યામાજી અને બ્રહ્મ-આત્માઓના પ્રેમનો આ સાગર છે. હવે શ્રી રાજજીના આદેશથી પ્યાલા ભરીભરી આ પ્રેમસુધાનું નિરંતર પાન કરો.

પ્રકરણ ૧૪ ચોપાઈ ૧૦૮૩

**સાગર આઠમા મેહેરકા**

**(શ્રી રાજજીની કૃપાનો આઠમો સાગર)**

**ઔર સાગર જો મેહેર કા, સો સોભા અતિ લેત ।**

**લેહેરે આવેં મેહેર સાગર, ખૂબી સુખ સમેત ॥ ૧ ॥**

શ્રીરાજજીની કૃપાનો આ (મેહેર) સાગર અતિશય શોભા સમ્પન્ન છે. એમાં અપાર સુખોની લહેરો નિરંતર આવ્યાં કરે છે.

(પૂર્વે વર્ણવેલા સાગરોમાં પ્રત્યેકમાં એક-એક રસનું વર્ણન છે પરંતુ આ મેહેર સાગરમાં પૂર્વે કહેલા બધા સાગરોના રસની સાથોસાથ કૃપાનો વિશેષ રસ સમાયેલો છે. એટલા માટે અહીં ‘ઔર’ કહ્યું છે.)

**હુકમ મેહેર કે હાથ મેં, જોસ મેહેર કે અંગ ।**

**ઈસક આવે મેહેર સે, બેસક ઈલમ તિન સંગ ॥ ૨ ॥**

શ્રીરાજજીનો આદેશ તેમની કૃપાને આધીન છે, જોશ પણ કૃપાના અંગ સ્વરૂપ છે. શાશ્વત પ્રેમ અને જાગૃત બુદ્ધિનું જ્ઞાન પણ તેમની કૃપાથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.

**પૂરી મેહેર જિત હકકી, તિત ઔર કહા ચાહિયત ।**

**હક મેહેર તિત હોત હૈ, જિત અસલ હૈ નિસબત ॥ ૩ ॥**

જ્યાં શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપા પૂર્ણરૂપે હોય છે, ત્યાં બીજી કઈ વસ્તુની જરૂરત બાકી રહેશે? પરંતુ શ્રીરાજજીની કૃપા તેના પર જ થાય છે જેનો મૂળસંબંધ શ્રીરાજજી સાથે છે.

**મેહેર હોત અવલ સે, ઈતહીં હોત હુકમ ।**

**જલૂસ સાથ સબ તિનકે, કછૂ કમી ન કરત ખસમ ॥ ૪ ॥**

સર્વપ્રથમ બ્રહ્માત્માઓ પર શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપા હોય છે. તે ઉપરાન્ત તેમનો આદેશ તેમને પ્રાપ્ત થાય છે. એની સાથોસાથ જ્ઞાન અને આવેશ વગેરે પણ પ્રાપ્ત થાય છે. પોતાની અંગનાઓ માટે શ્રીરાજજી કોઈપણ પ્રકારની ખામી રહેવા દેતા નથી.

**એ બેલ હુઆ મેહેર વાસ્તે, માહેં બેલાએ સબ મેહેર ।**

**જાથેં મેહેર જુદી હુઈ, તબ હોત સબ જેહેર ॥ ૫ ॥**

બ્રહ્માત્માઓ પર અપાર કૃપા કરી તેમને પ્રેમનું મહત્ત્વ સમજાવવા માટે જ આ નશ્વર જગતની

રચના થઈ છે. એટલા માટે આ ખેલમાં પણ શ્રીરાજજી તેમને કૃપાપૂર્વક રમાડી રહ્યા છે. જેના પરથી શ્રીરાજજીની કૃપા દૂર થઈ જાય છે, તેને આ સંપૂર્ણ ખેલ ઝેર સમાન લાગશે.

દોઢી મેહેર દેખત ખેલ મેં, લોક દેખે ઊપર કા જહૂર ।

જાએ અંદર મેહેર કછૂ નહીં, આખર હોત હક સે દૂર ॥ ૬ ॥

આ જગતના ખેલમાં શ્રીરાજજીની કૃપા બે રીતે (બાહ્ય તથા આંતરિક) જોવા મળે છે. જગતના જીવો તેમની બાહ્ય કૃપા (ભૌતિક સુખ)ને જુએ છે. પરંતુ જે આંતરિક કૃપા (આત્મિક સુખ)થી વંચિત રહી જાય છે તેઓ અંતે તો શ્રીરાજજીના સાન્નિધ્યથી પણ વંચિત રહી જશે.

મેહેર સોઈ જો બાતૂની, જો મેહેર બાહેર ઔર માહિં ।

આખર લગ તરફ ધની કી, કમી કછૂએ આવત નાહિં ॥ ૭ ॥

વાસ્તવમાં આંતરિક કૃપા જ વિશેષ માનવામાં આવી છે, જે બાહ્ય (ભૌતિક) અને આંતરિક (આત્મિક) બન્ને સુખ આપે છે. જે અંતિમ પણ સુધી શ્રીરાજજીના પ્રત્યે દૃઢ શ્રદ્ધા રાખે છે, તેને કોઈ પણ પ્રકારની કમી આવતી નથી.

મેહેર હોત હૈ જિન પર, મેહેર દેખત પાંચોં તત્વ ।

પિંડ બ્રહ્માંડ સબ મેહેર કે, મેહેર કે બીચ બસત ॥ ૮ ॥

શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપા જેના પર હોય છે તે આત્મા પાંચેય તત્ત્વોમાં (સમગ્ર જગતમાં) તેમની કૃપાનાં જ દર્શન કરે છે. તેમના માટે પિંડ તથા બ્રહ્માંડ પણ કૃપામય થઈ જાય છે. આવો આત્મા હંમેશા સ્વયંને કૃપાની અંદર ભેળવે છે.

એ દુખ રૂપી ઈન જિમી મેં, દુખ ન કાહૂં દેખત ।

બાત બડી હૈ મેહેર કી, જો દુખ મેં સુખ લેવત ॥ ૯ ॥

જેના પર શ્રીરાજજીની કૃપા હોય છે તે આત્મા આ દુઃખમય જગતમાં પણ દુઃખનો નહીં પરંતુ સુખનો જ અનુભવ કરે છે. આ તો શ્રીરાજજીની કૃપાની વિશેષતા છે.

સુખ મેં તો સુખ દાયમ, પર સ્વાદ ન આવત ઊપર ।

દુખ આએ સુખ આવત, સો મેહેર ખોલત નજર ॥ ૧૦ ॥

પરમધામમાં હંમેશા સુખ જ સુખ છે. એટલા માટે ત્યાં બ્રહ્માત્માઓને સુખના સ્વાદનો અનુભવ થયો નહીં. ખરેખર દુઃખ પ્રાપ્ત થયેથી જ તો સુખનો સ્વાદ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. (એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓને દુઃખમય જગતમાં મોકલવામાં આવ્યા) હવે શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ તેમની આત્મદૃષ્ટિ ખુલ્લી રહી છે.

ઈન દુખ જિમી મેં બૈઠકે, મેહેરેં દેખે દુખ દૂર ।

કાયમ સુખ જો હકકે, સો મેહેર કરત હજૂર ॥ ૧૧ ॥

આ દુઃખમય જગતમાં રહેવા છતાં પણ શ્રીરાજજીની કૃપાથી સ્વયંને દુઃખથી દૂર જોઈ શકે છે. શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ હંમેશા તેમનું અખંડ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

મેં દેખ્યા દિલ બિચાર કે, ઈસક હક કા જિત ।

ઈસક મેહેર સે આઈયા, અવલ મેહેર હૈ તિત ॥ ૧૨ ॥

મેં હૃદયપૂર્વક વિચાર કરીને જોયું તો જાણ થઈ કે જ્યાં પણ તેમનો પ્રેમ છે ત્યાં આગળ તેના

પહેલાંથી તેમની કૃપા છે. કેમકે તેમની કૃપાથી જ પ્રેમનો આવિર્ભાવ થાય છે.

**અપના ઇલમ જિન દેત હેં, સો ભી મેહેર સે બેસક ।**

**મેહેર સબ વિધ લ્યાવત, જિત હુકમ જોસ મેહેર હક ॥ ૧૩ ॥**

શ્રીરાજજી જેને પોતાનું જ્ઞાન આપે છે તેને પોતાની કૃપાથી સંદેહ રહિત બનાવી દે છે. તેમની કૃપા બધા ગુણોને ખેંચી લે છે, જેથી તેમનો આદેશ તથા જોશ પણ ખેંચાઈને ચાલ્યો આવે છે.

**જાકો લેત હેં મેહેર મેં, તાએ પેહેલે મેહેરેં બનાવેં વજૂદ ।**

**ગુન અંગ ઈંદ્રી મેહેર કી, રૂહ મેહેર ફૂકત માહેં બૂદ ॥ ૧૪ ॥**

શ્રીરાજજી જેમને પોતાની કૃપા દષ્ટિમાં લેવા ઇચ્છે છે, તે તેમના શરીરને પ્રથમથી જ યોગ્ય બનાવી દે છે. જેનાથી તેના ગુણ, અંગ તથા ઈન્દ્રિયો વગેરે બધા કૃપામય થઈ જાય છે. પછી તે શરીરમાં કૃપાપૂર્વક આત્માનો પ્રવેશ કરાવે છે.

**મેહેર સિંઘાસન બેઠક, ઔર મેહેર ચંવર સિર છત્ર ।**

**સોહોબત સૈન્યા મેહેર કી, દિલ ચાહે મેહેર બાજંત્ર ॥ ૧૫ ॥**

જેના ઉપર શ્રીરાજજીની અપાર કૃપા હોય છે તેના માટે તેમની કૃપાની જ બેઠક, સિંહાસન, ચંવર, સિર છત્ર, સહચારી સૈન્ય તથા ઇચ્છાનુકૂલ વાઘયંત્ર વગેરે પ્રાપ્ત થાય છે. (તાત્પર્ય એ છે કે જેને ધણીની કૃપાનો અનુભવ થયો તેને તે કૃપામાં સમ્પૂર્ણ ભૌતિક વૈભવનો પણ અનુભવ થઈ જાય છે. જેમ ઈન્દ્રાવતીજીને થયો છે.)

**બોલી બોલાવેં મેહેર કી, ઔર મેહેરેં કા ચલન ।**

**રાત દિન દોઊ મેહેર મેં, હોએ મેહેરેં મિલાવા રૂહન ॥ ૧૬ ॥**

જેના પર ધણીની અપાર કૃપા થાય છે તેની વાણી તથા વ્યવહારમાં પણ રાત-દિવસ તે જ કૃપા ઝળહળતી રહે છે. અંતે આત્માને મૂલમિલાવાનું સુખ પણ આજ કૃપાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

**બંદગી જિકર મેહેર કી, એ મેહેર હક હુકમ ।**

**રૂહેં બેઠી મેહેર છાયા મિને, પિએં મેહેર રસ ઇસક ઇલમ ॥ ૧૭ ॥**

શ્રીરાજજીની કૃપા અને તેમના આદેશથી જ બ્રહ્માત્માઓ પૂજા-અર્ચના તથા વંદના કરે છે. આ રીતે બ્રહ્માત્માઓ કૃપાની છત્રછાયામાં બેસીને પ્રેમ તથા જ્ઞાનનો રસ ચાખે છે.

**જિત મેહેર તિત સબ હેં, મેહેર અવલ લગ આખર ।**

**સોહોબત મેહેર દેવહીં, કહૂં મેહેર સિફત ક્યોં કર ॥ ૧૮ ॥**

જ્યાં કૃપા થાય છે, ત્યાં બધું થઈ જાય છે. આ કૃપા આરંભથી લઈ અંત સુધી ટકી રહે છે. આ કૃપાને કારણે સાચી સોબત પ્રાપ્ત થાય છે. આ રીતે આ કૃપાના મહિમાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ?

**એ જો દરિયા મેહેર કા, બાતૂન જાહેર દેખત ।**

**સબ સુખ દેખત તહાં, મેહેર જિત બસત ॥ ૧૯ ॥**

આ કૃપાના સાગરમાં બાહ્ય તથા આંતરિક (ભૌતિક તથા આધ્યાત્મિક) બન્ને પ્રકારનાં સુખ પ્રાપ્ત છે. ખરેખર જ્યાં કૃપા હોય છે ત્યાં બધા પ્રકારનાં સુખો પ્રાપ્ત થાય છે.

બીચ નાબૂદ દુનીય કે, આઈ મેહેર હક ખિલવત ।

તિન સે સબ કાયમ હુએ, મેહેરે કી બરકત ॥ ૨૦ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ આ નશ્વર જગતમાં બ્રહ્માત્માઓ અવતરિત થયા છે. તેમના દ્વારા જગતના જીવોને અખંડ મુક્તિ સ્થળનું સુખ પ્રાપ્ત થશે. ખરેખર આ બધું શ્રીરાજજીની કૃપાનો જ પ્રતાપ છે.

બરનન કરૂં ક્યોં મેહેર કી, સિફત ના પોહોંચત ।

એ મેહેર હકકી બાતૂની, નજર માહેં બસત ॥ ૨૧ ॥

શ્રી રાજજીની કૃપાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તેમની પ્રશંસા માટે શબ્દ પણ મૌન રહી જાય છે. તેમની આ આંતરિક કૃપા તેમની જ દૃષ્ટિમાં રહે છે. અર્થાત્ જેના પર તેમની કૃપાદૃષ્ટિ થાય છે તેને અપાર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

એ મેહેર કરત સબ જાહેર, સબકા મતા તોલત ।

જો કિન કાનોં ના સુન્યા, સો મેહેર મગજ ખોલત ॥ ૨૨ ॥

આ કૃપાથી બધાં રહસ્ય સ્પષ્ટ થઈ જાય છે, એનાથી બધાના સિદ્ધાંતોનું મૂલ્યાંકન થાય છે. જે પૂર્ણબ્રહ્મ પરમાત્માના વિષયમાં આજ સુધી કોઈએ યથાર્થ રૂપે સાંભળ્યું પણ ન હતું, તેમનાં ગૂઢ રહસ્યોને પણ આ જ કૃપાએ સ્પષ્ટ કરી દીધાં છે.

બરનન કરૂં ક્યોં મેહેર કી, જો બસત હકકે દિલ ।

જાકો દિલ મેં લેત હેં, તહાં આવત ન્યામત સબ મિલ ॥ ૨૩ ॥

શ્રીરાજજીના હૃદયમાં આવેલ આ કૃપાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? તેઓ જેને હૃદયમાં લઈ લે છે ત્યાં બધી સંપત્તિઓ પોતાની મેળે ચાલી આવે છે.

બરનન કરૂં ક્યોં મેહેર કી, જો બસત હૈ માહેં હક ।

જાકો નિવાજેં મેહેર મેં, તાએ દેત આપ માફક ॥ ૨૪ ॥

શ્રીરાજજીની અંદર હંમેશાં રહેવાવાળી આ કૃપાનું વર્ણન કેવી રીતે કરવું ? જેને તેઓ પોતાની કૃપાથી વિભૂષિત કરી દે છે તેને તે તેમની ક્ષમતાને અનુરૂપ સામર્થ્ય આપે છે.

બાત બડી હૈ મેહેર કી, જિત મેહેર તિત સબ ।

નિમખ ના છોડેં નજર સે, ઈન ઊપર કહા કહૂં અબ ॥ ૨૫ ॥

આ કૃપાની વાત જ નિરાળી છે. જેના પર કૃપા થતી હોય, તેને બધું જ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. તે તેને પળમાત્ર માટે પણ પોતાની દૃષ્ટિથી દૂર કરતા નથી. હવે આનાથી વધારે શું કહું ?

જહાં આપ તહાં નજર, જહાં નજર તહાં મેહેર ।

મેહેર બિના ઔર જો કદૂ, સો સબ લગે જેહેર ॥ ૨૬ ॥

જે બ્રહ્માત્માઓના હૃદયમાં શ્રીરાજજીનો વાસ છે, તેમના પર તેમની દૃષ્ટિ પણ છે. જ્યાં પણ તેમની દૃષ્ટિ થાય છે ત્યાં તેમની કૃપા થાય જ છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીની કૃપા સિવાય બધું જ ઝેર સમાન લાગે છે.

બાત બડી હૈ મેહેર કી, મેહેર હોએ ના બિના અંકૂર ।

અંકૂર સોઈ હક નિસબતી, માહેં બસત તજલ્લા નૂર ॥ ૨૭ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાનો મહિમા અતિ વિશેષ છે, પરન્તુ સમ્બન્ધ વિના તે પ્રાપ્ત થશે નહીં. ખરેખર બ્રહ્માત્માઓનો સંબંધ શ્રીરાજજી સાથે છે. તેઓ જ તેજોમય ભૂમિ પરમધામમાં રહે છે.

જયોં મેહેર ત્યોં જોસ હૈ, જયોં જોસ ત્યોં હુકમ ।

મેહેર રેહેત નૂર બલ લિએં, તહાં હક ઈસક ઈલમ ॥ ૨૮ ॥

જેવી શ્રીરાજજીની કૃપા પ્રાપ્ત થાય છે તેવો જ તેમનો જોશ તથા તેમની આજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે. ખરું જોતાં આ કૃપા તેજોમય શક્તિની સાથે જ રહે છે. તેની સાથે શ્રીરાજજીનો પ્રેમ તથા જ્ઞાન પણ રહે છે.

મીઠા સુખ મેહેર સાગર, મેહેર મેં હક આરામ ।

મેહેર ઈસક હક અંગ હૈ, મેહેર ઈસક પ્રેમ કામ ॥ ૨૯ ॥

શ્રીરાજજીના આ કૃપા સાગરમાં મીઠું (મધુર) સુખ તથા શાંતિ છે. કૃપા તથા પ્રેમ બન્ને શ્રીરાજજીનાં જ અંગભૂત છે. કૃપા દ્વારા ધામધણી સાથે મિલનની ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થાય છે.

કામ બડે ઈન મેહેર કે, એ મેહેર ઈન હક ।

મેહેર હોત જિન ઊપર, તાએ દેત આપ માફક ॥ ૩૦ ॥

ધામધણીની કૃપાનું કાર્ય અતિ મહાન છે. જેની ઉપર આ કૃપા થાય છે તેને તે પોતાને અનુરૂપ બનાવી દે છે.

મેહેરેં બેલ બનાઈયા, વાસ્તે મેહેર મોમન ।

મેહેરેં મિલાવા હુઆ, ઔર મેહેર ફિરસ્તન ॥ ૩૧ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ બ્રહ્માત્માઓ માટે આ નશ્વર જગતની રચના થઈ છે અને એમાં બ્રહ્માત્માઓ તથા ઈશ્વરી સૃષ્ટિનું અવતરણ સુરતા રૂપે થયું છે.

મેહેરેં રસૂલ હોએ આઈયા, મેહેરેં હક લિએ ફુરમાન ।

કુંજ લ્યાએ મેહેર કી, કરી મેહેરેં હક પેહેયાન ॥ ૩૨ ॥

શ્રી રાજજીની કૃપાથી જ તેમનો સંદેશ લઈ રસૂલ મહંમદ આ જગતમાં આવ્યા છે. સદ્ગુરુ શ્રીદેવચંદ્રજી મહારાજ પણ તેમની કૃપાથી તારતમ જ્ઞાનરૂપી યાવી લઈ આવ્યા અને તેઓએ પૂર્ણ બ્રહ્મ પરમાત્માની ઓળખાણ કરાવી.

દે મેહેરેં કુંજ ઈમામ કો, તીનોં મહંમદ સૂરત ।

મેહેરેં દે હિકમત, કરી મેહેરેં જાહેર હકીકત ॥ ૩૩ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાથી સદ્ગુરુ (શ્રી દેવચંદ્રજી)એ મને તારતમ જ્ઞાન રૂપી યાવી પ્રદાન કરી જેનાથી મેં રસૂલ મહંમદ દ્વારા નિર્દિષ્ટ ત્રણેય સ્વરૂપોનું રહસ્ય સ્પષ્ટ કર્યું. આ કૃપાએ જ મને શક્તિ આપી જેના કારણે મેં પરમધામની યથાર્થતા સ્પષ્ટ કરી દીધી.

સો ફુરમાન મેહેરેં ખોલિયા, કરી જાહેર મેહેરેં આખરત ।

મેહેરે સમઝે મોમન, કરી મેહેરેં જાહેર ખિલવત ॥ ૩૪ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાએ જ કુરાનનાં ગૂઢ રહસ્યો સ્પષ્ટ કર્યાં અને આત્મજાગૃતિનો (અંતિમ) દિવસ

પણ પ્રગટ કરી દીધો. આ કૃપા દ્વારા બ્રહ્માત્માઓએ આ રહસ્ય જાણ્યું અને મૂલમિલાવાના પ્રેમ સંવાદનું ગૂઢ રહસ્ય પણ સ્પષ્ટ કરી દીધું.

એ મેહેર મોમિનોં પર, એહી ખાસલખાસ ઉમત ।

દઈ મેહેરેં ભિસ્ત સબન કો, સો મેહેર મોમિનોં બરકત ॥ ૩૫ ॥

ખરેખર બ્રહ્માત્માઓ પર જ આ કૃપા થઈ છે કેમકે એ જ સર્વશ્રેષ્ઠ સમુદાય (ખાસલખાસ ઉમત) છે. આ કૃપાના પ્રતાપથી તેઓએ જગતના જીવોને મુક્તિસ્થળનું સુખ આપ્યું છે.

મેહેરેં ખેલ દેખ્યા મોમિનોં, મેહેરેં આએ તલેં કદમ ।

મેહેરેં ક્યામત કરકે, મેહેરેં હંસકે મિલે ખસમ ॥ ૩૬ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાથી જ બ્રહ્માત્માઓએ આ ખેલ જોયો છે અને તે આ ખેલમાં પણ શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં આવી ગયા છે. હવે આ કૃપા દ્વારા જાગૃત થઈ તેઓ હસતાં હસતાં પોતાના ધણીને મળશે.

મેહેર કી બાતેં તો કહૂં, જો મેહેર કો હોવે પાર ।

મેહેરેં હક ન્યામત સબ માપી, મેહેરેં મેહેર કો નાહીં સુમાર ॥ ૩૭ ॥

જો કૃપાનો કોઈ પાર હોત તો હું તેની ચર્ચા અવશ્ય કરત. આ કૃપાએ બધી સંપત્તિઓનું નિરૂપણ કર્યું, પરંતુ આ સ્વયં પોતાનું નિરૂપણ કરી શકતી નથી.

જો મેહેર ઠાઠી રહે, તો મેહેર માપી જાએ ।

મેહેર પલ મેં બઢે કોટ ગુની, સો ક્યોં મેહેરેં મેહેર મપાએ ॥ ૩૮ ॥

જો આ કૃપા સ્થિર હોય તો તેને માપી શકાય પરંતુ આ તો પલમાત્રમાં કરોડો ગણી વધી જાય છે. એટલા માટે આને કેવી રીતે માપી શકાય ?

મેહેરેં દિલ અરસ ક્રિયા, દિલ મોમિન મેહેર સાગર ।

હક મેહેર લે બેઠે દિલ મેં, દેખો મોમિનોં મેહેર કાદર ॥ ૩૯ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાએ જ બ્રહ્માત્માઓના હૃદયને પરમધામ બનાવ્યું છે. હવે તેમના હૃદયમાં કૃપાનો અગાધ સાગર ઉમટવા લાગ્યો. હે બ્રહ્માત્માઓ ! તમારા હૃદયમાં શ્રીરાજજી કૃપાપૂર્વક બિરાજમાન થઈ ગયા છે. આ તેમની મોટી કૃપાનું પરિણામ છે.

બાત બડી હૈ મેહેર કી, હકકે દિલકા પ્યાર ।

સો જાને દિલ હકકા, યા મેહેર જાને મેહેર કો સુમાર ॥ ૪૦ ॥

શ્રીરાજજીની આ કૃપા અતિ શ્રેષ્ઠ છે. આ તો તેમના હૃદયના પ્રેમ સ્વરૂપ છે. એમના મહત્ત્વને તેમનું હૃદય જાણે છે અથવા તેમની આ કૃપા જાણે છે.

જો એક બચન કહૂં મેહેર કા, લે મેહેર સમઝિયો સોએ ।

અપાર ઉમર અપાર જુબાંઝેં, તો મેહેર કો હિસાબ ન હોએ ॥ ૪૧ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાનો એક પણ શબ્દ મારાથી કહેવાઈ રહ્યો છે તો તેને તમે તે કૃપા દ્વારા જ સમજવાનો પ્રયત્ન કરો. નહિ તો અનંત સમય સુધી અસંખ્ય જીભથી એનું વર્ણન કરવા લાગીએ તો પણ એનું નિરૂપણ થઈ શકતું નથી.

નિપટ બડા સાગર આઠમા, એ મેહેર કો નીકે જાન ।

જો મેહેર હોએ તુઝ ઊપર, તો મેહેર કી હોએ પેહેચાન ॥ ૪૨ ॥

શ્રીરાજજીની કૃપાનો આ આઠમો સાગર ખરેખર અતિ વિશાળ છે. હે આત્મા ! તારા પર શ્રીરાજજીની અસીમ કૃપા થઈ છે જેથી તને એમની ઓળખાણ થઈ ગઈ.

સાત સાગર બરનન કિએ, સાગર આઠમા બિના હિસાબ ।

એ મેહેર કો પાર ન આવહીં, જો કે કોટ કડું કિતાબ ॥ ૪૩ ॥

સાત સાગરોનું વર્ણન થઈ ગયું પરન્તુ આ કૃપા સાગરનો કોઈ પાર નથી. એનું વર્ણન કરતાં જો કરોડો ગ્રંથોની રચના પણ કરવા લાગીએ તો પણ એનો કોઈ પાર પામી શકશે નહીં.

એ મેહેર મોમિન જાનહીં, જિન ઊપર હે મેહેર ।

તાકો હકકી મેહેર બિના, ઔર દેખેં સબ જેહેર ॥ ૪૪ ॥

આ કૃપા સાગરને તો બ્રહ્માત્માઓ જ જાણી શકે છે, જેના પર આ કૃપા થઈ છે. એટલા માટે બ્રહ્માત્માઓને શ્રીરાજજીની કૃપા સિવાય બીજું બધું ઝેર સમાન લાગવા લાગે છે.

મહામત કહે એ મોમિનો, એ મેહેર બડા સાગર ।

સો મેહેર હક કદમોં તલેં, પિઓ અમીરસ હક નજર ॥ ૪૫ ॥

મહામતિ કહે છે, હે બ્રહ્મ આત્માઓ ! શ્રીરાજજીની કૃપાનો આ સાગર અતિ મહાન છે. હવે આ કૃપા દ્વારા શ્રીરાજજીનાં ચરણોમાં જાગૃત થઈ તેમની દૃષ્ટિના અમૃત રસનું પાન કરો.

પ્રકરણ ૧૫ ચોપાઈ ૧૧૨૮

શ્રી સાગર ગ્રંથ સંપૂર્ણ

पहले बीज उदय हुआ, पुरी जहां नीतन ।  
सब पुरियों में उत्तम, हुई धन धन ॥  
ए मधे जे पुरी कहावे, नीतन जेहनुं नाम ।  
उत्तम चौदे भवनमां, जिहां वालानो विश्राम ॥

- महामति श्री प्राणनाथ



श्री ५ नवतनपुरीधाम, जामनगर